

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

VANJA BADOVINAC

POMEN PSIHOLOŠKE POMOČI OB NARAVNIH NESREČAH

MAGISTRSKO DELO

mentor: red. prof. dr. Marjan Malešič
somentor: red. prof. dr. Marko Polič

LJUBLJANA, 2006

Kazalo

1.	Uvod	5
2.	Metodološko hipotetični okvir	7
2.1.	Namen in struktura magistrske naloge	7
2.2.	Cilj preučevanja	8
2.3.	Način prikaza rezultatov izvedene raziskave	8
2.4.	Hipoteze	8
2.5.	Uporabljene metode dela pri izvedbi raziskave	9
2.6.	Opis obravnavanih nesreč	9
3.	Kaj je nesreča?	14
3.1.	Razvrstitev nesreč	16
3.1.1.	Primerjava med naravnimi in tehnološkimi nesrečami	18
3.2.	Stopnje nesreče	19
3.2.1.	Priprava in načrtovanje	20
3.2.2.	Grožnja nevarnosti in opozorila	20
3.2.3.	Vpliv	21
3.3.	Nesreča kot družbeni pojav	23
3.4.	Osebne nesreče in nesreče v lokalni skupnosti	26
3.4.1.	Koga nesreče prizadenejo?	26
3.4.1.1.	Posamezniki	29
3.4.1.2.	Družine	31
3.4.1.3.	Ranljive skupine	32
3.4.1.4.	Nesreče in otroci / najstniki	32
3.4.1.5.	Stari ljudje	34
3.4.1.6.	Revni ljudje	34
3.4.1.7.	Begunci in priseljenci ter pripadniki nacionalnih ali etničnih manjšin	34
3.4.1.8.	Pripadniki različnih subkultur	34
3.5.	Reakcije ob nesrečah	35
3.6.	Stresorji med nesrečo	36
3.6.1.	Soočenje s smrtjo in telesnimi poškodbami	36
3.6.2.	Izguba najbližjih	36
3.6.3.	Razselitev in odselitev	37
3.6.4.	Povzročitev smrti in prizadejanje škode drugim	37
3.6.5.	Izpostavljenost akutni in neopazni nevarnosti	37
3.6.6.	Doživljanje nasilja nad svojim najbližjim ali biti obveščen o tem	38
3.7.	Psihološki potek nesreče	39
4.	Psihološki odziv na nesrečo	41
4.1.	Preventiva	41
4.2.	Pripravljenost in usposobljenost	42
4.3.	Takojšnje ukrepanje, prvotni odgovor	42
5.	Psihološka prva pomoč	43
5.1.	Triaža najbolj ogroženega prebivalstva	43
5.2.	Različne oblike poročanja	43
5.3.	Ocenitev prvotnega stanja po nesreči	44
6.	Posttravmatska motnja in posttravmatski stres	45

6.1.	Spoprijemanje s posttravmatskim stresom	46
6.2.	Pozitivni načini spoprijemanja s posttravmatskim stresom	46
6.3.	Čas po nesreči; (prve) reakcije na nesrečo in reševanje	47
6.4.	Stopnja ponovne vzpostavitve normalnega stanja, obnova	49
6.5.	Tveganje in varovalni dejavniki	51
7.	Preostali dejavniki, ki vplivajo na odzivnost po nesreči	53
7.1.	Spol	53
7.2.	Izpostavljenost nesrečam v preteklosti in prihodnosti	53
7.3.	Starost	53
7.4.	Zakonski status	53
7.5.	Preživete travmatične izkušnje	54
7.6.	Vloga preživelih pri psihosocialni pomoči prizadetim	55
8.	Socialne mreže in njihov pomen	56
9.	Pomoč ob nesreči v Sloveniji	60
9.1.	Skrb za varnost državljanov kot naloga države	60
9.2.	Sistem zaščite, reševanja in pomoči v Sloveniji	61
9.3.	Temeljni dokumenti na področju nacionalne varnosti v RS	63
9.3.1.	Resolucija o nacionalni varnosti	65
9.3.2.	Nacionalni program varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami za obdobje 2002 – 2007	66
9.3.3.	Doktrina zaščite, reševanja in pomoči	67
9.4.	Komentar navedenih dokumentov	69
10.	Empirična raziskava: Psihosocialna pomoč ob naravnih nesrečah v Sloveniji	70
10.1.	Metoda zbiranja podatkov	70
10.2.	Udeleženci raziskave	70
10.2.1.	Demografski podatki	72
10.3.	Rezultati raziskave	80
10.4.	Gradivo	80
10.5.	Izbor obravnavanih nesreč v raziskavi	82
10.5.1.	Potres v Posočju	82
10.5.2.	Poplave na celjskem območju	82
10.5.3.	Zemeljski plaz v Logu pod Mangartom	83
10.5.4.	Suša v Prekmurju	84
10.6.	Ugotovitve empirične raziskave	85
10.6.1.	Zaznava ogroženosti	85
10.6.2.	Opozarjanje, usposabljanje	94
10.6.3.	Psihosocialne posledice	101
10.6.4.	Zaznava pomoči	114
11.	Sklep	135
11.1.	Preveritev hipotez	135
11.2.	Predlogi za učinkovitejše izvajanje pomoči v primeru naravnih nesreč	138
12.	Literatura	144

1. Uvod

Nesreče, najsi bodo naravne ali tehnološke, ter različne oblike nasilja, vsak dan prizadenejo ljudi po vsem svetu, in sicer v psihološkem, fizičnem, socialnem, duhovnem in materialnem smislu. Nesreče imajo največkrat dolgoročne posledice za lokalno skupnost, ki je prizadeta.

V zadnjem desetletju število naravnih in tehnoloških nesreč narašča. V zgodnjih devetdesetih letih prejšnjega stoletja statistični podatki v svetovnem merilu navajajo 430 večjih nesreč letno, na pragu novega tisočletja pa je to število naraslo na 700. Največ nesreč utrpijo države tretjega sveta, torej socialno in gospodarsko šibke države. Najštevilčnejše so nesreče v prometu, sledijo jim nesreče zaradi vremenskih nevšečnosti¹. Tudi Slovenija ni izjema: v zadnjih letih smo se pogosto spoprijemali s požari v naravi, s sušo, s potresi, z zemeljskimi plazovi, z močnim vetrom in neurji, visokim snegom in žledom, najpogosteje pa s poplavami. Kljub temu podatki Oramboslovnega raziskovalnega centra kažejo, da se prebivalci Slovenije doma počutimo varno. Omenjena institucija je v okviru raziskovalnega projekta Varnostne integracije v Evropi junija 1999 in novembra 2001 izvedla javnomnenjski raziskavi, ki sta bili sestavljeni iz štirih tematskih sklopov, in sicer ogrožanje varnosti po svetu in v Sloveniji, evropske varnostne integracije in varnostna kultura. V letih 2003 in 2005 je raziskovalni center izvedel podobni raziskavi z naslovom Nacionalna in mednarodna varnost. Iz raziskav izhaja, da so anketirani zaskrbljeni zaradi družbenosocialnih problemov, kot so porast kriminala in uživanje drog, relativno visoka stopnja brezposelnosti in nizka stopnja natalitete ter pogoste prometne nesreče. Naravne in tehnološke nesreče se jim zdijo za našo državo precej ogrožajoče, nevarnosti vojaškega in terorističnega napada zunanjega sovražnika pa ne prepoznavajo kot vir ogrožanja varnosti naše države².

Ljudje, ki doživijo manjšo ali večjo nesrečo, imajo trenutne, kratkoročne in dolgoročne potrebe, odvisno od vrste in okoliščin nesreče³. Isti vir navaja, da se je v zadnjih nekaj letih že vsaka članica Evropske unije srečala z različnimi oblikami psihosocialne intervencije v nesreči oz. po njej. Najrazličnejše reševalne službe, prostovoljci in organizacije s tovrstno pomočjo oskrbijo ogromno ljudi, prizadetih v nesrečah. Pri tem uporabljajo različne metode

¹ Povzeto po: Mednarodna federacija Rdečega križa, Disaster report 2004, Ženeva 2004

² Povzeto po: Oramboslovno raziskovalni center: Javnomenjska raziskava, Nacionalna in mednarodna varnost 2003, <http://nato.gov.si/slo/javno-mnenje/nacionalna-varnost.pdf>

³ Povzeto po: Ministry of Public Health Brussels, Belgium: Psycho social support in situations of mass emergency 2001

dela, ki so odvisne od kulturnega okolja, v katerem se pomoč izvaja, od vrste nesreče, od razpoložljivih ekonomskih virov, od razpoložljivega znanja. V strokovnih krogih še vedno potekajo razprave, katera vrsta psihosocialne pomoči je naustreznejša ob določeni vrsti nesreče in v določenem geografskokulturnem okolju, vendar je enotno strokovno mnenje, da je storjena največja škoda – tako v socialnem kot moralnem smislu –, če se ne naredi ničesar. Zatorej v evropskem prostoru velja, da minimalna priprava na psihosocialno pomoč v primeru nesreč zajema pripravo, načrtovanje in evalvacijo izvajanja psihosocialne pomoči. V Sloveniji nas k temu zavezuje že eno temeljnih načel zaščite, reševanja in pomoči, ki pravi, da je vsak posameznik upravičen do pomoči v primeru nesreče in da je pomoč vsaka civilizirana družba tudi dolžna zagotoviti in izvajati⁴.

⁴ Povzeto po: Načela zaščite, reševanja in pomoči

2. Metodološko hipotetični okvir

2.1. Namen in struktura magistrske naloge

V magistrski nalogi se bom posvetila področju nujenja pomoči v primeru naravnih nesreč. Zaradi kompleksnosti pomoči, ki je najpogosteje izvajana ob naravnih nesrečah, se bom omejila na psihosocialno pomoč, ki je, vsaj po pregledu nekaterih poročil o izvajanju pomoči, mnogokrat v ozadju glede na druge oblike pomoči, ki so je deležni prizadeti ob nesrečah. Z natančnejšo analizo dokumentov in literature, predvsem pa z empirično raziskavo, bom poskušala ugotoviti, ali to drži.

Namen naloge je tudi odgovoriti na vprašanje, ali tovrstno pomoč ljudje sploh poznajo, ali jo poiščejo, morebiti tudi zahtevajo in koliko so je deležni glede na njihove potrebe ter razpoložljive vire, s katerimi razpolagajo pristojne reševalne službe in institucije.

V nalogi bom poskušala predstaviti, kako ljudje doživljajo naravno nesrečo, kakšne so njihove prve reakcije po nesreči, kaj se dogaja z njimi, njihovimi najbližjimi in širšo lokalno skupnostjo, ki je prizadeta. Namen naloge je tudi raziskati, kako so prebivalci, v Sloveniji živeči na najbolj ogroženih območjih, pripravljeni na nesreče in kako varni se počutijo v okolju, kjer živijo.

Magistrska naloga je razdeljena v tri sklope: teoretični in empirični del ter sklep, v katerem ugotavljam veljavnost hipotez in podajam predloge za izboljšavo nadaljnjega dela.

Uvodni del naloge v prvem delu zajema teoretična spoznanja o nesrečah nasploh ter področje naravnih nesreč. Sledi prikaz psihosocialnega doživljanja nesreč in posledic, ki jih te neizbežno prinesejo, in spoprijemanje s stanjem po nesreči. Prikazala sem naloge reševalnih služb in institucij, ki delujejo na področju nujenja psihosocialne pomoči, in opisala, kako se ta pomoč razlikuje glede na vrsto in intenzivnost nesreče ter glede na status osebe, ki pomoč potrebuje. Predstavljen je psihološki potek nesreče, pomen socialnih mrež ter spoprijemanje s posttravmatskim stresom. V drugem delu so podane osnovne informacije o delovanju sistema zaščite, reševanja in pomoči pri nas.

V empiričnem delu naloge preverjam teoretične teze. Izvedla sem raziskavo v treh slovenskih regijah ob štirih različnih nesrečah.

Izbrala sem naslednje nesreče:

1. Potres leta 1998 – severozahodna Slovenija

2. Poplave leta 1998 – celjsko področje
3. Zemeljski plaz leta 2000 – Log pod Mangartom
4. Suša leta 2003 – Prekmurje

2.2. Cilj preučevanja

V nalogi bom poskušala prikazati, kako prebivalci Slovenije oz. zgoraj navedenih regij doživljajo občutek varnosti v času izrednih globalnih sprememb, ki se odvijajo na mikro- in makrogeografskem področju, ter katere dogodke ocenjujejo kot bolj ali manj verjetne za ogrožanje varnosti v Sloveniji. Ob tem se bom natančneje posvetila občutku (ne)varnosti na področju naravnih nesreč.

Odgovorila bom na vprašanje, katere vrste pomoči potrebujejo prizadeti, ali si želijo in potrebujejo samo materialno in finančno pomoč ali potrebujejo tudi ustrezno psihosocialno obravnavo ter kako naj bi slednjo izvajali, da bi izpolnila njihova pričakovanja, hkrati pa prispevala k čimprejšnji normalizaciji življenja v prizadeti lokalni skupnosti.

2.3. Način prikaza rezultatov izvedene raziskave

Pridobljene podatke sem obdelala z ustreznimi statističnimi postopki ter izide prikazala grafično. V razpravi sem jih ustrezno razložila in med seboj primerjala rezultate, pridobljene pri različnih nesrečah.

2.4. Hipoteze

Glede na cilje preučevanja postavljam štiri hipoteze:

H1: Državljeni Republike Slovenije se počutijo varne.

H2: Značilnosti nesreče (razsežnost nesreče in posledic, hitrost nastopa, (ne)predvidljivost nesreče ...) vplivajo tako na način pripravljenosti skupnosti na nesrečo kot na stopnjo pomoči po njej.

H3: Država in lokalna skupnost sta pri naravnih ali drugih nesrečah, ki so se v Sloveniji zgodile v zadnjih letih, prizadetemu prebivalstvu ponudili finančno in materialno pomoč. Prebivalci ob nesrečah pogrešajo psihosocialno pomoč.

H4: Prebivalci, ki so doživeli naravno ali drugo nesrečo, želijo in potrebujejo poleg finančne pomoči tudi psihosocialno pomoč. Želje in potrebe po psihosocialni pomoči so različne glede na razsežnosti in posledice nesreče, ki jih je prizadela.

2.5. Uporabljene metode dela pri izvedbi raziskave

Teoretični del naloge temelji na analizi različnih strokovnih virov svetovne literature s področja nesreč, zlasti naravnih, ki so tudi predmet mojega preučevanja. V veliko pomoč mi je bila zlasti ameriška in avstralska strokovna literatura, ki se uvrščata med države z izjemno geografsko raznolikostjo in posledično s številnimi in raznovrstnimi naravnimi nesrečami. V teoretičnem delu tako podajam teoretična spoznanja o pomenu različnih oblik pomoči ob naravnih nesrečah, s poudarkom na psihičnem doživljanju nesreč prizadetih oseb in na pomoči, ki jim je ob tem nudena.

Empirična raziskava je potekala na primeru štirih različnih naravnih nesreč, ki so v Sloveniji zelo pogoste, saj izhajam iz predpostavke, da imajo prizadeti prebivalci različne potrebe glede na vrsto nesreče. Raziskavo sem izvajala z osebnim obiskom prizadetih prebivalcev (ob pomoči še petih anketarjev), kot empirično orodje sem uporabila vnaprej pripravljen vprašalnik⁵. Vprašalnice sem obdelala kvantitativno in kvalitativno. Rezultate sem prikazala v obliki grafičnih stolpcev v programu Excell.

Rezultate v empiričnem delu naloge prikažem tudi opisno in k vsakemu podam tudi komentar. Nekaj rezultatov prikažem tudi primerjalno in jih interpretiram glede na teoretična spoznanja iz prvega dela naloge.

2.6. Opis obravnavanih nesreč

Slovenija slovi po raznovrstnih pokrajinah, saj leži prav na tistem koščku srednje Evrope, kjer se stikajo in prepletajo Alpe, Dinarsko gorovje, Panonska kotlina in Sredozemlje ter slovanska, germanska, romanska in madžarska kultura. Pestrost pokrajin, ki je temeljna geografska značilnost Slovenije, povečuje število različnih vrst naravnih nesreč, hkrati pa zmanjšuje njihove prostorske razsežnosti. To pomeni, da se v Sloveniji lahko zgodi večina nesreč, kar jih poznamo, vendar pa ne morejo biti tako obsežne, kot so ponekod po svetu. Pomembno je, da razlike med pokrajinami upoštevajo tudi različni pristopi k njihovem varovanju pred naravnimi in drugimi nesrečami (Ušeničnik, 2002:8).

⁵ Vprašalnik – glej prilogo 1.

Naravni pojavi, ki kot nesreče pomenijo največjo nevarnost za ljudi in okolje v Sloveniji, so poplave, zemeljski plazovi, požari, potresi in nesreče, ki so tesno povezane z vremenskimi vplivi (suša, pozeba, žled). Zaradi pogostosti in visoke ocene ogroženosti naštetih naravnih nesreč sem se odločila, da bo naloga temeljila prav na njih. Nesrečo »požar« sem izpustila. Razlog za takšno odločitev je tanka meja med požarom kot naravno ali tehnološko nesrečo, kar bi v raziskovalnem delu lahko dalo popačene rezultate. Tako sem se odločila za analizo naravne nesreče Suša 2003, ki je močno vplivala na življenje ljudi, ki se preživljajo s kmetijstvom, hkrati pa je izzvala mnoge javne polemike v političnem, družbenem in strokovnem okolju.

2.6.1. Potresi so ena najhujših elementarnih nesreč, ki so v zgodovini po vsem svetu zahtevali več milijonov smrtnih žrtev (samo v 20. stoletju je ob potresih izgubilo življenje 1,4 milijona ljudi). Potresov, kakršen je bil leta 1556 na Kitajskem, ki je zahteval 830.000 žrtev, seveda v Sloveniji ni bilo, in seizmologi jih tudi ne pričakujejo. Zgodovinski podatki pričajo, da lahko pri nas le v daljšem časovnem obdobju nastanejo potresi, ki presežejo IX. stopnjo po lestvici EMS⁶.

Večji del Slovenije je ogrožen do VII. stopnje, so pa tudi območja, kjer so mogoči potresi VIII. in celo IX. stopnje po EMS. Potresi, ki povzročajo gmotno škodo, so pri nas sorazmerno pogosti, zato moramo biti nanje pripravljeni, predvsem z dobro zgrajenimi stavbami.

Ozemlje Slovenije spada po številu in moči potresov med aktivnejša območja, saj leži na potresno dejavnem južnem robu sredozemsko-himalajskega seizmičnega pasu, ki je eden potresno najaktivnejših na Zemlji. Na majhnem slovenskem prostoru se stikajo tri regionalne geotektonske enote: na severu in zahodu Alpe, na južnem, jugozahodnem in osrednjem delu Dinaridi in na severovzhodu Panonski bazen. Razlogi za nastajanje številnih šibkih, pa tudi močnih potresov so v zapleteni geološki in tektonski zgradbi našega ozemlja, ki leži na manjši jadranski plošči, stisnjeni med afriško na jugu in evrazijsko na severu. Jadranska plošča se vrti v nasprotni smeri urinega kazalca, kar povzroča predvsem na severni in vzhodni strani različna premikanja. Južna in zahodna Slovenija ležita na severnem delu plošče, ki je zelo deformiran in narinjen na osrednji, manj deformiran del plošče. Zaradi premikanj v različnih smereh prihaja med njimi do napetosti, ki so lahko vzrok za nastanek potresov. Premikanja plošč povzročajo na ozemlju Slovenije napetosti v smeri sever–jug, ki se sprošča v potresih

⁶ EMS je dvanajststopenjska Evropska potresna lestvica (vir: URSZR: Državni načrt zaščite in reševanja ob potresu, 2003: 70)

ob prelomih severozahod–jugovzhod (dinarska smer) in severovzhod–jugozahod (prečnodinarska smer) ter ob naravnih strukturah, ki potekajo v smeri vzhod–zahod (Vidrih v Ušeničnik, 2002: 222).

Iz zgodovinskih virov in v novejšem obdobju iz rednega beleženja in spremljanja potresnih pojavov lahko vidimo, da je bilo v preteklosti na naših tleh več kot 60 rušilnih potresov. Poleg gmotne škode so zahtevali tudi človeška življenja. Potresna žarišča nastajajo na celotnem ozemlju Slovenije; najmanj jih je na skrajnem severovzhodnem delu, potresno najnevarnejša območja pa so ljubljansko, kjer se je v preteklosti sprostito največ potresne energije, idrijsko, tolminsko in krško-brežiško.

2.6.2. Poplave so ena najpogosteje raziskovanih nesreč. Po navedbah Poliča so tudi med prvimi, pri katerih so raziskovali njihovo psihološko plat (Polič, 1998: 215). Polič (prav tam) navaja tudi Katesa, ki je ugotovil, da bodo ljudje, ki so poplave že doživeli, verjetneje pričakovali, da se bodo te znova pripetile in zaščitno ukrepali. Vendar Kates ugotavlja, da prebivalci, ki živijo na poplavnih in potresnih območjih, možnost teh nesreč mnogokrat podcenjujejo.

Na ozemlju Slovenije se stikajo in prelivajo sredozemsko, alpsko oz. predalpsko in celinsko podnebje, kar je vzrok, da je padavinski režim zelo pester. Dvig zračnih mas na gorskih pregradah ob zahodnih in jugozahodnih vetrovih povzroči povečanje količine padavin na privetni strani pregrad, zato je prostorska porazdelitev padavin po Sloveniji še pestrejša. Poplave veljajo za najpogostejšo naravno nesrečo v Sloveniji.

2.6.3. Zemeljski plaz

Številne pojave porušenja naravnega ravnovesja na zemeljskem površju zaradi delovanja gravitacije in zunanjih procesov denudacije uvrščamo pod **zemeljske plazove** (Ribičič, 1999 v Ušeničnik 2003: 260). Beseda »zemeljski« pove, da je tak pojav vezan na zemeljske površinske sloje. Naziv »zemeljski plazovi« torej zajema pojave plazenja v najširšem smislu – to je zelo različne pojave porušenja naravnega ravnovesja na terenu. Pobočna premikanja zajemajo poleg zemeljskih plazov tudi vse druge pojave transporta mas po pobočju.

Naziv »zemeljski plazovi« moramo ločiti od naziva »zemljinski plazovi«. Izraz »zemljina« izhaja iz geomehanske stroke in definira površinske nevezane sloje, ki so nastali kot posledica

preperevanja na mestu samem ali pa so transportirani iz višjih leg in odloženi kot pobočni ali dolinski sedimenti.

2.6.4. Suša je pojav, ko se zaradi pomanjkanja ali nezadostne količine padavin v daljšem obdobju pojavi znatno hidrološko (vodno) neravnovesje. Posledice porušenega ravnotežja so pomanjkanje vode, manjši pridelek, bistveno manjši pretoki vodotokov, zelo znižana gladina podtalnice in majhna talna vlaga. Pojavi se takrat, ko sta izhlapevanje vode iz tal (evaporacija) in gibanje vode skozi rastline v zrak (transpiracija) v daljšem časovnem obdobju večji od padavin. Suša pomeni fizično eno od največjih nevarnosti za kmetijstvo skoraj povsod po svetu.

Sušo najpogosteje določimo s tremi skupinami: meteorološko, hidrološko in kmetijsko. Nekoliko bolj splošna, vendar zelo zanimiva je razvrstitev suše v Britanski enciklopediji, ki jo povzema Matajac (Ušeničnik, 2002: 297).

Razvršča jo na štiri tipe:

Stalna suša, ki se pojavlja na najbolj suhih podnebnih območjih, kjer prevladuje rastlinstvo, ki je na sušo prilagojeno, kmetijska pridelava brez stalnega namakanja pa ni mogoča.

Sezonska ali vegetacijska suša se pojavlja na podnebnih območjih z izrazitimi letnimi deževnimi in suhimi obdobji; za uspešno rastlinsko pridelavo mora biti setev tedaj, da potekajo nadaljnje razvojne faze v deževnem obdobju.

Nepredvidljiva suša se pojavi zaradi nenormalnega pomanjkanja padavin, in sicer skoraj povsod in je najznačilnejša za območja s humidnim in subhumidnim podnebjem; taka suša je najpogosteje kratkotrajna, pojavi se v časovno različnih obdobjih in povzroči škodo na sorazmerno majhnih površinah.

Nevidna suša lahko nastaja poleti, ko visoke temperature zraka povzročijo veliko izhlapevanje in transpiracijo in tudi razmeroma pogosti nalivi ne morejo nadomestiti izgub vode; taka suša lahko vpliva tudi na zmanjšan pridelek kmetijskih rastlin.

Če se pojavi suša v času intenzivne rasti in razvoja kmetijskih rastlin, so pridelki jeseni manjši ali pa jih sploh ni. Suša v zimskem in zgodnjem spomladanskem obdobju, ki je sicer redka, povzroča škodo predvsem na ozimnah, skromne spomladanske rezerve talne vode pa preprečujejo pravočasno setev, rastline vznikajo pozneje in le težka nadoknadijo zgodnje pomanjkanje vode v tleh.

Pogoji za nastajanje ali razširitev rastlinskih boleznih in škodljivcev so v sušnih mesecih omejeni. Kljub temu se v določenih kombinacijah vremenskih dejavnikov brez padavin, kot

so na primer dolgotrajna visoka temperatura zraka, intenzivno sončno obsevanje in majhna zračna vlaga, lahko pojavijo specifične rastlinske bolezni in poškodbe generativnih rastlinskih organov.

Izrazita kmetijska suša se v Sloveniji pojavlja povprečno le na dveh območjih – v priobalnem pasu Primorske, kjer je bila v 40 letih kar 31-krat, in v Prekmurju, kjer je kmetijske rastline v enakem obdobju prizadela 27-krat. Manj pogosta je suša z manjšim primanjkljajem vode tudi na dravsko-ptujskem polju in bizeljsko-brežiškem predelu. Manjkrat se suša pojavlja na Dolenjskem, v osrednji in zgornji Savinjski dolini in v pretežnem delu Vipavske doline. Na Gorenjskem in v Posočju kmetijske suše ni.

Če predpostavimo, da je suša v kmetijstvu zajela pretežni del obdelovalnih zemljišč v Sloveniji takrat, ko se primanjkljaj vode pojavlja v istem vegetacijskem obdobju od aprila do konca septembra na najmanj šestih od osmih analiziranih lokacij, lahko ocenimo, da se je izrazita suša za kmetijske rastline pojavila v pretežnem delu Slovenije v štiridesetletnem obdobju desetkrat (vključujoč sušo 2003).

3. Kaj je nesreča?

V strokovni literaturi s področja nesreč najdemo različne definicije »nesreče«. Korver (1987: 152) navaja, da obstaja več kot štirideset različnih definicij nesreče, odvisno od tega, katera stroka opredelitev oblikuje. Skupno, zlasti definicijam iz medicine, sociologije in psihologije, je, da pojav nesreče bistveno zmanjša zmogljivosti lokalne skupnosti. Naravna nesreča se vedno zgodi zaradi nekega dogodka v naravi, za družbo pa pomeni razdejanje ali katastrofo⁷.

Definicije se lahko nanašajo na sam pojav ali samo na posledice nekega pojava.

Nesreča je lahko nenadna in ima zelo uničujoče posledice, lahko pa se odvija počasi ali postopoma in ima dolgoročne posledice (npr. poplava, zemeljski plaz ...).

Opisi nesreč največkrat vsebujejo naslednje pojme:

- število mrtvih
- število ranjenih in prizadetih
- uničenje domov, sosesk in celotne lokalne skupnosti ali izselitev ljudi
- vpliv nesreče na lokalno skupnost – socialne in ekonomske
- ali je lokalna skupnost popolnoma uničena ali resno poškodovana

Svoje definicije nesreče poznajo tudi različne ravni oblasti (državna, regionalna in lokalna oblast), politiki, zakonodajalci, zavarovalnice. V teh primerih gre za bolj formalne oblike definicij, ki se nanašajo zlasti na pogostost določenih nesreč, na mobilizacijo dodatnih virov, na odgovornost posameznih struktur in na sistem obvladovanja nesreč in ukrepanja, ko se zgodijo.

Skupno mnogim definicijam nesreče pa je naslednje:

- Nesreče močno zmotijo obstoječo družbeno strukturo in uveljavljene družbene mehanizme v lokalni skupnosti. Ta se zato težko spoprimejo s posledicami nesreče. Po nesreči nastanejo mnoge težavne situacije, ki največkrat presegajo zmogljivosti fizičnega okolja, v katerem se je nesreča zgodila.
- Lastnosti, ki oblikujejo vpliv nesreče, so zlasti sposobnost prizadetih (preživelih) za ureditev lastnega psihičnega stanja, sposobnost lokalne skupnosti na prilagoditev na krizo in na razpoložljivo pomoč.
- Vrste nesreč se spreminjajo skozi čas in prostor.

⁷ Vir: M. Polič: Psihološki vidiki nesreče, 1994

- V določenih lokalnih skupnostih (in tudi širših geografskih okoljih) se oblikujejo posebni vzorci vedenja in reagiranja na nesrečo, zlasti tam, kjer je isti tip nesreče pogost; govorimo lahko celo o subkulturi nesreč. Lokalna skupnost tudi psihično reagira na specifičen način, samo njej lastni.
- Nesreče so pogoste povsod, zlasti pa v državah v razvoju, in lahko se zgodi, da neke situacije sploh ne prepoznamo več kot nesrečo, čeprav to je. Lokalna skupnost mora prepoznati nesrečni dogodek kot takšen in ustrezno odgovoriti na posledice ter prevzeti ukrepe za preprečevanje širjenja vplivov nesreče ali njene ponovitve⁸.

Slovar izrazoslovja za naravne elemente in dogodke opisuje nesrečo kot manifestiranje interakcije med ekstremnimi fizičnimi ali naravnimi dogodki in ranljivostjo človeške vrste, ki se kaže v vsesplošnem razkroju obstoječega stanja in celo popolnem uničenju in umrljivosti⁹.

Medicinska fakulteta univerze Yale nesrečo definira kot dogodek, ki se največkrat zgodi nenadoma, je izredno moteč, časovno omejen (z možnimi dolgoročnimi posledicami) in družbeno splošen pojav (javen). Nesreča je lahko naravna nesreča, nesreča kot posledica tehnične okvare (tehnološka nesreča) ali kot posledica človeškega nasilja ter vojna¹⁰.

Naravna nesreča je katastrofalen dogodek, ki ga ni povzročil človek, posledice pa so smrt in poškodbe ljudi ter uničenje materialnih dobrin¹¹.

Po Blaikieu (1994)¹² je naravna nesreča naravni dogodek s katastrofalnimi posledicami za vse živeče v okolju, kjer se je nesreča zgodila. Kljub temu pa meni, da smrt ljudi v naravni nesreči ni naraven dogodek, temveč je odvisna od mnogih dejavnikov, ki niso »naravni«, denimo pripravljenost na nesrečo.

Ne glede na definicije pa je pomembno, da se nesreča, ko pride do nje, prepozna kot stanje, ko je treba zagotoviti vsa sredstva in zlasti aktivirati vse reševalne službe, ki delujejo v sistemu zaščite in reševanja, da se posledice nesreče kar najbolj omilijo.

⁸ Povzeto po: <http://www.kckps.org/crisis/disasters.html>

⁹ Povzeto po: <http://library.thinkquest.org/C003603/english/glossary.shtml>

¹⁰ Povzeto po: www.nceev.org/resources/terms.html

¹¹ Povzeto po: <http://www.google.com/search?hl=en&lr=&oi=defmore&q=define:natural+disaster>

¹² Povzeto po: http://en.wikipedia.org/wiki/Natural_disaster

3.1. Razvrstitev nesreč

Figley in sodelavci (1995 v DMHR Handbook, 2000: 7) navajajo, da poznamo različne razvrstitve nesreče glede na izbrane kriterije. Ti se razlikujejo glede na posledice, ki jih je povzročila nesreča, glede na vzrok, zaradi katerega je do nesreče prišlo, glede na število mrtvih in poškodovanih, stopnjo osebne prizadetosti, stopnjo boleznin in epidemij, ki se razširijo po nesreči in druge.

Razvrstitev nesreč lahko pomembno vpliva na reakcijo ljudi in na vrsto pomoči, za katero zaprosijo oz. jim je nudena.

Polič (1994: 22) povzema Bauma in sodelavce, ki opredeljuje **naravne nesreče** kot razmeroma znane pojave. Zajemajo močne in nenadne klimatske in meteorološke, geofizikalne pa tudi biološke spremembe. Vse vrste nesreč se ne pojavljajo povsod, ampak je vsaka značilna za določeno območje, le malo pa je krajev, kjer ne bi poznali nikakršnih nesreč.

Tehnološke nesreče se po Poliču (1994: 22) lahko pojavljajo povsod, kjer deluje tehnologija. Včasih jih skoraj nismo poznali, danes pa so del vsakdanjega življenja. Zgodijo se, ko izgubimo nadzor nad tehnologijo.

Razlikujemo več značilnosti naravnih in tehnoloških nesreč:

Nenadnost

Naravne nesreče se navadno začnejo hitro in nepričakovano, čeprav je znanstveni napredek za nekatere omogočil dokaj dobro napovedovanje. Prav tako velja za tehnološke nesreče, da se pojavijo nenadno, le redko je čas za opozorilo.

Napovedljivost

Nekatere vrste nesreč so postale bolj napovedljive. Tako lahko poplave pogosto napovemo že dneve, tornade in hurikane pa ure vnaprej (kot splošna napoved, za točno določen kraj pa ne). Potresov npr. še ne moremo napovedovati, lahko le določimo, kje obstaja večja verjetnost, da bo do njih prišlo.

Napovedovanje tehnoloških nesreč je praktično nemogoče, saj namen tehnologije ni, da bi prihajalo do nesreč. Redni pregledi sicer lahko opozorijo na nevarnost, toda vse prepogosto znaki nevarnosti niso očitni ali pa jih spregledajo. Nesreče niso načrtovane, in ko se zgodijo,

ljudje pogosto ne vedo, kaj naj bi počeli. Velikokrat ravnajo nagonsko, ravno obratno od tistega, kar bi bilo razumsko pravilno ravnanje.

Moč

Naravne nesreče imajo veliko moč in lahko usmrtijo veliko ljudi ter povzročijo veliko škodo. Tudi tehnološke katastrofe so lahko zelo hude. Izgube in škoda, ki jo prinašajo, že dosegajo naravne nesreče (npr. Černobil, rudarske nesreče in podobno).

Razdejanje

Moč nesreče, tako naravne kot tehnološke, se odraža tudi v velikem vidnem razdejanju, ki ga povzroči. Tako razdejanje povzroča tudi velike motnje v delovanju skupnosti.

Vrhunec

Za naravno nesrečo lahko rečemo, da obstaja nekakšna točka ali trenutek, po katerem je vse najhujše že za nami. Ko se potres konča ali nevihta poneha, je navadno najhujše za ljudmi in lahko začnejo obnovo. Na vrhunec lahko gledamo kot nekakšen premik v oceni od grožnje k izgubi ali kot točko, v kateri sta škoda in motnja največji.

Nekatere tehnološke nesreče, npr. eksplozije v tovarnah, železniške in pomorske nesreče, imajo povsem jasne vrhunce. V teh primerih bo obvladovanje nesreče potekalo podobno kot pri naravnih. Obstajajo pa tudi tehnološke nesreče brez jasno izraženega vrhunca, kot so na primer jedrske nesreče, ko se posledice na živih bitjih lahko pokažejo šele v daljših obdobjih. Pri takšnih nesrečah ni vedno jasno, kdaj je najhujše mimo. Ob tem se je treba zadržati ob trditvi, ki je implicitno navzoča v mnogih opredelitvah in ki nesreče omejuje na določen prostor in čas. Sodobne tehnološke nesreče namreč niso omejene ne časovno in ne prostorsko. Posledice Černobila so bolj ali manj prizadele velike površine, enako velja za nesreče, povezane s strupenimi odpadki.

Nedvomno velja, da so ljudje, posredno ali neposredno, osnovni dejavnik v nastanku tehnoloških nesreč. Glede na vlogo človeškega dejavnika jih lahko razvrstimo v štiri skupine (Cvetkovich in Earle, 1985 v Polič, 1994: 23).

Neizogibne nesreče so dogodki, ki so popolnoma zunaj človeškega nadzora (npr. padec meteorita ali orkan).

Pri izogibnih naravnih nesrečah imajo ljudje vsaj omejeno možnost, da ublažijo izgube, bodisi z izogibanjem ali nadzorom. Značilen primer so poplave.

Nesreče, ki jih sproži človek, ustvari človeška dejavnost, obenem pa so tudi njen rezultat.

Nesreče, ki jih povzroči človek, so dogodki, pri katerih ljudje ustvarjajo razmere, narava pa nesrečo sproži (npr. zemeljski plaz).

3.1.1. Primerjava med naravnimi in tehnološkimi nesrečami

Naravne in tehnološke nesreče imajo vrsto podobnosti in razlik. Oboje so razmeroma nenadne in močne in čeprav nobene niso napovedljive, se zdi, da so tehnološke še manj kot naravne. Oboje lahko povzročijo vidno uničenje okolja (npr. radioaktivnost, strupi). Nadzorljivost je različna, čeprav sta obe vrsti nesreč bolj ali manj nenadzorljivi in nepredvidljivi. Naravne nesreče so namreč po opredelitvi nenadzorljive, tehnološke pa odražajo neuspeh sistema, ki je bil nekoč nadzorovan.

Pomembna razlika med naravnimi in tehnološkimi nesrečami je trajanje nevarnosti. Tehnološke nesreče imajo lahko dolgoročneje posledice kot naravne, zlasti spet po jedrski nesreči ali nesreči s strupenimi snovmi.

Polič povzema Quarantellija (1994: 20), ki pravi, da preprosta delitev nesreč ne bi smela biti delitev na naravne in tiste, ki jih je povzročil človek, marveč bi morala zajeti splošne razsežnosti ne le različnih povzročiteljev, ampak tudi posameznega. Vendar je do tega še dolga pot. Zato navaja razvrstitve, ki so na razpolago. Celoten pojav je izredno pester, zato ga je težko zajeti v eni sami razvrstitvi. Dynes (Polič, 1994: 20) meni, da lahko povzročitelje nesreče, to je fizične pojave, ki ustvarijo njen vpliv, razdelimo vzdolž devetih razsežnosti. To so pogostost, napovedljivost, nadzorljivost, vzrok, hitrost izbruha, trajanje možnega opozarjanja, trajanje, obseg vpliva in uničevalni potencial. Čeprav se nekatere od naštetih razsežnosti nanašajo na fizične značilnosti povzročitelja (npr. pogostost, trajanje), se druge nanašajo na zmožnost družbe, da predvidi dogodek in se odzove nanj (npr. nadzorljivost, trajanje opozarjanja). Cvetkovich in Earle (Polič, 1994: 23) sta na osnovi navedenih razsežnosti uporabila svoj model procesa nesreče, ki razlikuje tri glavne stopnje v njenem poteku: vzroke, značilnosti in odzive.

Nesreča naj bi nastala zaradi neravnovesja v interakciji med štirimi splošnimi sistemi prilagajanja in razvojnega napredovanja: notranje-biološkim, individualno-psihološkim,

kulturnosociološkimi in zunanje-fizičnimi. Kadar razvoj posameznih razsežnosti ni usklajen, pride do krize in negativnih posledic (Polič, 1994: 20).

Berren in sodelavci (Polič, 1994: 21) navajajo na osnovi kliničnih in sistemskih vidikov pet dejavnikov, po katerih lahko razvrstimo nesreče: vrsta nesreče (naravna proti nesreči, ki jo je povzročil človek), trajanje, stopnja osebne prizadetosti, možnost ponovitve in nadzor nad bodočo prizadetostjo. Pozneje je bil model še spreminjan, tako da vrsta nesreče in stopnja osebne prizadetosti vključuje še obseg (časovne in zemljepisne razsežnosti nesreče), prepoznaven vrhunec in velikost nesreče (prizadetost sistemov proti prizadetosti posameznikov). Trajanje in nadzor sta bila iz modela izključena, saj sta zajeta v preostalih spremenljivkah, možnost ponovitve pa zato, ker ni bila preveč povezana z vedenjskimi in čustvenimi posledicami.

V vsakdanjem življenju se največkrat srečujemo z delitvijo na naravne nesreče in tiste, ki jih je povzročil človek (tehnoške nesreče), čeprav ima tudi ta razdelitev nekaj pomanjkljivosti; zlasti pogosto ni jasne razmejitev med obema vrstama, saj se njune značilnosti marsikje prekrivajo, tudi pri odzivu prizadetih.

Poznamo tudi t. i. kombinirane nesreče, ki so posledica ravnanja človeka, so pa hkrati tudi naravne (npr. razne nalezljive bolezni).

3.2. Stopnje nesreče

Prva stopnja nesreče, pripravljenost na nesrečo, se dogaja, še preden do nje zares pride; to zlasti velja za vse, ki delujejo v sistemu varstva pred nesrečami in sistemu zaščite in reševanja (npr. gasilci, policija, reševalci ...). Prav tako so v to stopnjo vključeni tudi tisti, ki živijo ali delajo v visoko ogroženem okolju. Pripravljenost na tej stopnji mnogokrat odločilno vpliva na vpliv oz. posledice nesreče, ki se zgodi.

Vsaka stopnja nesreče ima svoje stresorje, odgovor na nesrečo in posredovanje oz. ukrepanje (Ursano, Grieger&McCarroll, 1996 v DMHR Handbook, 2000: 13).

Spodaj so prikazane stopnje nesreče, nanašajoče se na nesreče, ki se zgodijo hitro, nenadno, manj primerna razvrstitev pa je za nesreče, ki trajajo dalj časa in imajo za skupnost daljnosežne posledice.

Te stopnje so naslednje:

1. priprava in načrtovanje
2. grožnja nevarnosti in opozorila
3. vpliv

4. čas po nesreči
5. stopnja ponovne vzpostavitve normalnega stanja

3.2.1. Priprava in načrtovanje

Nesreče lahko napovemo z različno stopnjo natančnosti – nekatere so bolj predvidljive, druge manj, nekatere pa sploh ne. Ne glede na to moramo za nesreče imeti izdelane načrte ukrepanja in reševanja, ki temeljijo na znanju, predvidevanjih, izkušnjah in zlasti na podlagi ocene ogroženosti določenega področja. Na takšen način tudi določimo, kdo in kako ukrepa ob nesreči, s kakšno opremo in znanji, ki jih ima. Različne študije kažejo, da je ukrepanje ob nesrečah in reševanje po njih veliko bolj učinkovito, če so načrti izdelani dobro, kar pomeni, da natančno opredeljujejo zgoraj našteje elemente ter da imajo vsi, ki so vključeni v reševanje, ustrezno opremo in so za delo ustrezno usposobljeni.

Ustrezna usposobljenost je nujno potrebna tudi za vse tiste, ki v primeru nesreče in po njej nudijo psihosocialno pomoč. Za to morajo biti usposobljeni tako, da lahko pomagajo drugim in sebi. Takšna znanja in pripravljenost dvigujejo zmogljivost ukrepanja ob nesrečah celotni lokalni skupnosti, kjer je do nesreče prišlo, kar pomeni, da bodo hitreje prepoznane stresne situacije posameznikov in skupin, s katerimi se je zato tudi lažje soočiti. Vsaj osnovno znanje iz nudenja psihosocialne pomoči pa bi morali pridobiti vsi reševalci, ki so vključeni v reševanje in pomoč¹³.

3.2.2. Grožnja nevarnosti in opozorila

Grožnja nevarnosti in opozorila nas opozarjata na približevanje nesreče. Nekatere lokalne skupnosti lahko pričakujejo nesrečo na podlagi svoje ranljivosti ali na podlagi preteklih izkušenj (npr. poplave ali požari so pogosti). V takšnih skupnostih se razvije t. i. »subkultura nesreče«, kar pomeni, da ljudje v pričakovanju nesreče že dobro vedo, kaj morajo storiti, da bi se izognili najhujšim posledicam. Pri tem je treba upoštevati nekaj dejavnikov:

Poznavanje zgodovinskih dogodkov v skupnosti in njeno »subkulturo nesreče« je v veliko pomoč pri ustreznem odzivu ob nesreči in po njej.

Z ustreznim načrtovanjem v okolju preprečujemo oz. zmanjšujemo možnosti katastrofalnih posledic v nesreči in po njej.

¹³ Vir: Disaster Mental Health Response Handbook (2000: 13)

Ukrepanje in obveščanje lokalne skupnosti ob opozorilu na nesrečo. Z ustreznim, predvsem pa pravočasnim obveščanjem lahko preprečimo paniko ob nesreči in pripravimo ljudi na ustrezen odziv na približujočo se nesrečo. Nasproten učinek pa dosežemo, če ljudi obveščamo o nesreči, do katere ne pride, zlasti če se nam to zgodi večkrat. S tem namreč izgubimo verodostojnost in zaupanje med ljudmi, ki se na naša naslednja opozorila pred nesrečo ne odzivajo več.

Resničnost informacij ob nesreči. Prizadeti lokalni skupnosti ali posameznikom moramo vedno podajati resnične informacije ter jih pravilno usmerjati pri ravnanju ob nesreči.

Posebna opozorila (navodila) v času nesreče in po njej imajo zelo veliko vlogo pri ravnanju ljudi in tudi reševalnih služb. Navodila za ravnanje morajo biti kratka in razumljiva, sporočilo mora biti konkretno in usmerjeno v potrebe prizadete skupnosti. Najboljša medija v času nesreč sta televizija in radio, saj zmoreta ljudi obveščati hitro. Pomembna pri obveščanju je tudi sama lokalna skupnost, ki novice in informacije hitro širi med prebivalci, vendar obstaja nevarnost »govoric« in neresničnih informacij, česar pa se ne da preprečiti.

Usposabljanje lokalne skupnosti iz ravnanja ob nesreči in po njej, zlasti usposabljanje za ravnanje ob nesrečah, ki so v določenem okolju bolj mogoče, ko torej obstaja visoka ocena ogroženosti. Usposobljeno prebivalstvo lahko bistveno pripomore k ublažitvi posledic po nesreči.

Ob nesreči so ljudje vsaj za kratek čas pod močnim stresom, še zlasti, če se z nesrečo še niso srečali ali če se je zgodila povsem nova, nepričakovana, s katero (še) nimajo izkušenj. Stopnjo stresa še poveča medsebojna »razgubljenost«, zlasti med družinami. Zato morajo reševalci poskrbeti, da čim prej združijo družine ali jim vsaj posredujejo informacije, kdo je kje.

3.2.3. Vpliv

Vpliv nesreče na posameznika ali prizadeto lokalno skupnost se odraža v posledicah, ki jih nesreča pusti za seboj. Posledice so zelo različne, zlasti so odvisne od vrste in moči nesreče ter od pripravljenosti posameznika ali skupnosti na nesrečo. Potres, na primer, lahko popolnoma uniči hišo, sosednje pa sploh ne poškoduje. Tako moramo torej pri ugotavljanju posledic nesreče upoštevati raznovrstnost nesreč, grožnje oz. opozorila, izpostavljenost skupnosti določenim nesrečam (ocena tveganja) in razseljevanje ljudi ter novo ureditev lokalne skupnosti (McFarlane, 1995 v DMHR Handbook, 2000: 15).

Škoda in uničenje domov ali celotne skupnosti zelo prizadenejo prebivalstvo in največkrat so v tako velikih nesrečah ogrožena tudi človeška življenja. Prve reakcije ljudi ob tako velikih

nesrečah so reševanje sebe in svojih najbližjih (zlasti otrok), nato se pozornost preusmeri v reševanje šibkejših skupin ljudi.

Pri tem je pomembnih nekaj dejavnikov. Ljudje imamo prirojeno, da se borimo za svoj obstoj, za svoje življenje, če pride do nevarnosti/nesreče, zato se ljudje ob nesreči največkrat odzovejo ustrezno. To pomeni, da na različne načine rešujejo lastno življenje in življenje ljudi okrog sebe. To je naravna in najpogostejša reakcija, vendar pa lahko pri posamezniku težave nastopijo pozneje, po nesreči. Težave na psihični ravni posameznika, ki nastanejo po nesreči, imenujemo tudi **posttravmatska motnja ali posttravmatski stres**¹⁴. Mnogokrat se to zgodi zaradi prevelikih pričakovanj do samega sebe, ko je oseba prepričana, da bi lahko v nesreči naredila več tako zase kot za ljudi okoli sebe.

Najpogostejši vzroki za nastanek posttravmatske motnje so naslednji:

- ogrožanje življenja in srečanje s smrtjo,
- občutek nemoči,
- izguba (najbližjih, doma in ostalih materialnih dobrin ...),
- ločitev oz. preselitev od svojih najbližjih, domačega kraja, soseske ...,
- občutek odgovornosti, zlasti v smislu »lahko bi naredil več«,
- občutek »ne morem uiti«, »ujet sem«,
- človeška malomarnost, zlasti kadar gre za tehnološke nesreče oz. načrtno uničevanje, povzročanje škode.

Ljudje nesrečo pogosto doživljajo kot nekaj, **kar se je zgodilo samo njim**, mnogokrat pozabijo oz. se ne zavedajo, da so prizadeti tudi drugi. Ta pojav imenujemo tudi »iluzija centralnosti«. Sprašujejo se tudi, zakaj se je to zgodilo prav njim, nemalokrat iščejo tudi razloge in vzroke za to in za dogodke iščejo globlji pomen.

Obratno od navedenega vedenja je **altruistično vedenje**, ko ljudje vse naredijo, da bi rešili druge, tudi njim popolnoma neznane ljudi, in včasih za to tvegajo celo lastno življenje.

Šok zaradi nastalega stanja ob nesreči, zlasti če je do nje prišlo nenadno, brez kakršnega koli opozorila, lahko posameznika začasno celo paralizira. Pri tem se mnogokrat počuti popolnoma nemočnega.

Nekateri ljudje ob nesreči ali po njej postanejo neorganizirani, izgubijo občutek za čas, so apatični in tako nimajo ne moči ne volje, da bi poskrbeli zase in za svoje najbližje. Takšno

¹⁴ O postravmatskem stresu podrobneje pišem v poglavju Posttravmatska motnja ali posttravmatski stres

stanje lahko pripelje do vedenjskih motenj, ljudje si želijo biti sami. Takšno stanje lahko traja krajši ali daljši čas.

Odgovor na nesrečo se lahko začne že med samo nesrečo ali takoj po njej. Ta odraža posameznikovo prvo reakcijo (ali reakcijo lokalne skupnosti), ki se največkrat takoj sprevrže v reševanje. V skupnosti se takoj prepozna neformalne vodje, ki največkrat samovoljno prevzamejo organizacijo reševanja. V najkrajšem možnem času pa je treba takim vodjem ponuditi ustrezno strokovno pomoč reševalnih enot, ki delujejo v ta namen.

3.3. Nesreča kot družbeni pojav

Nesreča družbo oz. prizadeto lokalno skupnost (vsaj začasno) spremeni. Spremenijo se medsebojni odnosi prebivalcev, njihove socialne vloge in tudi pravila in organizacija bivanja v skupnosti. Obstoj in delovanje skupnosti je moten ali celo ogrožen (Eranen, Liebkind, v Pfefferbaum, 1998: 584).

Prizadeti prebivalci v svoje življenje »vnesejo« posledice nesreče in si znova organizirajo življenje. Pogosto so vključeni v razne programe obnove, ki nemalokrat pomenijo številne administrativne postopke, ti pa se prebivalcem zdijo neosebni, zapleteni in nepotrebni. Raphael (DMHR Handbook, 2000: 30) to poimenuje druga nesreča (second disaster), Shaw in sodelavci (DMHR Handbook, 2000: 30) pa govorijo o razliki med travmo zaradi nesreče (event trauma) in travmo procesa (process trauma), ki je povezana s postopki po nesreči in jih ljudje zaznavajo kot nadlogo. Travmo procesa mnogokrat predstavljajo zlasti razseljenost, preselitev, izguba materialnih dobrin, nezaposlenost, disfunkcija družine, porast števila ločitev, zlorab otrok in ostala nesprejemljiva vedenja, izostanek iz šole, zmanjševanje pomoči ter nesoglasja med prebivalci in reševalnimi delavci oz. delavci, ki so odgovorni za izvajanje raznih oblik pomoči po nesreči.

Negativni dejavniki, ki zrušijo delovanje skupnosti, so tudi iskanje »grešnega kozla« oz. krivca za nesrečo, obseg uničenja skupnosti, spori glede finančnih sredstev in gradnje/obnove objektov, slaba organizacija bivanja v skupnosti po nesreči in to, če skupnost nima nobenega formalnega ali neformalnega vodenja.

Na srečo se življenje po nesreči v lokalni skupnosti pogosto odvija drugače, v pozitivnejšo smer. Lokalna skupnost nesrečo največkrat premaga s skupnimi močmi in to jo pogosto še okrepi. Tradicionalne vrednote, rituali, nova organizacija življenja po nesreči in aktivna vloga (ne)formalnih vodij prispevajo k spoprijemanju s posledicami nesreče in začetku obnove.

Ljudsko prepričanje in pojmovanja v množičnih medijih še danes pogosto podpirajo mnenje, da se ljudje neustrezno odzivajo na nesreče. Fizični vpliv nesreče se lahko konča že v nekaj minutah, vendar pa naj bi druge posledice trajale tedne, mesece ali celo leta. Nesreča res zruši stavbe in uniči življenja, prekine ritem, zveze in celotno socialno dogajanje v skupnosti, toda ali res pride tudi do duševne in moralne dezintegracije? S tem mislim zlasti na paniko, rope in druga kazniva dejanja, pa tudi na histerijo, psihotične epizode in različne vrste resnejših duševnih bolezni. Ali so ti res nujni spremljevalci nesreč? O tem, da to drži, je še danes prepričanih veliko ljudi, tudi marsikateri zdravnik in psiholog. Žrtve nesreče naj bi skoraj nujno izkazovale tako imenovan »sindrom nesreče«, ki ga označujejo nerealistična odsotnost čustev, zavrtost dejavnosti, docilnost, neodločnost, avtomatsko vedenje, histerično kričanje in podobno. V obdobju po dogodku naj bi prihajalo do začasne tesnobe in stanj utrujenosti, ponavljajočih se sanj o katastrofi, depresivnih reakcijah ...

Razlikujemo lahko torej dve pojmovanji vedenja in doživljanja ljudi med nesrečami. Po prvem pojmovanju so nesreče zelo hudi in travmatični življenjski dogodki, ki pri prizadetih povzročijo močne, globoke in zelo negativne psihične posledice. Temu pravimo pristop **individualne travme**. Nasprotuje mu pojmovanje, da ima kolektivna nesreča različne in ne splošne učinke. Lahko so negativni, toda tudi pozitivni. Mnogi od negativnih so razmeroma kratkotrajni, različne težave žrtve pa so bolj povezane z organiziranimi odzivi po dogodku kot pa z njim samim. Temu pravimo pristop **socialne spužve**. Izraz izhaja iz preproste primerjave skupnosti s spužvo, ki se pod pritiskom sicer začasno deformira, a se hitro vrne v vsakdanje stanje. Strokovnjaki danes vse bolj zagovarjajo ta pristop. Zanimivo pa je, da pripadniki različnih nazorov pogosto pridejo do nasprotujočih si spoznanj celo pri raziskavi iste nesreče (Quarantelli, 1985 v Polič, 1994: 15).

Temeljna razlika med pristopoma izvira iz pojmovanja nesreče. K raziskovanju posledic nesreče lahko pristopimo iz medicinskega ali iz socialno-problemskega modela. Oba modela sta znanstveno ustrezna, razlika med njima je zlasti pri postavljanju cilja, kaj želimo raziskati. Tisti, ki zagovarjajo individualne travme, menijo, da se žrtev odziva predvsem na povzročitelja nesreče ali na njene neposredne učinke. Ne zavedajo se pomena okolja po nesreči. Pojasnila iščejo v notranji psihični dinamiki žrtev, ne pa v njihovem socialnem okolju¹⁵.

¹⁵ Vir: M. Polič: Psihološki vidiki nesreč, 1994

Po Anici Mikuš Kos in Veri Slodnjak (2000: 11) travmatski dogodek navadno opredelimo kot dogodek ali dogajanje, katerega stvarne razsežnosti po svoji naravi ali po svoji intenziteti presegajo navadna stresna doživetja in pri skoraj vseh ljudeh povzročajo grozo, trpljenje in psihofiziološke motnje. Fiziološke spremembe kot posledico travmatskega doživetja je danes možno že biokemično dokazovati. Med travmatskim in stresnim dogodkom je glavna razlika v naravi in intenziteti dogodka. Večina travmatskih dogodkov je nenadnih in nepričakovanih (nesreče), kar povečuje njihov rušilni psihični učinek. Med travmatskim doživetjem in stresnim doživetjem so razlike v intenziteti in kvaliteti. Kvalitativne in kvantitativne razlike povzročijo tudi razlike v odzivu. V literaturi se pogosto oba pojma uporabljata brez jasnega razločevanja, saj tudi v življenju marsikdaj ni ostrih meja med stresnim in travmatskim doživetjem. Posamezne kategorije travmatskih dogodkov se med seboj prepletajo in povezujejo.

Značilnosti psihične travme so:

- izjemno ogrožajoč dogodek/katastrofa
- nesposobnost obvladovanja
- dezorganizacija psiholoških/fizioloških odgovorov
- čustvena prizadetost (huda tesnoba, strah občutja krivde)
- moteno vsakodnevno delovanje (socialni odnosi, delovna storilnost, moteno vedenje).

Kot najpogostejše travmatske dogodke pa avtorici navajata prometne nesreče (avto, vlak, letalo, drugo), nezgode, otrok kot žrtev telesnega napada, ranjen otrok, telesno trpinčenje otroka, spolna zloraba otroka, smrtno nevarne bolezni ali težki zdravniški posegi, družinsko nasilje, naravne katastrofe, tehnološke katastrofe, ugrabitev, otroci talci, vojna dogajanja, otrok priča nasilju nad drugimi, poškodovanju, posilstvu, uboju, samomoru.

Ljudje se že od nekdaj spoprijemajo z nesrečami in nevarnostmi. Šele razmeroma pozno pa so začeli sistematično raziskovati psihološke vidike nesreč. Do tedaj, pogosto pa še danes, so namesto dejstev govorili predsodki. Ljudje so poskušali nekako osmisliti zanje pomembne dogodke. Nesreča namreč vedno, posredno ali neposredno, prizadene ljudi. Drugače sploh ni nesreča. Tako kot lahko nastane zaradi človeške dejavnosti, je predvsem človeško življenje tisto, ki preprečuje ali blaži njene posledice. To pa pomeni, da moramo poznati značilnosti človeškega vedenja v izrednih razmerah, to je takih, v katerih ljudje ne delujejo več normalno in ko se počutijo ogrožene.

Pripravljenost na skrajno stresne dogodke, kot so kolektivne nesreče različnega izvora ali pa različna družbena konfliktna stanja, ustrezna pomoč prizadetim ter samo okrevanje skupnosti zahtevajo upoštevanje mnogih psiholoških dejavnikov. Gre namreč za ljudi in njihova življenja. Pomemben vidik spoprijemanja z nevarnostmi okolja predstavlja prav socialna stran življenja. Že od majhnega se soočamo z odvisnostjo od drugih ljudi, vse od zadovoljevanja osnovnih potreb do osmišljanja stvarnosti. Drugi ljudje so najpomembnejši vir naše varnosti, toda tudi najpogostejši povzročitelji naših strahov. Sčasoma smo postali odpornejši proti klasičnim naravnim nevarnostim, sodobna tehnologija pa je vzrok mnogih novih, včasih še hujših.

3.4. Osebne nesreče in nesreče v lokalni skupnosti

Nesreče lahko vplivajo na posameznike, na širše skupine ljudi ali na celotno lokalno skupnost.

Z izrazom »osebne nesreče« opišemo osebno spoprijemanje posameznika z nesrečo, in sicer, ali ga je prizadela neposredno, osebno, ali kot posameznik nosi posledice (npr. prometna nesreča, v kateri je sam prizadet, ali gre za izgubo koga bližnjega).

»Nesreča lokalne skupnosti« pa pomeni, da je prizadeta celotna skupnost, kar pomeni, da je nesreča zahtevala življenja ali da je veliko ranjenih, ljudje so izgubili domove ali druge materialne dobrine, poškodovana je industrija ali javne institucije. S pomočjo medijev, ki imajo danes velik mednarodni pomen in dosežejo zelo veliko ljudi, lahko nesreča lokalne skupnosti postane široko, mednarodno prepoznana in kot takšna prizadene ljudi veliko širše. Prav tako imajo lahko zlasti ekonomske in socialne posledice v neki lokalni skupnosti veliko širši vpliv, tako doma kot mednarodno¹⁶.

3.4.1. Koga nesreče prizadenejo?

Nesreče vedno najbolj prizadenejo ljudi, tako v urbanem kot v podeželskem okolju. Ljudje so lahko prizadeti neposredno ali posredno, ko so torej v bližnji okolici nesreče. Prizadeti so lahko sorodniki, ki jih nesreča sicer ni prizadela neposredno, temveč je prizadela njihove sorodnike, prijatelje ali znance.

¹⁶ Primer: V neki državi je poplavlila tovarna tiskanega vezja, ki so jih izvažali celotni avtomobilski industriji na Japonskem. Zaradi ekonomičnosti poslovanja niso imeli zalog, temveč so poslovali po principu dobava glede na potrebe. Poplavljena tovarna čipov zaradi sanacije ni obratovala tri tedne, prav tako je za toliko časa zastala celotna avtomobilska industrija na Japonskem.

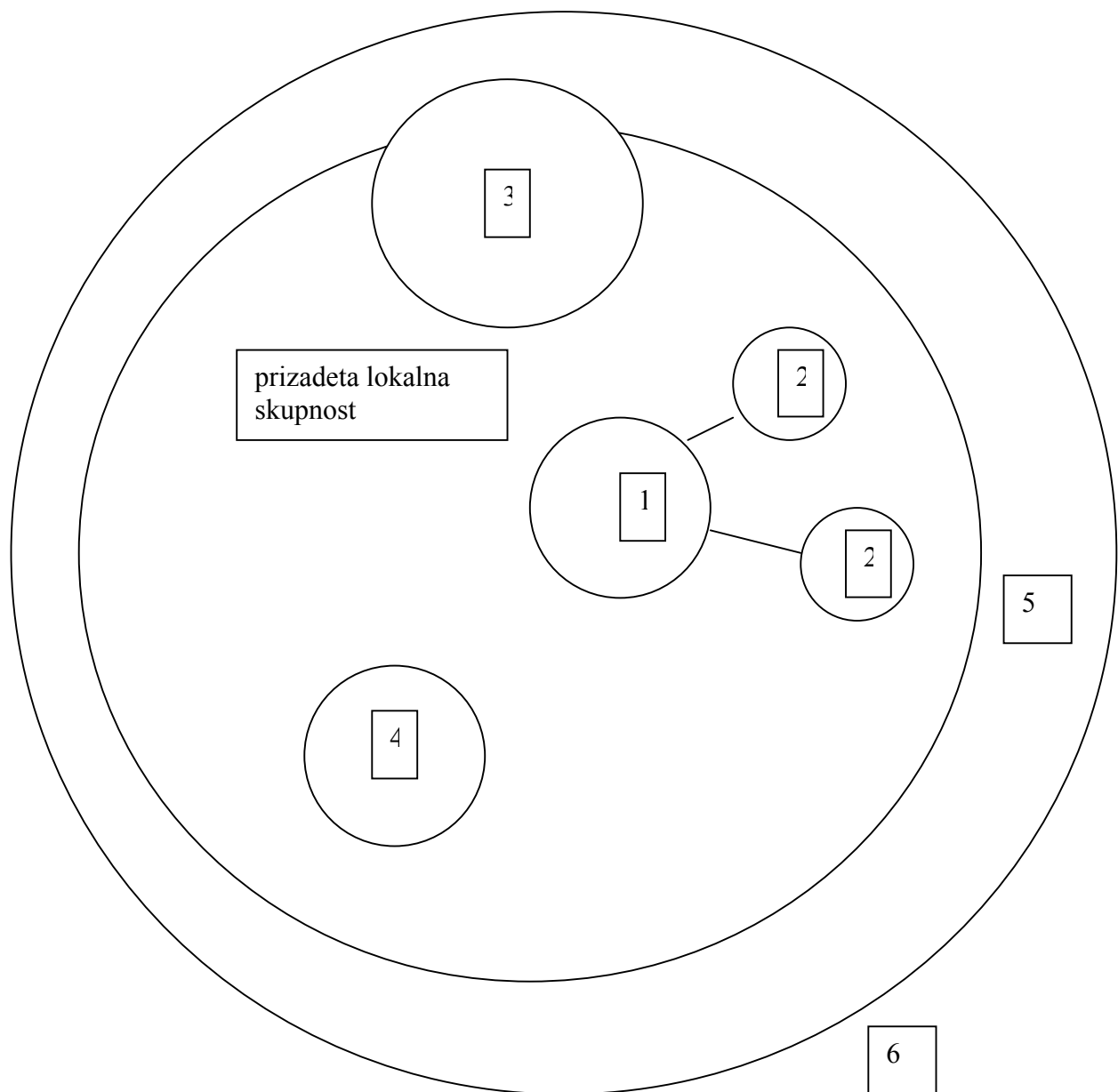
Vir primera: delavnica Upravljanje nesreč/National Disaster Management Course, URSZR, 2004

Nesreča prizadene tudi ljudi, ki »delujejo« pri nesrečah kot reševalno osebje. To so predstavniki različnih sil za zaščito in reševanje ali institucij, ki so kakor koli vključene v reševanje ob nesreči (policija, zdravstveni reševalci, gasilci, predstavniki nevladnih organizacij, vojska, prostovoljci, predstavniki lokalne ali državne oblasti in drugi).

Taylor in Frazer (1981: 6) sta prizadete v nesrečah razvrstila v šeststopenjsko prizadetost:

1. stopnja: Najmočnejše, neposredno prizadeti, ki so čutili najhujši vpliv nesreče.
2. stopnja: Sorodniki in prijatelji prizadetih.
3. stopnja: Reševalno osebje, ki pogosto potrebuje strokovno pomoč za svoje delo, saj zaradi nesreče tudi sami sčasoma postanejo čustveno prizadeti.
4. stopnja: Lokalna skupnost, kjer se je nesreča zgodila, zlasti tisti posamezniki, ki so prostovoljno sodelovali pri odpravi posledic, ter tisti, ki so za nastanek nesreče celo odgovorni.
5. stopnja: Ljudje, ki v nesrečo niso neposredno vpleteni, pa vendar občutijo stres in motnje.
6. stopnja: Ljudje, ki bi (mogoče) bili žrtve nesreče, pa so se po nekem srečnem naključju temu izognili.

Slika 1: Različne vrste prizadetih v nesreči

Legenda:

- 1 – najbolj prizadete žrtve
- 2 – sorodniki in prijatelji najbolj prizadetih žrtev
- 3 – reševalno osebje
- 4 – člani lokalne skupnosti
- 5 – ljudje, ki sočustvujejo s prizadetimi v nesreči
- 6 – posredno vpleteni, ki nesreče po srečnem naključju niso doživeli

Vir: Taylor, Frazer (1981: 7)

3.4.1.1. Posamezniki

Psihični stres zaradi doživete nesreče se pogosto izkazuje v zelo specifični reakciji posameznika, lastni samo njemu samemu. Ta se izraža v obliki kompleksnih čustvenih odzivov, misli in vedenja in se ne razlikuje med ljudmi, pojavlja se tako pri otrocih kot odraslih in starih ljudeh. Najizraziteje se izrazi, ko se oseba sooči z nepričakovano izgubo (smrtjo) njej drage osebe¹⁷. Pri posamezniku se takrat pogosto pojavljajo stresne situacije, kot so pogosto razmišljanje o dogodku, obujanje spominov na izgubljene osebe in podoživljanje skupnih trenutkov, pogosta sanjanja nesrečnega dogodka, ki se velikokrat spreobrnejo v nočne more, pretirana pazljivost v vsakodnevem življenju, ki lahko povzroči oteženo vsakodnevno življenje, lahko pa se spreobrne v pasivnost posameznika, otrplost in izgubo življenjske moči¹⁸.

Tabela 1 ponazarja najpogostejše reakcije posameznikov, ki se pojavljajo na štirih različnih ravneh, in sicer na čustveni, kognitivni (vedenjski), fizični (telesni) in medosebni (socialni) ravni.

¹⁷ Povzeto po: <http://www.adaa.org/AnxietyDisorderInfor/PTSD.cfm>

¹⁸ Povzeto po: <http://www.athealth.com/Consumer/disorders/PTSD.html>

Tabela 1: Reakcije na stres

Reakcije na stres	
<p>Čustvena raven</p> <p>šok jeza tesnoba, strah, groza čustvena otrplost krivda (najpogosteje v smislu »jaz se preživel(a), drugi so umrli«) žalovanje in žalost nemoč in izguba nadzora občutek nepomembnosti izguba zadovoljstva ob vsakodnevnih aktivnostih</p>	<p>Kognitivna (vedenjska raven)</p> <p>izguba koncentracije zmanjšanja sposobnost odločanja izguba spomina zmedenost izguba občutka za čas zmanjšano samospoštovanje zmanjššan občutek zmogljivosti, učinkovitosti iskanje krivde pri sebi obujanje spominov (na umrle) zaskrbljenost razcepljenost osebnosti</p>
<p>Fizična (telesna) raven</p> <p>utrujenost nespečnost/more nenadno zbujanje v spanju razna bolezenska stanja glavoboli bolečine v želodcu pomanjkanje teka pomanjkanje želje po spolnosti pogosta vznemirjenost</p>	<p>Medosebna (socialna) raven</p> <p>odtujenost socialna izolacija povečana konfliktnost v družbi nezainteresiranost za delo in učenje poslabšanje odnosov z drugimi ljudmi</p>

Vir: Young in sodelavci (DMHR Handbook, 2000: 27)

Vendar pa lahko nesreče izrazijo tudi pozitivne lastnosti, kot so »prožnost posameznika«, njegova zmogljivost spoprijemanja z nesrečo, altruizem, pomoč in reševanje drugih (tudi neznancev), olajšanje in navdušenje, da smo ostali živi, kar privede do občutka povečane lastne vrednosti, spremenjen pogled v prihodnost, spoznavanje lastnih zmogljivosti in rast na podlagi izkušenj pri doživeti nesreči.

3.4.1.2. Družine

Vloga oz. funkcija družine v primeru nesreče je posebna. Izredne razmere najpogosteje pripomorejo k obogatitvi že tako močnih vezi med družinskimi člani. Družina v primeru nesreče reagira kot enota, sistem.

Družinski člani se v času nesreče in po njej zblížajo, si nudijo medsebojno pomoči in velikokrat naredijo skupen načrt odziva na nesrečo ter obnove. Družina vedno najprej poskrbi »zase«, torej za lastne družinske člane. Največ skrbi in pozornosti namenja mlajšim in bolj ranljivim družinskim članom, in ko so seznanjeni s stanjem vseh pripadnikov družine, ponudijo pomoč drugim. Raziskave kažejo, da so družinski člani nesposobni nuditi pomoč drugim, dokler so še v skrbeh za lastne člane. Dokler so posamezni družinski člani pogrešani, lahko tudi pričakujemo, da se ne bodo umaknili s prizorišča dogodka. Ob reševanju želijo biti navzoči.

V času po nesreči, ko se življenje vrača v »normalno stanje«, si družinski člani nudijo medsebojno pomoč in oporo, zlasti v obliki osnovnih materialnih sredstev (hrana, zatočišče in druga pomoč).

Okrevanje družine po nesreči je odvisno od več dejavnikov, in sicer, ali je družina izgubila kakšnega družinskega člana, koliko materialnih dobrin je izgubila in kako se spoprijema z nastalim stresom (Bolin 1982 in Raphael 1986 v DMHR Handbook, 2000: 29). Raziskovalec Bolin je ugotovil, da so bolj ranljive večje družine, manj pa »stare družine« in višje izobražene. Prav tako se s posledicami nesreč lažje spoprijemajo družine z višjimi dohodki, saj imajo pogosto še druge (materialne) vire, s katerimi si pomagajo v primeru nesreče.

Posledice nesreče in lastno spoprijemanje z njimi vpliva na delovanje in dinamiko celotne družine, zlasti med otroki in starši. Starši, ki so pod močnim stresom zaradi dogodka, s tem vznemirjajo otroka(e) in obratno (Raphael, 1986 v DMHR Handbook, 2000: 29). Starši postanejo po nesreči mnogokrat preveč zaščitniški do otrok. Otroci se s posledicami nesreče pogosto spoprijemajo podobno kot starši, torej lahko izrazimo povezavo – zmogljivost staršev s spoprijemanjem z nesrečo in njenimi posledicami vpliva na zmogljivost spoprijemanja s posledicami nesreče pri otrocih.

Pri mnogih odraslih nesreča vpliva tudi na zakonsko življenje, medsebojni odnosi se lahko ohladijo, še zlasti, če se je družina morala preseliti ali celo razseliti.

3.4.1.3. Ranljive skupine

Nesreče prizadenejo vse, ranljive skupine pa še bolj. V to skupino prištevamo zlasti otroke in najstnike, stare ljudi, begunce in migrante ter pripadnike nacionalnih ali etičnih manjšin, pripadnike različnih subkultur in revne ljudi.

3.4.1.4. Nesreče in otroci/najstniki

V sklopu ranljivih skupin o najranljivejši in pogosto najprizadetejši govorimo prav pri otrocih in mladostnikih. Tudi strokovna literatura na tem področju jih izpostavlja kot najbolj nemočne in nezaščitene v primeru različnih nesreč.

Vlasta Zabukovec (Polič, 1994: 207) razume otroštvo kot obdobje posebne zaščite in pravic, zato naj bi bilo tudi otrokovo okolje varnejše, predvsem v psihološkem pomenu besede. Otrokov razvoj poteka povsem drugače, če varnost zamenjajo drugačne razmere, npr. zanemarjanje v družini, izpostavljenost različnim škodljivim kemičnim in drugim vplivom, če otroci rastejo v okolju, kjer prevladuje nasilje, kriminal ali celo vojna. Strokovnjaki so ugotavljali razliko med otroki, ki so bolj izpostavljeni dejavnikom tveganja oz. stresnim situacijam, in tistimi, ki živijo v varnejšem okolju in so stresnim situacijam izpostavljeni poredko. Raziskava Barocasa, Zaxa in Greenspana (1987 v Polič, 1994: 207) ponazarja zvezo med stopnjo stresnih situacij in otrokovo intelektualno učinkovitostjo. Ugotavljajo, da se mnogo otrok spoprime z nizko stopnjo stresnih situacij, z enim ali dvema dejavnikoma tveganja, akumulacija takega tveganja pa lahko pripelje do povečanega tveganja v otrokovem razvoju, predvsem na njegovem intelektualnem področju. Samerof (1992 v Polič, 1994: 207) je s skupino sodelavcev sistematično proučeval dejavnike tveganja, kot so materino kronično obolenje, pomanjkanje socialne podpore, velikost družine, starševska rigidnost, zgodnje negativne izkušnje s starši, visoka anksioznost s starši, nizka stopnja materine izobrazbe in ločena družina. Ugotovil je, da ostane intelektualno delovanje šolskih otrok na isti ravni, dokler se ne pojavi tretji ali četrti dejavnik tveganja, nato se učinkovitost otrok pomembno zniža.

Manjši otroci so v situacijah ogroženosti občutljivejši, ker še niso dovolj zreli za obvladovanje stresnih situacij. Ta nezrelost pomeni, da so veliko hitreje šokirani, odrasli pa so se že privadili na take situacije. Otroci neustrezno ocenijo nevarnost predvsem takrat, kadar je

grožnja skrivnostna in če je dogodek redek. Otroci doživljajo situacije groze v povezavi s svojim fantazijskim svetom in si jih tako potem tudi razlagajo. V tem svetu živijo pošasti, velikani, grozljive osebe, zanje so to osebe, ki so navzoče tudi v vsakdanjih neprijetnih situacijah. Tako si potem tudi pomagajo, da verjamejo v čudežna bitja, ki jih bodo tega strahu in groze odrešila.

Raziskave so pokazale, da namenoma povzročene nesreče puščajo pri otrocih najgloblje posledice, saj motnja po navadi traja dalj časa in je močnejša. Glavni razlog za tako reakcijo je v tem, da je bila nesreča povzročena namerno. Naravne nesreče in nesreče, povzročene zaradi napačne presoje, lahko pogosto opravičimo s človeško napako, nesreča, ki jo človek namenoma povzroči drugemu človeku, pa spodkoplje otrokovo prvotno zaupanje in mu za dalj časa onemogoči, da razvija ustrežnejše odnose z drugimi. Vpliv nesreče je odvisen od njene narave in od direktne ali indirektno vpletenosti. Posamezniki so lahko primarna ali sekundarna žrtev travmatičnega dogodka. Ko je zločin storjen otroku, je otrok prva žrtev takega dogodka. Če otrok opazuje nesrečo, v kateri je žrtev nekdo drug, potem je otrok sekundarna žrtev nesreče. Otroku postane žrtev takrat, ko je njegovo življenje resno ogroženo, ko je ogrožena njegova integriteta, kadar so proti njemu ali njegovim najbližjim usmerjene grožnje, kadar mu nenadoma uničijo dom ali pa je priča umoru ali resni poškodbi.

Čeprav posamezniki različno reagirajo na travmatične dogodke zaradi različne starosti¹⁹, prejšnjih izkušenj in podpornega sistema, je konsistentnost v odgovoru jasna: povečana anksioznost, generaliziran strah in zmanjšano samospoštovanje (Van der Kolk, 1987 v Polič, 1994: 210). Nekateri otroci odgovarjajo z zmanjšano aktivnostjo, izogibanjem ali zanikanjem. To je samozaščitniško vedenje, ki otroka iz aktivne udeležbe potegne v pasivnost, da lahko reši svoje emocionalne probleme. Nekateri odgovorijo s samoobtožbami in čustvi brezmočnosti. Drugi spet razvijejo čustva jeze, napadalnega vedenja, da lahko izrazijo svojo nakopičeno agresivnost.

Učitelji v šolah pogosto navajajo, da so pri pouku popolnoma drugačni, najpogosteje veliko bolj tihi in umirjeni. Gordon in Wraith (1993: 568) navajata, da je ravno sprememba vsakdanjega življenja in aktivnosti pokazatelj stopnje stresa, ki so ga učenci doživeli (npr. po potresu v Armeniji leta 1988 so učenci še nekaj časa skakali skozi okna, ko je mimo šole peljal tovornjak in nekoliko zatresel tla).

¹⁹ Davison in Smith (1990: 205) ugotavljata, da so otroci ranljivejši, če se jim travmatični dogodek zgodi pred enajstim letom starosti, kot pa pozneje, v obdobju mladostništva. Če se travma pojavi v zgodnjem otroštvu, lahko močno ovira razvoj občutka varnosti.

3.4.1.5. Stari ljudje

Mnogi si predstavljamo, da so stari ljudje bolj izkušeni in bolj vajeni vseh življenjskih situacij, torej tudi nesreč. Vendar to ne drži, saj stroka (zlasti medicina) uvršča stare ljudi med tri najbolj rizične skupine v primeru nesreč. Izgubo svojih najbližjih ter materialnih dobrin doživljajo težje kot mlajši ljudje.

Njihove fizične sposobnosti, kot so vid, sluh in sposobnost premikanja (mobilnost), so slabše kot pri mlajših, kar poveča tudi možnost fizičnih poškodb. V primeru nesreče to zanje predstavlja dodatno grožnjo in napor ter s tem povečan stres. Raziskave in izkušnje tudi kažejo, da je starejše ljudi težje evakuirati, saj se za to težko odločijo, ne zmenijo se za predhodna opozorila, ne želijo videti možne nesreče ali se je resnično ne zavedajo, pri sami nesreči pa se na posledice odzivajo počasneje.

3.4.1.6. Revni ljudje

Revni ljudje so nesrečam še bolj izpostavljeni kot ostali, ker so ranljivejši. Njihova bivališča so največkrat gradbeno slabše kakovosti, v družbi veljajo za marginalne skupine, mnogokrat so bolj izpostavljeni raznim boleznim, saj so zdravstveno šibkejši (tudi v smislu koriščenja zdravstvenih storitev), v procesu reševanja in pomoči pa včasih zapostavljeni. Tudi proces obnove je zanje veliko bolj naporen²⁰.

3.4.1.7. Begunci in priseljenci ter pripadniki nacionalnih ali etničnih manjšin

Katastrofalni dogodki, kar naravne nesreče so, na to skupino ljudi močno vplivajo, saj so že tako izpostavljeni travmatskim dogodkom. K temu pripomorejo še preostali dejavniki, kot so zapostavljenost v družbi, nejasen status in položaj v državi, kjer trenutno bivajo (pogosto tudi neurejeni osebni dokumenti), nepoznavanje jezika in kulture, nevednost, kako ravnati v primeru nesreče, ter pogosto tudi domotožje in pogrešanje najbližjih, ki so jih pustili doma.

3.4.1.8. Pripadniki različnih subkultur

Nesreča pogosto oteži izvajanje posebnih obredov in tradicionalnih navad; če gre za obrede, ki jih izvaja manjšinski del prebivalstva, pa so ovire še večje. Zato je treba poskrbeti tudi za

²⁰ Ranljivost revnega prebivalstva se je zelo nazorno pokazala v primeru orkana Katrina konec avgusta 2005 v New Orleansu v ZDA. Orkan, ki se zapisuje kot ena najhujših naravnih nesreč v zgodovini ZDA, je zahteval številna življenja ljudi (ocena 1.383 mrtvih), predvsem revnih in starih, ki se kljub napovedim bližajočega se orkana niso mogli umakniti, saj jim materialna sredstva tega niso dopuščala.

delovanje subkulturnih skupin, saj so zanje njihove posebnosti pomembne in prav tako pozitivno pripomorejo k procesu obnove.

3.5. Reakcije ob nesrečah

V zadnjem obdobju se je povečalo število raziskav s področja nesreč, zlasti v strokah socialno delo, sociologija in psihologija. Vede se ukvarjajo z vprašanjem, kako nesreče vplivajo na ljudi in kakšne so njihove posledice. Na splošno je znano, da si ljudje po nesreči popolnoma opomorejo v šestih do šestnajstih mesecih (Baum, Fleming 1993, Green, Linday 1994, Steinglass, Gerrity 1990 v DMHR Handbook, 2000: 24).

Ob nesreči so prizadeti prebivalci neke lokalne skupnosti, torej lahko rečemo, da je prizadeta tudi lokalna skupnost. Oboji, tako posamezniki kot lokalna skupnost, si sčasoma opomorejo, prizadetost ob nesreči se lahko izrazi takoj ali šele pozneje. V tem primeru govorimo o akutno-fazni reakciji.

Za večino ljudi je reakcija ob nesreči ali po njej kratkotrajna, relativno hitro minljiva in pomeni **normalen odziv na nenormalen dogodek**. Nanj se odzovejo z znanimi, njim lastnimi obrambnimi mehanizmi, s pomočjo opornih mrež in služb ter z materialnimi sredstvi, ki jih imajo ali so jih ob nesreči dobili.

Pomembno je, da so prizadeti prebivalci seznanjeni s tem, da je vsakršna reakcija zaradi nesreče normalna in celo pričakovana. Prizadeti prebivalci (ter posredno prizadeti, npr. sorodniki, prijatelji ...) lahko izrazijo reakcije pozneje po nesreči, ko se začnejo zavedati, kaj še bi se lahko zgodilo, pa se ni. Kljub temu da so nesrečo preživeli, jo začnejo doživljati kot potencialno nevarnost, da bi življenje lahko tudi izgubili, nesrečo kot nevarnost začnejo doživljati šele po končanem dogodku.

Tudi če je reakcija posameznika (ljudi) ob nesreči videti ekstremna, skoraj nikoli ne preide v kronične težave. Kot sem že omenila, si večina ljudi po nesreči popolnoma opomore v šestih do šestnajstih mesecih. Pravzaprav je ravno ta »prožnost« ljudi po nesreči ena poglobitnejših značilnosti nesreč in obnove stanja po nesreči. Še več, posledice takšnih dogodkov prinesejo celo nekaj pozitivnih lastnosti oz. stanj.

Ljudje se pogosto šele ob nesreči zavedo, kako močni so in koliko bremena lahko prenesejo. Skoraj praviloma se ob takšnih dogodkih zblížajo prebivalci lokalne skupnosti (ki pa po Poliču pogosto skrhajo dobre odnose v procesu obnove skupnosti, največkrat zaradi različnih mnenj glede dodelitve pomoči in porabe sredstev, ki so namenjena obnovi). Prizadeti

posamezniki po nesreči mnogokrat spremenijo nekatera življenjska stališča in vrednote, zadajo si nove cilje in spremenijo življenjske prioritete. Temu rečemo tudi »posttravmatska rast« (Calhoun, 2000 v DMHR Handbook, 2000: 27) in je podobno tudi poimenovanju »odgovor z dodano vrednostjo«, kot ga poimenuje Ursano in sodelavci (DMHR Handbook, 2000: 27).

3.6. Stresorji med nesrečo

Stresorji so dogodki ali okoliščine, nastali pod posebnimi pogoji, ki pri posamezniku povzročajo fizične ali psihosocialne reakcije (Cohen, 1998: 31).

Nesreče vključujejo mnogovrstne stresorje, ki na prizadete posameznike vplivajo različno (Ursano in sodelavci, DMHR Handbook 2000: 31), mednje pa sodijo zlasti izpostavljenost življenja in telesnih poškodb, izguba najbližjih in preostalih prebivalcev v lokalni skupnosti, izguba materialnih dobrin, utrujenost, psihične motnje, izguba občutka za prostor in čas, ločitev od svojih najdražjih, izguba dela ... (Ignacio, Perlas, DMHR Handbook, 2000: 31).

3.6.1. Soočenje s smrtjo in telesnimi poškodbami (soočenje z izgubo lastnega življenja in življenja drugih) lahko pomeni močno posttravmatsko stresno reakcijo:

- Močnejše ko je soočenje s smrtjo in poškodbami, močnejši bo posttravmatski stres.
- Večja ko je izpostavljenost smrti in pohabljenju, zlasti če gre za smrt otrok, bolj je celotna lokalna skupnost izpostavljena posttravmatskemu stresu in psihični nestabilnosti. Tudi reševalni delavci in zdravstveno osebje kljub usposobljenosti za spoprijemanje s tovrstnimi dogodki v takšnih primerih doživijo večji stres.

3.6.2. Izguba najbližjih

Izguba najbližjih, torej članov družine in preostalih sorodnikov, prijateljev in sosedov, je izredno močan stresor. Prav tako je zelo stresna smrt ljudi, s katerimi sicer nismo bili v bližnjih odnosih, pa smo do njih kljub temu gojili posebno naklonjenost; največkrat gre za ljudi s posebno družbeno vlogo v skupnosti (npr. vodja lokalne skupnosti, znan in uspešen športnik, igralec ...) ali množična smrt prebivalcev, zlasti če smo jih poznali. Če gre za nasilno smrt, sta stres in spoprijemanje z izgubo toliko močnejša (npr. teroristični napad).

Podobno stresna je tudi t. i. »osebna izguba«, kar pomeni izguba osebnih stvari, ki so nam veliko pomenile (npr. dom, domača žival, delo, socialna mreža, ki smo jo ustvarili ...).

3.6.3. Razselitev in odselitev, ki se zgodita zaradi izgube doma, izgube celotne lokalne skupnosti, družine ali preventivno v fazi evakuacije.

Lokalna skupnost posamezniku pomeni fizično in čustveno oporo, zato je posameznikov odziv na nesrečo tako močan, kolikor je nesreča prizadela celotno lokalno skupnost²¹. Večja ko je prizadetost celotne skupnosti, bolj bo prizadela tudi posameznika in tudi njegov odziv bo bolj stresen (Ursano in sodelavci, 1995 v DMHR Handbook, 2000: 32). Avtor trditev ponazarja s primerom osebe, ki je preživela letalsko nesrečo, in osebe, ki jo je prizadela močna poplava. Oseba, ki je preživela letalsko nesrečo (na letalu ni bilo članov njegove družine) se je po nesreči vrnila domov in življenje je hitro steklo po vsakdanjih tirih. Nasprotno je bila oseba, ki jo je prizadela poplava, v manj strašljivi situaciji, vendar je nesreča popolnoma spremenila način njegovega življenja. Poplava mu je uničila dom in delovno mesto, izgubil je (ali so bili poškodovani) člane družine, moral se je odseliti.

3.6.4. Povzročitev smrti in prizadejanje škode drugim

To se največkrat nanaša na tehnološke nesreče, ki so povzročene zaradi človeške napake ali namernega ravnanja. Tudi naravne nesreče so lahko posledica človekovega ravnanja, npr. v potresu se stavba poruši, ker ni bila grajena v skladu z gradbenimi standardi ali je bila grajena pred uveljavitvijo standardov protipotresne gradnje. Po takšni nesreči ostane grenak priokus, da bi bile lahko posledice nesreče bistveno manjše ali celo nične, kar za prizadete pomeni močno stresno situacijo. To poimenujemo z izrazom **izpustitev** in se nanaša na malomarnost in nepazljivost ali z izrazom **zagrešitev** in pomeni zlonamernost in nasilje.

3.6.5. Izpostavljenost akutni in neopazni nevarnosti (zlasti raznovrstnim škodljivim snovem).

Takšna izpostavljenost je lahko akutna (stalna), kot je npr. nevarnost terorističnih napadov, kjer so škodljive snovi uporabljene zlasti za izzivanje straha in groze, ali nenadna, kot so nesreče v industriji ali v transportu. Lahko so še bolj neopazne, kot so zlasti skrita odlagališča nevarnih snovi. Izpostavljenosti nevarnim snovem se največkrat sploh ne zavedamo, čeprav smo jim izpostavljeni desetletja, in ko zremo ali se začnemo zavedati škodljivosti, ki s tem nastaja, reagiramo močno in lahko doživimo močan stres. Stres je toliko močnejši, če o tovrstni škodljivosti dobimo pomanjkljive informacije, če je veliko dejavnikov neznanih ali se

²¹ Vir: DMHR Handbook: (2000: 32)

o posledicah le ugiba. Odziv ljudi, ki so izpostavljeni tem nevarnostim, je največkrat dolgotrajen, navdaja jih strah, panika in negotovost.

Dodaten stresni faktor pri nevarnostih, ki so neopazne, so opozorila kot potegavščina²². Pri tej vrsti nesreč je takšno ustrahovanje prebivalcev možno in hkrati zelo stresno.

Najpogostejši možni psihološki odgovori na nesreče z nevarnimi snovmi so:

- groza in trepet
- jeza
- tesnoba
- nespečnost, nočne more, pomanjkanje teka in življenjske energije
- panika in paranoja
- negotovost
- domišljanje o nevarnostih vplivov nevarnih mikrobov in virusih
- strah pred nevidnimi vplivi nevarnih snovi, okužbami in dolgoročnih posledicah, infekcijah
- socialna izolacija
- izguba zaupanja v razne institucije in veje industrije

3.6.6. Doživljanje nasilja nad svojim najbližjim ali biti obveščen o tem

Priča nasilja, ki se izvaja nad nekom, ki nam je še posebej blizu (največkrat gre za umor, pretep ali posilstvo), bo praviloma doživela močan posttravmatski stres. Takšna oseba bo največkrat o dogodku razmišljala še dolgo po tem, dogodek se ji bo zdel celo bolj nasilen in grozljiv, kot je v resnici bil. V primeru poročanja (pričanja) o dogodku obstaja velika verjetnost, da bo dogodek opisal nasilnejši, kot je v resnici bil.

²² Po vsem svetu, tudi v Sloveniji, je bilo prejetih veliko poštnih pošilk z neznanim prahom, v ovojnici pa opozorilo, da gre za antraks. Največkrat je šlo za lažno informacijo oz. potegavščino, med ljudmi pa sta nastala panika in strah. Prav tako so pogosti primeri puščenih sumljivih predmetov (zlasti torbe, razni paketi ...), ki v ljudeh predvsem zaradi pogostih terorističnih napadov povzročajo strah.

3.7. Psihološki potek nesreče

Psihološko dogajanje med nesrečo lahko razvrstimo v stopnje. Spodaj navedene stopnje predstavljajo povprečne odzive, ki se ne pojavljajo nujno pri vseh ljudeh. Razvrstitev izvira od Thyrsta (1994: 16), privrženca pristopa individualne travme²³. Olajšala bo razumevanje toka dogodkov in nekaterih odzivov. Te stopnje so:

- grožnja
- opozorilo
- vpliv
- odmik
- »po vplivu«

Grožnja

Ljudje se vse življenje spopadamo z različnimi nevarnostmi, vendar so ene očitnejše od drugih. Proučevanja zaznave nevarnosti kažejo, da se zaznana nevarnost pogosto razlikuje od dejanske. Od tega je odvisno tudi ukrepanje.

Opozarjanje

Opozorilo samo po sebi še ne pomeni, da so ljudje opozorjeni. Zanikanje nevarnosti je pogosto, kljub opozorilom, vse do izbruha nesreče. V tem primeru zanikanje ni koristen psihološki mehanizem. Po drugi strani pa ljudje lahko verjamejo najbolj neverjetnim govoricam. To se odraža tudi v njihovem, z nesrečo povezanim ravnanjem.

Vpliv

Kadar je nesreča nenadna in huda, imajo mnogi občutek, da so v njenem središču. Ta predstava, čeprav razumljiva, lahko prepreči optimalne odzive, saj se bodo ljudje ubadali s svojimi težavami. Soočeni z nevarnostjo smrti opuščajo domneve, ki so veljale v prejšnjih stopnjah. Pride do močnih čustvenih odzivov in pozneje do blažje ali močnejše oblike »sindroma nesreče«. Vendar je treba poudariti, da hujše ali dolgotrajnejše duševne motnje prizadenejo le malo ljudi. Večina »pride k sebi« že v kratkem času, pogosto v nekaj urah.

²³ Vir: M. Polič: Psihološki vidiki nesreč, 1994

Odmik

Ko nesreča mine, je priložnost za vrnitev v normalno psihično stanje. Pri večini dejansko pride do tega, nekateri pa ostanejo zelo ranljivi in čustveno nestabilni. Vedejo se hiperaktivno in nerazumno. Obsede jih pogovor o tem, kaj se jim je pripetilo, in dogodkom skušajo dati večji pomen. Naključni dejavniki imajo lahko velik vpliv na razlago dogodka (govorice). Pogosto iščejo »grešnega kozla«, vsi pa čutijo potrebo po novicah. Ko neposredna nevarnost mine, se prizadeti začenjajo ukvarjati s premagovanjem posledic. Navadno bodo ljudje brez družinskih vezi vodili reševanje, ostali pa bodo predvsem ugotavljali, kaj je s svojci.

Po vplivu

Postopno se posamični odzivi uskladijo v organiziran družbeni odziv. Kako bo to potekalo, je odvisno od družbenih in kulturnih razmer. Dogajanje po nesreči ima lahko hujše posledice kot sama nesreča. Pri nekaterih lahko prevlada stresni odziv.

4. Psihološki odziv na nesrečo

Znano je, da različni ljudje na stresne situacije različno reagiramo. Od osebnostnih značilnosti posameznika je odvisno, kako se bo spopadel s stresi in drugimi psihičnimi obremenitvami in od njih je odvisno, kakšen bo izid tega spoprijema. Podobne stresne situacije bodo imele na različne ljudi zelo različne učinke. Razlike v spoprijemanju s stresi so lahko zelo presenetljive, včasih celo usodne, odvisno od osebnostnih lastnosti posameznika. Ne glede na to pa velja, da lahko s prepoznavanjem lastnega spoprijemanja s stresno situacijo posledice nekoliko ublažimo. K temu pripomore zavedanje, da so naše reakcije na stres normalne ne glede na to, kako reagiramo, in da ne moremo vedno vzpostaviti nadzora nad dogajanjem. Pomembno je, da se doživljanja stresa in svojih reakcij ob tem ne sramujemo, tudi če potrebujemo strokovno pomoč. V težkih situacijah je pomembna bližina družine in dobri odnosi med njenimi člani. Kljub stresu, ki ga je povzročila nesreča, poskušamo ohranjati vsakodnevni način življenja, sproti reševati manjše konflikte in težave, ki nastajajo v vsakdanjiku, odkriti aktivnosti, ki nas pomirjajo, nas osrečujejo in nam kljub stresni situaciji lepšajo življenje.

Če smo prehodno pripravljene na morebitno stresno situacijo, ki jo povzročijo naravne nesreče, je naše spoprijemanje z njo še lažje.

V procesu odgovora na nesreče je pomembnih nekaj ključnih dejavnikov:

1. preventiva
2. pripravljenost in usposobljenost
3. takojšnje ukrepanje, prvotni odgovor
4. psihološka prva pomoč
5. triaža
6. poročanje
7. ocenitev

4.1. Preventiva

Cilj vsakega upravljanja nesreč je humana in kompetentna skrb za prizadete, s poudarkom na preprečitvi škodljivih (stresnih) doživljanj posledic nesreč. Trud mora biti usmerjen v preprečevanje oz. zmanjševanje negativnih vplivov na zdravje in vsakodnevno življenje tako posameznika kot celotne lokalne skupnosti.

Dejavniki, ki pomagajo k doseganju tega cilja, so:

- prepoznavanje in spodbujanje posameznika k uveljavljanju njegove posebne moči, kar velja tudi za lokalno skupnost;
- informiranje ljudi z dogajanjem ob nesreči in po njej;
- ustrezno usmerjanje in sprotno izobraževanje ljudi;
- krepitev podporne socialne mreže.

4.2. Pripravljenost in usposobljenost

Namen usposabljanja za reagiranje v primeru nesreče je zmanjšanje šoka in presenečenja pred nepričakovanim dogodkom ter krepitev posameznika ali lokalne skupnosti za primer nesreče. Pogosteje se usposabljanj udeležujejo reševalni delavci kot splošna javnost, toda že informiranje slednje o pričakovanih nesrečah v njihovi lokalni skupnosti (ocena ogroženosti) lahko bistveno prispeva k zmanjšanju travmatskega stanja ob nesreči in po njej.

4.3. Takojšnje ukrepanje, prvotni odgovor

Pravilo, ki velja vedno in povsod pri reševanju in pomoči, je »**ne naredi dodatne škode**«.

V času nesreče svetovalci za psihosocialno pomoč nudijo podporo in pomoč v času okrevanja. Mnogokrat pri prizadetih prebivalcih bolj zadostuje praktična pomoč reševalnih delavcev, četudi jo izvajajo strokovnjaki za nudenje psihosocialne pomoči. **Prvotna pomoč in oskrba zajemata zlasti zagotovitev varnosti, vode in hrane in zaščito pred novimi nevarnostmi.**

5. Psihološka prva pomoč

Psihološka prva pomoč vključuje nudenje podpore, ponovno zagotavljanje varnosti, komuniciranje s prizadetimi ter njihovo tolažbo. Če se želi prizadeta oseba o doživeti izkušnji pogovarjati, ji to seveda omogočimo, če pa te želje ne izrazi, se temu v prvi fazi pomoči po nesreči izognemo.

Informiranje prebivalcev o dogodku in posledicah je ključnega pomena pri zmanjševanju stresa, prav tako povezovanje sorodnikov in oseb, ki so si blizu, pa jih je nesreča ločila.

Vsi reševalni delavci, ki so po nesreči takoj na kraju dogodka, morajo biti seznanjeni s temeljnim znanjem psihološke prve pomoči, prepoznati morajo pomen čustvenih odzivov prizadetih, tovrstno usposabljanje pa mora biti vzporednica ostalih tehnik prve pomoči (zlasti zdravstvena prva pomoč).

5.1. Triaža najbolj ogroženega prebivalstva

Triaža je zelo občutljiv proces takoj po nesreči. V procesu triaže prepoznavamo tiste prebivalce, ki jih je nesreča zelo prizadela, ki izražajo hudo čustveno stisko ter doživljajo vedenjske in fizične motnje.

Proces triaže povezuje ljudi, medsebojno si dajejo podporo in zaščito. Triaža lahko vključuje svetovanje, zlasti pa pogovor, ponovno zagotavljanje varnosti ali posebno ravnanje s prizadetimi (zdravljenje), če se ugotovi, da je stopnja stresa velika in kratkoročno nepremagljiva. Tem prebivalcem se omogoči tudi dolgoročneje oblike svetovanja in pomoči.

5.2. Različne oblike poročanja

Govorimo o poročanju v smislu »različne stvari različnim ljudem«. Poročanje na operativni ravni je rutinski in formalen proces, s katerim pregledamo odziv organizacij, analiziramo odziv na podlagi usposobljenosti oz. znanja ter analiziramo pridobljene izkušnje.

Poročanje o psihološkem stanju prizadetega prebivalstva pomeni raznolikost pomena in prakse, za katerega pa je malo izkustvenih dokazov. Poudariti je treba, da takšno poročanje ni ustrezno kot odgovor v smislu psihološkega odgovora na nesreče. V tem primeru gre namreč za povzetek stanja v prizadeti lokalni skupnosti na področju psihičnega stanja posameznika in skupnosti.

Podobna je tudi metoda »poročanje o kritičnih stresnih stanjih« ali »Critical incident stress debriefing (CISD)«, kot jo poimenuje angleška strokovna literatura. To je formalna metoda skupinskega pregleda stresne izkušnje zaradi nesreče. Razvili so jo izključno za reševalne delavce in je lahko koristna samo, če se uporablja v kombinaciji s predhodnim usposabljanjem in »stres menedžment« programom. Kljub temu ni dokazano, da ta metoda vpliva na zmanjšanje posttravmatskega stresa ali druge psihološke dejavnike pri reševalnih delavcih²⁴.

5.3. Ocenitev prvotnega stanja po nesreči

Za večino ljudi, prizadetih v nesreči, je zgodnje odkrivanje in ocena stanja ključnega pomena, saj lahko samo tako ugotovimo, koliko jih je nesreča prizadela. Večina ljudi si namreč po nesreči hitro opomore (najbolj v prvih treh mesecih), zato bi bile lahko poznejše ocenitve stanja netočne oz. pomanjkljive. Ocenitev stanja mora biti narejena za vsakega posameznika posebej, pri tem pa strokovnjaki uporabljajo različne metode (večina jih je že opisanih v zgornjem tekstu), ne smejo pa zanemariti tudi obstoječe dokumentacije.

V procesu ocenitve stanja je pomembno tudi »prepoznavanje moči«, tako posameznika kot celotne lokalne skupnosti, saj lahko na njegovi osnovi gradimo naslednji proces, to je pomoč in obnova.

²⁴ Vir: DMHR Handbook, (2000: 59)

6. Posttravmatska motnja in posttravmatski stres

Posttravmatski stres ni nova oblika motnje. Zgodovinski viri kažejo, da so ga poznali že v antičnih časih, raziskovalno pa so se mu posvetili zlasti v času vojn, posebej po drugi svetovni vojni in vietnamski vojni. Civilne žrtve posttravmatskega stresa so bili mnogi, ki so doživeli grozote holokavsta druge svetovne vojne, pri vojakih pa se je množično pojavljal po vietnamski, zalivski in korejski vojni ter vojni na Balkanu v prejšnjem desetletju; zagotovo je podobna usoda doletela tudi vojake, ki so sodelovali v napadu na Afganistan in Irak v bližnji preteklosti.

Poglavitni znak posttravmatske motnje je razvoj značilnih simptomov kot posledica izpostavljenosti močnim stresnim/travmatičnim situacijam, ki vključujejo osebno izkušnjo ali dogodek, kot je smrt ali ogrožanje življenja, če smo priča dogodku, ki je zahteval življenja, če izvemo za nasilno smrt ali mučenje osebe, ki nam je blizu. Odziv posameznika vključuje močan strah, občutek nemoči in groze, pri otrocih pa se pojavlja tudi dezorganizirano in zelo razburjeno vedenje. Značilni simptomi doživete travme so podoživljanje dogodka, izogibanje ponovni podobni travmatični situaciji in pogosta odrevenelost namesto ustreznega odziva. Celotna slika simptomov je največkrat navzoča več kot en mesec, motnje pa lahko povzročijo resne klinične težave (razna bolezenska stanja) ter slabše socialno delovanje osebe²⁵.

Posttravmatski stres je psihiatrična motnja, ki na ljudi vpliva kot biološka sprememba s psihološkimi posledicami. Nastane kot posledica aktivne udeležbe ali spremljanja dogodkov, ki delujejo na življenje ljudi ogrožajoče ali uničevalno (vojne, naravne nesreče, teroristični napadi, tehnološke in prometne nesreče (avtomobilske, železniške, letalske), nasilje nad ljudmi). Pogosto nastopi v kombinaciji z drugimi oblikami motenj, kot so depresija, odvisnost od različnih substanc, težave v spominu in pomnjenju, ter s preostalimi socialno stresnimi situacijami, npr. z nezadovoljstvom z družinskim življenjem, težavami na delu, finančnimi težavami, nezadovoljstvom z lastnim videzom.

Ljudje, ki trpijo za posledicami posttravmatskega stresa, pogosto podoživljajo travmatično izkušnjo v obliki nočnih mor in ponovnega doživljanja dogodka v budnem stanju, imajo težave z nespečnostjo, počutijo se odrinjene in odtujene, opisani dogodki pa se lahko pojavljajo tako pogosto, da bistveno vplivajo na vsakdanje življenje posameznika.

²⁵ Povzeto po: www.mental-health.today.com/ptsd/dsm.htm (Posttraumatic Stress Disorder DSM-IV)

Posttravmatski stres se najpogosteje pojavi v nekaj dneh in tednih po doživeti negativni izkušnji, pri približno 30 % ljudeh²⁶, ki ga doživijo, pa ostane kronična motnja.

Posttravmatski stres ljudje pogosto doživljajo ne glede na družbeno pripadnost ali kulturne vzorce, ki jim pripadajo. V dokaj enaki obliki se pojavlja tako pri moških kot ženskah (le da so ženske zanj bolj dovzetne), pri različnih starostnih skupinah, različnem socialno ekonomskem statusu, v zahodnih in vzhodnih kulturah²⁷.

6.1. Spoprijemanje s posttravmatskim stresom

Simptomi posttravmatskega stresa le redko povsem izginejo, še redkeje se to zgodi samodejno. Ljudje, ki trpijo za posledicami posttravmatskega stresa, se z motnjo spoprijemajo na različne načine; najučinkovitejši pomoči sta strokovna pomoč in delo na sebi. Okrevanje po doživeti stresni situaciji in posttravmatskim stresom je pogosto dolgotrajno, napredek je počasen, prav tako je pričakovanje, da bo podoživljanje dogodka popolnoma izginilo, nerealno. Oseba, ki trpi za posttravmatskim stresom, se skoraj nikoli ne znebi spominov in občasnega ponovnega doživetja nesreče, s strokovno pomočjo pa ta občutja lažje prepozna in nanje ustrezno reagira.

6.2. Pozitivni načini spoprijemanja s posttravmatskim stresom

Učenje in spoznavanje posttravmatskega stresa pripomore zlasti k temu, da oseba spozna, da ni edina, ki trpi za posttravmatsko motnjo, temveč da gre za pogosto obliko motnje, ki nastopi pri velikem številu ljudi, ki so doživeli negativno izkušnjo.

Pogovor z drugimi. Kadar je oseba sposobna govoriti o svojih težavah in posledicah negativne izkušnje, ki se izkazuje v obliki posttravmatskega stresa, je na dobri poti k izboljšanju stanja oz. ozdravitve. Možnost uspeha je večja, če ti pogovori potekajo s strokovno usposobljeno osebo (zdravnik, svetovalec), kot če pogovor teče med prijatelji ali sorodniki, ki lahko zaradi nevednosti osebi ne pomagajo na način, ki bi bil strokovno ustrezen.

Različne oblike sprostitve, kot so meditacija, dihalne vaje, športne aktivnosti, molitev, poslušanje glasbe, ukvarjanje z delom, posvečanje umetnosti, lahko pomembno pripomorejo k

²⁶ Podatek je povzet po ameriški strokovni literaturi, zato je odstotek verjetno nekoliko višji, kot bi najverjetneje veljal za Evropo, saj vključuje tudi vojne veterane vietnamske vojne, v kateri so sodelovali zlasti ameriški vojaki.

²⁷ Povzeto po: <http://www.mental-health-today.com>, A National Center for PTSD Fact Sheet, What is PTSD?

hitrejšemu okrevanju pri zdravljenju posttravmatskega stresa. Na spoprijemanje s posttravmatskim stresom lahko pozitivno pripomore tudi vključitev v skupino za samopomoč, poglobitev družinskih vezi, preselitev v drugi kraj (zlasti če je negativna izkušnja doživeta v domačem kraju ali z ljudmi, ki nas dnevno obdajajo), zdravljenje od drugih odvisnosti.

Hujše oblike posttravmatskega stresa pa je treba zdraviti tudi z zdravili.

6.3. Čas po nesreči; (prve) reakcije na nesrečo in reševanje

To je stopnja, ko se začne prvo reševanje in prvotna odprava posledic nesreče. Najpogostejša reakcija ljudi v tej fazi je zmedenost, apatičnost, tesnoba. V tej fazi ljudje začnejo obujati spomin, kaj se je sploh zgodilo, iščejo svoje najbližje, s katerimi so izgubili stik zaradi nesreče. Ljudi je treba oskrbeti z nastanitvijo, hrano in vodo, kjer imajo veliko vlogo zlasti lokalne oblasti. Poleg tega da gre za življenjsko ključne potrebščine, ima taka oskrba tudi drugoten pomen, to je zagotavljanje skrbi in varnosti za prizadete ljudi.

V tej fazi bodo ljudje tudi v stiku z reševalci in predstavniki lokalne (mogoče tudi nacionalne) oblasti, zato je njihova vloga toliko večja in hkrati zelo občutljiva.

V tej fazi se opravijo tudi prve ocene stanja po nesreči, in sicer ocena števila mrtvih, poškodovanih, ocena uničenih domov in preostale infrastrukture, kar za mnoge prebivalce pomeni (ponovno) soočenje s smrtjo, z izgubo svojih najbližjih, doma in drugih materialnih dobrin, odselitev iz domačega kraja ali razselitev družine, odselitev prijateljev ali sosedov in pogosto tudi izguba dela. To so dejavniki, ki najpogosteje vplivajo na duševne motnje posameznika, ki nujno potrebuje psihosocialno pomoč. V tej stopnji govorimo o prvi pomoči v psihosocialni pomoči. Dostopna mora biti vsem prizadetim v lokalni skupnosti, poznati pa bi jo morali vsi reševalci, ki so vključeni v reševanje neposredno po nesreči. Cilji takšne psihosocialne prve pomoči so podobni kot pri medicinski prvi pomoči, kar je:

- 1. rešiti čim več življenj,**
- 2. skrb za varnost in preživetje,**
- 3. zagotoviti osnovne življenjske razmere,**
- 4. zagotoviti varnost.**

Prva psihosocialna pomoč ne pomeni poglobljenega dela s prizadetimi (ne raziskuje stanja posameznikov), temveč zagotavlja mir, skrb in podporo pri psihičnem okrevanju (Raphael, 1993: 37).

Preostali pomembni dejavniki na tej stopnji so še:

- Zgodnje reševanje, ki največkrat sloni na prizadetih prebivalcih.

- Ljudje se naselijo v začasnih bivališčih ali sosednjih lokalnih skupnostih, kar mnogokrat privede do novih oblik (samo)pomoči, ljudje presežejo medsebojne slabe odnose, ki so jih imeli pred nesrečo, ter jih spremenijo celo v razne oblike sodelovanja in pomoči. Nastajajo tudi nova prijateljstva in nove skupine, ki nadomestijo tradicionalne. Ne glede na to pa je potrebno zlasti v procesu evakuacije usmeriti pozornost na to, da družine ostajajo skupaj. V preteklosti je vladal vzorec, da so evakuirali skupaj otroke z materami, moške oz. očete pa posebej. To se je izkazalo kot slabo, saj je ločenost družinskih članov predstavljala dodaten stres, ki je onemogočal začetek obnove po nesreči.
- Skupno življenje, kjer ljudje delijo izkušnje doživetega (ob nesreči ali že kdaj v preteklosti), enake skrbi in podobna razmišljanja, razne oblike (samo)pomoči, pomenijo mnogokrat nekakšno terapevtsko skupnost, ki je ljudem močno v oporo v fazi obnove.
- V času po nesreči se pogosto srečamo s pritokom novih ljudi, ki se naselijo na prizadetem območju. Nekateri pridejo uradno, drugi neuradno. Slednji so zlasti radovedneži, ki jih zanimajo posledice nesreče in so odveč, v skupnosti povzročajo zmedo in motijo življenje prizadetih prebivalcev. Uradni »prišleki« so največkrat ljudje, ki so zadolženi za nudenje pomoči ali so prepričani, da je to njihova naloga. Ti se pogosto na nesrečo odzovejo preveč dramatično ali postanejo jezni, ko jih želimo s prizorišča odstraniti. Reševalno osebje je na kraju dogodka učinkovito samo, če opravlja točno določene naloge, za katere nosi odgovornost, je zanje ustrezno usposobljeno in opremljeno. Če tega ni, so na kraju nesreče odveč in jih je treba odstraniti.
- Neizogiben dejavnik na kraju dogodka so mediji, ki imajo nosilno vlogo informatorja za širšo javnost. Njihovo sodelovanje je nepogrešljivo in celo obvezno (v skladu z zakonodajo zaščite in reševanja), pri tem pa so dolžni spoštovati potek reševalne akcije in dostojanstvo prizadetih ljudi v nesreči. V kolikor pri svojem delovanju izkoristijo nesrečo za lasten poslovni interes, postane njihovo delo nekorektno in njihova prisotnost moteča.
- Čustvene reakcije po nesreči se pojavljajo v različnih oblikah in z različno intenziteto. Med posamezniki se razlikujejo glede na doživljanje dogodka, glede na izkušnje iz preteklosti in čustveno stabilnost posameznika. Zaradi takojšnjih reševalnih aktivnosti, ki se odvijajo neposredno po nesreči, čustvene reakcije ne nastopijo v tej, prvotni fazi,

temveč nekoliko pozneje. Najpogostejše čustvene reakcije so otrplost (odrevenelost), zanikanje in šok, posttravmatski stres pa povzroča spominjanje stanja pred dogodkom (flashback), nočne more, obžalovanje tega, kar se je zgodilo, jezo, brezupnost, žalost in nemoč. Nasprotno od tega pa so lahko čustvene reakcije tudi pozitivne, ko so ljudje veseli in ponosni, da so preživeli nesrečo in da z medsebojno pomočjo znova ustvarjajo življenje.

- Aktivna vloga v procesu reševanja in obnove, ki jo prevzamejo nekateri prizadeti prebivalci, je mnogokrat v pomoč pri premagovanju posttravmatskega stresa in pri fazi obnove. Ljudem daje občutek ponovne vzpostavitve moči in nadzora.

6.4. Stopnja ponovne vzpostavitve normalnega stanja, obnova

Stopnja ponovne vzpostavitve normalnega stanja ali obnova je podaljšana stopnja vračanja v skupnost in posameznikovega iskanja ravnotežja po nastalem dogodku. Začne se, ko je končana faza reševanja, posamezniki oz. prizadeta lokalna skupnost pa si začnejo aktivno prizadevati za vzpostavitev stanja (življenja) v prvotni fazi. Časovno se največkrat začne odvijati v nekaj tednih po nesreči, odvisno od stopnje uničenja tako materialnih sredstev kot človeških življenj (števila mrtvih in ranjenih).

Obnova se najpogosteje začne z velikim altruizmom, učinek »terapevtske skupnosti« ljudem vpliva moč in voljo, medsebojna podpora ter podpora drugih lokalnih skupnosti ter države je visoka. To, začetno fazo obnove, imenujemo tudi »medeni meseci« (honeymoon phase). Zanj je značilno obdobje obljub in velikih načrtov.

Obdobju »medenega meseca« sledi obdobje streznitve, imenovano tudi »konec iluzij«. To je obdobje, ko se posamezniki in lokalna skupnost spoprimejo s težavami, ki nastajajo pri obnovi. Nesreča (lokalna skupnost) izgine iz naslovnih časopisov, stopnja pomoči se zmanjšuje, nastopijo administrativne in finančne težave, za katere odgovornost prevzema vse manj ljudi. Za ljudi to pomeni ponovno stresno situacijo, ki je mnogokrat večja kot sama nesreča. Na ljudi vpliva kot druga nesreča.

Postopek obnove je vedno dolgotrajen in stanje nikoli ni več takšno, kot je bilo pred nesrečo.

Pri tem je treba upoštevati nekaj pomembnih dejavnikov:

- **Aktivna vloga oz. vključenost v proces obnove**

Ta je mnogokrat ključnega pomena za člane lokalne skupnosti, tako posameznike kot skupine. Pomembno je, kdo in kako je prevzel nadzor nad dogajanjem v skupnosti, zlasti nad

finančnimi sredstvi, saj se odnosi v skupnosti zaradi neustreznega ravnanja na tem področju lahko močno poslabšajo. Prav tako lahko odnose zaostri občutek, da morajo pripadniki lokalne skupnosti izkazovati pretirano nemoč oz. hvaležnost za pomoč, ki so je bili deležni. Slabo izvajanje tovrstnih aktivnosti lahko vodi v t. i. »sekundarno nesrečo«.

Organizacija v lokalni skupnosti se razvija iz reševalne faze v fazo normalnosti. Za ta proces lokalna skupnost ponekod potrebuje oblikovanje novih skupin in struktur, ki se morajo spopadati z novimi oblikami težav in tudi rešitev, ki jih prinaša obnova. Razvije se nov socialni sistem, ki lahko nastane povsem spontano, lahko pa tudi formalno. Najpogosteje se delovanje takšnih struktur odraža pozitivno, zlasti v raznih oblikah samopomoči, pomoči in zagovorništva. Takšne oblike podpore so pri obnovi lokalne skupnosti ključnega pomena, saj največkrat zmanjšujejo ali preprečujejo iskanje krivde za nesrečo ali celo obtoževanje odgovornih za nastale razmere (zlasti v primeru tehnoloških nesreč) in pomembno vplivajo na razvoj lokalne skupnosti.

- **Osnovne potrebe za življenje**

Gre za potrebe, za katere pa ljudje včasih težko zaprosijo, zlasti če gre za denar in so bili ljudje pred nesrečo zelo samostojni in neodvisni od tuje pomoči.

Ne smemo pozabiti, da je čustvena prizadetost prebivalcev v tem obdobju še vedno zelo velika, zato moramo po nudenju prve psihosocialne pomoči zagotoviti nadaljnjo pomoč. Svetovalci morajo biti dobro usposobljeni, saj so samo takšni ljudem v oporo in pomoč. Ljudje včasih ne morejo ali ne želijo izraziti nezadovoljstva, včasih imajo občutek, da bi morali biti hvaležni za pomoč in tudi za to, da trpijo manj kot ostali. Težave na psihični ravni pogosto pripeljejo tudi do fizičnih motenj ali bolezni. Ljudje imajo težave s spanjem, so čezmerno utrujeni, imajo težave s prehranjevanjem ali težave v komuniciranju z okolico.

- **Pomen socialnih mrež²⁸**

V procesu obnove je izrednega pomena tudi obstoj in delovanje socialnih mrež. Njihova podpora bogato prispeva v procesu okrevanja od nesreče in imajo vlogo nekakšnega »blažilca« negativnih občutij po nesreči. V procesu obnove je pomembno, da socialne mreže delujejo tudi naprej, zlasti družinske, prijateljske in sosedske.

²⁸ O pomenu socialnih mrež natančneje pišem v posebnem poglavju, Socialne mreže in njihov pomen, str. 56-59

- **Komuniciranje in obveščanje**

Še vedno ima velik pomen komuniciranje z javnostjo ter obveščanje tako prizadetih prebivalcev kot drugih ljudi. Obveščati jih je treba o poteku obnove in o dosežkih, ki so nastali v prizadevanjih posameznikov in skupin.

- **Kultura in navade v lokalni skupnosti**

Poseben pomen pri obnovi lokalne skupnosti imajo tudi t. i. rituali v skupnosti. Gre za navade, ki jih je lokalna skupnost imela pred nesrečo ali so jih vzpostavili na novo, če so ugotovili, da bodo prispevali k obnovi. Govorimo zlasti o spominskih obeležjih na dogodek, spominjanju mrtvih ter na razne oblike kulturnih, športnih in drugih dejavnosti, ki dajejo ljudem spodbudo v procesu obnove.

6.5. Tveganje in varovalni dejavniki

Mnoge raziskave so poskušale odgovoriti na vprašanje, katere skupine posameznikov so (naj)bolj izpostavljene stresnim simptomom, ki jih povzročajo nesreče. Tako bi prve reševalne akcije usmerili v te skupine, s tem pa bi bili tudi uspešnejši pri nadaljnjem reševanju in nudenju pomoči.

Avtorji različnih študij kot najpogostejši dejavnik negativnega (stresnega) doživljanja posledic nesreče navajajo **silovitost/pogostost izpostavljenosti dogodku** (izpostavljenost smrti, poškodbam, izgubam ...). Ugotavljajo vpliv izpostavljenosti hudemu travmatskemu dogodku, zlasti izpostavljenosti smrti ali celo soočanju z njo, in potrjujejo, da takrat ljudje doživijo hud stres.

Doživetje težkega travmatskega dogodka, kot je fizična ali spolna zloraba, naravna nesreča, je doza odzivnosti, močan napovednik, kdo bo najbolj prizadet. Močnejše ko je zaznavanje dogodka, izgube, smrti (smo poškodovani ali vidimo/slišimo/vonjamo poškodovance oz. mrtve, zaznavamo znake nevarnosti) in bolj ko nesrečo osebnostno in čustveno zaznavamo, bolj se bo posttravmatski stres manifestiral (Holloway, Fullerton, 1994: 425). Primeri v literaturi navajajo zlasti primer požara, kjer se poleg zvokov in grozljivega pogleda na goreče stanje zaznava tudi vonj (včasih tudi gorečih ljudi). Priče takšnega dogodka pogosto po nesreči vsaj nekaj časa ne morejo uživati mesa in čutijo potrebo po pogostem umivanju.

Izpostavljam nekaj dejavnikov, ki pri preživelih v nesreči zagotovo pustijo težke in dolgotrajne psihične težave:

1. Izpostavljenost masovnemu uničenju in smrti (Goenjin in sodelavci, 1994; Ursano, Fullerton, Kao, Bhartiya, 1995 v DMHR Handbook, 2000: 34).
2. Zastrupitev z nevarnimi snovmi (Baum, Fleming, 1993; Di Giovanni, 1999 v DMHR Handbook, 2000: 34).
3. Nenadna in nasilna smrt ljubljene osebe ali najdražjih (Livingston in sodelavci, 1992; Joseph, Yule, Williams, 1994 v DMHR Handbook, 2000: 34).
4. Izguba doma in lokalne skupnosti (Bland in sodelavci, 1996, Keane in sodelavci, 1994 v DMHR Handbook , 2000: 34).

7. Preostali dejavniki, ki vplivajo na odzivnost po nesreči

7.1. Spol

Različne študije, namenjene ugotavljanju, na kateri spol izraziteje vplivajo negativne posledice nesreč, znanstveno niso dokazale, da bi bili moški ali ženske bolj izpostavljeni doživljanju stresa po nesreči. Nekateri avtorji se sicer nagibajo k ugotovitvi, da ženske (deklince in starejše ženske) v večji meri doživljajo stres ob takšnih dogodkih, ki se izraža kot posttravmatski stres, strah in depresija, vendar ženske tudi v vsakodnevnem življenju pogosteje zbolijo za tovrstnimi boleznimi, zato ta trditev ne velja zanesljivo (Kessler in sodelavci, 1994: 14).

7.2. Izpostavljenost nesrečam v preteklosti in prihodnosti

Ta dejavnik velja zlasti za reševalne delavce. Njihova aktivnost v nesreči skoraj vedno vzbudi spomine iz predhodnih nesreč (zlasti če gre za enako ali podobno nesrečo), v kateri so delovali kot reševalno osebje. Pogostost takšnega stanja lahko privede do psihiatričnih obolenj (Breslau in sodelavci, 1991: 219).

Ursano in sodelavci (1996: 449) pa so z raziskavami ugotovili, da se lahko zgodi tudi nasprotno in da reševalni delavci z vsako novo nesrečo postajajo »močnejši«, dobijo občutek, da so močnejši od nesreče, da jo prevladujejo in da jih vsaka nova nesreča okrepi. To poimenujejo tudi »protistresna cepitev«.

7.3. Starost

Thompson in sodelavci (1993: 613) so raziskovali, kako vpliva starost na odzivanje na nesrečo, in ugotovili, da se mlajši ljudje v stresnih situacijah zelo dobro znajdejo, mnogi celo bolje kot v »normalnih razmerah«. Ljudje srednjih let so se v stresnih situacijah znašli mnogo slabše. Prišli so do ugotovitve, da starejša ko je oseba, težje prenaša stresne situacije, ki jih povzročijo nesreče. Poleg dogodka samega je zanje še dodatna stresna situacija, ki jih prinaša zaskrbljenost za otroke in druge člane družine, skrb za finančno stanje družine, zaposlitev in ne nazadnje tudi skrb za ekološke posledice, ki jih pusti za seboj nesreča.

7.4. Zakonski status

Raziskave o izpostavljenosti nesrečam in stopnji doživljanja stresa kažejo, da je zakonski stan pomemben dejavnik (Green, Lindy, 1994: 307). Stopnja stresa ob nesreči je višja pri poročenih ženskah in parih brez otrok, vzroki za to so najverjetneje v prepričanju, da morajo pomagati drugim prizadetim, s čimer si naložijo dodatno breme. Visoko stopnjo stresa doživijo tudi osebe, ki same skrbijo za otroka(e), saj pri tem nimajo partnerjeve opore. Takšni starši se tudi pogosteje znajdejo v stiski, kako otroku(om) sploh pomagati, jih potolažiti, saj nimajo potrditve, da delajo prav. Situacijo jim olajšuje vedenje, da tudi sicer odločitve v vsakodnevnem življenju sprejema sam in se tudi v primeru nesreče zanese nase.

7.5. Preživete travmatične izkušnje

Psihopatološke težave so eden močnejših dejavnikov tveganja pri doživljanju stresa po nesreči (North in sodelavci, 1999: 757). Organizacija Emergency Management Australia (1999) navaja predvsem naslednje dejavnike, ki močno vplivajo na povišanje stopnje stresa pri ljudeh, ki imajo že psihične težave:

- pomanjkanje čustvene in socialne opore,
- navzočnost drugih stresorjev, kot so utrujenost, mraz, lakota, strah in negotovost, izguba, preselitev ...,
- težave na kraju dogodka,
- pomanjkanje informacij o dogodku in vzrokih za nesrečo,
- pomanjkanje ali navzkrižje organizacije lastnega življenja,
- avtoritativno ali neosebno vedenje ljudi, ki sodelujejo v procesu reševanja in pomoči,
- pomanjkanje pomoči in podpore po nesreči, zlasti v tednih po nesreči.

Dejavniki, ki lahko stopnjo stresa zmanjšajo, pa so:

- socialna opora,
- višji zaslužek in izobrazba,
- uspešno spoprijemanje s preteklimi nesrečami in z drugimi stresnimi dogodki,
- zmanjšanje izpostavljenosti zgoraj navedenim dejavnikom,
- zbiranje informacij o pomoči (razpoložljivi in o pomoči, ki jo želimo oz. potrebujemo),
- izkazana zaskrbljenost in skrb delavcev reševalnih služb,

- ustrezni reševalni ukrepi ob nesreči in po njej ter korektno poročanje tako o nesreči kot ukrepih, ki so stekli po njej,
- posamezniki v lokalni skupnosti, ki prevzamejo vlogo »blažilca« dogajanja in stresa; mnogokrat poskrbijo za boljše vzdušje v skupnosti in zmanjševanja občutka »sem žrtev nesreče« (Solomon in sodelavci, 1993: 261).

7.6. Vloga preživelih pri psihosocialni pomoči prizadetim

O tem, kakšno vlogo lahko odigrajo ljudje, ki so preživeli nesrečo, pri nujenju psihosocialne pomoči tistim, ki so v nesreči kaj ali koga izgubili, strokovne razprave še potekajo, vendar pa so prve raziskave pokazale, da imajo lahko velik vpliv v procesu nujenja pomoči. Njihova poglobljena naloga je izvajanje pogovora s prizadetimi. Ker so tudi sami izkusili nesrečo, razumejo, kaj jim prizadeti ljudje pripovedujejo, razumejo njihova občutenja in strahove. Pogosto so tudi dobri poslušalci²⁹.

²⁹ Povzeto po: http://psychcentral.com/library/natural_disasters.htm

8. Socialne mreže in njihov pomen

Smith in Mackie (1999: 549–560) ugotavljata, da je ljudem prirojeno “pomagati drugim”, to imamo v genih. S tem ko si medsebojno pomagamo, prispevamo k ohranitvi vrste. Tudi zato so se v družbi ustvarile socialne mreže. Socialno mrežo tvorijo odnosi, ki jih ima posameznik z drugimi ljudmi, pogostost stikov z njimi, povezanost med člani. Naravne socialne mreže sestavljajo družine, sorodniki, soseska, prijatelji, sodelavci, klubi in društva, v katere je človek včlanjen. Izoblikovale so se organsko skozi življenje posameznika na temelju biološke pripadnosti, osebnih medčloveških vezi ali zakoreninjenosti v kraj ali delo, skozi članstvo v skupinah, ki ga je prineslo vsakdanje življenje. Naravne socialne mreže so njegove življenjske okolice. Človek se bo najprej obrnil nanje na njemu vsakdanji, znan način.

Velike nesreče in vojne pogosto usodno razdrejo ali poškodujejo ali uničijo te mreže (Čačinovič Vogrinčič, 1994: 73), zato je naloga strokovnjakov, da reagirajo in poskušajo:

- aktivirati naravno socialno mrežo tam, kjer je, in ugotoviti, koliko je ohranjena;
- podpirati posameznika v tem, da dobi in daje socialno oporo;
- pomagati pri ustvarjanju nove socialne mreže v trenutnih življenjskih okoliščinah.

Čačinovič Vogrinčič (1994: 73) navaja Figleyja kot avtorja petih funkcij socialne opore za človeka v posttravmatskem stresu:

- čustvena pomoč, to je tolikšna skrb, ljubezen, naklonjenost in simpatija, da je prizadeti prepričan, da je ta, ki ga podpira, na njegovi strani;
- ohrabritev, to je tolikšno hvalo in priznanje, da vliva upanje in pogum;
- svetovanje pri reševanju problemov, tako da prizadeti čutijo, da so bolj obveščeni in opremljeni;
- tovarištvo v druženju s človekom, ki oporo daje, zmanjšuje osamljenost in omogoča ukvarjanje s prijetnimi stvarmi;
- stvarna pomoč, to so opravki, prevozi, denar, nabave, darila, ki olajšujejo vsakdanje življenje.

Polič (1992: 158) opredeljuje socialno podporo kot pomoč, za katero posameznik meni, da jo bo v trenutku stiske prejel od drugih ljudi. Opredelitev izhaja z vidika prizadetega, socialno mrežo pa opredeli kot okvir, v katerem deluje socialna podpora. Je posameznikova osebna skupnost ljudi, s katerimi je v tesnejših stikih in se nanaša na dejavnike, kot so število

odnosov, ki jih ima posameznik, pogostost stikov z različnimi ljudmi in število povezav med člani mreže.

Čustvena pomoč, opogumljanje, svetovanje, stvarna pomoč se dogajajo v socialni mreži, kjer so ljudje, ki stisko vidijo in slišijo; v naravnih socialnih mrežah so vloge, ki omogočajo in predvidevajo pomoč, pravila, norme in vrednote, ki jo velevajo, in običajni znani načini ravnanja.

Človek v stiski najprej potrebuje brezpogojno pomoč, pomoč, za katero mu ni treba ne prositi ne pojasnjevati. V naravnih socialnih mrežah je lažje prepoznati potrebo, načini ravnanja so predvideni v vlogah.

V socialnem delu obstaja princip ravnanja v psihosocialni pomoči, ki pravi, da moramo maksimalno aktivirati še obstoječe naravne socialne mreže. V razdejanju vojn in naravnih nesreč to pomeni, da moramo še prej odkriti, sestaviti in ohraniti naravne socialne mreže, potem moramo raziskati, kaj in kdo v njih še deluje, da bi končno za nove razmere funkcionalizirali socialno oporo. Včasih je revitalizacija naravnih socialnih mrež predvsem naloga intervencijske pomoči, včasih to opravi družina ali skupina rojakov sama.

Krizne in stresne situacije pomenijo hkrati odvisnost od socialne opore, sočasno pa socialno mrežo vedno znova ogrožajo, zato je pomembno, da se ščitijo in krepijo medosebne povezave. Kaos nesreče sili v depresijo in apatijo, zato je potrebna zavestna akcija za podporo mreži, ki zmore ponuditi oporo.

V akutnih situacijah stiske ljudje v svojih naravnih socialnih mrežah potrebujejo pomoč od zunaj, da bi jih ohranili in dobili v njih in iz njih oporo.

Čačinovič Vogrinčič povzema Biona (1994: 74), ki pravi, da skupina posamezniku najprej (in vedno znova) ponudi možnost, da vanjo anonimno prispeva in tako vzpostavi stik s čustvenim življenjem skupine. Bion govori o skupinski mentalnosti, ki zadovoljuje človekovo potrebo po čustveni bližini. Osnovne postavke odvisnosti, boja in bega ter parjenje »napolnijo« skupino z dogajanjem, posameznik v njej daje in dobi, ker je član osnovne skupine. Osnovne predpostavke omogočajo varnost v osnovni skupini, ki omogoča anonimno, nezavedno oporo. Ob Bionovem konceptu ob osnovni skupini obstaja prosvetljena ali delovna skupina, za katero je značilno, da zahteva individualizirano in diferencirano sodelovanje posameznika. Delovna skupina je usmerjena v stvarnost, zavestno opravlja delo za skupino, tako da vedno znova opredeljuje soočenje in odgovornost posameznika. Po Bionu osnovna in delovna

skupina soobstajata v sleherni skupini, saj človek v njej potrebuje tako varnost in brezpogojni čustveni stik kot razvidno vlogo, ki določa njegov delež v nalogah, ki jih je treba opraviti³⁰.

Pri razčlenitvi socialne opore je pomembno poudariti, da je v primeru stiske socialna opora tista, ki je brezpogojna, ki temelji preprosto na pripadnosti osnovnim skupinam v socialni mreži in na definirani opori iz vlog v delovni skupini, kjer dajanje in jemanje določata tradicija in posebna zgodovina socialne mreže. Aktiviranje osebnih vezi in stikov na razbitinah praviloma pozna evforijo čustvene bližine »parjenja«, »odvisnosti« in »boja in bega« ob pomembni varnosti, ki jo daje. Človekova potreba po socialni opori jo mora vedno znova preseči in dopolniti v delovni skupini. Čustvena opora, hrabritev, svetovanje, prijateljstvo in stvarna pomoč morajo nagovoriti posebnega, posameznega človeka na ravni delovne skupine.

V socialnem delu torej velja socialno-ekološko načelo, ki usmerja v mobilizacijo naravne socialne mreže. Dopolnjuje ga metodično načelo najmanjšega možnega posega v socialne mreže, ki svari pred tem, da bi človeka prehitro izločili iz vsakdanjega življenjskega okolja in ga umestili v tuje, umetno.

Nasprotno socialna mreža ne deluje vedno podpirajoče. Socialna opora se lahko sprevrže v socialni nadzor, cena zanjo je lahko prevelika odvisnost. Socialna opora v kriznih časih deluje kot blažilec za bolečino in negotovost, vendar v stiski človek potrebuje oporo v socialni mreži, ki se lahko prilagodi novim razmeram (Čačinovič Vogrinčič, 1994: 75).

Polič (1992: 158) govori tudi o nasprotju socialnega nadzora, ki ga opredeljuje kot preveliko skrb za prizadete in nudenje podpore, ki je ne potrebujejo tako veliko; to je **socialna osamitev**, ko nihče ne poskrbi za posameznika. Do nje pogosto pride v krajih z visoko gostoto prebivalcev. V tem sklopu lahko tudi na socialno podporo gledamo kot na razsežnost, obsegajočo na enem koncu zaželeno socialno podporo, na drugem pa podporo, ki jo posamezniku vsiljuje okolje. Optimalna raven socialne podpore je nekje vmes, med obema skrajnostma.

Različni raziskovalci, npr. Solomon, ki ga povzema Polič (1992: 158), menijo, da socialna podpora v kriznih časih deluje kot nekakšen blažilec, ki neposredno blaži negativne učinke izkušnje (npr. nesreče) ter pospešuje poznejše obvladovanje in prilagoditev. Če je ustrezna, zaščiti posameznika pred fizičnimi in duševnimi motnjami in dejansko predstavlja najučinkovitejšo strategijo obvladovanja stresnih življenjskih situacij.

³⁰ Povzeto po G. Č. Vogrinčič v M. Polič: Psihološki vidiki nesreč, 1994

Aktiviranje naravne socialne mreže zastavlja strokovnjakom vprašanje, ki temu procesu sledi, in sicer, od česa je odvisna socialna opora. So ljudje, ki dobijo veliko opore, in so ljudje, ki skoraj nimajo prijateljev ali v svoji socialni mreži nimajo opore. Biti deležen socialne opore ali ne je odvisno najprej od tega, kakšna je socialna mreža, in nato od osebnostnih lastnosti, ki določajo ravnanje v socialni mreži in z njo. Za delo z ljudmi v stiski je najpomembnejše, da posameznik ostane kompetenten v iskanju pomoči, ki jo potrebuje, da bi obvladal nemoč in znova vzpostavil smiselni okvir za svoje vsakdanje življenje.

Dajanje in sprejemanje opore lahko povzroči dodaten stres ob občutkih krivde zaradi odvisnosti pri enem ali nejevolje zaradi bremena pri drugem.

Z vidika posameznika je pomembno, da je prejemnik socialne opore človek, ki jo hkrati daje. V naravnih socialnih mrežah je bil ta vzajemni »daj-dam« že prej legaliziran in institucionaliziran, vendar ga je treba za nove razmere znova potrditi.

Psihosocialna pomoč se začne takrat, ko človek v stiski dobi izkušnjo, da ga vidimo, slišimo, ko z nami podeli svojo stvarnost. Le od človeka samega lahko izvemo, da išče nasvet ali podatek, da nima nikogar, ki bi mu delal družbo, ali da potrebuje kakršno koli pomoč. Vedenje o pomenu socialne opore za ljudi v stresnih situacijah ne zadostuje, pomembna je **akcija** pomoči za aktiviranje in ravnanje z njo.

Poznamo tudi obstoječe mreže institucij, kot so ambulanta, socialna služba ter preostale vladne in nevladne organizacije. To so formalne socialne mreže, ki so na razpolago, namenjene za pomoč, vendar zaradi neosebnega odnosa in strokovno utemeljene nepristranosti ne morejo nadomestiti družinskih in prijateljskih vezi. Za kratek čas, tako rekoč nadomestno, ustvarjajo izkušnjo pripadnosti in smisla, zato so pomembne. Polič (1992: 159) navaja, da posamezniki, ki potrebujejo pomoč, navadno ne stopajo v stik z uradnimi službami, ampak najprej poskušajo probleme rešiti sami. Če jim to ne uspe, stopijo v stik s člani svoje socialne mreže. Na uradno službe se obrnejo le, če je vse drugo že odpovedalo.

Človek torej potrebuje svojo lastno, samo njemu pomembno socialno mrežo in strokovno pomoč pri vzpostavljanju novih mrež (Čačinovič Vogrinčič, 1994: 76).

9. Pomoč ob nesreči v Sloveniji

9.1. Skrb za varnost državljanov kot naloga države

Zgodovinsko gledano je varnost temeljna vrednota medčloveških odnosov, zagotavljanje katere se institucionalizira z nastankom suverene države in sistema držav na globalni ravni. Za Thomasa Hobbesa je varnost najbolj temeljna vrednota, na kateri je človeštvo gradilo svoja individualna in kolektivna življenja. Tudi na današnji stopnji družbenega razvoja je varnost imanentna prvina obstoja in delovanja posameznika, družbe/države in mednarodnega sistema. Pri vseh treh omenjenih entitetah gre za to, da si v ogrožajočem okolju prizadevajo zagotoviti stanje varnosti oziroma uravnoteženega medsebojnega obstoja v ožjem in širšem okviru (Grizold, 1999: 1).

Današnje razumevanje pojava varnosti je nujno celostno, vključuje vse vidike človekovega obstoja in delovanja v družbi (npr. ekonomsko, socialno, politično, izobraževalno, komunikacijsko-informacijsko, obrambno) ter vse ravni njegovega povezovanja in oblike družbenega organiziranja (regionalno, nacionalno, mednarodno in svetovno). Varnost se torej nanaša na posameznika, družbo/državo v celoti in tudi na mednarodni sistem. Čeprav je zadovoljevanje varnostne potrebe posamezne entitete neločljiv del celote, pa med omenjenimi entitetami pri tem ni harmonije. V tem okviru se sodobni varnostni vzorec navzven obravnava v obliki štirih temeljnih konceptualnih okvirov, in sicer:

1. individualna varnost
2. nacionalna varnost
3. mednarodna varnost
4. globalna varnost

Posameznik najbolj neposredno občuti najprej in predvsem svoje individualne potrebe, torej tudi potrebo po varnosti. Slednja mu, če je zadovoljena, omogoča kakovostni obstoj in razvoj. Individualna varnost je vedno relativna, ker je odvisna od namenov in dejanj drugih članov sodobne družbe, ki lahko prispevajo k varnosti drugih ali pa jih ogrožajo.

Pri nacionalni varnosti gre za prizadevanje nacionalne države, da zagotovi varnost vsem članom družbe pred ogrožanjem od zunaj (posegi, napadi, okupacija, blokada, idr.) in znotraj družbe (ogrožanje reda in miru, kriminal, idr.).

Razmerje med individualno in nacionalno varnostjo ni enosmerno v smislu, da se nacionalna varnost samodejno pretvarja v individualno varnost. Pri tem sta možni dve temeljni situaciji, in sicer:

ko država zagotavlja splošne pogoje za individualno varnost svojih državljanov, pa je njena nacionalna varnost ogrožena iz anarhičnega mednarodnega okolja;

ko je v okviru mednarodnega varnostnega reda državam zagotovljena nacionalna varnost (vsaj zunanji vidiki) v odnosu z drugimi državami, pa so državljani kakšne države (ali vsaj njihov del) individualno ogroženi, bodisi v odnosu med seboj bodisi jih ogroža država oziroma njene ustanove (vlada, parlament, idr.), ki na primer ne zagotavljajo ustreznega pravnopolitičnega okvira, pomembnega za osebno varnost državljanov.

9.2. Sistem zaščite, reševanja in pomoči v Sloveniji

Za izvajanje nalog na področju zaščite, reševanja in pomoči na ravni vlade je v Sloveniji zadolžena Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje (v nadaljevanju URSZR) kot organ v sestavi Ministrstva za obrambo RS.

Njene naloge so:

- priprava nacionalnega programa varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami,
- predlaganje raziskovalnih in razvojnih projektov,
- priprava analiz tveganj in ogroženosti,
- organiziranje sistema opazovanja, obveščanja in alarmiranja in skrb za njegovo delovanje,
- organiziranje sistema zvez in skrb za njegovo delovanje,
- usmerjanje in usklajevanje preventivne ukrepe,
- razglašanje nevarnosti naravnih in drugih nesreč,
- dajanje napotkov za ravnanje ob nevarnostih in nesrečah,
- priprava državnih načrtov zaščite in reševanja,
- organiziranje, opremljanje in usposabljanje Civilne zaščite iz državne pristojnosti,
- usklajevanje pripravljenosti in delovanja ter sofinanciranje dejavnosti javnih reševalnih služb iz državne pristojnosti,
- pripravljane programov ter organiziranje in izvajanje izobraževanj in usposabljanj za zaščito, reševanje in pomoč,
- zagotavljanje pogojev za delo poveljnika in štaba Civilne zaščite Republike Slovenije,

- zagotavljanje pogojev za delo državnih komisij za ocenjevanje škode,
- oblikovanje in vzdrževanje državne rezerve materialnih sredstev za primer naravnih in drugih nesreč.

Ne glede na široko področje dela pa samo URSZR ne bi uspela izvesti vseh del in nalog na področju zaščite in reševanja, zlasti ne v primeru nesreč. Zato tesno sodeluje z nevladnim sektorjem, tako imenovanimi **silami za zaščito in reševanje**. Sile za zaščito, reševanje in pomoč sestavljajo prostovoljne in poklicne reševalne službe, civilna zaščita ter določene gospodarske družbe, zavodi in druge organizacije, ki glede na naravo svoje dejavnosti na podlagi pogodbe opravljajo določene naloge zaščite, reševanja in pomoči. V javnih reševalnih službah, civilni zaščiti in drugih silah za zaščito, reševanje in pomoč sodeluje okoli pet odstotkov vseh prebivalcev Slovenije, od katerih jih večina opravlja naloge prostovoljno ali brezplačno na podlagi državljske dolžnosti.

Sile za zaščito, reševanje in pomoč so namenjene praktičnemu izvajanju ukrepov in nalog zaščite, reševanja in pomoči ob naravnih in drugih nesrečah. Namenjene so tudi praktičnemu usposabljanju, vzdrževanju zaščitnih sredstev in reševalne opreme ter izvajanju drugih nalog pri vzdrževanju pripravljenosti. Sile za zaščito, reševanje in pomoč organizirajo lokalne skupnosti, država ter določene gospodarske družbe, zavodi in druge organizacije glede na tveganja v dejavnosti, ki jo opravljajo. Sile za zaščito reševanje in pomoč se glede na način vključevanja in sodelovanja državljanov delijo na **prostovoljne, poklicne in dolžnostne**. Posamezne enote in službe se lahko organizirajo v kombinaciji poklicnih in prostovoljnih članov. Prostovoljne enote in reševalne službe se organizirajo po načelu prostovoljnosti pri nevladnih, zlasti humanitarnih organizacijah. Njihovo delovanje se povezuje in dopolnjuje s poklicnimi reševalnimi službami. Poklicne enote in službe za zaščito, reševanje in pomoč se kot samostojne enote oziroma službe organizirajo po načelu poklicnega opravljanja nalog kot javni zavodi ali režijski obrati ter na podlagi pogodbe pri ustreznih gospodarskih družbah, zavodih, društvih in drugih organizacijah. Dolžnostne enote in službe za zaščito, reševanje in pomoč se organizirajo na podlagi državljske dolžnosti kot enote in službe civilne zaščite.

Vse sile za zaščito, reševanje in pomoč so med seboj povezane v enoten sistem, ki omogoča enotno upravljanje in vodenje ter uporabo skupne telekomunikacijske, informacijske in druge infrastrukture.

O mobilizaciji civilne zaščite in drugih sil za reševanje in pomoč odloča vlada. Ob naravni ali drugi nesreči pa o aktiviranju sil za zaščito reševanje in pomoč odločajo poveljnik civilne zaščite in drugi organi, pristojni za vodenje, v skladu z načrti zaščite in reševanja. V prej navedenem primeru po potrebi sodelujeta tudi Slovenska vojska in policija s svojimi enotami.

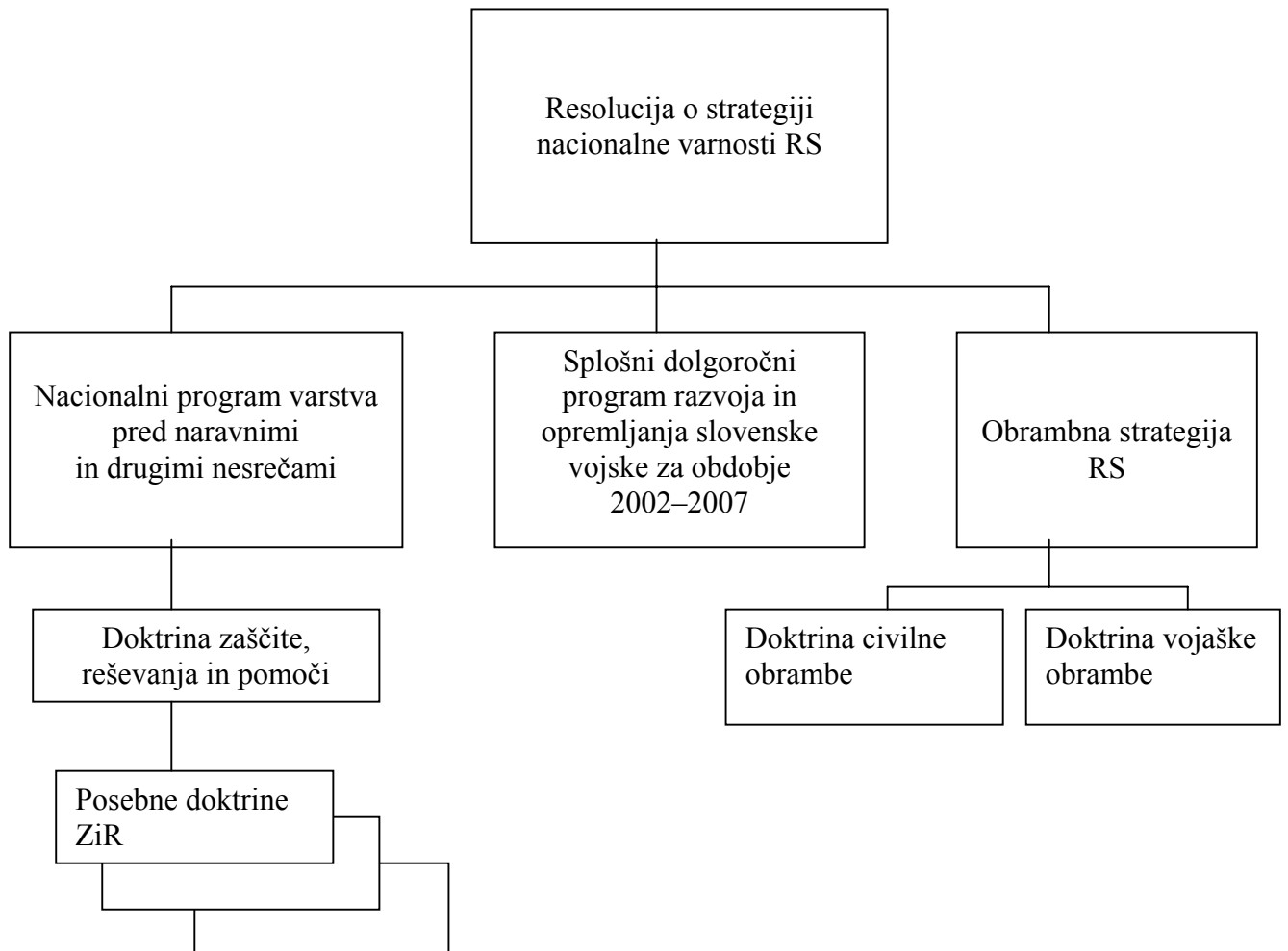
9.3. Temeljni dokumenti na področju nacionalne varnosti v RS

Pravica vsakega državljana Slovenije je pravica do varnosti, kar je Slovenija zapisala že v ustavi in v nekaterih pomembnih zakonih in drugih listinah, ki urejajo področja varnosti, zaščite, reševanja in pomoči. Z namenom slediti temu cilju je ustanovila nekatere uradne institucije in podpira delovanje nekaterih nevladnih organizacij (Rdeči križ Slovenije, Karitas, Gorska reševalna služba, Jamarska reševalna služba, Podvodna reševalna služba, Zveza tabornikov Slovenije ...³¹).

Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 108/99) navaja, da je naloga zunanje politike zagotoviti varnost in blaginjo državljanov v pogojih miru in stabilnosti v Evropi ter svetu.

³¹ Vir: <http://www.urszr.si/slo/page.php?src=sz1.htm>

Slika 3: Temeljni dokumenti o nacionalni varnosti RS

Vir: (Ušeničnik, 2002: 464)

9.3.1. Resolucija o nacionalni varnosti

Za temeljni dokument na področju nacionalne varnosti Republike Slovenije velja Resolucija o strategiji nacionalne varnosti. Ta opredeljuje nacionalne interese, varnostna tveganja in vire ogrožanja države, njenih institucij, državljanek in državljanov ter usmeritve, ukrepe in mehanizme za zagotavljanje nacionalne varnosti. Kot konstitutiven dokument opredeljuje splošne politične okvire zagotavljanja varnosti države in njenih državljanov ter nakazuje sistemsko-organizacijske rešitve na zunanjepolitičnem, obrambnem in notranjevarnostnem področju ter področju varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. Resolucija o strategiji nacionalne varnosti je tudi temelj za področne strategije oziroma razvojne in doktrinarne dokumente. Velja za konstitutivni dokument na področju nacionalne varnosti. Zagotavljanje varnosti Republike Slovenije izhaja iz nacionalnih interesov ter spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, upoštevajoč ustavo, zakonodajo, načela pravne države, načela mednarodnega prava ter obveznosti države, sprejete z mednarodnimi pogodbami. Republika Slovenija želi zagotoviti svoj temeljni varnostni interes tudi v okviru članstva v Evropski uniji in v zvezi NATO, kamor je naša država vstopila v letu 2004.

Resolucija navaja, da bo Republika Slovenija ustrezno organizirala in usposobila sistem lastne obrambe, notranje varnosti in sistem varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami ter varovanje in ohranjanje naravnega okolja. Prvine nacionalnovarnostnega sistema bo povezala v učinkovit sistem kriznega upravljanja, ki bo sposoben delovati v varnostnih prizadevanjih naše države in mednarodne skupnosti pri reševanju sodobnih kompleksnih kriz.

V poglavju o nacionalnovarstveni politiki RS Resolucija namenja posebno podpoglavje politiki varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. Ta opredeljuje naravne in druge nesreče kot najpogostejše dejavnike ogrožanja varnosti Republike Slovenije in njenih državljanov. Kot eno primarnih dejavnosti na področju varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami navaja preventivno delovanje. Državi nalaga nalogo usmerjanja pozornosti in izvajanja aktivnosti za zmanjševanje števila nesreč in preprečitev oziroma ublažitev njihovih posledic.

Vseh nevarnosti, ki povzročajo nesreče, ni mogoče odpraviti, zato morajo biti enakovredno obravnavane tudi vse tiste oblike varstva in pripravljenosti, ki omogočajo hitro in učinkovito ukrepanje ob nesrečah.

Odnos do nevarnosti in nesreč mora zaradi spreminjanja razmerij med naravo in družbo in s tem tudi značilnosti naravnih, tehničnih in tehnoloških nesreč temeljiti na stalnem proučevanju, spoznavanju in upoštevanju teh medsebojnih vplivov. Nadaljevati se mora prilagajanje sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami nevarnostim in ogroženosti

ter zagotavljanju usklajenega odzivanja na nevarnosti in nesreče. Pri tem je treba glede na interdisciplinarno naravo dejavnosti varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami še izboljšati medsebojno sodelovanje ministrstev in drugih državnih organov ter organov lokalne samouprave in njihovo pripravljenost ter sposobnost za samostojno in učinkovito odzivanje na nevarnosti in nesreče. Temu mora slediti tudi organiziranost sil za zaščito, reševanje in pomoč, ki bo temeljila na bolj usklajeni uporabi razpoložljivih človeških in materialnih virov ter skupni infrastrukturi. Izboljšati je treba njihovo usposobljenost in opremljenost.

Stalna in neposredna nevarnost naravnih in drugih nesreč zahteva dejavno sodelovanje v mednarodnih integracijah in organizacijah, še posebej pa s sosednjimi državami na obmejnih območjih. Cilji tega sodelovanja so preventiva, medsebojna podpora držav pri razvijanju lastnih sistemov za obvladovanje nesreč in kriznih pojavov, medsebojna pomoč ob nesrečah ter izvajanje skupnih mednarodnih humanitarnih in reševalnih akcij.

9.3.2. Nacionalni program varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami za obdobje 2002–2007

Nacionalni program varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami določa vire ogrožanja ter strateške cilje in naloge pri preprečevanju nesreč, razvoju sistema in krepitvi pripravljenosti, zaščiti in reševanju ter odpravljanju posledic nesreč. Program upošteva vse nevarnosti naravnih in drugih nesreč, ki ogrožajo ljudi, premoženje, kulturno dediščino in okolje, upošteva naravne in druge danosti, ki vplivajo na nesreče in varstvo pred njimi ter človeške in materialne vire, ki jih je mogoče uporabiti pri obvladovanju nevarnosti in nesreč. Program v okviru dolgoročnih nacionalnih interesov upošteva tudi obveznosti Slovenije, ki izhajajo iz sprejetih mednarodnih konvencij in sporazumov, upošteva načela in usmeritve Agende 21³² s srečanja na vrhu v Riu de Janeiru ter temeljne cilje in usmeritve iz Strategije Združenih narodov za varnejši svet v 21. stoletju, ki se nanašajo na zmanjševanje tveganja in nesreč ter zmanjševanje človeških žrtev, materialne škode in motenj v družbenih sistemih, ki jih povzročajo naravne nesreče. Program je usklajen z akcijskim programom Sveta EU o civilni zaščiti, ki spodbuja medsebojno sodelovanje držav članic pri varstvu in zaščiti prebivalstva, premoženja in okolja ob naravnih in drugih nesrečah. Program sledi temeljnemu cilju varstva pred nesrečami, to je zmanjšati število nesreč ter preprečiti oziroma ublažiti njihove posledice, da bi bilo življenje varnejše in kakovostnejše. Program združuje vse dejavnosti, ki so pomembne za varstvo pred nesrečami, prednost pa daje preventivi, ki je učinkovitejša in

³²Agenda 21 je deklaracija o varovanju okolja in o spodbujanju trajnostnega razvoja. Nastala je kot rezultat konference Zdrženih narodov na temo varovanja okolja in promocije trajnostnega razvoja, ki se je odvijala od 3. do 14. junija 1992 v Riu de Janeiru.

dolgoročno tudi cenejša od drugih oblik varstva. Tako zastavljen program ne zadeva le pristojnih državnih in občinskih organov, temveč vsakogar, ki ga nesreče ogrožajo in ki lahko kakor koli prispeva k boljšemu varstvu pred nevarnostmi in nesrečami³³.

9.3.3. Doktrina zaščite, reševanja in pomoči

Razvojnim dokumentom sledijo doktrinarni, in sicer:

- doktrina zaščite, reševanja in pomoči
- doktrina vojaške obrambe
- doktrina civilne obrambe

Doktrina zaščite, reševanja in pomoči je dokument, ki obsega enotna načela in stališča za strokovno in operativno usmerjanje, organiziranje in izvajanje zaščite, reševanja in pomoči ob naravnih in drugih nesrečah. Z uporabo enotnih načel se zagotavlja funkcionalno enotno in usklajeno izvajanje priprav na nesreče ter usklajeno in povezano delovanje vseh izvajalcev zaščite, reševanja in pomoči ob nesrečah.

Doktrina upošteva, da je varnost pred naravnimi in drugimi nesrečami del notranje varnosti RS ter da se področje zaščite in reševanja organizira kot normativno, organizacijsko in funkcionalno samostojen in enoten podsistem nacionalne varnosti države. Vanj so vključene in povezane vse reševalne dejavnosti, ki pri svojem delovanju uporabljajo skupno telekomunikacijsko, informacijsko in drugo infrastrukturo.

Doktrina temelji na Resoluciji o strategiji nacionalne varnosti RS, usklajena je z obrambno strategijo RS ter doktrino civilne obrambe RS.

Zaščita, reševanje in pomoč se organizira v skladu s 34 načeli, ki jih opredeljuje Doktrina zaščite, reševanja in pomoči in jih prilagam v prilogi št. 2. Izpostavila bom tista, ki se mi zdijo v okviru naloge pomembna, torej zlasti tista, ki so vezana neposredno na človeka:

- vsakdo ima pravico do zaščite, reševanja in pomoči, če je zaradi nesreče ogroženo njegovo življenje, zdravje ali premoženje;
- ob nesrečah imata zaščita in reševanje človeških življenj prednost pred vsemi drugimi zaščitnimi in reševalnimi dejavnostmi;
- vse dejavnosti za zaščito, reševanje in pomoč so človekoljubne narave;

³³ Vir: B. Ušeničnik: Nesreče in varstvo pred njimi, 2002.

- ob nesreči je vsakdo dolžan pomagati po svojih močeh in sposobnostih;
- vsakdo mora osebi, ki je v življenjski nevarnosti, priskočiti na pomoč, če s tem ne ogrozi svojega življenja. Če pa ji ne more pomagati, mora o tem brez odlašanja obvestiti center za obveščanje, policijo ali ustrezno reševalno službo oziroma za pomoč poskrbeti na drug način;
- vsakdo mora obvestiti najbližji center za obveščanje, policijo ali ustrezno reševalno službo o vsaki nevarnosti ali nesreči takoj, ko jo je opazil ali je zanjo izvedel;
- prebivalci morajo imeti dostop do informacij o nevarnostih naravnih in drugih nesreč ter o varstvu pred njimi;
- vsaka fizična in pravna oseba ima pravico in dolžnost, da sama in skupaj z drugimi izvaja varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami in je v skladu z zakonom odgovorna za izvajanje zaščite, reševanje in pomoči. Najprej mora poskrbeti za svojo varnost in le, če svoje varnosti ne more zagotoviti, lahko zaprosi za pomoč drugih;
- vse oblike zaščite, reševanja in pomoči se morajo izvajati v skladu z načeli mednarodnega humanitarnega prava in mednarodnega prava o varstvu ljudi, živali, kulturne dediščine in okolja pred škodljivimi vplivi naravnih in drugih nesreč ter v skladu s sprejetimi mednarodnimi obveznostmi;
- pomoč ob nesreči je praviloma brezplačna.

Večina načel je torej usmerjena v človeka in kvaliteto njegovega življenja, opredeljujejo načine ravnanj, da bi bile posledice nesreč in prizadetost posameznika, lokalne skupnosti in širšega okolja čim manjše.

Razvidno je torej, da je Slovenija za primere naravnih in drugih nesreč dobro pripravljena. Sistem delovanja na področju zaščite, reševanja in pomoči je zakonodajno in doktrinarno postavljen na državni ravni, izvršilne naloge pa prepušča lokalnemu nivoju. Tako postavljen sistem se kaže za učinkovitega, saj je s tem zagotovljena hitra in strokovno učinkovita pomoč na kraju dogodka, to pa je tudi najustreznejša pomoč. V primerih nesreč večjega obsega se v reševanje vključijo tudi državne sile, prav tako je zakonsko določeno, kdaj se aktivirata policija in vojska. Na splošno so naloge, pristojnosti, odgovornosti in poveljevanja v sistemu zaščite, reševanja in pomoči zelo jasno določene in nujno je, da so vsi, ki v sistemu delujejo, z njimi tudi seznanjeni in jih spoštujejo. Ne pretiravamo, če rečemo, da sistem zaščite, reševanja in pomoči formalno (zakonodajno) in hierarhično deluje podobno kot sistem

obrambe (vojske). Praksa kaže, da drugačno delovanje ni mogoče, saj je treba ukrepati hitro, zbrano, v skladu s strokovnimi smernicami, predvsem pa organizirano in usklajeno. Nesreče, četudi v manjšem obsegu, povzročijo spremenjeno stanje in delovanje družbe, zato je vnaprej načrtovano ukrepanje nujno. Takrat se sile za zaščito in reševanje, civilna zaščita in drugi, vključeni v reševanje, ravna po vnaprej pripravljenih načrtih zaščite in reševanja, ki so izdelani na ravni države, regij in lokalnih skupnosti ter za posamezne nesreče. Pomembno je, da reševalci vsebino načrtov poznajo.

Dokumenti, ki jih navajam v nalogi (poglavje Temeljni dokumenti na področju nacionalne varnosti v RS), podrobno opredeljujejo sistem zaščite, reševanja in pomoči v Sloveniji in pojasnjujejo tudi njegovo umeščenost v delovanje države. V ta namen deluje tudi posebna vladna institucija v okviru Ministrstva za obrambo RS, Uprava RS za zaščito in reševanje, ki je zelo aktivna tudi pri mednarodnem sodelovanju. Mednarodne organizacije se v reševanje vključijo, ko potrebe presežejo domače zmogljivosti delovanja. Načini in pogoji sodelovanja so določeni z mednarodnimi sporazumi.

9.4. Komentar navedenih dokumentov

Pri natančnem pregledu razvojnih in doktrinarnih dokumentov lahko ugotovimo, da je v ospredje vedno postavljena varnost države, tudi v smislu civilne obrambe oz. varnosti in posledično seveda skrb za družbo (ljudi kot skupnost in posameznika), premoženje in kulturno dediščino. Natančnejši vpogled v sistem zaščite, reševanja in pomoči pa kaže na to, da je zlasti pri segmentu pomoči ta razumljena v svojem osnovnem smislu, to je zagotoviti pomoč na ravni osnovnih potreb za življenje, kot so zatočišče za bivanje, živila, oblačila in denar. O drugih načinih pomoči, kot je na primer psihosocialna pomoč ali podpora, uradni dokumenti v slovenskem sistemu govorijo samo bežno in nedoločno³⁴. Posledično v okviru sistema zaščite, reševanja in pomoči ni oblikovan noben uraden organ ali služba, ki bi tovrstno pomoč izvajala v skladu s strokovno doktrino.

³⁴ Doktrina zaščite, reševanja in pomoči kot tovrstno pomoč priporoča pogovor s prizadetimi prebivalci. Navajam termin "tovrstno pomoč", saj je dokument ne poimenuje, tudi ne navaja, za kakšen pogovor naj bi šlo. Gre torej za zelo ohlapno priporočilo brez strokovnih smernic ali navodil.

10. Empirična raziskava: Psihosocialna pomoč ob naravnih nesrečah v Sloveniji

10.1. Metoda zbiranja podatkov

Kakor sem že navedla v uvodnem delu naloge, sem raziskavo izvedla v treh slovenskih regijah, in sicer o štirih različnih nesrečah. Dodajam tudi podatek o številu ustrezno izpolnjenih vprašalnikov. Raziskavo sem v vsakem primeru zastavila na vzorcu $N = 100$, vendar vsi vprašalniki niso bili izpolnjeni v celoti, zato sem takšne izločila. V Logu pod Mangartom je bila raziskava izvedena na manj vprašanih, ker je vas dokaj majhna in je število možnih anketirancev omejena.

Podatki o številu pravilno izpolnjenih vprašalnikov:

- potres l. 1998 v severozahodni Sloveniji, $N = 89$
- poplave l. 1998 na celjskem območju, $N = 87$
- zemeljski plaz l. 2000 v Logu pod Mangartom, $N = 46$
- suša l. 2003 v Prekmurju, $N = 90$

Vnaprej pripravljene vprašalnike sem najprej razdelila trem respondentom, ki so poskusno odgovorili nanje. Z njimi sem želela ugotoviti primernost in predvsem razumljivost vprašalnika. Vprašalnik vsebuje več metodoloških vrst vprašanj (predstavljam jih v nadaljevanju), zato je bilo preverjanje razumljivosti vprašalnika toliko bolj pomembno. Poskusno izpolnjeni vprašalniki niso vključeni v raziskavo.

Anketirane osebe so vprašalnik dobile osebno, izpolnjevale so ga v navzočnosti anketarja.

10.2. Udeleženci raziskave

Vzorec je bil izbran ob upoštevanju dveh temeljnih kriterijev: da gre za odraslo osebo in da je doživela nesrečo, o kateri jo sprašujem. V raziskavo sem vključila območja, za katera sem menila, da jih je nesreča obsegla in pustila posledice. Tako je raziskovalni del s področja potresa zajel poleg prebivalcev Bovca tudi okoliške vasi in zaselke, ki so utrpeli posledice potresa. Pri poplavah sem v raziskavo poleg prebivalcev mesta Celje, ki jih je v raziskavi sodelovalo največ, prav tako vključila prebivalce sosednjih vasi. Pri raziskovalnem delu s področja suše sem zajela samo prebivalce ruralnega območja; prebivalcev mest nisem zajela,

saj menim, da jih ni neposredno prizadela. Pri raziskovalnem delu zemeljskega plazua pa sem zajela samo prebivalce Loga pod Mangartom, saj so bili samo oni neposredno prizadeti.

Vprašani je dobil vprašalnik osebno, izpolnjeval ga je samostojno, vendar je bil anketar ob njem, če bi imel dodatna vprašanja oz. za potrebe dodatnih pojasnil glede zastavljenih vprašanj. Pomoč so potrebovali zlasti starejši ljudje.

Vprašane osebe v naravnih nesrečah v tekstu označujem na naslednji način:

- Prizadeti v potresu – anketiranci Posočja
- Prizadeti v poplavih – anketiranci celjskega območja
- Prizadeti v zemeljskem plazuu – anketiranci Loga po Mangartom³⁵
- Prizadeti v suši – anketiranci Prekmurja

Pri empiričnem prikazu odgovorov anketirancev sem se odločila, da rezultate, ki so za dosego cilja naloge zelo pomembni, prikažem v tekstu in jih označujem kot »slika št. __), rezultati, ki so raziskovalno zanimivi, vendar za dosego cilja v nalogi nimajo ključnega pomena, pa prilagam v prilogi, kar v tekstu označujem z navedbo »priloga št. __).

³⁵ Prebivalci Loga pod Mangartom živijo na najbolj ogroženem področju v Sloveniji, tako da so bili prizadeti v dveh nesrečah, ki jih obravnavam, in sicer zemeljskem plazuu in potresu. V magistrski nalogi sem njihovo sodelovanje vključila samo pri nesreči zemeljski plaz.

10.2.1. Demografski podatki

Vzorec populacije v Posočju

Spol Moški Ženska	27 62
Letnica rojstva 1920–30 1931–40 1941–50 1951–60 1961–70 1970–80	1 3 9 6 14 7 Povprečna starost 44,86 let.
Zakonski stan 1 – poročen(a) 2 – vdovec(a) 3 – razvezan(a) 4 – samski(a) 5 – izvenzakonska skupnost	48 11 4 21 5
Število otrok v času nesreče	Povprečno 1,44 Min 0 Max 4
Število oseb v skupnem gospodinjstvu danes	Povprečno 3,66 Min 1 Max 7
Število oseb v skupnem gospodinjstvu v času nesreče	Povprečno 3,74 Min 1 Max 6
Navedite zadnjo šolo, ki ste jo redno ali izredno končali 1 – nedokončana osnovna šola 2 – dokončana osnovna šola	5 9

3 – nedokončana strokovna ali srednja šola 4 – dokončana 2- ali 3-letna strokovna šola 5 – dokončana 4-letna srednja šola 6 – nedokončana višja ali visoka šola 7 – dokončana 2-letna višja šola 8 – dokončana visoka šola, fakulteta, akademija 9 – brez odgovora	4 28 20 5 4 12 2
Delovna aktivnost v času nesreče: 1 – polno zaposlen(a) 2 – zaposlena(a) za polovični delovni čas 3 – študent(ka) 4 – upokojenec(ka) 5 – brezposeln(a) 9 – brez odgovora	61 4 7 7 5 5
Delovna aktivnost danes: 1 – polno zaposlen(a) 2 – zaposlena(a) za polovični delovni čas 3 – študent(ka) 4 – upokojenec(ka) 5 – brezposeln(a) 9 – brez odgovora	50 5 7 16 7 4
Dohodek anketiranca: Ali prejimate redne mesečne dohodke? Če da – kolikšen je bil vaš zadnji redni mesečni neto dohodek? manj kot 150.000 SIT med 151.000 SIT in 250.000 SIT med 251.000 SIT in 350.000 SIT med 351.000 SIT in 500.000 SIT 501.000 SIT in več 9. brez odgovora	43 14 2 0 2 28

Vzorec populacije na celjskem območju

Spol	
Moški	48
Ženska	39
Letnica rojstva	
1920–30	1
1931–40	0
1941–50	10
1951–60	15
1961– 70	9
1970–80	9
1980–90	16
	Povprečna starost je 40,26.
Zakonski stan	
1 – poročen(a)	45
2 – vdovec(a)	3
3 - razvezan(a)	4
4 – samski(a)	26
5 – izvenzakonska skupnost	9
Število otrok v času nesreče	Povprečno 1,2 Min 0 Max 7
Število oseb v skupnem gospodinjstvu danes	Povprečno 3,6 Min 1 Max 6
Število oseb v skupnem gospodinjstvu v času nesreče	Povprečno 3 Min 1 Max 8
Navedite zadnjo šolo, ki ste jo redno ali izredno končali	
1 – nedokončana osnovna šola	0
2 – dokončana osnovna šola	6
3 – nedokončana strokovna ali srednja šola	0

4 – dokončana 2- ali 3-letna strokovna šola 5 – dokončana 4-letna srednja šola 6 – nedokončana višja ali visoka šola 7 – dokončana 2-letna višja šola 8 – dokončana visoka šola, fakulteta, akademija 9 – brez odgovora	13 39 9 7 12 1
Delovna aktivnost v času nesreče: 1 – polno zaposlen(a) 2 – zaposlena(a) za polovični delovni čas 3 – študent(ka) 4 – upokojenec(ka) 5 – brezposeln(a) 9 – brez odgovora	42 0 16 1 10 18
Delovna aktivnost danes: 1 – polno zaposlen(a) 2 – zaposlena(a) za polovični delovni čas 3 – študent(ka) 4 – upokojenec(ka) 5 – brezposeln(a) 9 – brez odgovora	48 1 18 10 1 9
Dohodek anketiranca: Ali prejimate redne mesečne dohodke? Če da – kolikšen je bil vaš zadnji redni mesečni neto dohodek? manj kot 150.000 SIT med 151.000 SIT in 250.000 SIT med 251.000 SIT in 350.000 SIT med 351.000 SIT in 500.000 SIT 501.000 SIT in več 9. brez odgovora	30 25 4 1 1 26

Vzorec populacije v Logu pod Mangartom

Spol	
Moški	28
Ženska	18
Letnica rojstva	
1920–30	2
1931–40	3
1941–50	3
1951–60	4
1961–70	18
1970–80	10
1980–90	6
	Povprečna starost je 42,31.
Zakonski stan	
1 – poročen(a)	27
2 – vdovec(a)	1
3 – razvezan(a)	2
4 – samski(a)	12
5 – izvenzakonska skupnost	4
Število otrok v času nesreče	Povprečno 1,07 Min 0 Max 3
Število oseb v skupnem gospodinjstvu danes	Povprečno 3,36 Min 1 Max 8
Število oseb v skupnem gospodinjstvu v času nesreče	Povprečno 3,51 Min 1 Max 7
Navedite zadnjo šolo, ki ste jo redno ali izredno končali	
1 – nedokončana osnovna šola	2
2 – dokončana osnovna šola	7
3 – nedokončana strokovna ali srednja šola	2
4 – dokončana 2- ali 3-letna strokovna šola	17

5 – dokončana 4-letna srednja šola 6 – nedokončana višja ali visoka šola 7 – dokončana 2-letna višja šola 8 – dokončana visoka šola, fakulteta, akademija 9 – brez odgovora	10 2 2 3 1
Delovna aktivnost v času nesreče: 1 – polno zaposlen(a) 2 – zaposlena(a) za polovični delovni čas 3 – študent(ka) 4 – upokojenec(ka) 5 – brezposeln(a) 9 – brez odgovora	29 0 6 7 2 2
Delovna aktivnost danes: 1 – polno zaposlen(a) 2 – zaposlena(a) za polovični delovni čas 3 – študent(ka) 4 – upokojenec(ka) 5 – brezposeln(a) 9 – brez odgovora	30 1 5 8 1 1
Dohodek anketiranca: Ali prejimate redne mesečne dohodke? Če da – kolikšen je bil vaš zadnji redni mesečni neto dohodek? manj kot 150.000 SIT med 151.000 SIT in 250.000 SIT med 251.000 SIT in 350.000 SIT med 351.000 SIT in 500.000 SIT 501.000 SIT in več 9. brez odgovora	26 8 1 0 0 10

Vzorec populacije v Prekmurju

Spol	
Moški	44
Ženska	46
Letnica rojstva	
1920–30	0
1931–40	8
1941–50	6
1951–60	15
1961–70	8
1970–80	7
1980–90	4
	Povprečna starost je 48,62.
Zakonski stan	
1 – poročen(a)	50
2 – vdovec(a)	7
3 – razvezan(a)	2
4 – samski(a)	20
5 – izvenzakonska skupnost	6
Število otrok v času nesreče	Povprečno 1,86 Min 1 Max 8
Število oseb v skupnem gospodinjstvu danes	Povprečno 4,3 Min 1 Max 10
Število oseb v skupnem gospodinjstvu v času nesreče	Povprečno 4,3 Min 1 Max 10
Navedite zadnjo šolo, ki ste jo redno ali izredno končali	
1 – nedokončana osnovna šola	7
2 – dokončana osnovna šola	31
3 – nedokončana strokovna ali srednja šola	4
4 – dokončana 2- ali 3-letna strokovna šola	15

5 – dokončana 4-letna srednja šola 6 – nedokončana višja ali visoka šola 7 – dokončana 2-letna višja šola 8 – dokončana visoka šola, fakulteta, akademija 9 – brez odgovora	29 2 2 0 0
Delovna aktivnost v času nesreče: 1 – polno zaposlen(a) 2 – zaposlena(a) za polovični delovni čas 3 – študent(ka) 4 – upokojenec(ka) 5 – brezposeln(a) 9 – brez odgovora	42 0 4 18 22 4
Delovna aktivnost danes: 1 – polno zaposlen(a) 2 – zaposlena(a) za polovični delovni čas 3 – študent(ka) 4 – upokojenec(ka) 5 – brezposeln(a) 9 – brez odgovora	37 0 9 22 20 2
Dohodek anketiranca: Ali prejimate redne mesečne dohodke? Če da – kolikšen je bil vaš zadnji redni mesečni neto dohodek? 1. manj kot 150.000 SIT 2. med 151.000 SIT in 250.000 SIT 3. med 251.000 SIT in 350.000 SIT 4. med 351.000 SIT in 500.000 SIT 5. 501.000 SIT in več 9. brez odgovora	59 4 0 0 0 27

10.3. Rezultati raziskave

Podatke iz vprašalnikov sem obdelala najprej kvantitativno, nato pa še kvalitativno. Vsak odgovor sem prikazala tudi grafično in nato med seboj primerjala odgovore primerjanih štirih nesreč. Nekatere odgovore sem pri prikazu rezultatov tudi združila, saj je primerjalno njihova raziskovalna vrednost manjša kakor združeni podatki. Združeni prikazujejo rezultat splošno, zaradi velikega vzorca ($N = 312$), pa imajo z raziskovalnega vidika veliko težo. V nalogi je razvidno, kateri podatki so prikazani v skupnem grafičnem prikazu, opombo podajam v oklepaju. Večino odgovorov sem kljub vsemu prikazala primerjalno med nesrečami, saj se odgovori med njimi razlikujejo in kažejo na zanimive razlike tako med doživljanjem posamezne nesreče kot glede na geografsko lego območja, kjer je raziskava potekala.

Nekatere grafične prikaze, za katere menim, da za ugotovitve raziskave, ki sem jo izvajala, niso ključnega pomena, imajo pa kljub temu informativno vrednost, podajam v prilogah. V tekstu je označeno, za katere prikaze gre.

V vseh grafikonih sem podatke prikazala izražene v odstotkih.

10.4. Gradivo

Teoretični del naloge je nastal s pomočjo številne tuje in domače strokovne literature in sem ga uporabila kot podlago za izvedbo empiričnega dela naloge, katerega temeljni del je predstavljal obsežen vprašalnik. Sklopi vprašalnika ter posamezna vprašanja so izhajala iz spoznanj teoretičnega dela naloge, postavljenih hipotez, mojega predhodnega znanja, praktičnega dela in lastnega doživljanja razmer s področja, ki je predmet naloge.

Vprašalnik je sestavljen iz petih sklopov, zajema pa vprašanja z naslednjih področij:

- ugotavljanje ogroženosti
- usposabljanje in opozarjanje
- obveščanje
- psihosocialne posledice nesreč
- pomoč ob nesreči

Vsak tematski sklop vsebuje različno število vprašanj, odvisno od pomembnosti področja glede na postavljene hipoteze.

Vprašanja so zastavljena v naslednjih oblikah:

- vprašanja, kjer sem ponudila tudi možne odgovore, vprašani pa je posamezen odgovor rangiral s predloženo štiristopenjsko lestvico,
- vprašanja s ponujenimi odgovori, kjer je vprašani moral izbrati samo eno od možnosti,
- vprašanja s ponujenimi odgovori, kjer je vprašani lahko izbral več možnosti,
- delno odprta vprašanja, kjer je vprašani izbiral med več možnostmi, pri določenih pa še dodal svoj odgovor oz. pojasnilo,
- odprta vprašanja, kjer je vprašani odgovoril brez usmeritve (ponujenih možnosti).

Skozi navedenih pet sklopov sem pridobila odgovore, na podlagi katerih sem lahko ocenila veljavnost hipotez ter odgovorila na ključno vprašanje naloge – kakšen je pomen psihosocialne pomoči na ljudi ob naravni nesreči oz. po njej, ali jo sploh potrebujejo in poiščejo ali pa jim zadostuje samo materialna pomoč, s katero lahko omilijo posledice nesreče.

Pri obdelavi vprašalnikov sem sicer ugotovila, da za dosego cilja naloge in potrditev oz. zavrnitev postavljenih hipotez vprašanja na temo usposabljanja in opozarjanja ter obveščanja niso imela ključnega pomena. Kljub temu sem se odločila, da rezultate tudi teh področjih predstavim v nalogi, saj tudi predhodno vedenje o ravnanju v nesreči na določen način prispeva k delovanju po nesreči ter zahtevanju oz. pričakovanju pomoči. Odgovori na vprašanja teh sklopov so mi bila v pomoč pri oblikovanju sklepnih predlogov, zato jih predstavljam tudi iz tega razloga.

10.5. Izbor obravnavanih nesreč v raziskavi

10.5.1. Potres v Posočju

Leto 1998 po potresni dejavnosti zagotovo sodi med najaktivnejša leta v tem stoletju. Prebivalci so čutili najmanj 115 potresnih sunkov. Najmočnejši potres leta 1998 v Sloveniji se je zgodil 12. aprila ob 10.55 uri po svetovnem času (oz. ob 12.55 uri po srednjeevropskem poletnem času) z žariščem v Krnskem pogorju, z intenziteto VII.–VIII. stopnje evropske svetovne lestvice (EMS), čutili pa so ga prebivalci cele Slovenije ter sosednjih držav, zlasti Italije. Glavnemu potresu je sledilo več tisoč popotresnih sunkov (Vidrih, 2003) navaja več kot 9000), najmočnejši se je zgodil 6. maja ob 2.53 uri po svetovnem času (Cecić, Živčič, Deterding, Gosar, 1999: 45).

Potres 12. aprila je posredno zahteval eno smrtno žrtev, trije prebivalci pa so bili poškodovani. 311 stanovanjskih hiš je poškodoval tako močno, da niso bile več primerne za bivanje, skupno pa je bilo prizadetih več kot 4000 objektov (Godec in sod., 1999 v Cecić, Živčič, Deterding, Gosar, 1999: 65). Prebivalci, ki so ostali brez varne strehe, so prvo noč po potresu prebili pri svojih, znancih, v stavbi osnovne šole v Bovcu ter v hotelskih sobah in apartmajih v Kaninski vasi. V desetih dneh po potresu so bili že vsi nastanjeni v najetih stanovanjih, bivalnih zabojnikih, prikolicah in drugih trdih objektih. Zaščito in pomoč ogroženim so organizirali štabi Civilne zaščite, ukrepanje po potresu je bilo hitro in učinkovito. Popotresna obnova se je začela 28. julija 1998³⁶.

10.5.2. Poplave na celjskem območju

Jeseni 1998 so poplave kar trikrat prizadele večji del Slovenije, in sicer v prvem deževnem obdobju od 5. do 8. oktobra, v drugem od 18. do 20. oktobra in tretjem od 3. do 6. novembra³⁷.

Najhujše posledice je povodenj povzročila celjskemu območju, zlasti Celju in Laškemu (ki sta doživela podobno usodo kot ob katastrofalnih poplavah novembra 1990). Poplavljalje so Savinja, Dreta, Bolska, Ložnica, Voglajna, Hudinja in mnogo manjših vodotokov. Zaradi zemeljskih plazov in obilice vode so nastajale velike motnje v telefonskem prometu, ki je bil večkrat tudi pretrgan (popolnoma je bil pretrgan na območju telefonskih central Liboje,

³⁶ Vir: Ukrepanje ob potresu, Ušeničnik, Ujma, št. 13, (1999: 71)

³⁷ Vir: Obilne padavine ob poplavah jeseni 1998, Dolinar, Ujma, št. 12 (1999: 151)

Vitanje in Arnače, zelo moten pa na območju Velenja in Šentjurja). Zemeljski plazovi, poplave in erozijski procesi so za krajši ali daljši čas onesposobili številne cestne odseke. V Celju je Savinja prebila levi breg in se razlila po mestu. Dvignila se je tudi podtalnica, tako da je bil poplavljen večji del mesta. Črpanje vode iz objektov je trajalo več dni, voda pa je povzročila ogromno škodo. Vodo za pitje je bilo treba pred uporabo prekuhati. Večji del mesta je bil tudi brez elektrike. V celjski občini je bilo pod vodo še veliko drugih krajev, prav tako v laški. Savinja je popolnoma poplavila večji del mesta Laško, ki je ostalo tudi brez elektrike, pretrgane so bile telefonske zveze. Poplavljenе so bile tudi Rimske Toplice, več stanovanjskih hiš in gospodarskih poslopij v Velenju, v občini Šoštanj se je sprožilo več zemeljskih plazov, zaradi katerih so bile zaprte nekatere lokalne ceste. Več poplavljenih objektov in kmetijskih površin so utrpeli tudi v občinah Šoštanj, Mozirje, Žalec, Šentjur, Rogaška Slatina in Rogatec, Kozje, Slovenske Konjice in Zreče.

Zaradi poplav na celjskem območju (in tudi drugod po Sloveniji) je bil ustavljen tudi cestni in železniški promet.

Novembrske poplave so zahtevale tudi dve smrtni žrtvi. V Celju je starejšemu prebivalcu med reševanjem svojega imetja odpovedalo srce, v Velenju pa je moški padel v potok in utonil. Med reševalnimi intervencijami se je poškodovalo osem prostovoljnih gasilcev. Skupaj je po podatkih gasilcev v reševalnih intervencijah ob tej ujmi sodelovalo 4.087 ljudi, večinoma gasilcev (3.430), ob tem pa je nastalo za 55.373.533,00 SIT stroškov intervencij. Ti podatki dokazujejo, da je bila omenjena ujma največja naravna nesreča v Sloveniji leta 1998 (in ne potres v Posočju, kakor se mogoče zdi na prvi pogled).

10.5.3. Zemeljski plaz v Logu pod Mangartom

V novembrskih dneh leta 2000 je bilo glede na vremenske in vodne razmere pričakovati poplave, zemeljske plazove, usade in podore v dobršnem delu države, še posebej v Posočju. Ne glede na to pa je zemeljski plaz v Logu pod Mangartom presenetil s svojo močjo in razdejanjem, ki ga je pustil za seboj. Že 15. novembra se je na Stožah, zahodno od Mangarta, na nadmorski višini 1340–1580 m, utrgal plaz. Splazeli material je v noči s 16. na 17. november kot drobirski tok stekel po dolini navzdol, pravo razdejanje pa se je zgodilo 17. novembra nekaj minut po polnoči, ko je drobirski tok potoval z veliko hitrostjo po strugah Mangartskega potoka, Predelice ter dela Koritnice in v hipu spremenil podobo pokrajine. Pri Logu pod Mangartom se je na površini 15 ha odložilo več kot 700.000 m³ materiala. Ujma je zahtevala sedem človeških življenj, 149 prebivalcev pa so izselili. Podobni naravni pojavi v

širšem okviru niso neznani in so eden pomembnejših preoblikovalnih dejavnikov povirnih območij alpskega sveta. Z družbenega vidika nas je nesreča presenetila in pretresla, saj v Sloveniji nismo vajeni, da bi naravne nesreče zahtevale človeška življenja. Ob nesreči je bilo popolnoma uničenih šest, poškodovanih pa trinajst stanovanjskih hiš. Poškodovani so bili tudi objekti HE Log pod Mangartom in HE Možnica, električne in telefonske napeljave, ogromna škoda je nastala zaradi poškodovanih strug Predelice in Koritnice ter nanosov blata, peska, kamenja in lesa vzdolž teh strug. Plaz je uničil (pretežno gospodarski) gozd in gozdno zemljišče na 28,75 ha površine³⁸.

10.5.4. Suša v Prekmurju

Poletje 2003 je bilo v Evropi najbrž najtoplejše na tej celini v zadnjih petih stoletjih, poudarjajo strokovnjaki, ki so proučevali stare zapise, vzorce tal in druge dokaze. Vročina je vzela več kot 19.000 človeških življenj. Švicarski raziskovalci z bernske univerze so zbrali in analizirali zapise o višini temperature z vseh koncev Evrope in odkrili so, da se je podnebje v celoti segrevalo in da je bilo to poletje najtoplejše od vseh³⁹. Tudi Sloveniji ni bilo prizaneseno, veliko škodo so utrpeli zlasti kmetijske regije.

Poleg izredno sušnega obdobja, ki se je v letu 2003 vleklo že od zime naprej, so na slabo letino vplivale tudi dolgotrajne izredno visoke temperature. Tako so rastline poleg sušnega stresa doživele tudi vročinski.

Škoda po suši je bila ugotovljena na več kot 60 % vseh kmetijskih površin v Sloveniji. Škoda kot posledica suše v tem letu je bila ocenjena na 24,6 milijard SIT (Ujma, 2003/2004: 59).

³⁸ Povzeto po: Zemeljski plaz Stože pod Mangartom, Ujma, št. 14–15, (2000/2001: 60–101)

³⁹ Vir: <http://24ur.com>, članek: Lansko poletje najtoplejše v 500 letih

10.6. Ugotovitve empirične raziskave

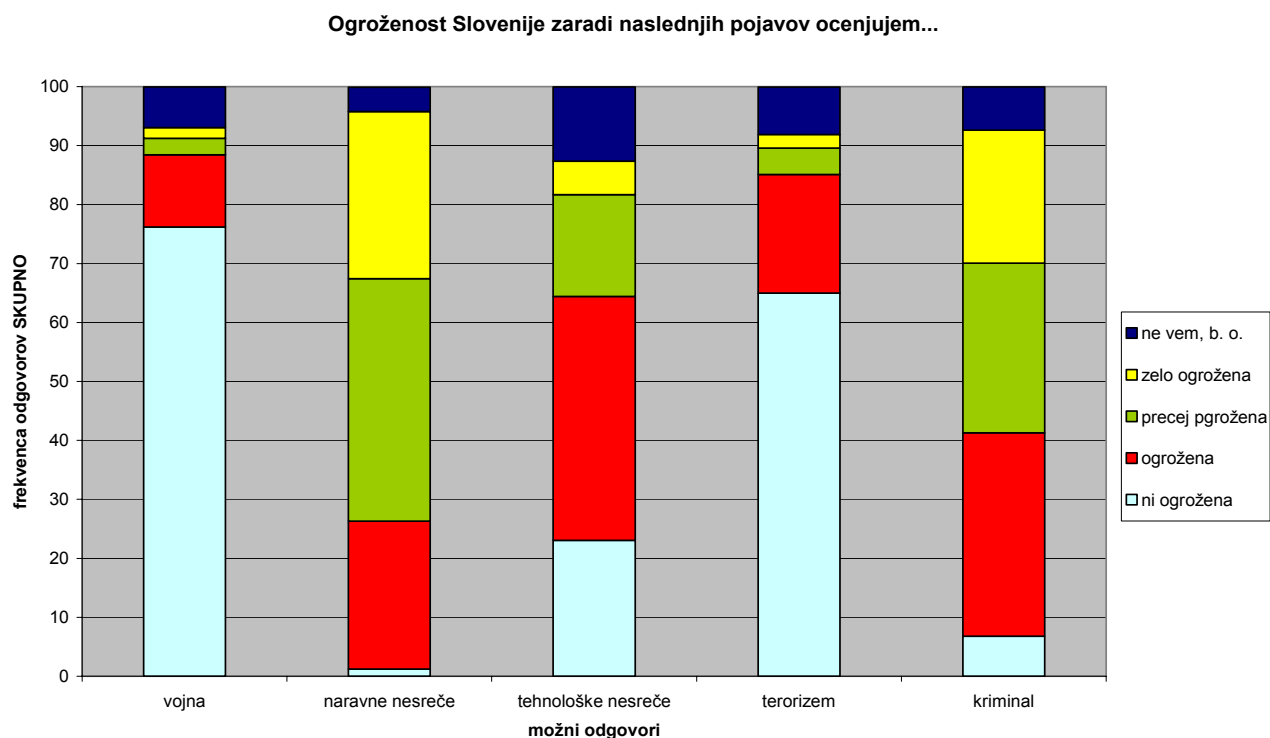
10.6.1. Zaznava ogroženosti

Pri anketirancih, ki so sodelovali v raziskavi, sem najprej ugotavljala, kako na splošno gledajo na varnost v naši državi in kako sebe v tem segmentu doživljajo kot državljana Slovenije. Z nekaj uvodnimi vprašanji sem tudi želela vprašanim približati področje naravnih nesreč, sistema zaščite, reševanja in pomoči in jih tako postopoma pripeljati do vprašanj, ki so za konkretno raziskavo ključnega pomena. Menim namreč, da posameznik lažje razmišlja o določeni tematiki, ko je v njo postopoma vpeljan, in da imajo odgovori, ko vprašani vidi širši pomen raziskave, v katero je vključen, večjo vrednost.

Na vprašanje, kako ocenjujete ogroženost Slovenije zaradi vojne, naravne nesreče, tehnološke nesreče, terorizma in kriminala, vprašani menijo, da nas najmanj ogroža vojna (skoraj 80 % jih meni, da do vojne ne bo prišlo, prav tako ne pričakujejo terorističnega napada). Večina jih meni, da smo kar precej ogroženi zaradi naravnih in tehnoloških nesreč, med izbranimi možnostmi največje ogrožanje vidijo v kriminalu, zlasti mlajši anketiranci (več kot 20 % anketirancev meni, da nas kriminal zelo ogroža).

To je tudi dejanska odsljikava nevarnosti v Sloveniji, zlasti kriminal je močno v porastu, vsako leto pa imamo nekaj naravnih nesreč, ki vplivajo na življenje ljudi v geografskem območju, kjer se zgodijo. Možnost vojne je ocenjena zelo nizko, prav tako po ocenah političnih in vojaških strokovnjakov nismo potencialna tarča terorističnih napadov.

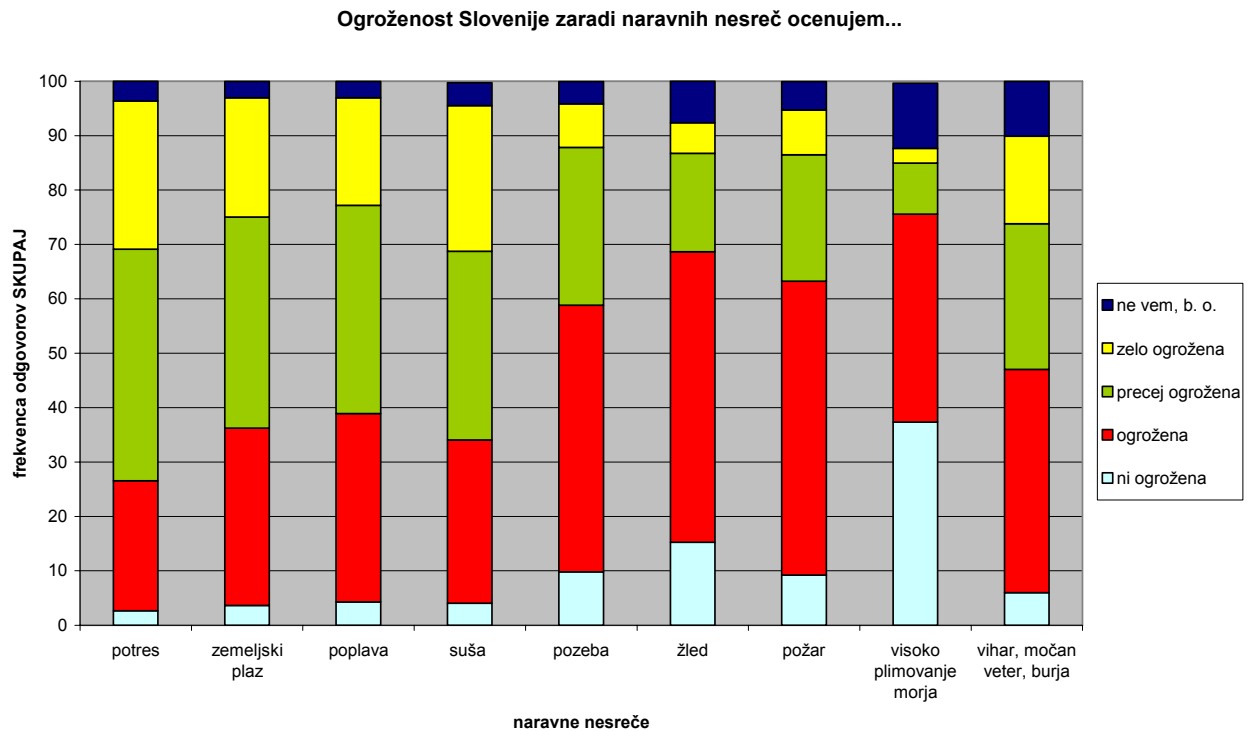
Odgovori anketirancev vseh regij, skupno

Slika 4: Ocenite ogroženost Slovenije zaradi naslednjih pojavov s predloženo štiristopenjsko lestvico.

Na vprašanje, kako ocenjujejo ogroženost Slovenije na področju naravnih nesreč, sem pričakovala, da bodo vprašani z najvišjo stopnjo ogroženosti ocenili tisto nesrečo, ki so jo tudi doživeli, vendar končni rezultat tega ne odraža. Odgovori so si med seboj zelo podobni, skupno ocenjujejo kot najpogostejše naravne nesreče poplavo, potres, zemeljski plaz, sušo, pozebo in požar, ocene ogroženosti so med anketiranci precej podobne.

Za visoko plimovanje morja in močan veter so bolj kot za ostale nesreče odgovorili, da nas ne ogrožajo zelo ali so podali odgovor »ne vem«, kar je pričakovano, saj se te nesreče na območjih, kjer je raziskava potekala, skoraj ne dogajajo in so ljudem bolj tuje.

Slika 5: Ocenite ogroženost Slovenije zaradi naslednjih pojavov (naravne nesreče) s predloženo štiristopenjsko lestvico.

Nesreče, ki so jih anketiranci ocenili kot najpogostejše v Sloveniji, so tudi v strokovni literaturi ocenjene kot najpogostejše naravne nesreče pri nas. Literatura kot eno najpogostejših nesreč omenja tudi požar, vendar je ta glede na vzrok nastanka lahko naravna ali tehnološka nesreča, zato ga v raziskavo nisem vključila, saj sem se usmerila samo na naravne nesreče. Prav tako literatura poseben poudarek daje onesnaževanju okolja kot eni največjih nevarnosti današnje družbe, vendar te kategorije v raziskavo nisem vključila, saj pomeni posredno prizadetost, predmet naloge pa je raziskovanje dogajanja pri ljudeh ob neposredni prizadetosti. Za onesnaževanje okolja je tudi značilno, da nastaja v daljšem časovnem obdobju in ni nenadna nesreča, zato je tudi njeno zaznavanje drugačno.

Odgovore anketirancev, kako ogrožene se počutijo zaradi nekaterih naravnih pojavov (kakor so navedeni v sliki 5), sem prikazala tudi ločeno po regijah, v katerih sem izvajala raziskavo. S tem sem želela ugotoviti, ali prebivalci posameznih regij, ki se med seboj geografsko precej razlikujejo, ogroženost zaradi naravnih pojavov zaznavajo bistveno različno. Glej prilogo 3.

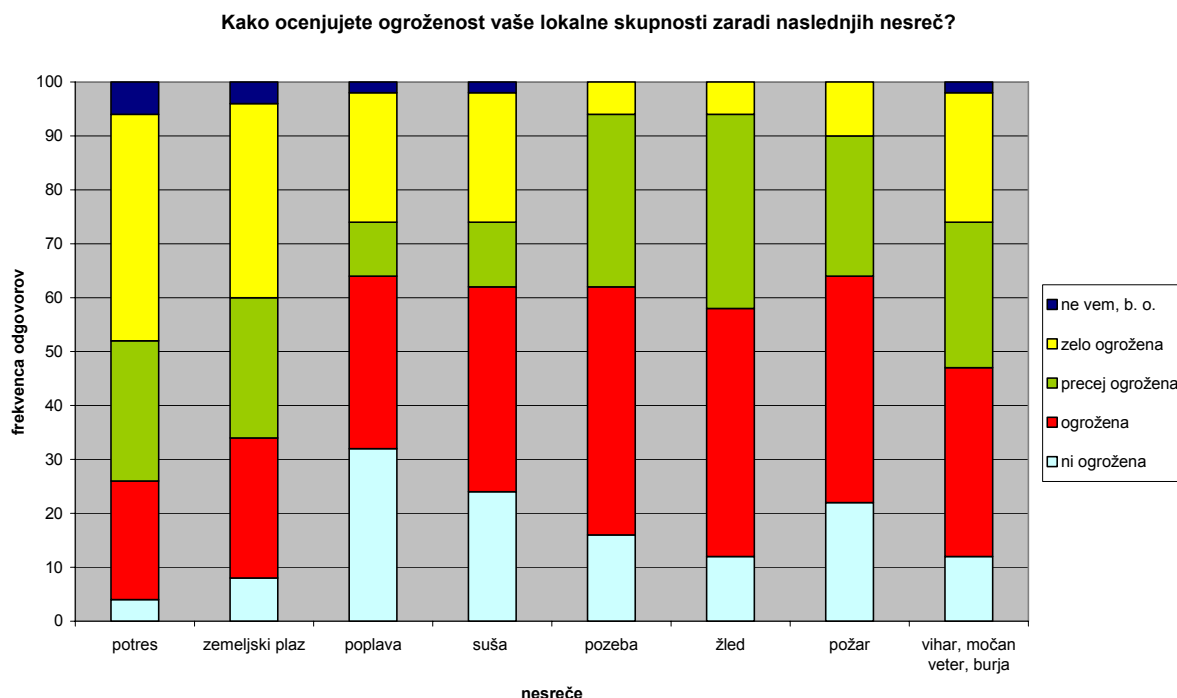
Na vprašanje, kako ocenjujete ogroženost vaše lokalne skupnosti zaradi naravnih nesreč, so odgovori anketirancev v skladu s pričakovanji precej različni. Gledano splošno, vprašani v vseh štirih regijah menijo, da so najbolj ogroženi zaradi naravnih nesreč, ki so vezane na vremenske dejavnike, to sta suša in pozeba.

Anketiranci Loga pod Mangartom so z najvišjo oceno ogroženosti ocenili zlasti možnost zemeljskega plazua in potresa. Izpostavili so tudi sušo, pozebo in žled, za katere menijo, da so ogroženi, ne pa zelo ogroženi. Zelo podobno so ogroženost lokalne skupnosti ocenili anketiranci Posočja, le da so dali ogroženosti suše in poplave višjo oceno kot Ložani. Odgovori se ne razlikujejo bistveno pri mlajših ali starejših anketirancih, prav tako ni razlike glede na spol.

Anketiranci celjskega okoliša so visoko stopnjo ogroženosti izpostavili prav tako pri suši, pozebi, poplavi in požaru, manjšo pa potresu, zemeljskem plazua in vetru.

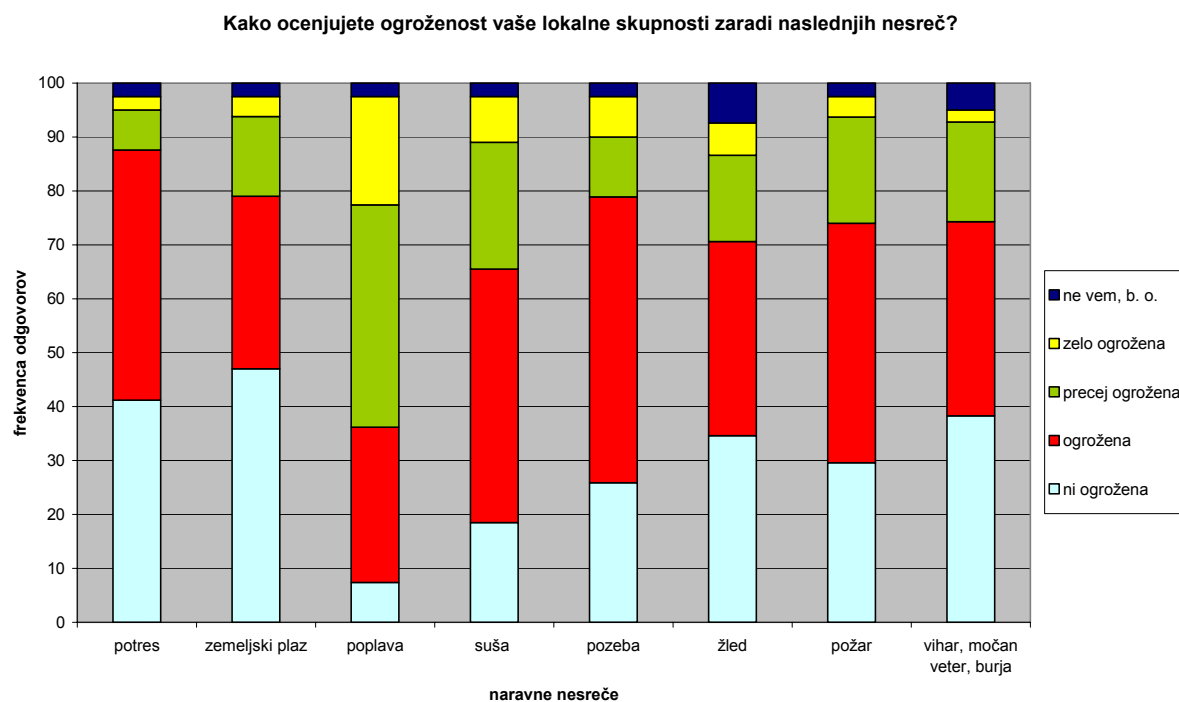
Anketiranci Prekmurja se čutijo zelo ogrožene v primeru suše, pozebe, poplave in žleda, zelo majhno možnost pa pripisujejo nevarnosti potresa in zemeljskega plazua, kar je tudi realna ocena.

Odgovori anketirancev Posočja

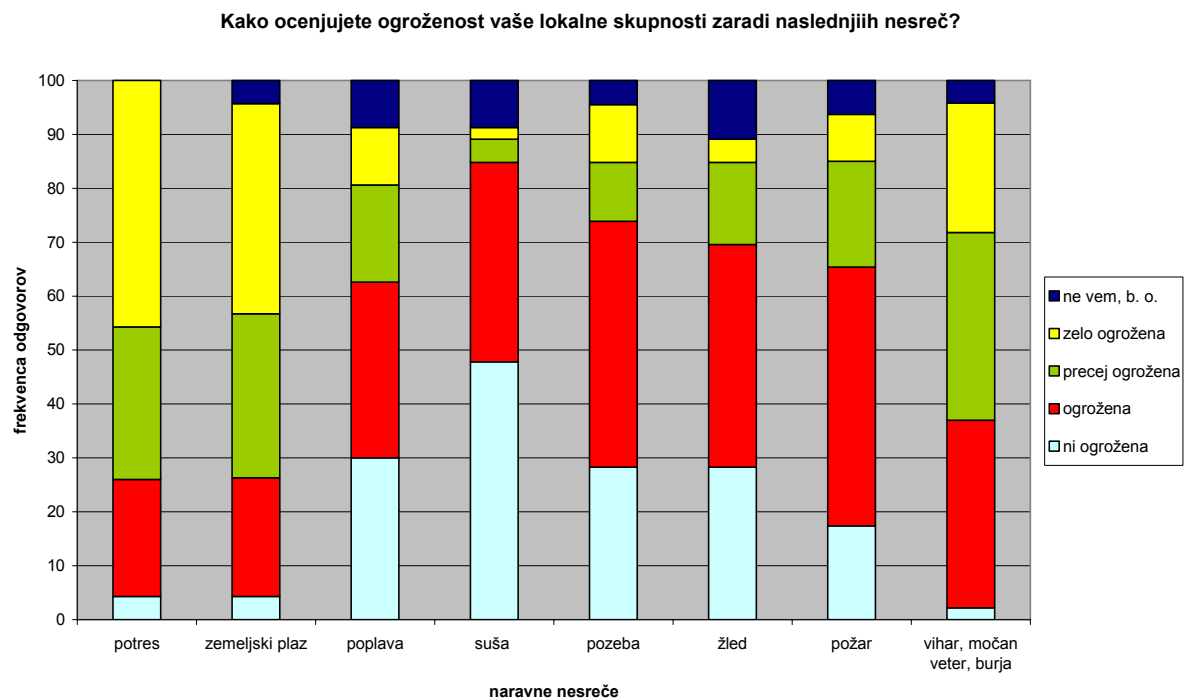
Slika 6.1.: Kako ocenjujete ogroženost vaše lokalne skupnosti zaradi naslednjih nesreč?

Odgovori anketirancev celjskega območja

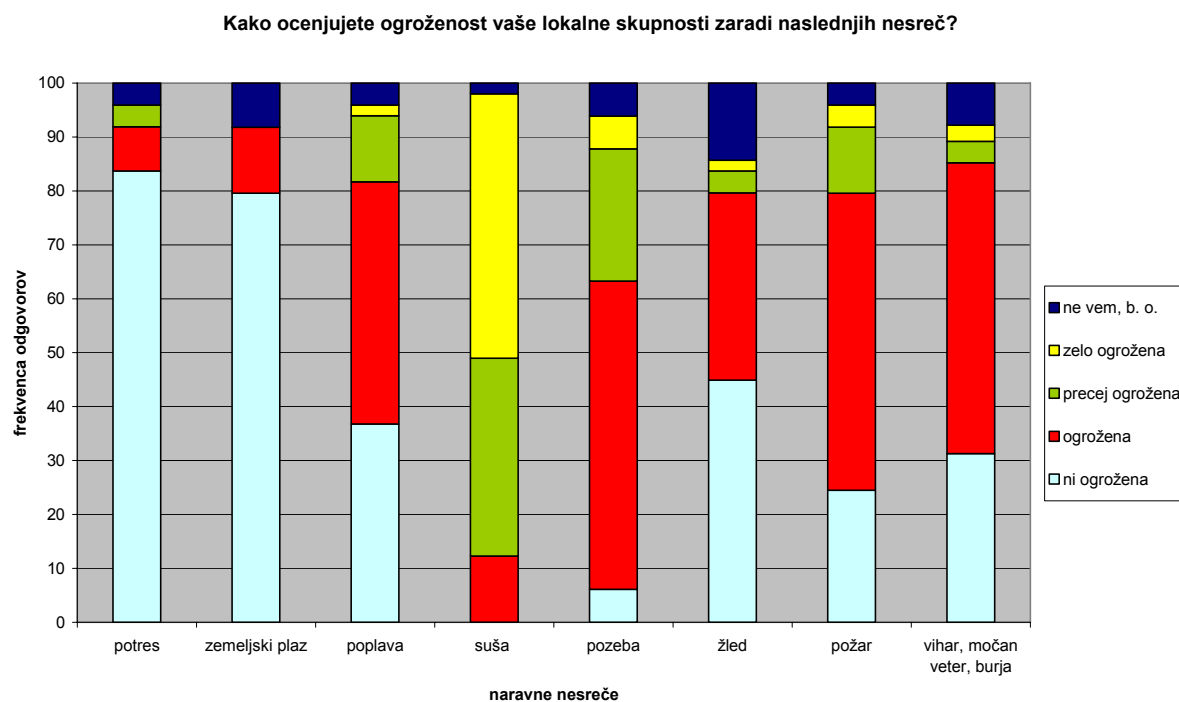

Slika 6.2.: Kako ocenjujete ogroženost vaše lokalne skupnosti zaradi naslednjih nesreč?

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Slika 6.3.: Kako ocenjujete ogroženost vaše lokalne skupnosti zaradi naslednjih nesreč?

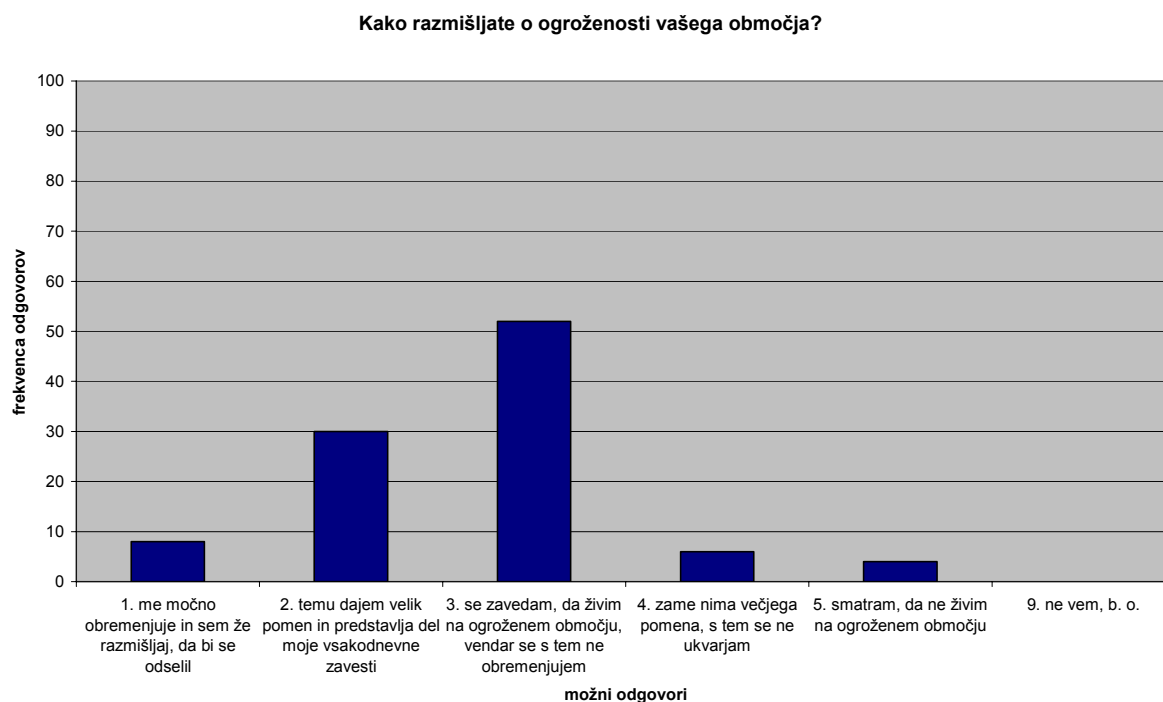

Slika 6.4.: Kako ocenjujete ogroženost vaše lokalne skupnosti zaradi naslednjih nesreč?

Na vprašanje Kako razmišljate o ogroženosti vašega območja? sta precej različna odgovora anketirancev, ki so doživeli sušo in poplavo, ter anketirancev, ki so doživeli zemeljski plaz in potres. Pri vseh je sicer najpogostejši odgovor, da se zaveda, da živi na ogroženem območju, vendar se s tem ne obremenjuje. Odgovor »s tem se ne ukvarjam, zame nima večjega pomena« je pogostejši pri prebivalcih, ki so doživeli sušo in poplavo, anketiranci Posočja in Loga pod Mangartom pa so na to možnost odgovorili manjkrat. Anketiranci Posočja, ki so v zadnjih letih kar nekajkrat doživeli potres, so pogosteje odgovorili, da ogroženosti v njihovi lokalni skupnosti dajejo velik pomen in predstavlja del njihove vsakodnevne zavesti, prav tako je nekoliko višji odstotek odgovorov v Posočju in Logu, da so že razmišljali, da bi se z območja, kjer živijo, odselili. Poudariti pa je treba, da se je s tega območja kar nekaj prebivalcev v bližnji preteklosti že odselilo ali pa se mladi po študiju v Ljubljani niso več vrnili domov.

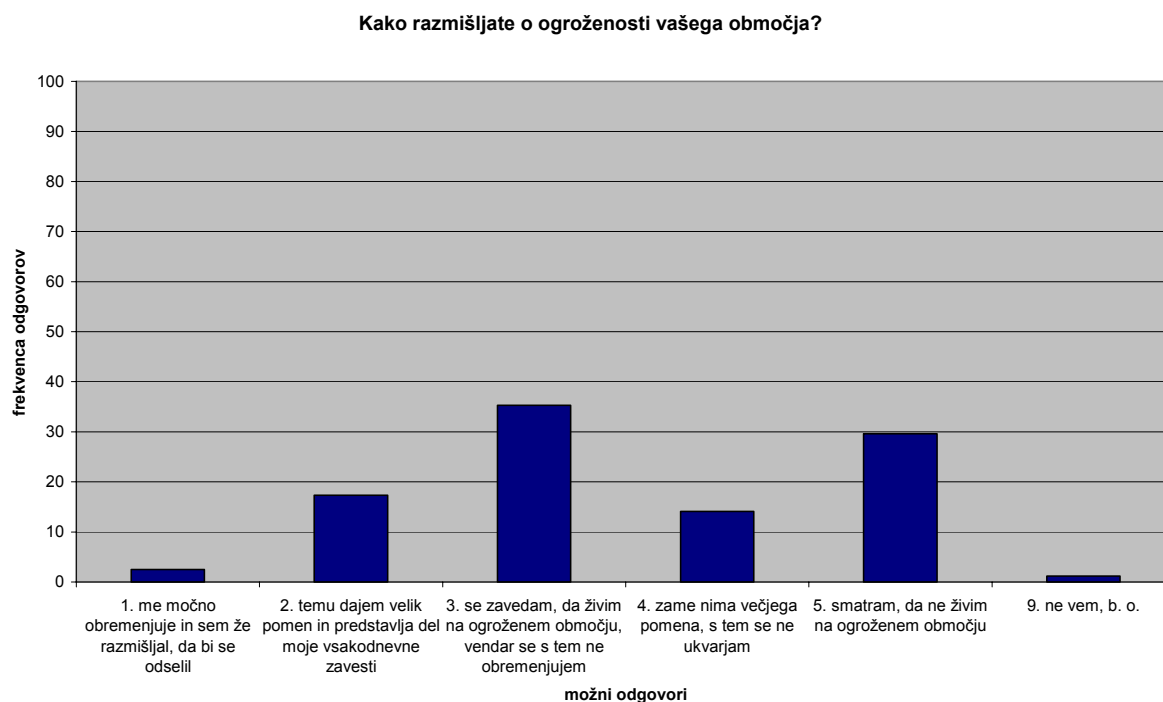
O možnosti, da bi se odselili, razmišljajo zlasti mlajši anketiranci, ki imajo otroke ter študenti. Prav tako je ta skupina anketirancev odgovorila, da dejstvo, da živijo na zelo ogroženem območju, predstavlja del njihove vsakodnevne zavesti. Starejši so se s situacijo, kot kaže raziskava, bolj sprijaznili.

Odgovori anketirancev Posočja

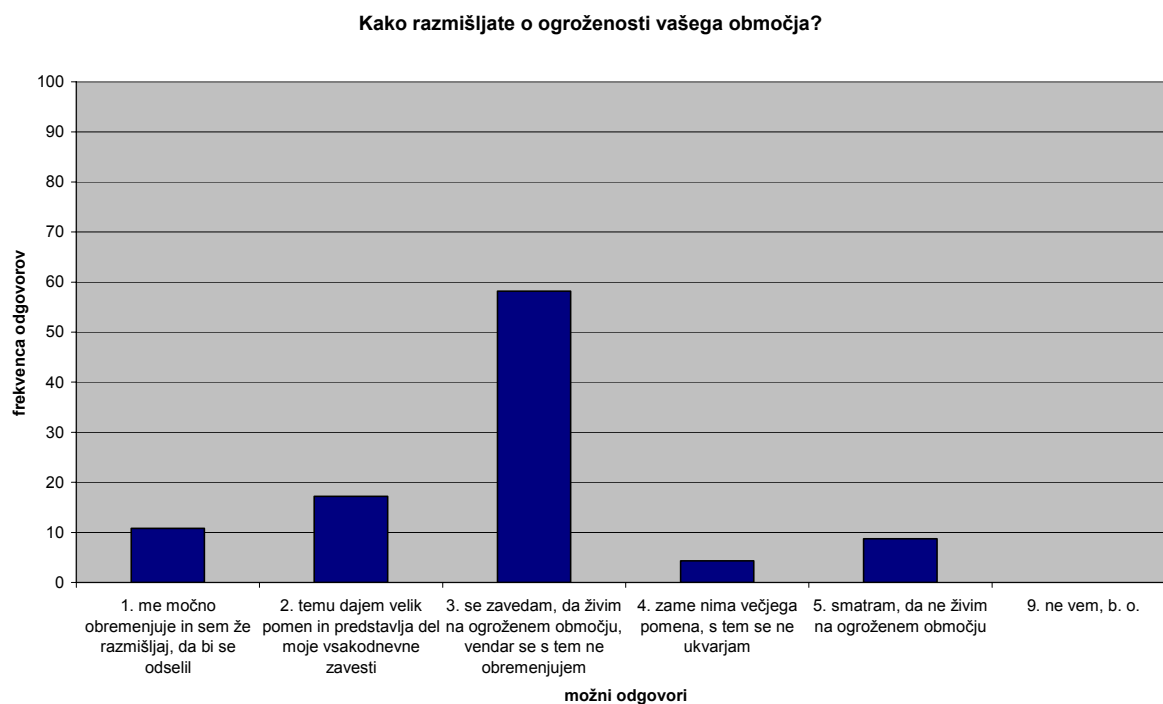
Slika 7.1.: Kako razmišljate o ogroženosti vašega območja?

Odgovori anketirancev celjskega območja

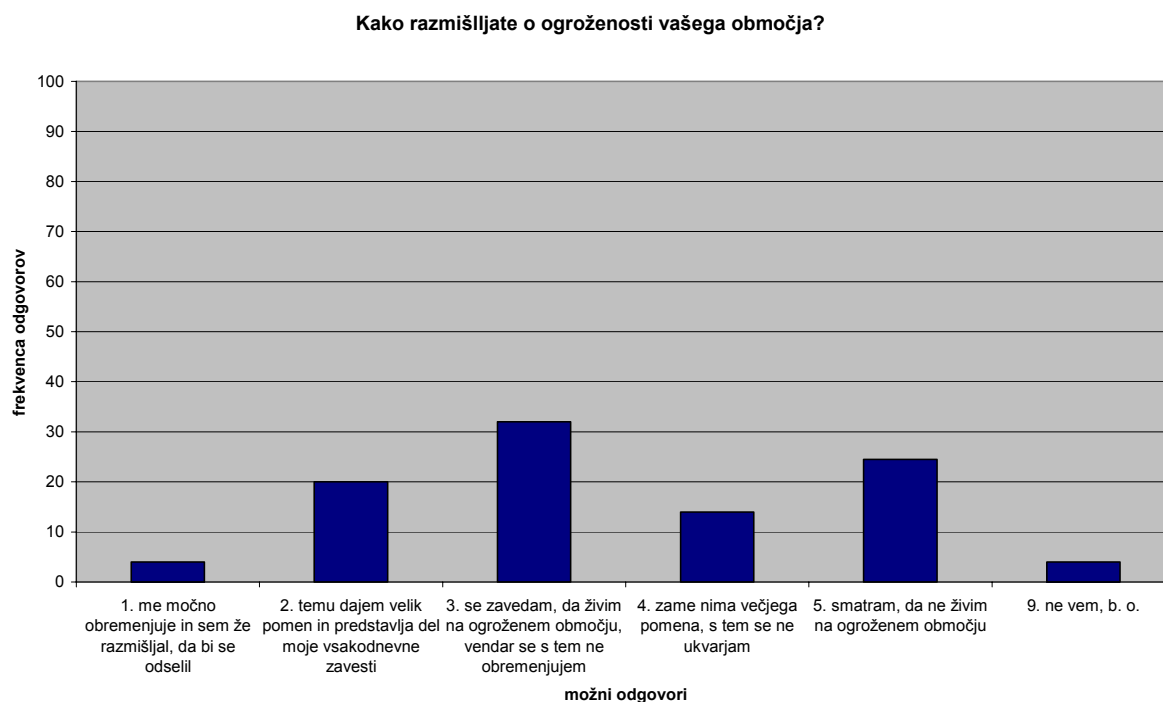
Slika 7.2.: Kako razmišljate o ogroženosti vašega območja?

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Slika 7.3.: Kako razmišljate o ogroženosti vašega območja?

Odgovori anketirancev Prekmurja

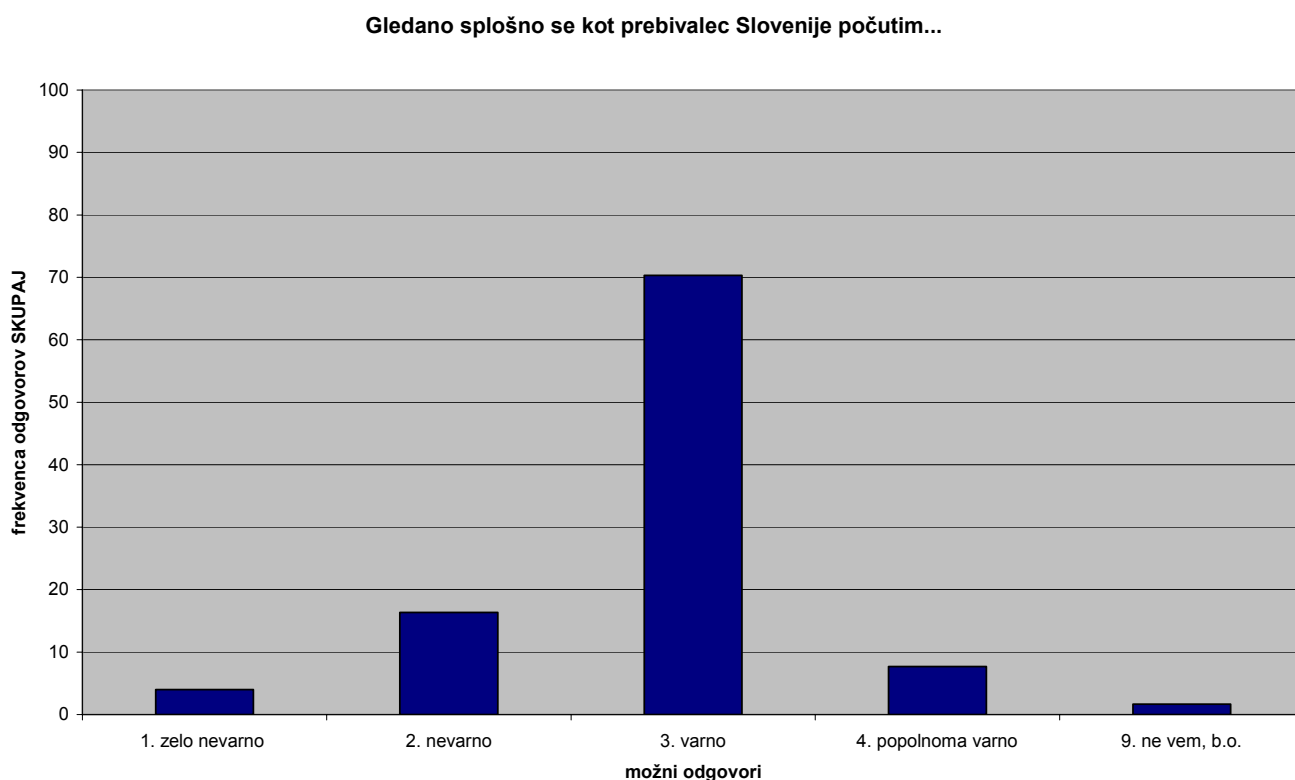

Slika 7.4.: Kako razmišljate o ogroženosti vašega območja?

V skladu s tem je na vprašanje Kako se počutite kot prebivalec Slovenije? najpogostejši odgovor pri anketirancih vseh nesreč »varno«, približno v enaki meri so vprašani odgovorili »nevarno« in »popolnoma varno«.

Najvišjo vrednost odgovoru »zelo nevarno« so podali anketiranci Posočja, ki so doživeli potres, in sicer v 10 %. Anketiranci Prekmurja tega odgovora sploh niso izbrali, prizadeti v poplavih in zemeljskem plazju pa v zelo nizkem odstotku.

Odgovori anketirancev vseh regij, skupno

Slika 8: Gledano splošno se kot prebivalec Slovenije počutim:

Osnovne ugotovitve: Vprašani se torej v Sloveniji počutijo varno, med nesrečami oz. nevarnimi dogodki pripisujejo najvišjo stopnjo ogroženosti naravnim nesrečam in kriminalu, vojni in terorizmu pa ne pripisujejo večje nevarnosti.

Med naravnimi nesrečami so kot najpogostejše v Sloveniji opredelili prav te, ki jih navajam v nalogi, na svojem območju pa so predvsem izbrali tiste, ki so jih tudi v največji meri prizadele. Zaradi tega se ne obremenjujejo močno in le malo je takšnih, ki razmišljajo, da bi se zaradi naravne nesreče odselili. O tem razmišljajo zlasti mlajši anketiranci Posočja, ki je po

oceni ogroženosti najbolj ogrožena regija v Sloveniji. Zaradi pogostih nesreč, ki močno posegajo v življenje ljudi, mnogi mladi ne vidijo spodbudne prihodnosti v domačem okolju.

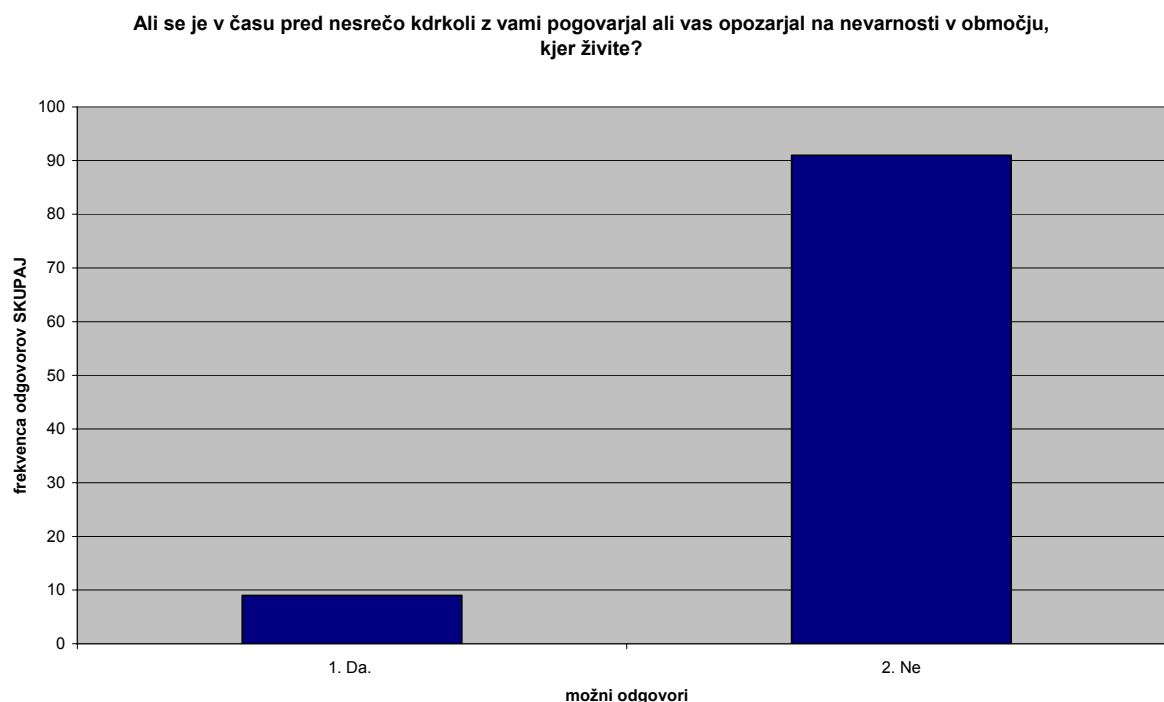
10.6.2. Opozarjanje, usposabljanje

Na vprašanje Ali se je v času pred nesrečo, časovno eno leto pred nesrečo, kdor koli pogovarjal z anketiranci ali jih opozarjal na nesrečo, ki se lahko zgodi na njihovem območju, so odgovori vprašanih zelo podobni, in sicer predvsem »ne«.

V celoti je odgovor negativen pri anketiranih Ložanih, saj tako velike katastrofe ni mogel predvideti nihče. Kljub temu za prebivalce Loga pod Mangartom ni bilo organiziranega nobenega usposabljanja za kakršno koli naravno nesrečo, čeprav gre za zelo ogroženo območje z vidika več naravnih nesreč (zlasti potresa). Anketiranci drugih regij, ki so odgovorili z »da«, pa so navedli, da so jih na možnost nesreče opozarjali zlasti predstavniki civilne zaščite in domača gasilska društva ter mediji, ki se naslanjajo na informacije odgovornih predstavnikov države za ravnanje v primeru naravnih in drugih nesreč. V primeru civilne zaščite in gasilskih društev je šlo v glavnem za opozarjanje oz. usposabljanje v obliki raznih vaj o ravnanju v primeru nesreč ter predstavitev preventivnih ukrepov. Večina tistih, ki so odgovorili, da so usposabljanja bila organizirana, se jih je tudi udeležila, mnogi pa niso bili niti seznanjeni s tem, da so usposabljanja sploh bila.

Prebivalci Prekmurja, ki sem jih izbrala kot prizadete v suši (ki je sicer leta 2003 zajela celo Slovenijo in Evropo), pa je naravna nesreča drugačne vrste, saj je napovedljiva, ni trenuten, temveč nastajajoč pojav. Njen razvoj lahko spremljamo sproti, kar nam omogoča tudi sprotne ukrepanje, če je le mogoče (namakalni sistemi) in lažje predvidimo nastalo škodo. Tako je tudi odstotek tistih, ki so odgovorili, da so bili opozarjani na nastanek nesreče, nekoliko višji kot pri drugih nesrečah, o katerih pišem v nalogi.

Odgovori anketirancev vseh regij, skupno

Slika 9: Ali se je v času pred nesrečo (vsaj eno leto prej) kdo z vami pogovarjal ali vas opozarjal na nevarnosti na območju, kjer živite?

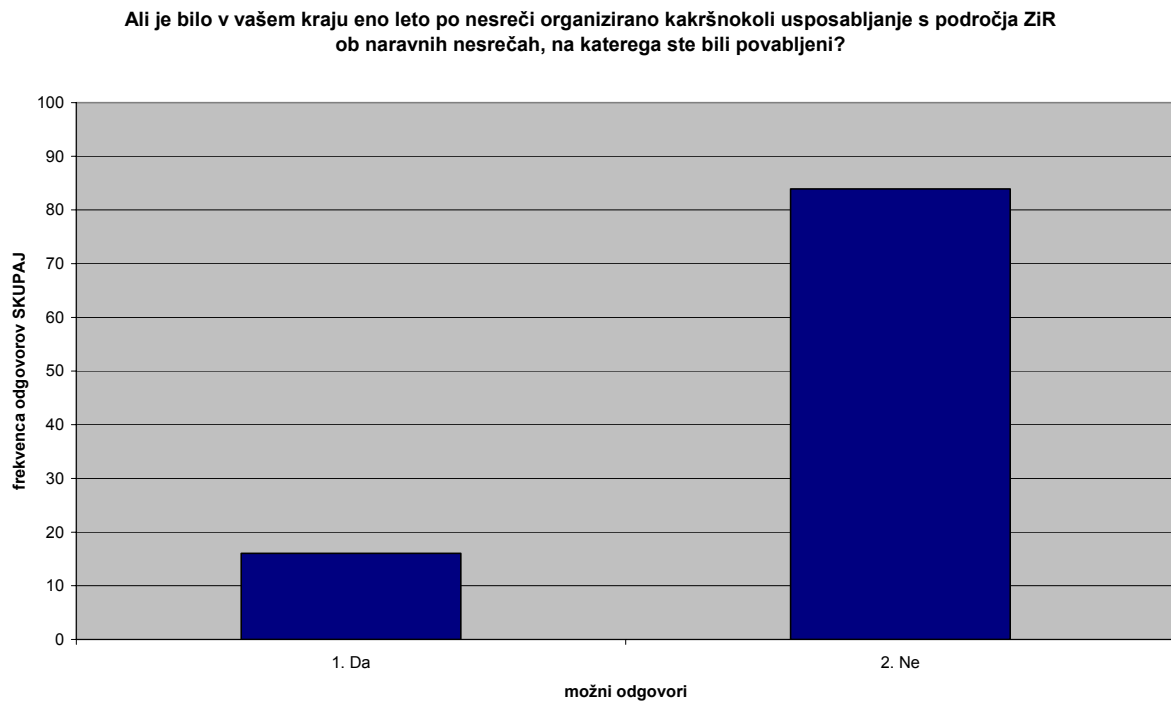
Glede na raznolikost regij in posledično na njihovo različno ogroženost me je zanimalo, ali se odgovori anketirancev o predhodnem obveščanju o možnih nesrečah med seboj razlikujejo. Glej prilogo 4.

V letu po dogodku, ki je prizadel določeno regijo, je bilo usposabljanj več, zlasti je ta odstotek visok pri prebivalcih Loga pod Mangartom. Glede na to, da plaz še vedno ni v celoti saniran, so takšna usposabljanja koristna, zlasti dobrodošle so informacije o potrebnem ravnanju v primeru ponovne nesreče. Nekateri prebivalci vasi opozoril novembra 2000 niso vzeli zares in so tvegali celo svoje življenje, ker niso želeli zapustiti svojih domov. Tudi odstotek tistih, ki so se usposabljanj po nesreči udeležili, je višji kot pri usposabljanjih pred nesrečo.

Tudi odgovori na vprašanje, ali bi si želeli pridobiti več znanja iz ravnanja ob nesrečah in preventivnih ukrepih za primer nesreče, so v glavnem pozitivni. Vprašani bi želeli pridobiti zlasti več splošnega znanja iz preventivnih dejavnosti za primer nesreče, minimalno število pa je tistih, ki menijo, da to ni njihova skrb.

Raziskava kaže, da imajo mlajši anketiranci bolj površen odnos do pripravljenosti na nesrečo. Sicer so večinoma odgovorili, da si želijo pridobiti več znanja iz ravnanja ob nesreči, vendar se tovrstnih dogodkov niso udeležili in z njimi niso seznanjeni.

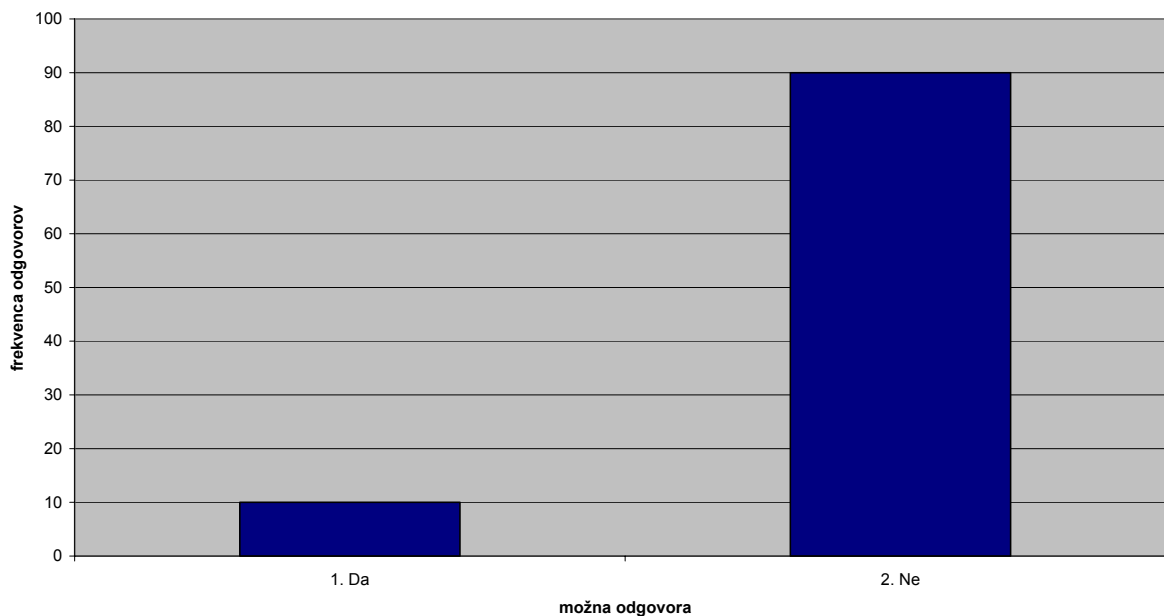
Odgovori anketirancev vseh regij, skupno

Slika 10: Ali je bilo v vašem kraju eno leto po nesreči organizirano kakršno koli usposabljanje s področja zaščite in reševanja ob naravnih nesrečah, na katerega ste bili povabljeni?

Odgovori anketirancev Posočja

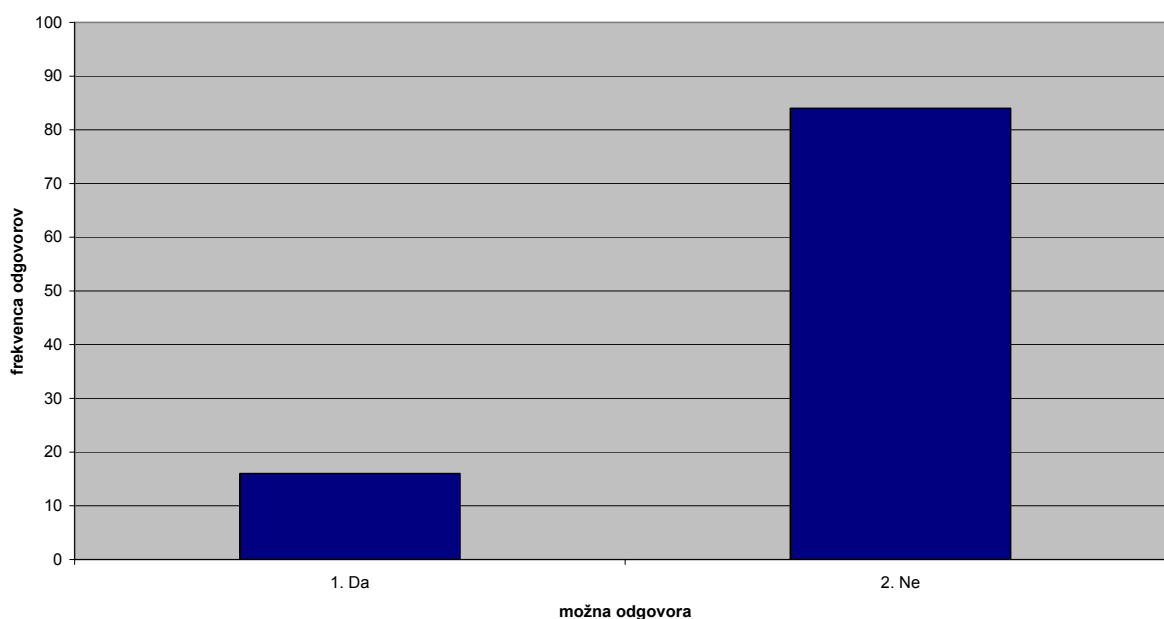
Ali je bilo v vašem kraju eno leto po nesreči organizirano kakršnokoli usposabljanje s področja ZiR ob naravnih nesrečah, na katerega ste bili povabljeni?

Slika 11.1.: Ali je bilo v vašem kraju eno leto po nesreči organizirano kakršno koli usposabljanje s področja zaštite in reševanja ob naravnih nesrečah, na katerega ste bili povabljeni?

Odgovori anketirancev celjskega območja

Ali je bilo v vašem kraju eno leto po nesreči organizirano kakršnokoli usposabljanje s področja ZiR, na katerega ste bili povabljeni?

Slika 11.2.: Ali je bilo v vašem kraju eno leto po nesreči organizirano kakršno koli usposabljanje s področja zaščite in reševanja ob naravnih nesrečah, na katerega ste bili povabljeni?

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Slika 11.3.: Ali je bilo v vašem kraju eno leto po nesreči organizirano kakršno koli usposabljanje s področja zaščite in reševanja ob naravnih nesrečah, na katerega ste bili povabljeni?

Odgovori anketirancev Prekmurja

Slika 11.4.: Ali je bilo v vašem kraju eno leto po nesreči organizirano kakršno koli usposabljanje s področja zaščite in reševanja ob naravnih nesrečah, na katerega ste bili povabljeni?

Na vprašanja o obveščeniosti v primeru nesreče in neposredno po njej se odgovori med prebivalci posameznih regij zelo razlikujejo. Samo Ložani so v večini odgovorili, da so prejeli zadosti informacij in da so bili obveščeni o vsem, kar so morali vedeti. Prav tako so samo oni odgovorili, da so bila obvestila posredovana predvsem po osebni poti in manj v medijih, vprašani iz preostalih regij pa so obvestila prejeli zlasti po medijih. Ti tudi menijo, da so prejeli premalo informacij. Najbolj kritični glede količine prejetih informacij so anketiranci Prekmurja, ki menijo, da so dobili premalo oz. celo nič informacij o ravnanju v primeru suše. Nedvomno lahko ugotovimo, da ključno vlogo pri obveščanju prebivalstva ob naravnih nesrečah nosijo mediji. Če so nalogo obveščanja opravljali predstavniki drugih služb in organov, so bili to največkrat predstavniki lokalne oblasti, civilne zaščite in gasilcev. Državni organi, cerkev in humanitarne organizacije v nobeni od raziskanih nesreč niso nosile vloge obveščevalca oz. informatorja.

Odgovore anketirancev na vprašanja, kakšno je bilo obveščanje o potrebnem ravnanju po nesreči, kako so bila obvestila posredovana in kdo jih je obveščal, prikazujem ločeno po regijah, kjer sem izvajala raziskavo. Glej priloge 5, 6, 7.

Osnovne ugotovitve: Prebivalci regij, kjer sem izvajala raziskavo, na možnost nesreče v glavnem niso bili opozorjeni. Na splošno sicer vedo, katere naravne nesreče so na področju, kjer živijo, bolj verjetne in katere sploh ne. Prav tako je bilo v času pred nesrečo organiziranih malo usposabljanj ali dogodkov takšne vrste, kjer bi se prebivalci lahko поблиže seznanili s pripravljenostjo na nesreče in ravnanjem ob/po njej. Odgovori tudi kažejo, da mnogi za razne vaje, tekmovanja in prikaze ukrepanja ob nesrečah niso vedeli in se jih tudi niso udeležili. V času po nesreči je bilo takšnih dogodkov več, tudi udeležba je bila večja, saj želijo ljudje izvedeti več o ravnanju ob nesreči. Zavedajo se, da se nesreča vedno lahko ponovi.

Ključno nalogo obveščanja ob in po nesreči v Sloveniji nosijo mediji.

10.6.3. Psihosocialne posledice

Zelo pomembno vprašanje v sklopu raziskave je, kako je nesreča vplivala na življenje posameznika, saj odgovor na to vprašanje kaže, kako so ljudje doživljali nesrečo in kako so se spoprijemali z njenimi posledicami (oz. se spoprijemajo še danes). Odgovori vprašanih v posameznih regijah se med seboj precej razlikujejo, kar je glede na različen tip nesreče, ki so jo anketiranci doživeli, tudi pričakovano.

Najpogostejši odgovor glede počutja ob nesreči in neposredno po njej pri vprašanih na celjskem območju, ki so doživeli poplavo, je, da so bili prestrašeni in so se slabo počutili, zmanjšal se je družinski prihodek (zlasti zaradi izgube nekaterih materialnih dobrin, ki so jih morali znova kupiti), pogost odgovor pa je bil tudi, da je trpelo družinsko življenje. V enakem odstotku so odgovorili tisti, ki pravijo, da nesreča nikakor ni vplivala na njihovo življenje. Podobno so odgovarjali anketiranci Prekmurja, ki so posledice nesreče prav tako utrpeli kot zmanjšan družinski prihodek, ob vsakodnevnem doživljanju sušnih dni so se slabo počutili in poslabšalo se je družinsko življenje. Slabše počutje se je odražalo predvsem pri starejših anketirancih, mlajše pa je bolj prizadela prizadetost materialnih dobrin.

Prebivalci Loga pod Mangartom so posledice nesreče doživljali težje, saj so mnogi poleg velikega strahu in motenj spanja ter poslabšanega družinskega življenja utrpeli tudi izgube sorodnikov in prijateljev. Nekateri so izgubili tudi delo, večinoma pa so se poslabšali odnosi z drugimi ljudmi. To se je zgodilo tudi preostalim anketirancem, toda manj.

Anketiranci, ki so doživeli potres, so podali podobne odgovore, le da je bilo njihovo družinsko življenje še bolj prizadeto, saj so se mnogi morali odseliti od doma, kar dokazuje pogost odgovor, da so zaradi nesreče izgubili hišo in (ali) drugi objekt. Pri mnogih se je zmanjšal družinski prihodek, zaradi potresa, ki so ga doživeli, pa so utrpeli strah, posledično so imeli ali imajo še danes motnje spanja in teka.

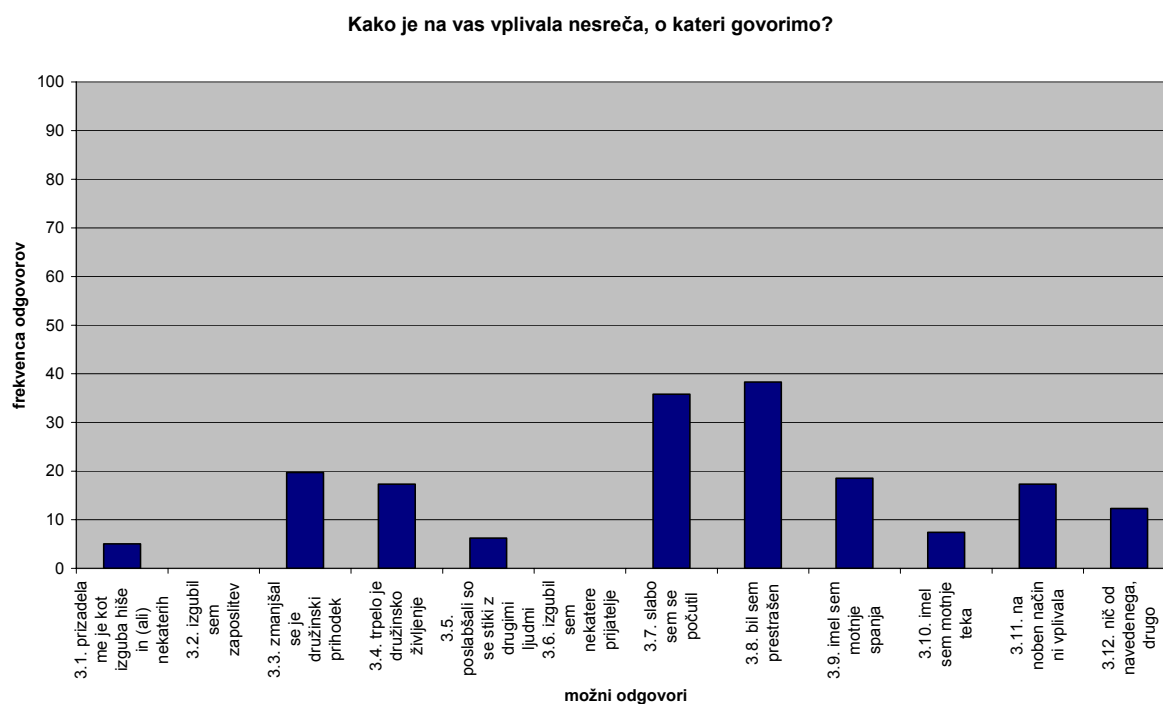
Izguba družinskega prihodka je prizadela večino anketiranih v vseh nesrečah, ne glede na delovno aktivnost v času nesreče. Kot je razvidno iz tabele »demografski podatki«, so v povprečju zaslužki anketirancev relativno nizki, zato je dodatna izguba prihodka še toliko bolj problematična.

Na podlagi teh odgovorov lahko torej ugotovimo, da naravne nesreče vnesejo v ljudi strah in nemir, pogosto vplivajo na družinsko življenje bodisi zaradi selitve, razselitve, izgube dela, ki se odraža v manjšem družinskem dohodku ali, kot se je izrazil eden od prebivalcev Loga pod Mangartom: »Vse je treba zgraditi spet na novo in ko si starejši, nimaš več energije in volje za

to, postaneš nejevoljen in to se največkrat odraža ravno za domačimi zidovi. Tudi denarja ni, saj ljudje v naših krajih nikoli niso bili bogati. Težko je.«

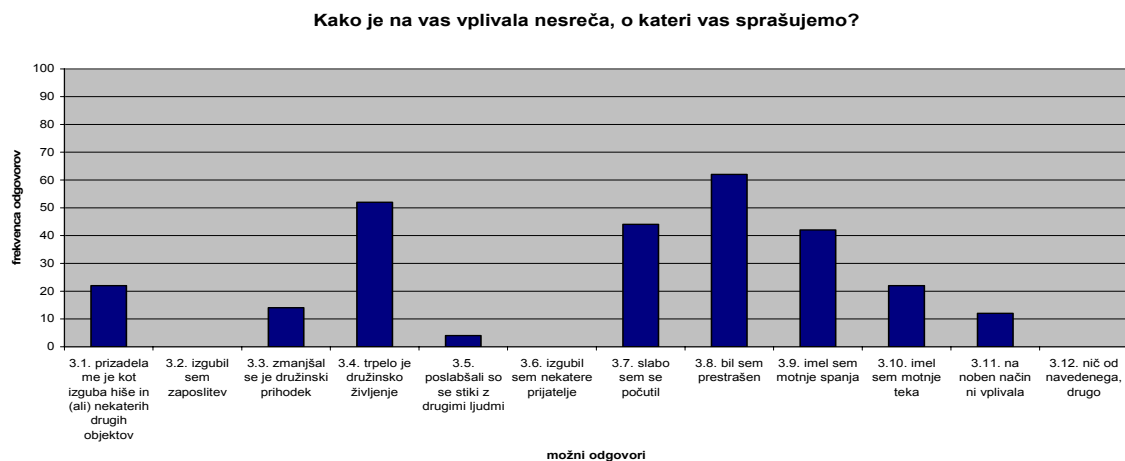
Nesreče nedvomno vplivajo tudi na medsebojne odnose med ljudmi v lokalni skupnosti; ti se praviloma poslabšajo, zlasti ko pride do razdeljevanja pomoči. To so v razgovorih nedvomno potrdili tudi anketiranci Loga pod Mangartom.

Odgovori anketirancev celjskega območja

Slika 12.1.: Kako je na vas vplivala nesreča, o kateri govorimo?

Odgovori anketirancev Posočja

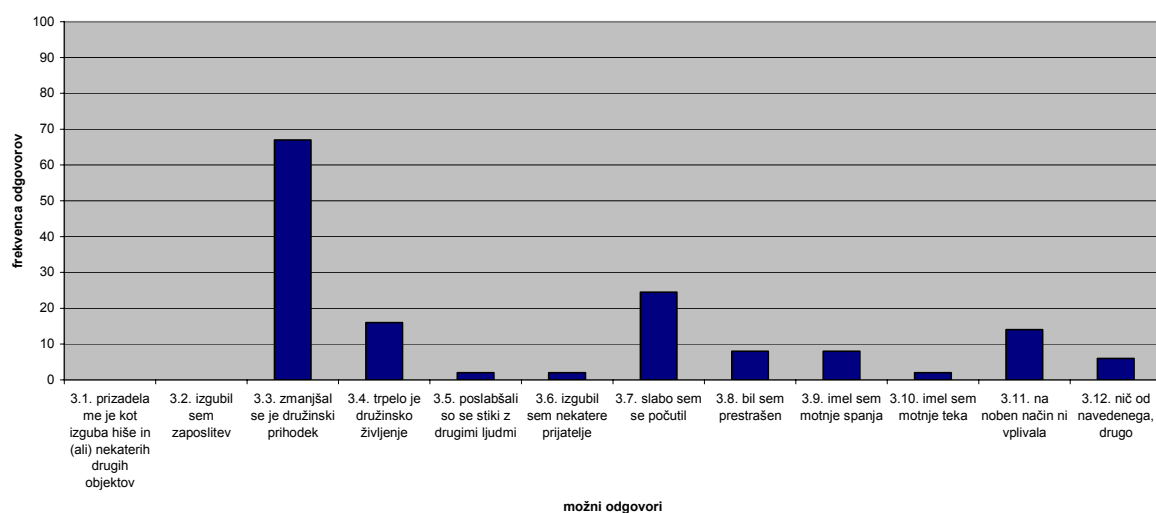
Slika 12.2.: Kako je na vas vplivala nesreča, o kateri govorimo?

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Slika 12.3.: Kako je na vas vplivala nesreča, o kateri govorimo?

Kako je na vas vplivala nesreča, o kateri govorimo?

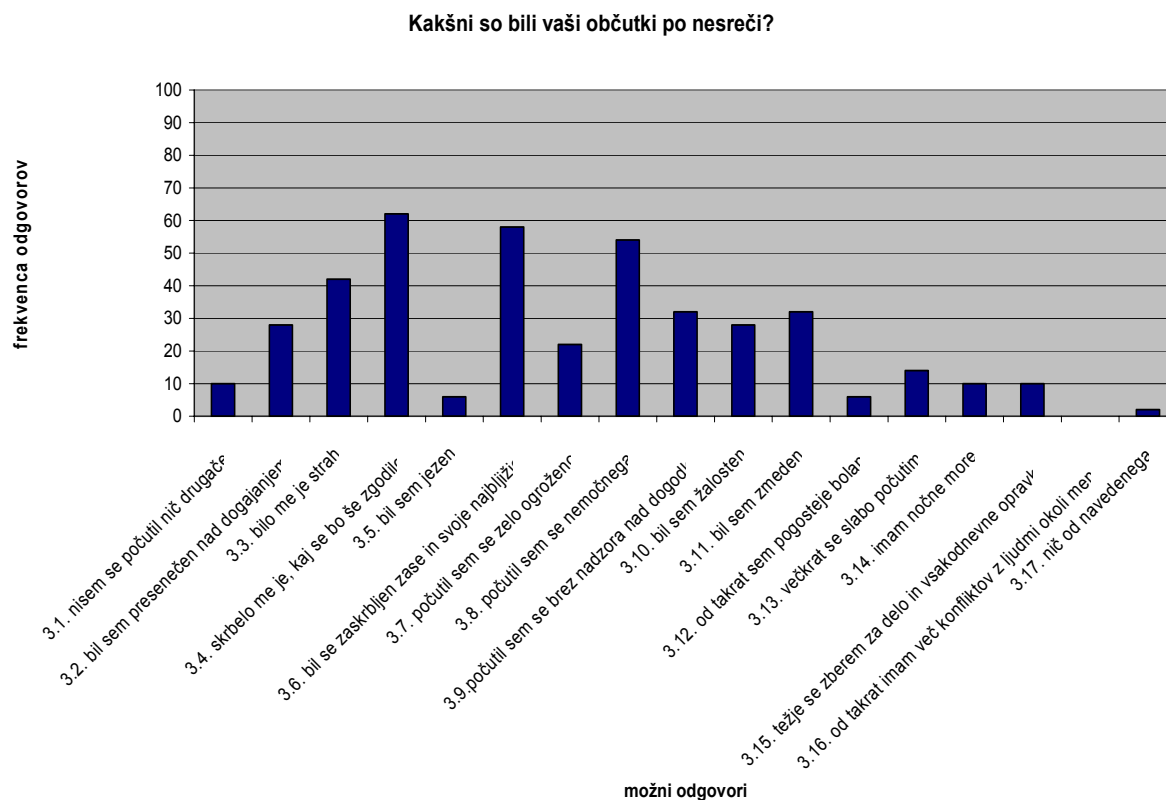
Slika 12.4.: Kako je na vas vplivala nesreča, o kateri govorimo?

Zelo podobne odgovore sem dobila pri poizvedovanju o občutkih ljudi ob nesreči; pri vseh vprašanih so bili najpogostejši odgovori, da jih je skrbelo, kaj se bo še zgodilo, občutili so skrb zase in svoje najbližje, nemoč, žalost in strah. Kot prvo reakcijo, ki se jim je zgodila takoj po nesreči, so vsi, razen anketiranci Prekmurja, navedli, da so preverili, kaj se dogaja z njihovimi najbližjimi. Nato sledi odgovor, da so preverili stanje stanovanjskih in gospodarskih objektov. Večina jih je takoj vedela, kaj se dogaja, le majhen odstotek je tistih, ki so zapadli v šok in so bili nesposobni razmišljati. Pokazalo se je, da teoretična trditev, da ljudje v primeru naravnih nesreč reagirajo normalno na nenormalni dogodek, drži.

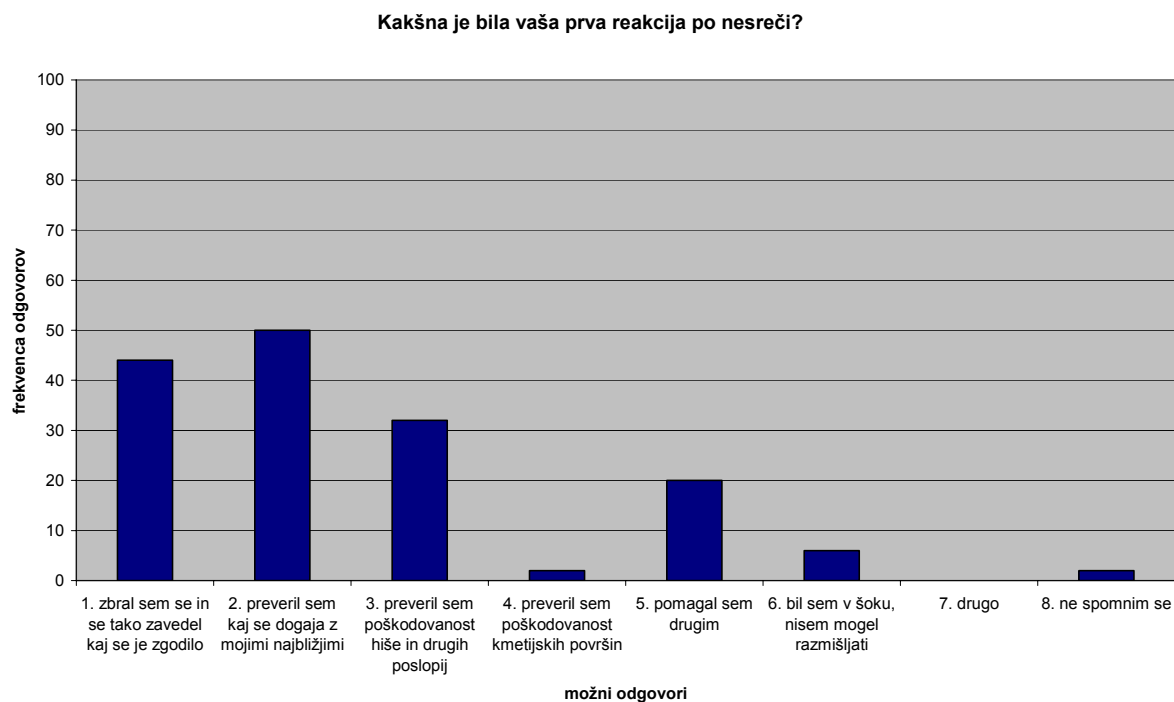
Potem ko so ugotovili stanje domačih, so ponudili pomoč tudi drugim, kar tudi literatura navaja kot eno prvih reakcij, ko je stopnja medsebojne pomoči in solidarnosti na izredno visoki stopnji (t. i. medeni meseci).

Odgovori anketirancev, prizadetih zaradi suše, so seveda nekoliko drugačni, saj pri njih ni šlo za nenadni dogodek, tako da tudi ni bilo potrebe po takojšnji reakciji, temveč so sproti preverjali dogajanje na kmetijskih površinah.

Odgovori anketirancev Posočja

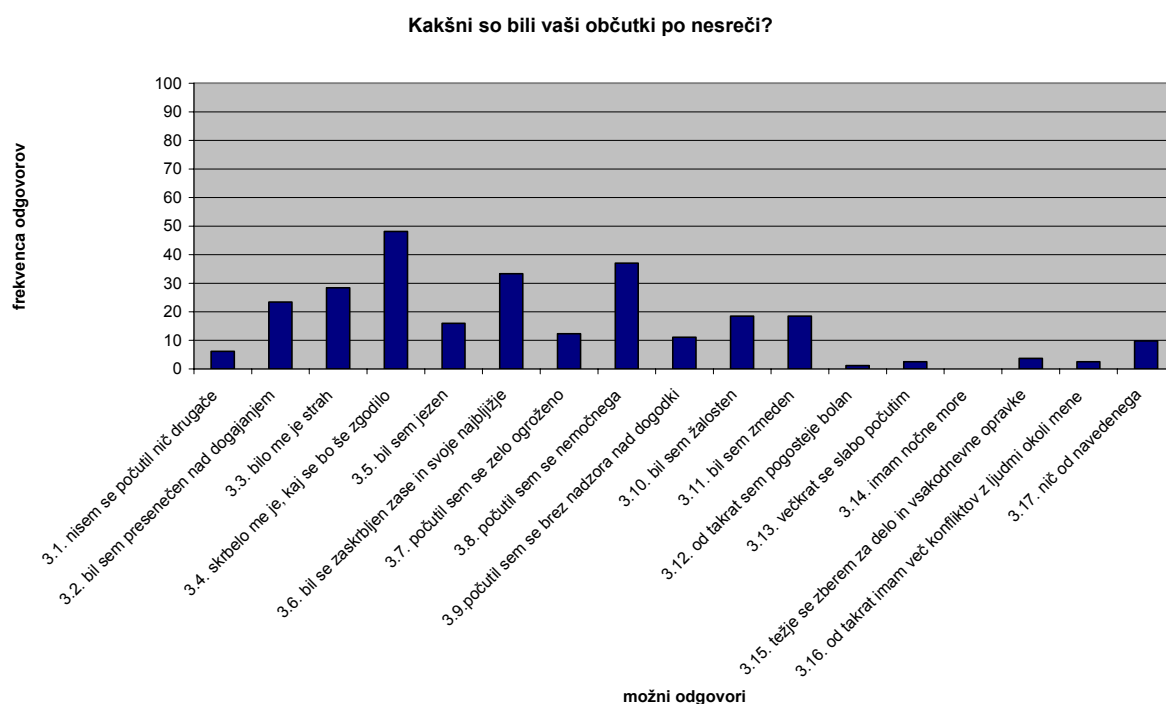

Slika 13.1. a: Kakšni so bili vaši občutki po nesreči?

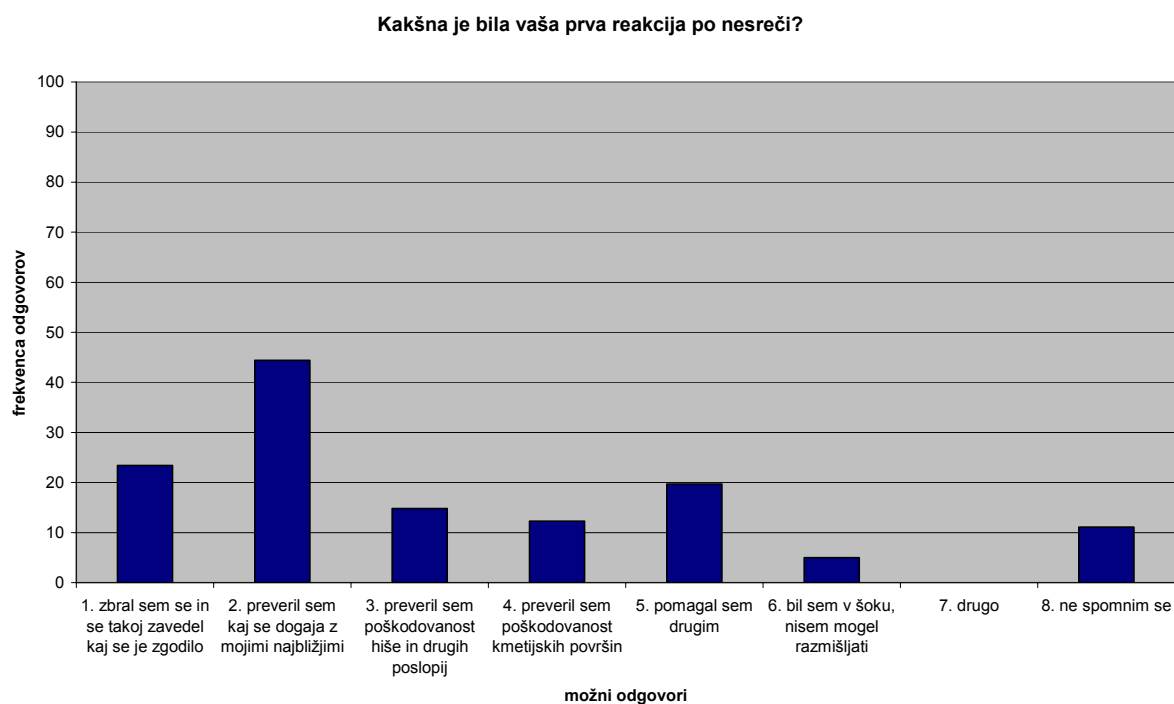

Slika 13.1. b: Kakšna je bila vaša prva reakcija po nesreči?

Odgovori anketirancev celjskega območja

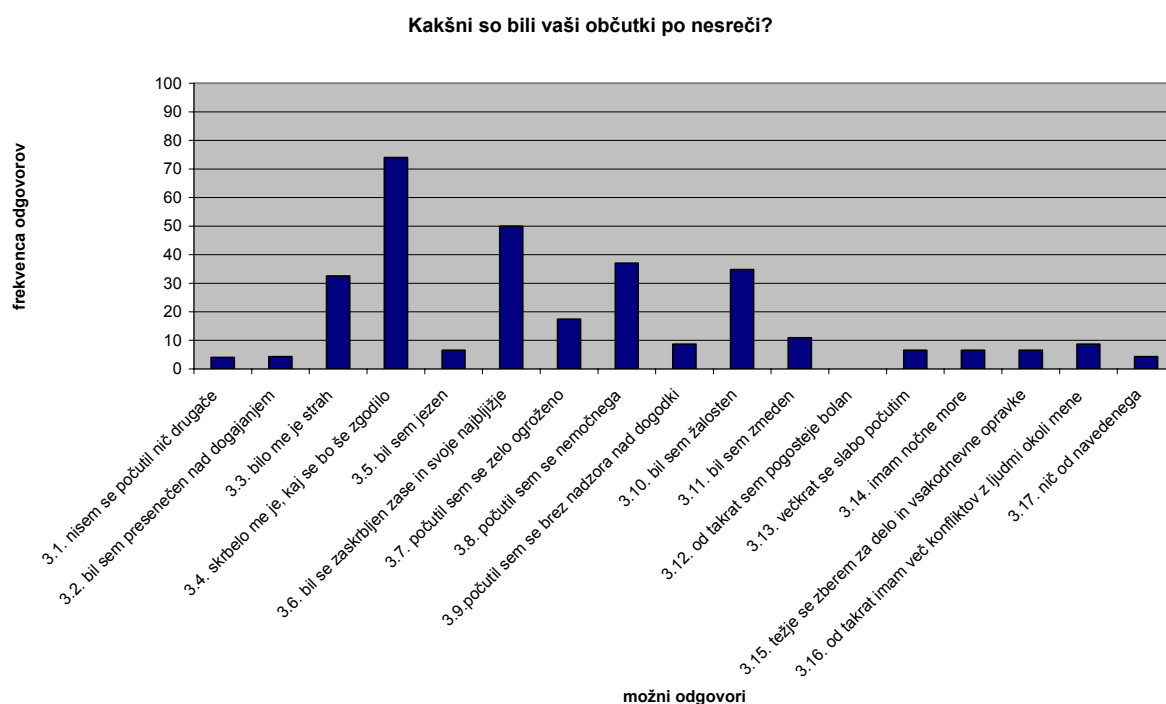

Slika 13.2. a: Kakšni so bili vaši občutki po nesreči?

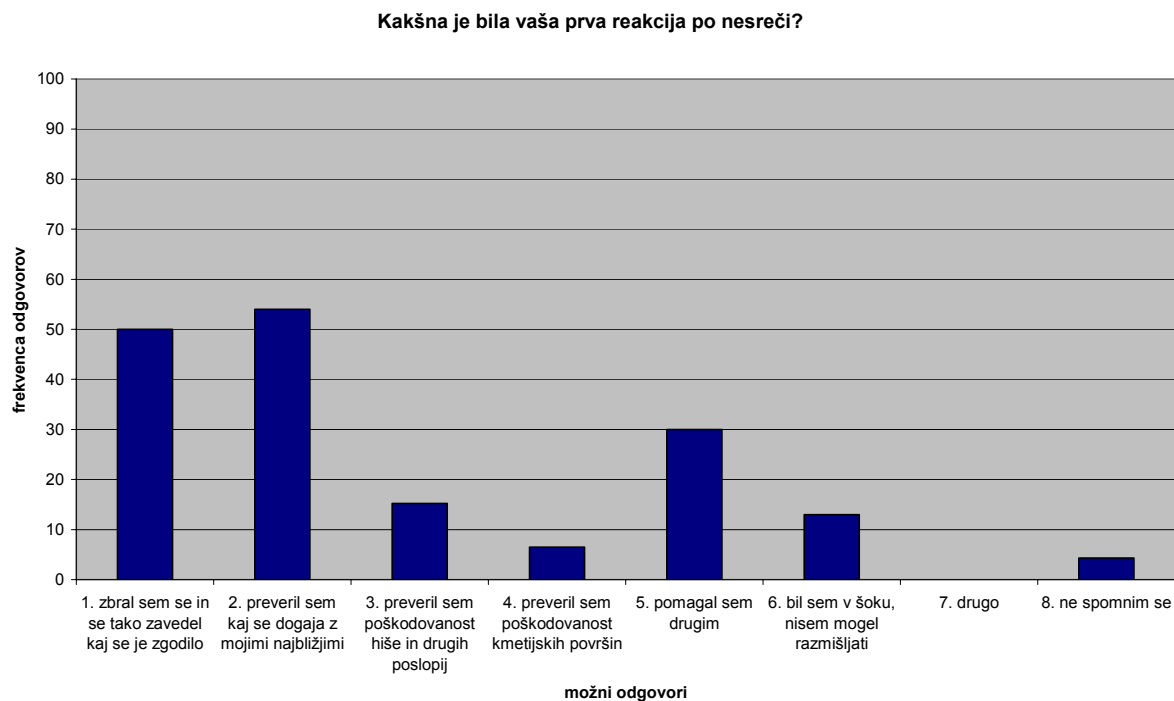

Slika 13.2. b: Kakšna je bila vaša prva reakcija po nesreči?

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

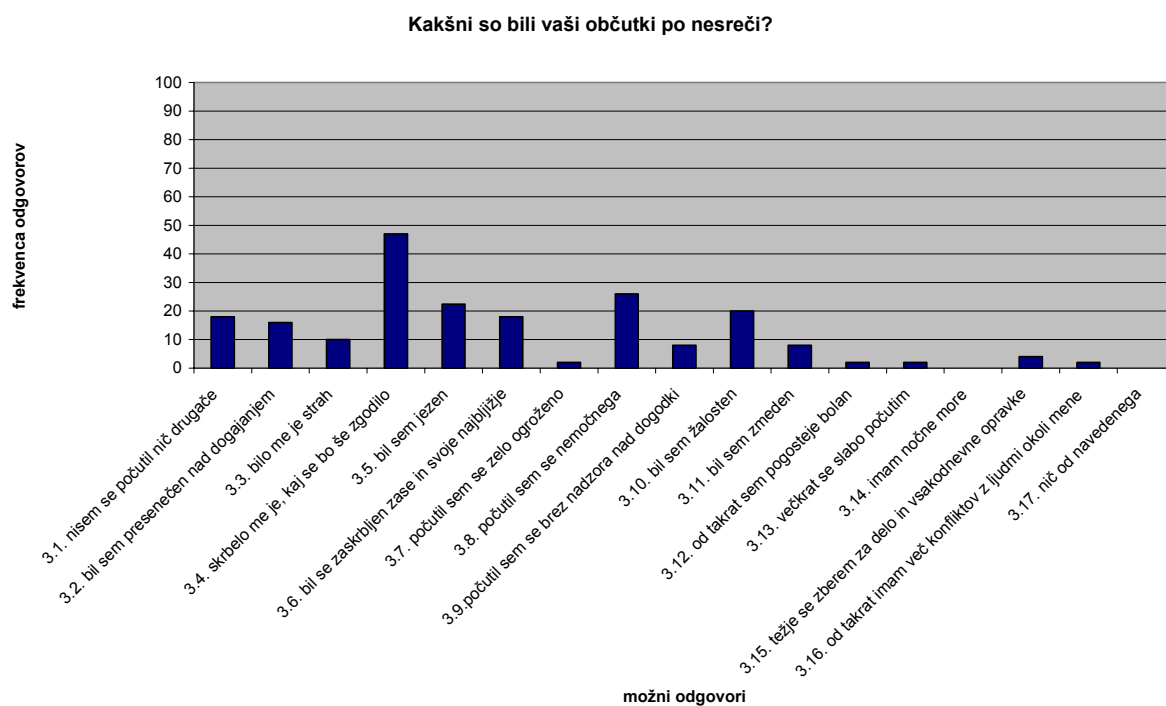

Slika 13.3. a: Kakšni so bili vaši občutki po nesreči?

Slika 13.3. b: Kakšna je bila vaša prva reakcija po nesreči?

Odgovori anketirancev Prekmurja

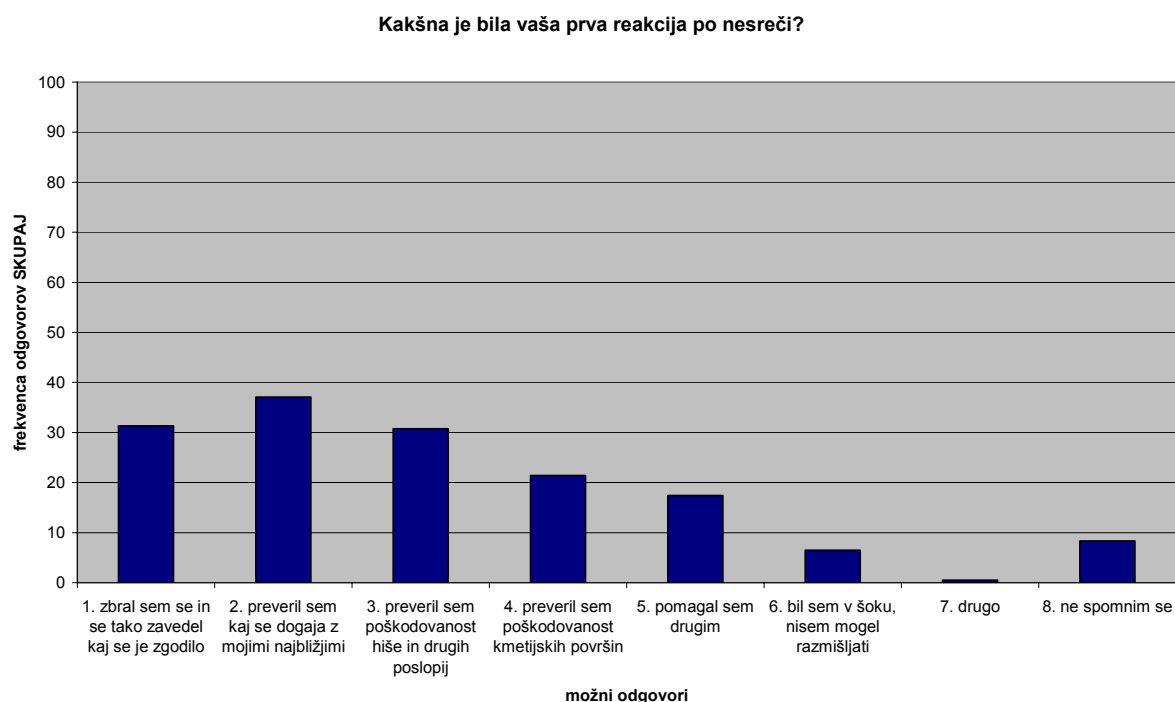

Slika 13.3. a: Kakšni so bili vaši občutki po nesreči?

Slika 13.3. b: Kakšna je bila vaša prva reakcija po nesreči?

Odgovori anketirancev vseh regij, skupno

Slika 13.5: Kakšna je bila vaša prva reakcija po nesreči?

Vpliv nesreče na ljudi je precej različen, najdemo pa vzporednice med odgovori prizadetih v potresu in zemeljskem plazju ter suši in poplavi. Tako so anketiranci, ki so utrpeli poplavo in sušo, kot najpogostejši odgovor podali, da nesreča ni vplivala na njihovo življenje. Prizadeti v poplavih so kot preostale pogoste odgovore navedli še, da danes vidijo večji smisel v življenju, z drugimi ljudmi imajo bolj pristne odnose, materialne dobrine pa jim pomenijo manj. Podobno so odgovorili tudi prizadeti v suši, le da, zlasti mlajši anketiranci, navajajo, da jim materialne dobrine pomenijo več (s pojasnilom, da velja za dobrine, ki jih že imajo).

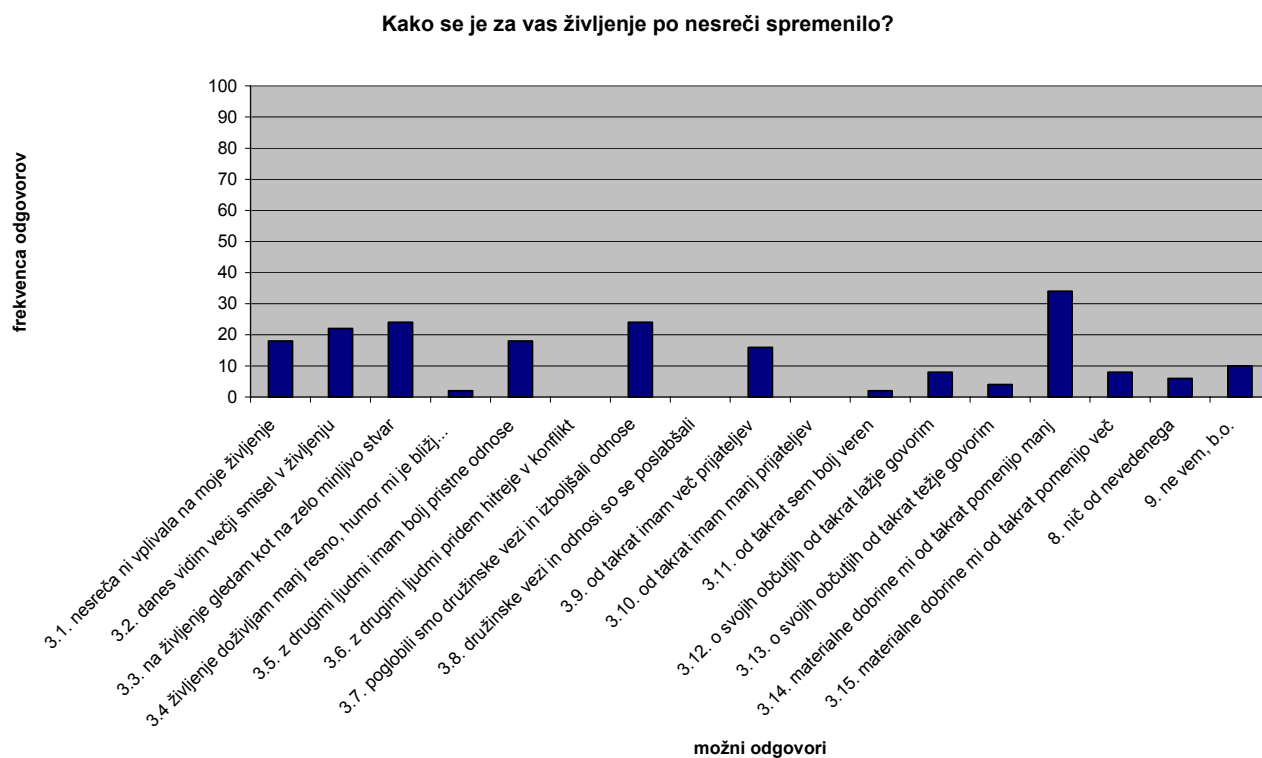
Odgovori prebivalcev Loga pod Mangartom in Posočja so si zelo podobni, in sicer oboji po nesreči življenje vidijo kot zelo minljivo stvar, hkrati pa vidijo v njem večji smisel, oboji so tudi odgovorili, da jim od takrat materialne dobrine pomenijo manj. Anketiranci Posočja, ki so doživeli potres, pa so dodali, da so od takrat poglobili družinske vezi in izboljšali odnose.

Odgovori prebivalcev, ki so doživeli zemeljski plaz in potres so pričakovani, saj so se veliko bolj soočili z izgubo življenja kot anketiranci, ki so doživeli poplavo in sušo. Zlasti v Logu pod Mangartom se je potrdilo, da so prizadeti prebivalci najprej preverili kaj se dogaja z njimi in njihovo družino, nato z drugimi sorodniki in nato preostalimi prebivalci vasi. Tudi teoretični viri navajajo takšen potek dogodkov v primeru večjih naravnih nesreč. Družinske

vezi se vsaj v prvi fazi nesreče, torej ob njej in neposredno po njej, praviloma okrepijo, v prihodnosti pa se glede na teoretična izhodišča največkrat vrnejo na raven, kakršne so bile pred nesrečo, le redko pa ostanejo tako trdna, kot so bila ob sami nesreči. Osebni pogovor z nekaterimi anketiranci Loga po Mangartom to potrjuje.

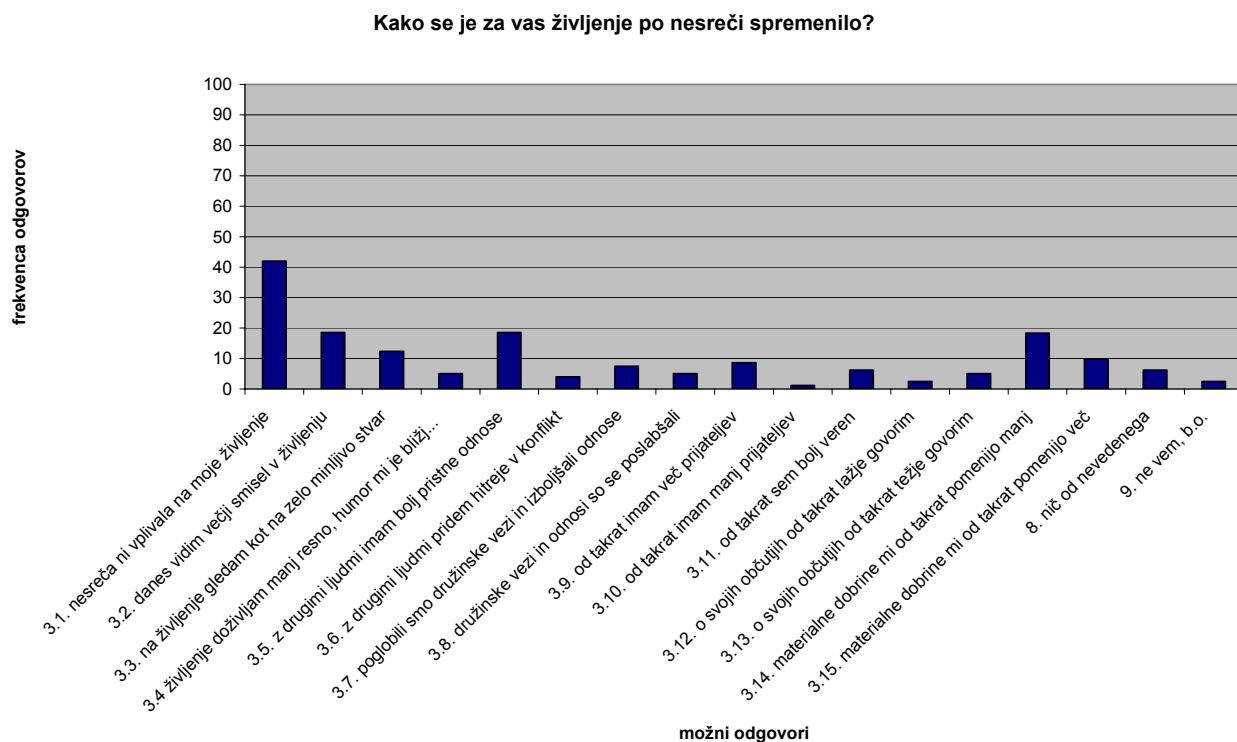
Pri nesrečah zemeljski plaz in potres je veliko vlogo odigrala tudi širša socialna mreža, saj so ljudem pomagali mnogi iz njihove lokalne skupnosti, izrazita pa je bila pomoč in podpora tudi širše družbe, v konkretnih primerih lahko govorimo celo o podpori cele države (še zlasti v nesreči zemeljskega plazu, ko je bila zaradi žrtev pretresena cela Slovenija).

Odgovori anketirancev Posočja

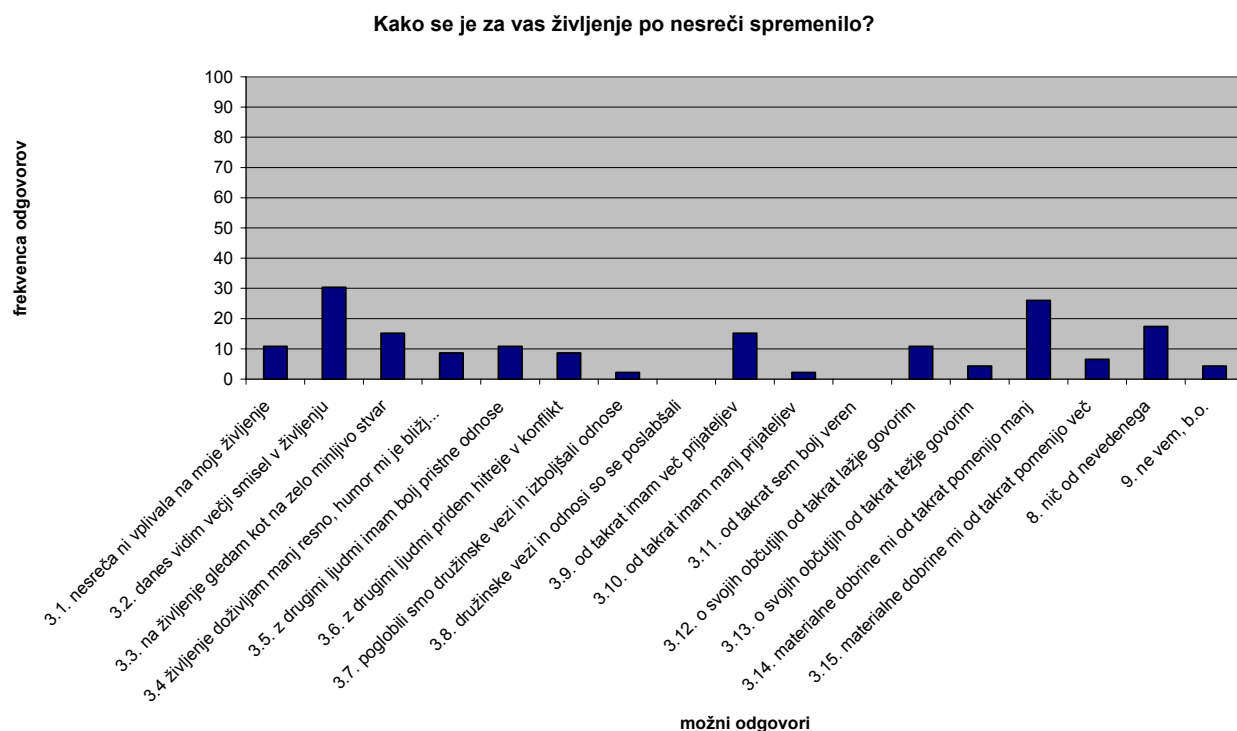
Slika 14.1.: Kako se je za vas življenje po nesreči spremenilo?

Odgovori anketirancev celjskega območja

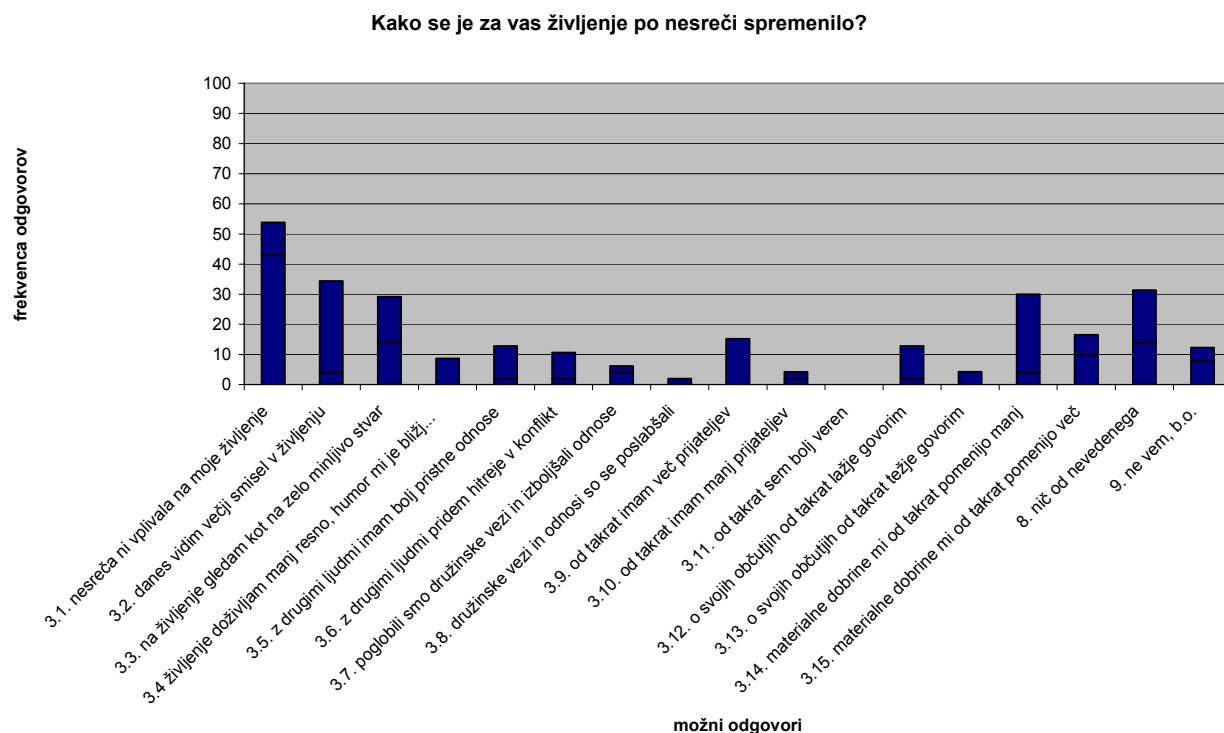

Slika 14.2.: Kako se je za vas življenje po nesreči spremenilo?

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Slika 14.3.: Kako se je za vas življenje po nesreči spremenilo?

Slika 14.4.: Kako se je za vas življenje po nesreči spremenilo?

Na vprašanje, v kolikem času se je vrnilo življenje v vsakodnevne tirnice, me je nekoliko presenetil pogost odgovor, da mnogi še danes čutijo posledice dogodka, vendar sem v razgovorih z nekaterimi anketiranci ugotovila, da s tem mislijo zlasti na prizadete objekte in druge poškodovane ali izgubljene materialne dobrine. Mnogi prebivalci Bovca, Kobarida in ostalih tamkajšnjih vasi še danes nimajo novih hiš, v starih pa ne morejo več živeti, še sploh, ker je v letu 2004 omenjeno področje prizadel novi potres. Tako je pri teh anketirancih to najpogostejši odgovor, v visokem odstotku so tako odgovorili tudi Ložani, ki so tako kot anketiranci Prekmurja najpogosteje navedli odgovor »v treh do šestih mesecih«. Anketiranci celjskega območja so posledice nesreče doživljali od nekaj dni do nekaj tednov, manj je tistih, ki so odgovorili, da tri do šest mesecev.

Odgovore na vprašanje, v kolikem času se je življenje vrnilo v vsakodnevne tirnice, vseh anketirancev skupaj prikazujem tudi ločeno. Glej prilogo 8.

Osnovne ugotovitve: Naravna nesreča vpliva na življenje ljudi, zlasti vpliva na družinsko življenje in finančne razmere v družini. Ljudje se ob nesreči in takoj po njej počutijo slabo, so prestrašeni, občutijo nemoč vplivanja na dogodek. Kljub temu v obravnavanih nesrečah ni

bilo zaznati, da bi ljudje doživljali ekstremne reakcije, kakršne kot možne navaja strokovna literatura.

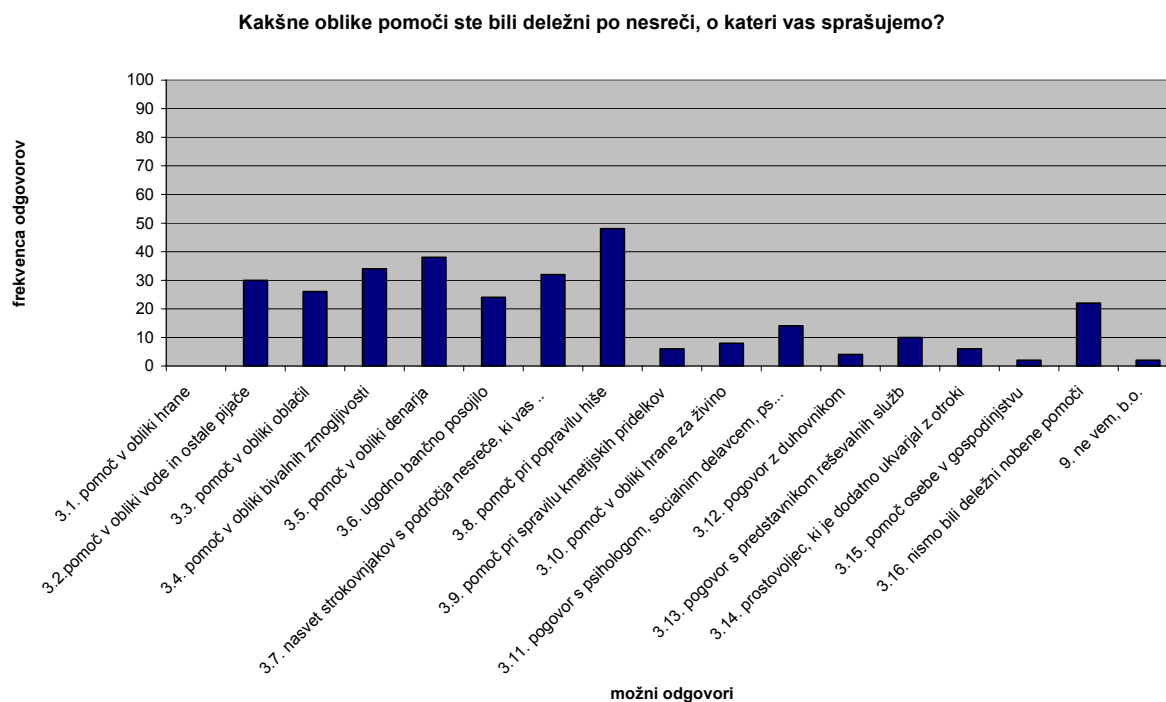
Prve reakcije ljudi so bile takšne, kot so tudi sicer najpogostejše, in sicer so po prvotnem pregledu razmer pri sebi osebno preverili, kaj se dogaja z njihovimi najbližjimi in najprej ponudili pomoč njim, nato pa še ostalim, ki so bili pomoči potrebni. Pri tem je večina anketirancev ravnala trezno, takoj so vedeli kaj se dogaja, le majhen odstotek je tistih, ki so zapadli v šok in bili nesposobni razmišljati.

10.6.4. Zaznava pomoči

V sklopu poglavja o pomoči sem anketirance najprej vprašala kakšne vrste pomoči so bili deležni ob pomoči in ali je bila ta skladna z njihovimi pričakovanji. Najpogostejši odgovor glede vrste pomoči je, da je sploh niso prejeli, razen pri prebivalcih Loga pod Mangartom. Odgovori na naslednja vprašanja v sklopu pomoči, kažejo, da temu le ni tako in da so anketiranci vseh nesreč prejeli kar nekaj pomoči. Najpogostejša oblika pomoči, ki so jo prejeli vsi anketiranci je pomoč v obliki hrane, vode in ostale pijače, oblačil ter pomoč v obliki denarja. Vsi so dobili tudi nasvete strokovnjaka s področja nesreče, ki jih je prizadela. Nekateri so morali tovrstno pomoč poiskati sami, ponekod, zlasti v Prekmurju, kjer so bile zaradi suše prizadete kmetijske površine, so svetovalci ljudi obiskali po nalogu občine ali države.

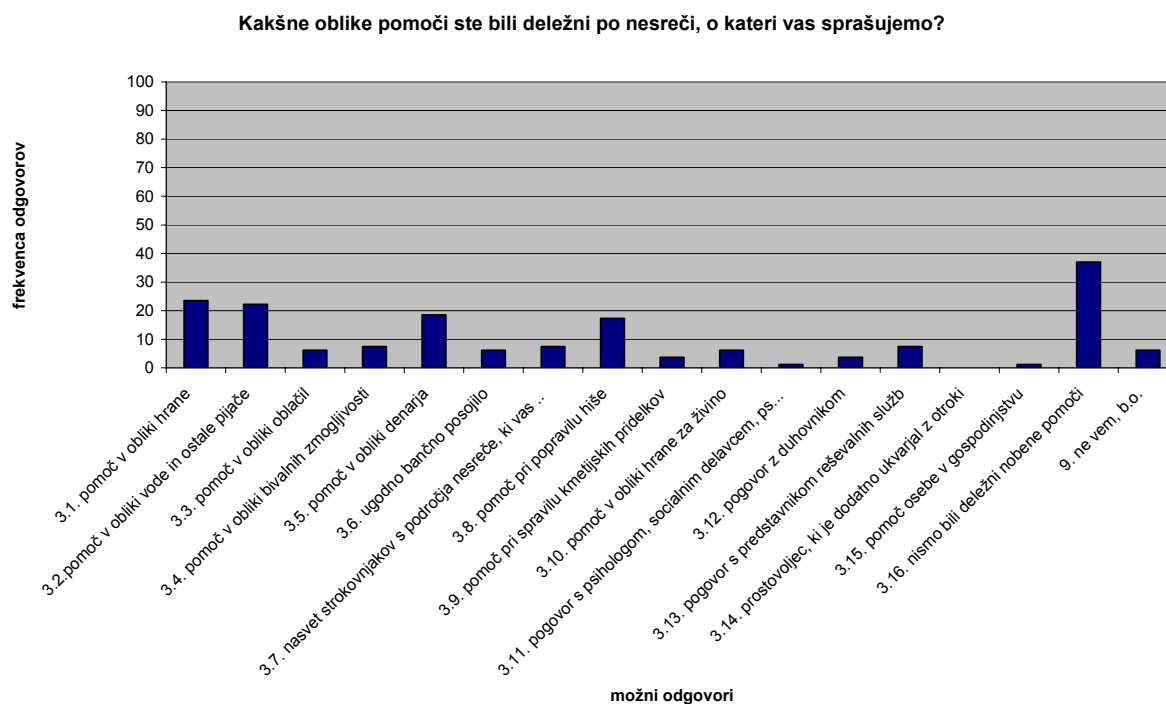
Druge oblike pomoči se razlikujejo glede na vrsto nesreče, in sicer so prebivalci Posočja in Loga pod Mangartom dobili tudi pomoč v obliki bivalnih zmogljivosti, psihosocialno pomoč in možnost komuniciranja s predstavniki reševalnih služb. Prebivalci Prekmurja so prejeli zlasti finančno in strokovno pomoč ter hrano za živino.

Odgovori anketirancev Posočja

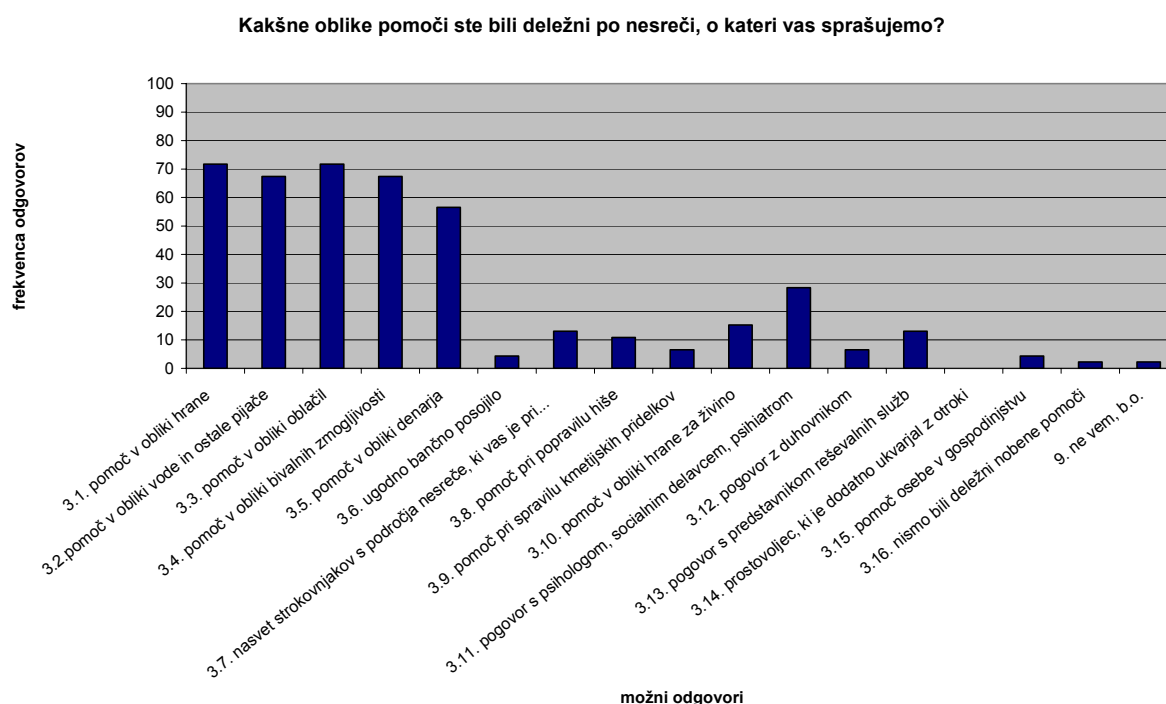
Slika 15.1.: Kakšne oblike pomoči ste bili deležni po nesreči, o kateri vas sprašujemo?

Odgovori anketirancev celjskega območja

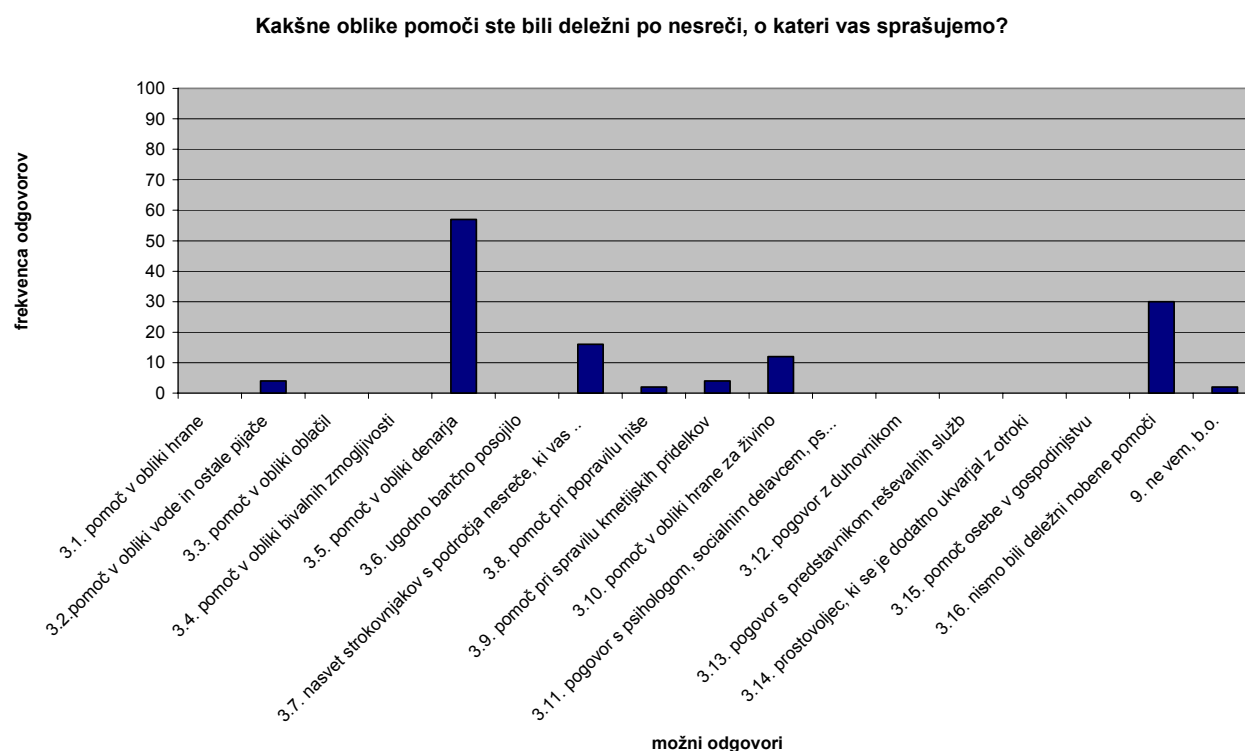
Slika 15.2.: Kakšne oblike pomoči ste bili deležni po nesreči, o kateri vas sprašujemo?

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Slika 15.3.: Kakšne oblike pomoči ste bili deležni po nesreči, o kateri vas sprašujemo?

Odgovori anketirancev Prekmurja

Slika 15.4.: Kakšne oblike pomoči ste bili deležni po nesreči, o kateri vas sprašujemo?

Na vprašanje, ali je bila (kakršna koli) pomoč, ki so jo prejeli, skladna z njihovimi pričakovanji, so pozitivno v največji meri odgovorili anketiranci Loga pod Mangartom, ki so v času nesreče in po njej prejeli veliko pomoči, saj so v slovenskem prostoru potekale mnoge akcije zbiranja različne pomoči. Le nekaj nad 10 % vprašanih je odgovorilo, da so prejeli premalo pomoči.

Skoraj popolnoma nasprotno so odgovorili anketiranci Prekmurja, saj niti eden ni odgovoril, da je bila prejeta pomoč popolnoma skladna z njihovimi pričakovanji, temveč jih je skoraj 60 % odgovorilo, da so prejeli premalo pomoči, in nekaj manj kot 40 %, da niso prejeli nobene pomoči. V pogovoru z anketiranci Prekmurja sem prišla do ugotovitve, da so bila njihova pričakovanja po pomoči skoraj v celoti usmerjena v finančno pomoč, ki naj bi jim jo po njihovem mnenju namenila država. Glede na to, da je pri opisu demografskih podatkov velika večina anketirancev odgovorila, da zaslužijo manj kot 150.000 SIT na mesec, je ta odgovor popolnoma razumljiv. Tudi delež upokojevcev in brezposelnih oseb je v primerjavi z ostalimi tremi nesrečami bistveno višji, kar samo še dodatno dokazuje prizadetost ljudi zaradi uničenega pridelka.

Anketiranci Posočja in celjske regije so skoraj v enakem odstotku, okoli 30 %, odgovorili, da so prejeli pomoč popolnoma v skladu z njihovimi pričakovanji, in skoraj v enakem odstotku, da niso prejeli nobene pomoči.

Anketiranci so imeli možnost tudi napisati, kakšno vrsto pomoči so prejeli in kakšno vrsto pomoči bi potrebovali. Za ta odgovor se je odločilo zelo malo vprašanih, odgovore navajam:

Odgovori anketirancev Posočja

Potrebovali bi *občutek varnosti*, prejeli pa smo *materialno pomoč*

Odgovori anketirancev celjskega območja

Potrebovali bi *duhovno pomoč*, prejeli pa smo *denarno pomoč*

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Potrebovali bi *psihično podporo*, prejeli pa smo *tolažbo in obljube*.

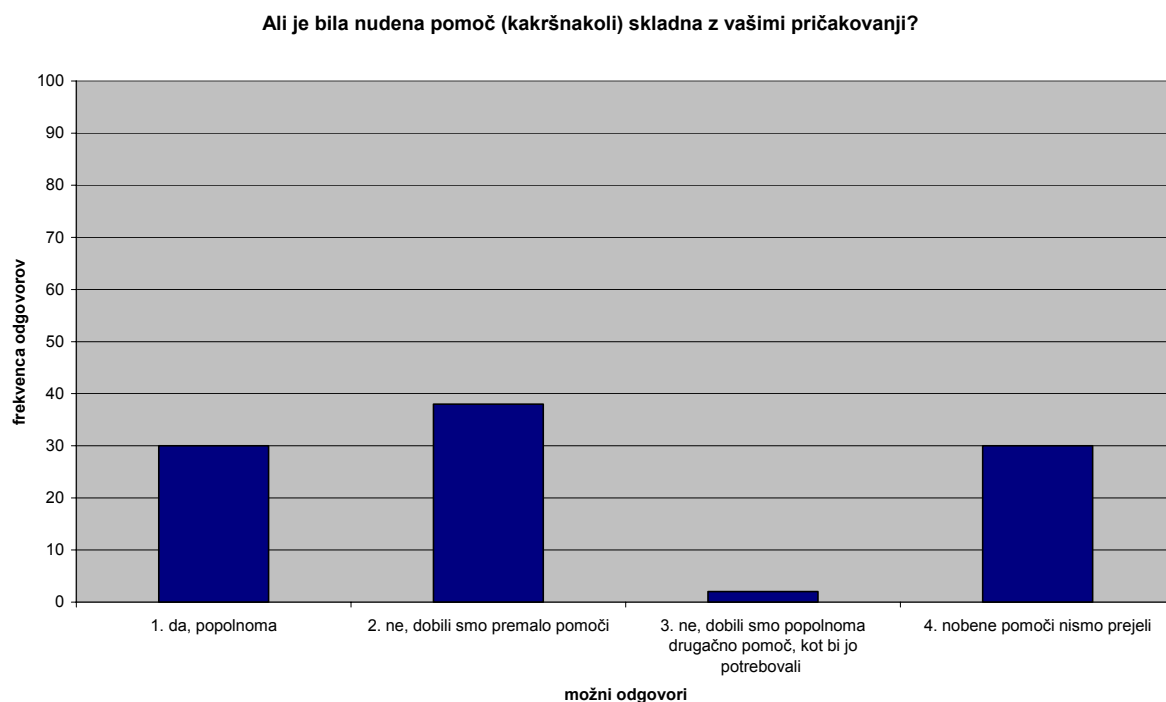
Potrebovali bi *denarno pomoč*, prejeli pa smo *pomoč v obliki hrane*.

Odgovori anketirancev Prekmurja

Potrebovali bi *več pomoči*, prejeli pa smo *manj*.

Potrebovali bi *krmo za živino*, prejeli pa smo jo *po šestih mesecih*.

Odgovori anketirancev Posočja

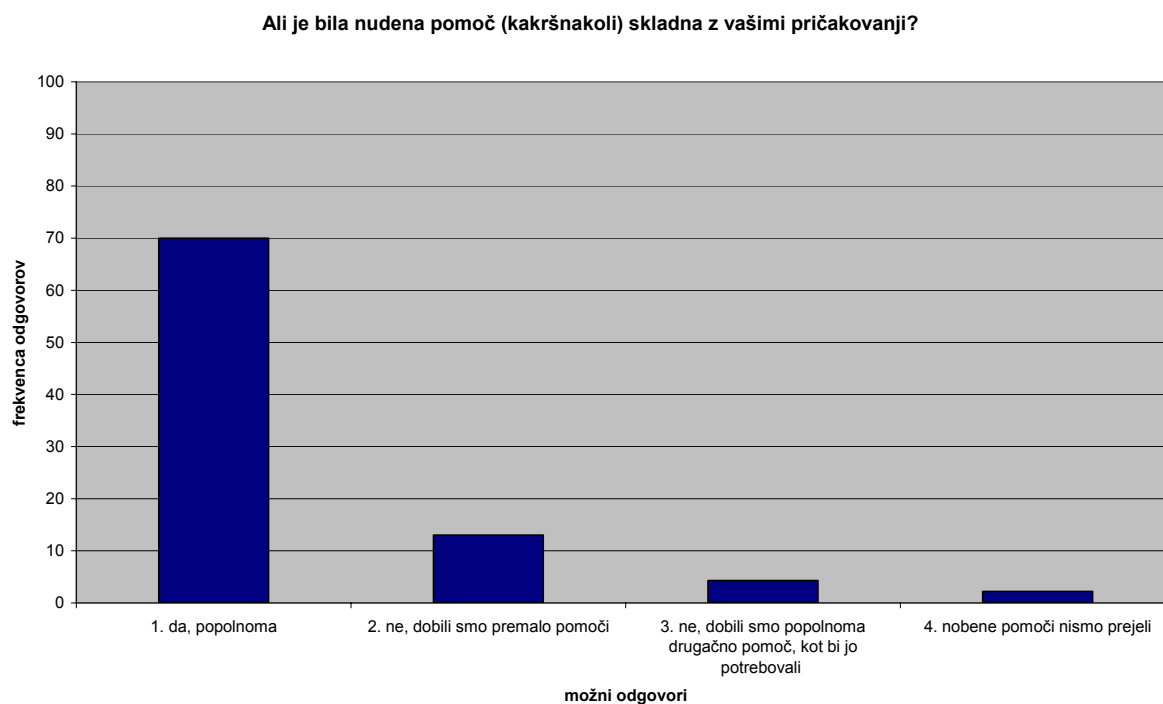
Slika 16.1.: Ali je bila nudena pomoč (kakršna koli) skladna z vašimi pričakovanji?

Odgovori anketirancev celjskega območja

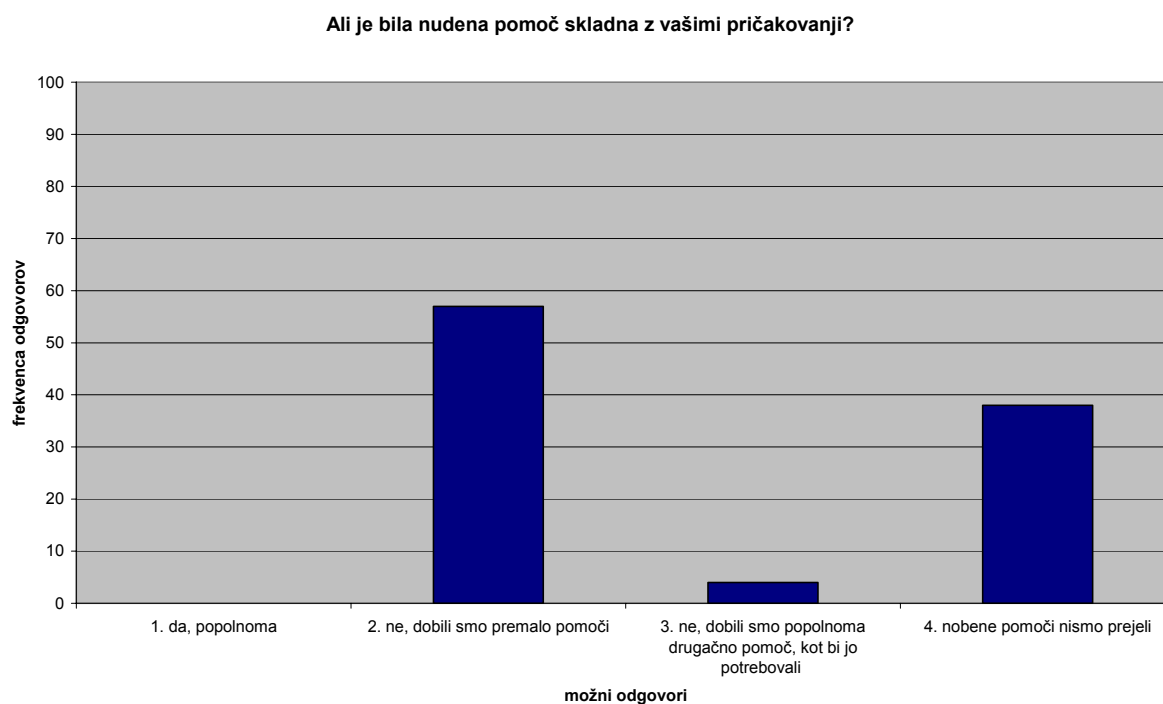
Slika 16.2.: Ali je bila nudena pomoč (kakršna koli) skladna z vašimi pričakovanji?

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Slika 16.3.: Ali je bila nudena pomoč (kakršna koli) skladna z vašimi pričakovanji?

Odgovori anketirancev Prekmurja

Slika 16.4.: Ali je bila nudena pomoč (kakršna koli) skladna z vašimi pričakovanji?

Glede na temeljni cilj raziskave, sem anketirance povprašala ali sploh poznajo psihosocialno pomoč oz. kaj si pravzaprav predstavljajo pod tem izrazom. Odgovori so si med seboj precej različni, skupno vsem pa je, da ljudje bolj ugibajo, kaj je psihosocialna pomoč, kot da bi dejansko vedeli. Podali so izredno široko paleto odgovorov, ki jih predstavljam spodaj, mnogi med njimi s strokovno psihosocialno pomočjo nimajo nič skupnega. Anketiranci z višjo izobrazbo so podali pravilnejše odgovore, pogosteje so v odgovor vključili tudi naziv strokovnega delavca, ki naj bi tovrstno pomoč izvajal.

Na osnovi tega lahko sklepamo, da ljudje težko zaprosijo in zahtevajo tovrstno obliko pomoči, saj ne vedo, kaj naj bi jim ta pomoč sploh ponudila.

Odgovori, kaj je za posameznika psihosocialna pomoč:

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom.

To je pomoč strokovnjakov ljudem v stiski.

Strokovnjaki s tega področja pomagajo ljudem premagovati psihične težave in vlivajo voljo do življenja.

Za izraz smo že slišali. Pogovor o svoji psihi, čustvih ...

Pogovor s socialnim delavcem, psihologom.

Lepa beseda, pogum ...

Pomoč ljudem v šibkem psihičnem položaju in slabem socialnem stanju.

Pogovor.

Pomoč ljudem ob hudi psihični travmi, ob izgubi najbližjih, materialnih dobrin.

Pomoč ljudi ob hudih psihičnih težavah.

Pogovor o svojih čustvih.

Pomoč za ljudi, ki se znajdejo v psihosocialni stiski.

Pogovor s psihologom, psihiatrom, socialnim delavcem.

Pomoč pri psihologu v nesrečah.

Pomoč ljudem v duševni stiski.

Me ne zanima.

Pomoč ljudem v duševni stiski.

Ne vem.

Psihološka pomoč ljudem v stiski.

Po nesreči je za nekatere zelo potrebno.

Pomoč pri strahu, nespečnosti ... zaradi posledic hujših nesreč.

Delo psihiatra z ljudmi.

Psihična pomoč ljudem.

Pomoč pri stresu ob večjih nesrečah.

Pogovor s psihiatrom.

Notranja prizadetost, potrnost, brezizhodnost, strah.

Ko si nemočen, ko ne vidiš naprej, notranji nemir.

Pogovor s psihologom ti olajša psihično labilnost.

Odgovori anketirancev celjskega območja.

Nadzor naše psihe, pomirjanje.

Pomoč v stiski.

Izhod iz globoke krize.

Ko si v stiski, se zatečeš k psihologu, ki ti pomaga.

Izhod iz težke situacije.

Pomoč lokalne skupnosti družinam.

Družba, pogovori.

Da ti pomagajo v stiski v različnih oblikah (hrana, denar, oblačila ...).

Ne poznam te pomoči.

Ne poznam.

Pogovor, tolažba, pomoč v hrani, obleki ...

Tolažilne besede, ki ob takih prilikah veliko pomagajo.

Molim se dragemu Bogu, ostale pomoči ne poznam.

Pomoč psihologov.

Pomoč pri težavah v stiski.

Pomaganje z denarjem, pogovori z osebo, ki ima psihične težave zaradi nesreče.

Pomoč strokovnjakov – psihologa, socialnega delavca ...

Psihična podpora, pravilno delovanje ustreznih organov, hitro ukrepanje ustreznih organov, to je nudenje pomoči v realnem času.

Pomoč psihologa in materialne dobrine.

Strokovna pomoč pri stresu zaradi izgube bližnjega, materialnih stvari (doma), ...

Pomoč psihologa in pomoč v obliki materialnih dobrin.

Psihična pomoč ljudem, ki so doživeli kakšno nesrečo, ki jih je prizadela.

Pogovor, pomoč (materialna + »psihična«).

Pogovori z usposobljeno osebo.

Pogovor, finančna pomoč, prebroditi nastalo krizo s finančnimi donacijami in s stalno razpoložljivim psihologom.

Pomoč psihologa v duševni stiski zaradi socialnih razmer in premagovanju straha pred naravnimi nesrečami.

Obisk usposobljenega delavca na domu – medicinska sestra, doktor.

Da pomagajo z denarjem, oblekami, hrano, prav tako pa tudi s toplo besedo.

Pomoč s pogovorom, tolažbo in denarno pomočjo.

Pomoč pri svetovanju in pomoč z materialnimi ali finančnimi dobrinami.

Pomoč pri vračanju v normalno življenje, da lažje prebolim težave.

To je pomoč v obliki materialnih dobrin in pogovora v kakršni koli nesreči.

To je pomoč prizadetim na materialnem in psihičnem področju.

Zdravniška pomoč v obliki psihičnega zdravljenja.

Tolažba in pomoč z bivalnim prostorom.

Pomoč v smislu zdravljenja.

Pomoč v stiski s pogovorom (zdravnika).

Pomoč tistim, ki jih zapustijo »živci«.

Pomoč na psihični in socialni ravni.

Pomoč v stiski – pogovor s socialnim delavcem, ...

Pomoč pri naravnih nesrečah.

Pomoč po nesreči.

Poudarek na pogovoru s strokovnjakom.

Strokovna pomoč, ki si jo deležen ob naravnih katastrofah ali ko si v stiski.

Strokovna pomoč v stiski in ob nesrečah.

Da ti po nesreči pomagajo z materialnimi dobrinami (kar potrebuješ) in se pogovoriš s kakšnim strokovnjakom.

Slišal sem, toda jaz bolj pomagam s psihoduhovniškimi besedami, ki so tudi en del psihosocialne pomoči. Zdrav duh, zdravo življenje.

Odgovori anketirancev Posočja.

Pomoč s psihološkega in socialnega problema.

Ta pomoč je namenjena tistim, ki so psihično prizadeti ob naravnih nesrečah.

Pomoč človeku pri psihiatru ali psihologu zaradi stresa ali duševne stiske.

Ne poznam.

Psiho – duševna, socialno – neprofitna pomoč ljudem, ki so doživeli nek stresen dogodek.

V tem času nisem bil seznanjen o tem.

Pomoč ljudem v stiski.

Nekdo te posluša, ti stoji ob strani. Dovolj, da je neka oseba ob tebi.

Psihična, socialna pomoč.

Svetovanje in materialna pomoč.

Pomoč v stiski.

Strokovna pomoč prizadetim posameznikom; pogovor s psihologom, finančna pomoč, reševanje nastalih problemov v zvezi z nesrečo.

Pogovor, tolažba, morala, ... pomoč človeku v stiski, duševno in materialno.

Pomoč osebe, ki je poučena bolj kot ti.

Pomoč, varnost ... pogovor, reševanje problema, tolažba.

Pogovor, svetovanje, ne da bi za to moral plačati.

Nekakšna pomoč v obliki pogovora.

Nekakšna pomoč v obliki pogovora – s pogovorom rešiti psihično stanje.

Psihična pomoč – če si psihično potr.

Ljudje, pomoč drugim, podzavest, um, misel, denar, ...

Pomoč, ki združuje tako pomoč ljudi kot tudi denarno, materialno pomoč.

Pogovor, motivacija.

Pomoč strokovno usposobljene osebe, ki ti naj bi pomagala prebroditi predvsem psihične in duševne stiske in težave ob naravnih katastrofah.

Da ti pomagajo s pogovori v duševnih stiskah.

Pogovor s strokovnjakom.

Pogovor s strokovnjakom, da ti olajša misli in slabo počutje, žalost.

Tolažba in pogovor s socialnim delavcem.

S prizadetimi se nekdo pogovori.

Pogovor s psihologom.

Pomoč s pogovorom in pripravljenost poslušati ljudi v stiski.

Pogovor s prizadeto osebo, ki naj bi ji pri težavah psihološko pomagal.

Pomoč psihologa na več področjih.

Pogovor, sočutje ...

Pogovori, svetovanja, nudenje zavetja, varnosti, ...

Pomoč ljudem, ki so psihično in socialno prizadeti.

Največ pogovor, svetovanje, ...

Pomoč osebi, ki je psihično prizadeta od »višjih sil« (potres poplave) na katere sploh nima vpliva oz. moči nad njimi.

Pogovor.

Mi je nepoznano.

Kot pogovorna in denarna pomoč.

Pogovor z zato usposobljeno osebo.

Pomoč psihologov, psihiatrov.

Upanje na boljši jutri – tolažba.

V primeru potresa ali bilo katere nezgode, vsaka pomoč je dobrodošla, tudi tolažilne besede, ki pomagajo psihi človekovega počutja.

Pomeni v tovrstnih nesrečah tudi zdravilne besede kajti zdrava psiha vpliva na zdravje človeka.

Odgovori anketirancev Prekmurja.

Pogovor s psihiatrom.

Ne poznam.

Pogovor s socialno osebo.

Pomoč strokovne osebe.

Psihiater.

Pomoč s komuniciranjem.

Ko si čisto na tleh – pomoč strokovnjaka.

Pomoč pri reševanju socialne in duševne stiske, iskanje rešitev.

Pomoč na finančnem in psihičnem področju.

Finančna in psihična pomoč.

Pomoč v stiski.

Da me bodri, tolaži, vpliva upanje.

Da te z lepimi besedami potolažijo.

Pogovor s strokovnjaki s področja psihologije ...

Pogovor z nekom iz socialne službe, z duhovnikom.

Ne razumem besede.

Pomoč s pogovorom in socialna pomoč.

Psiholog, psihiater, socialni delavec.

Psihiater, denar, hrana, oblačila.

Po moje je to psihična podpora, pomoč ob nekih dogodkih, ki nam zaznamujejo življenje in jim nismo sami kos.

Organizirana pomoč ljudem v stiski.

Brez vezna. Boljša je konkretna pomoč – denar. Zlasti v devizah.

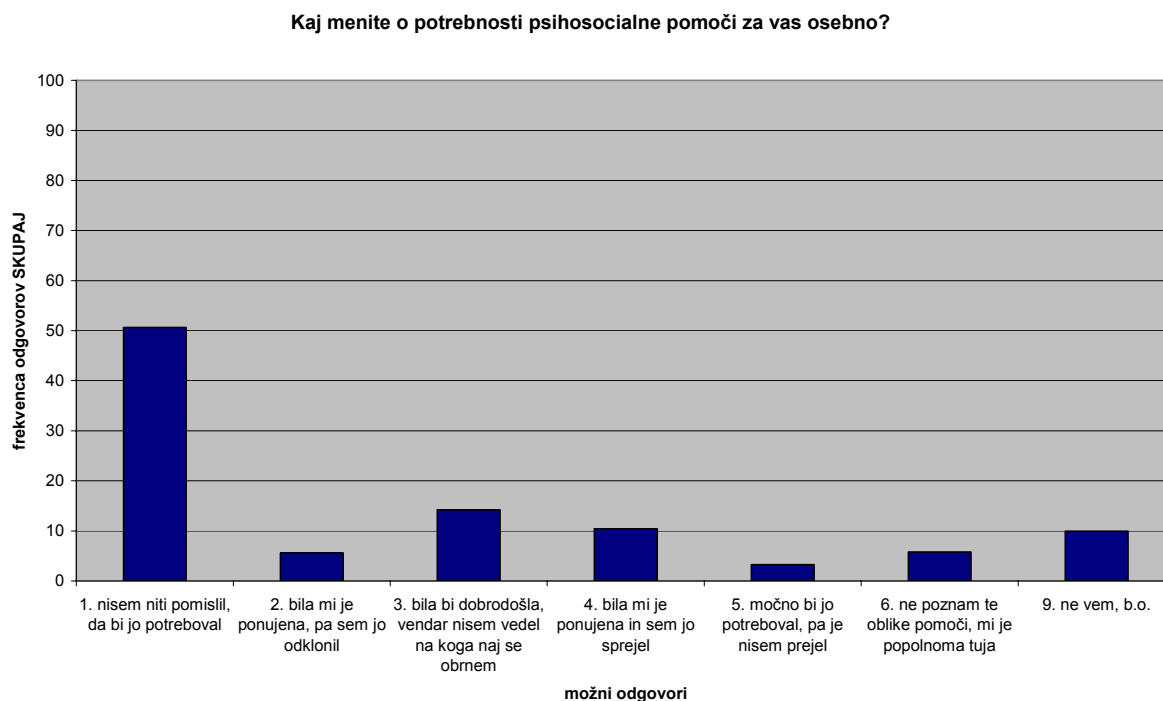
O potrebnosti psihosocialne pomoči za njih osebno se odgovori anketirancev pri posameznih nesrečah precej razlikujejo. Psihično so bili nedvomno najbolj prizadeti prebivalci Loga pod Mangartom, ki so v več kot 20 % odgovorili, da so psihosocialno pomoč potrebovali in so jo tudi poiskali. Le nekaj čez 40 % anketirancev je odgovorilo, da tovrstne pomoči nikakor niso potrebovali in manj kot 5 %, da je sploh ne poznajo. Nekoliko višji odstotek je tistih, ki so psihosocialno pomoč imeli na voljo, vendar je niso sprejeli. Po besedah strokovnjaka CZ (izpostava URSZR Nova Gorica), g. Mirana Lebana, je bila taka pomoč prebivalcem Loga pod Mangartom ponujena v okviru vojaške službe, pogovore je namreč opravljal vojaški psiholog, kar je sicer bolje kot nič, vendar strokovno zagotovo ne povsem ustrezno.

Odgovorom prebivalcev Loga pod Mangartom se močno približajo odgovori prebivalcev Posočja, ki pa za razliko od Ložanov, niso vedeli na koga naj se za tovrstno pomoč obrnejo. Tako je odgovorilo skoraj 30 % vprašanih, nekaj manj kot 10 % jih je celo odgovorilo, da bi psihosocialno pomoč močno potrebovali, pa je niso prejeli. Nekaj manj kot 40 % odstotkov vprašanih je tistih, ki niso niti pomislili, da bi potrebovali tovrstno pomoč, in nekaj manj kot 5 % je takšnih, ki te oblike pomoč sploh ne poznajo. 10 % vprašanih pa je takšno pomoč izkoristilo.

Prebivalci celjske regije, ki so doživeli poplave, so v večji meri odgovorili, da psihosocialne pomoči niso potrebovali, tako jih je odgovorilo več kot 60 %. Nekaj več kot 10 % anketiranih je odgovorilo, da bi psihosocialno pomoč potrebovali, pa niso vedeli, na koga naj se obrnejo. Nekaj anketirancev, 5 %, je takšno pomoč prejelo, nekaj manj pa je takšnih, ki so jo odklonili, čeprav jim je bila ponujena.

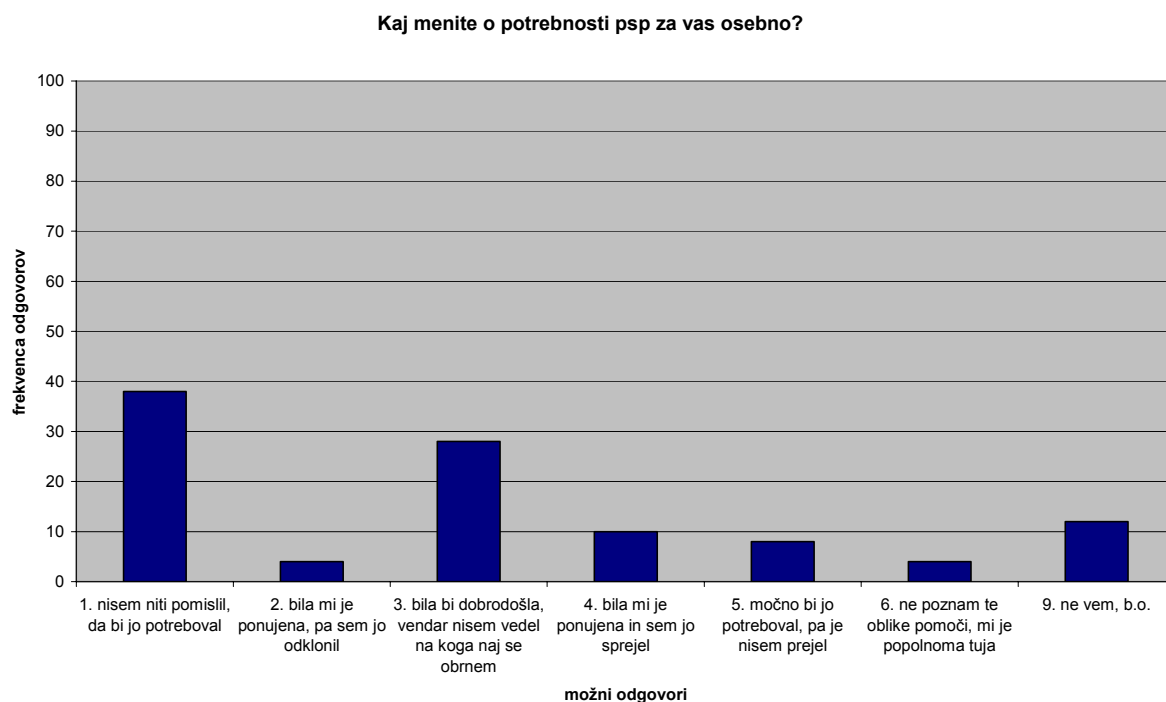
Prebivalci Prekmurja so imeli najmanj psihosocialnih težav. Kljub temu je skoraj 10 % anketiranih odgovorilo, da bi bila psihosocialna pomoč dobrodošla, vendar niso vedeli, kje naj jo poiščejo, 5 % vprašanih je tovrstno pomoč sprejelo, 7,4 % vprašanih pa je odgovorilo, da te oblike pomoči sploh ne poznajo.

Odgovori anketirancev vseh regij, skupno

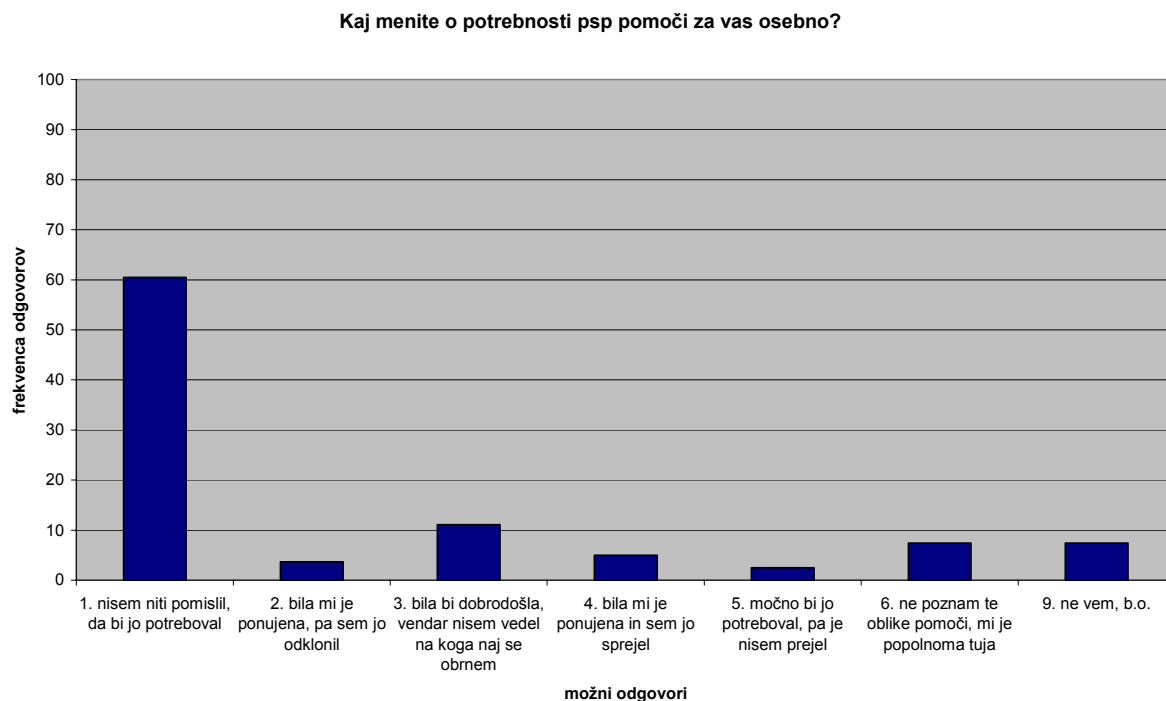
Slika 17.1.: Kaj menite o potrebnosti psihosocialne pomoči za vas osebno?

Odgovori anketirancev Posočja

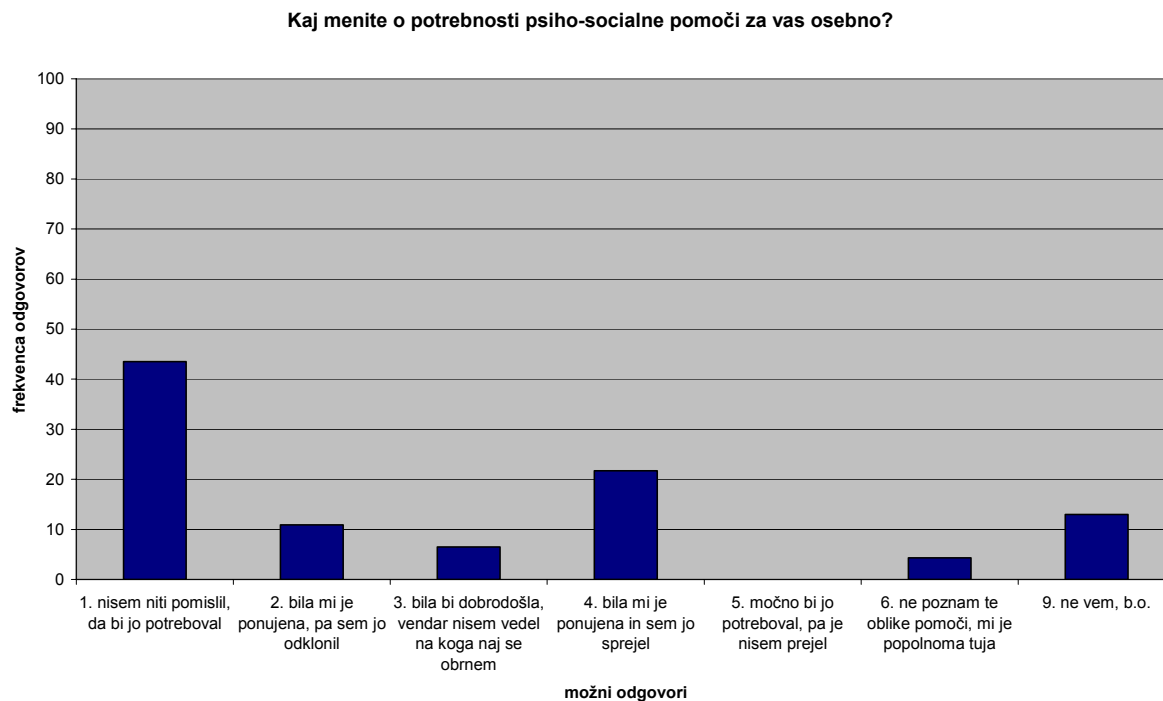
Slika 18.1.: Kaj menite o potrebnosti psihosocialne pomoči za vas osebno?

Odgovori anketirancev celjskega območja

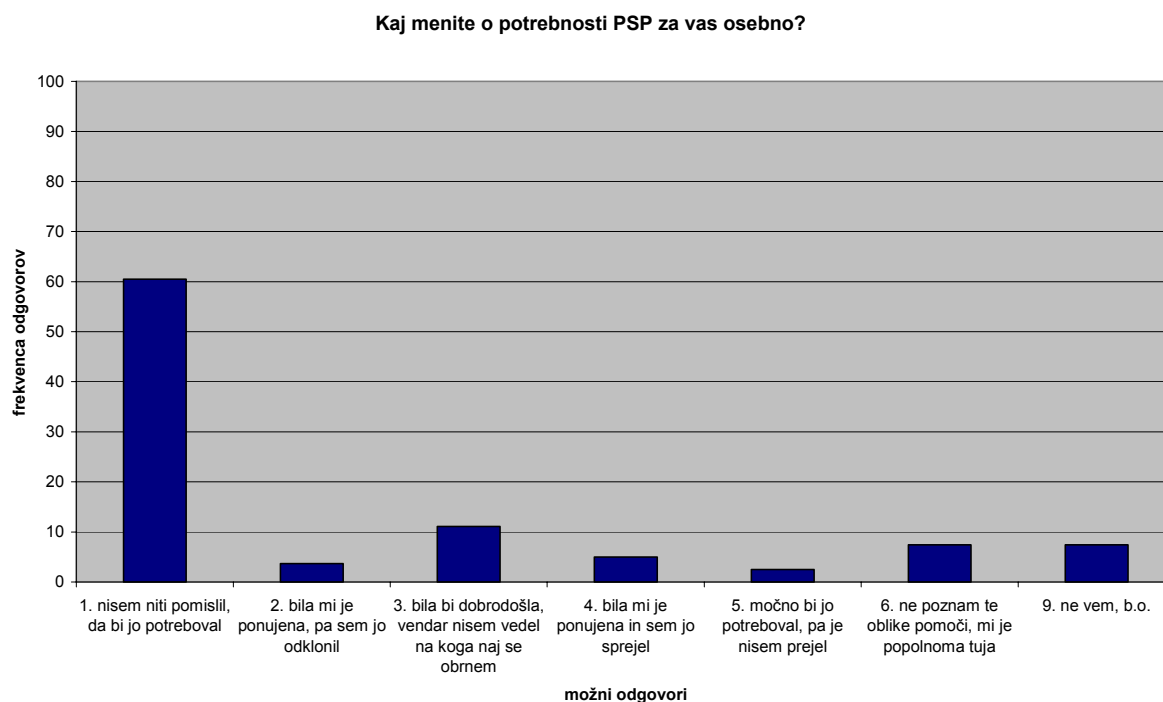
Slika 18.2.: Kaj menite o potrebnosti psihosocialne pomoči za vas osebno?

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Slika 18.3.: Kaj menite o potrebnosti psihosocialne pomoči za vas osebno?

Odgovori anketirancev Prekmurja

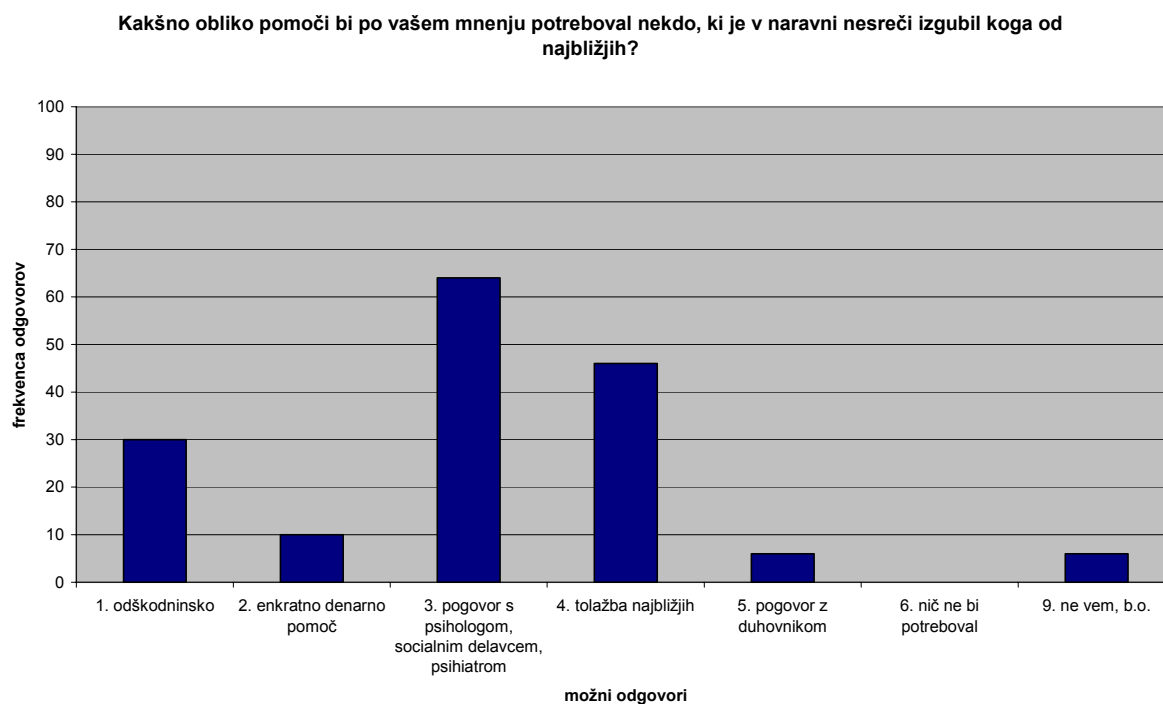
Slika 18.4.: Kaj menite o potrebnosti psihosocialne pomoči za vas osebno?

Anketirancem sem zastavila tudi vprašanje, kakšno obliko pomoči bi po njihovem mnenju potreboval nekdo, ki je v naravni nesreči izgubil koga od najbližjih.

Prebivalci Loga pod Mangartom, ki so se v nesreči zemeljskega plaza dejansko soočili z izgubo sovaščanov, prijateljev in sorodnikov, so najbolj izpostavili prav različne oblike psihosocialne pomoči oz. pogovor s strokovnjaki svetovalno-podpornih strok. Zatem je najpogostejši odgovor tolažba najbližjih ter nato odškodnina v obliki denarja.

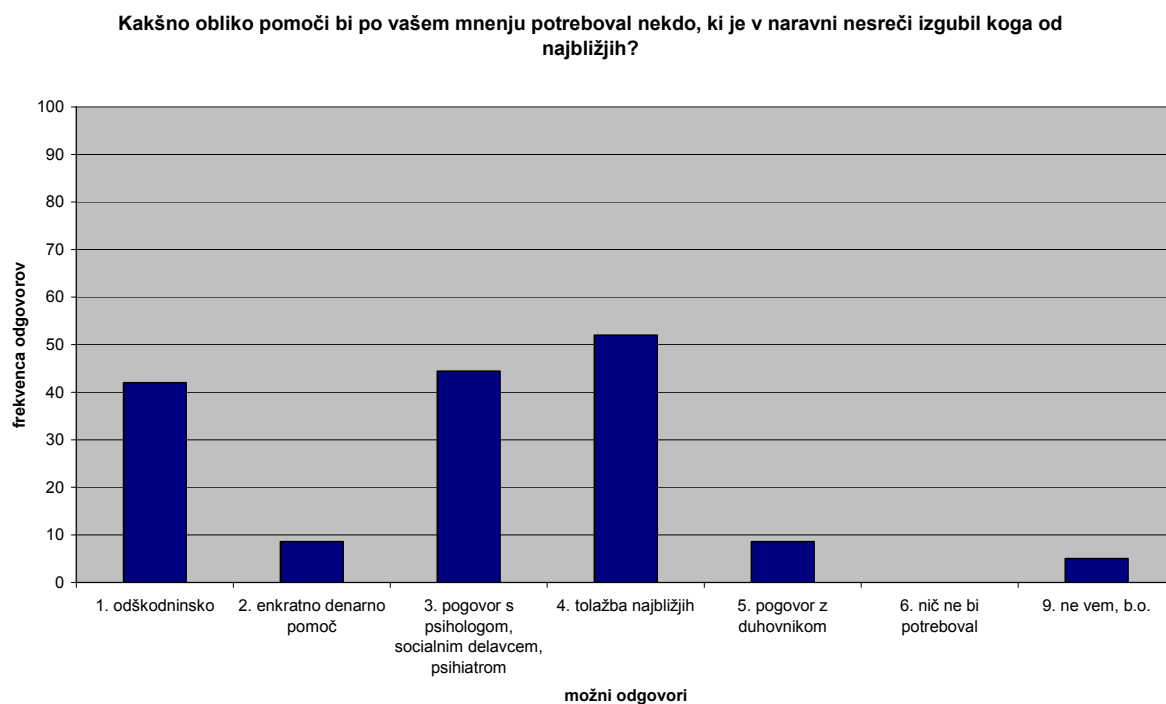
Zelo podobno so odgovorili tudi anketiranci, prizadeti v potresu, ki so sicer večji poudarek dali na tolažbi najbližjih in šele nato pomoči strokovnih delavcev, anketiranci celjskega območja in Prekmurja pa so kot najpogostejši odgovor podali tolažbo najbližjih, nato odškodninsko obliko pomoči, šele zatem pa pogovor s strokovnjaki podpornih služb.

Odgovori anketirancev Posočja

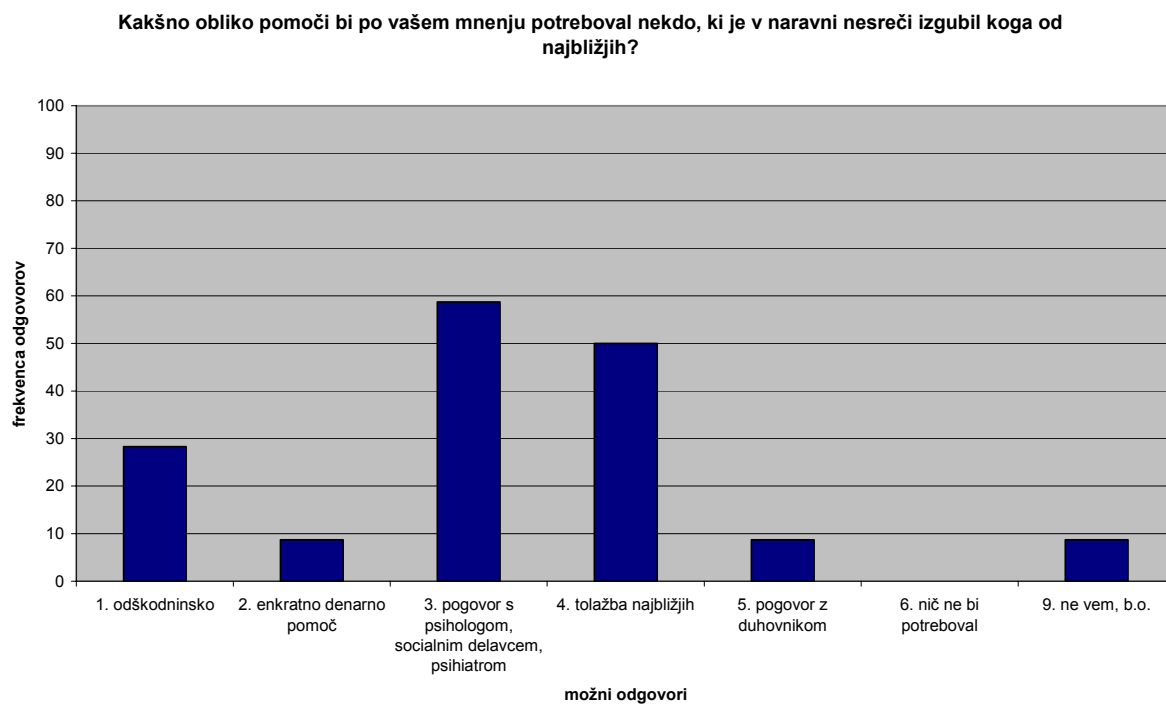
Slika 19.1.: Kakšno obliko pomoči bi po vašem mnenju potreboval nekdo, ki je v naravni nesreči izgubil koga od najbližjih?

Odgovori anketirancev celjskega območja

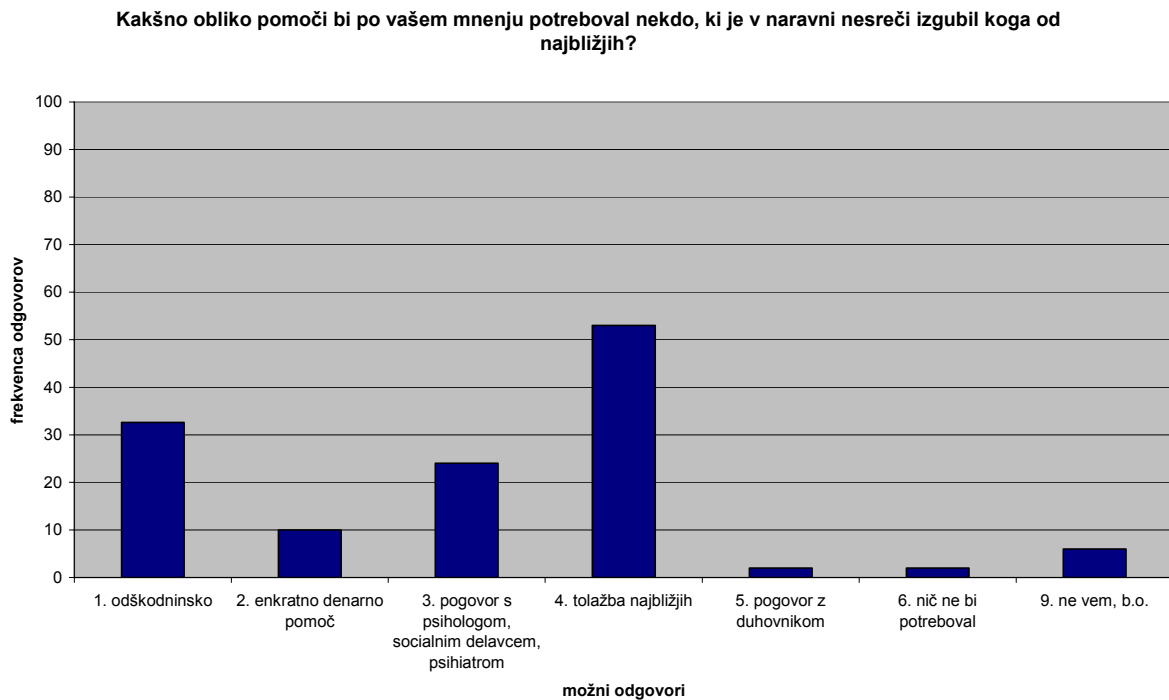
Slika 19.2.: Kakšno obliko pomoči bi po vašem mnenju potreboval nekdo, ki je v naravni nesreči izgubil koga od najbližjih?

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Slika 19.3.: Kakšno obliko pomoči bi po vašem mnenju potreboval nekdo, ki je v naravni nesreči izgubil koga od najbližjih?

Odgovori anketirancev Prekmurja

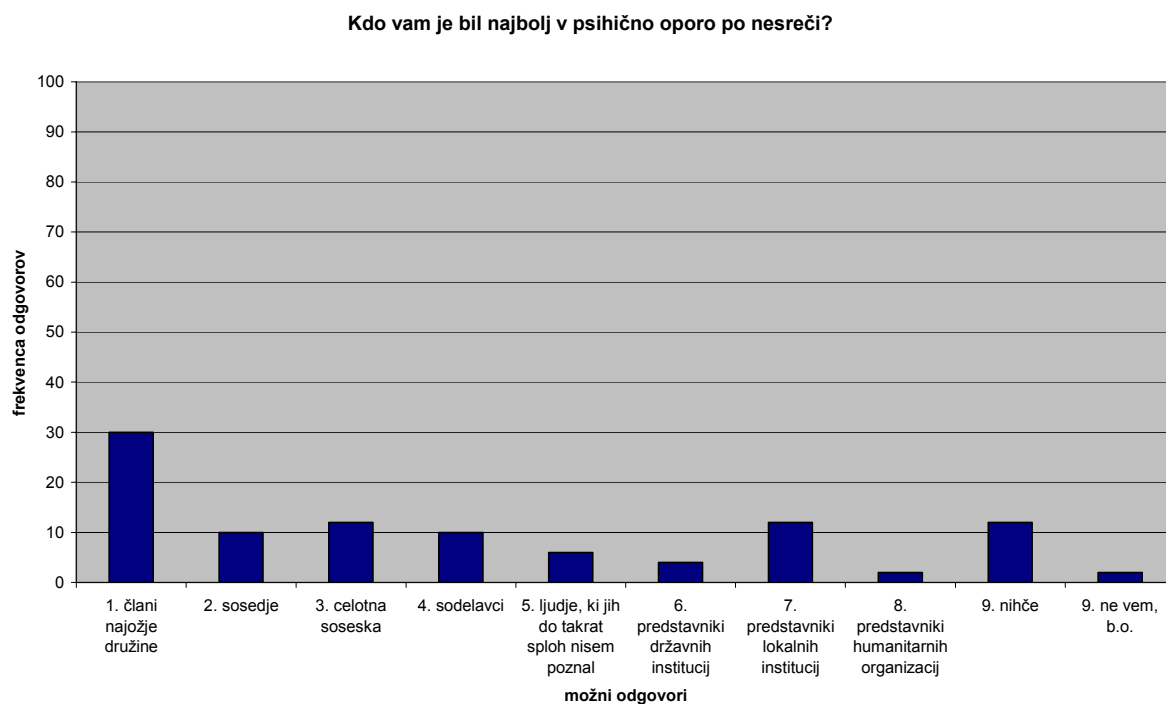

Slika 19.4.: Kakšno obliko pomoči bi po vašem mnenju potreboval nekdo, ki je v naravni nesreči izgubil koga od najbližjih?

Podobno so vprašani odgovorili tudi na vprašanje, kdo jim je bil najbolj v psihično oporo ob nesreči, kjer so glavno nalogo opravili člani najožje družine, prijatelji in ljudje iz lokalne skupnosti, ki se med seboj skoraj praviloma poznajo. V Logu pod Mangartom so anketiranci odgovorili, da so jim bili ob nesreči v oporo ljudje, ki jih do takrat sploh niso poznali, in sicer kar v 20 %, pri potresu pa nekaj več kot 5 %.

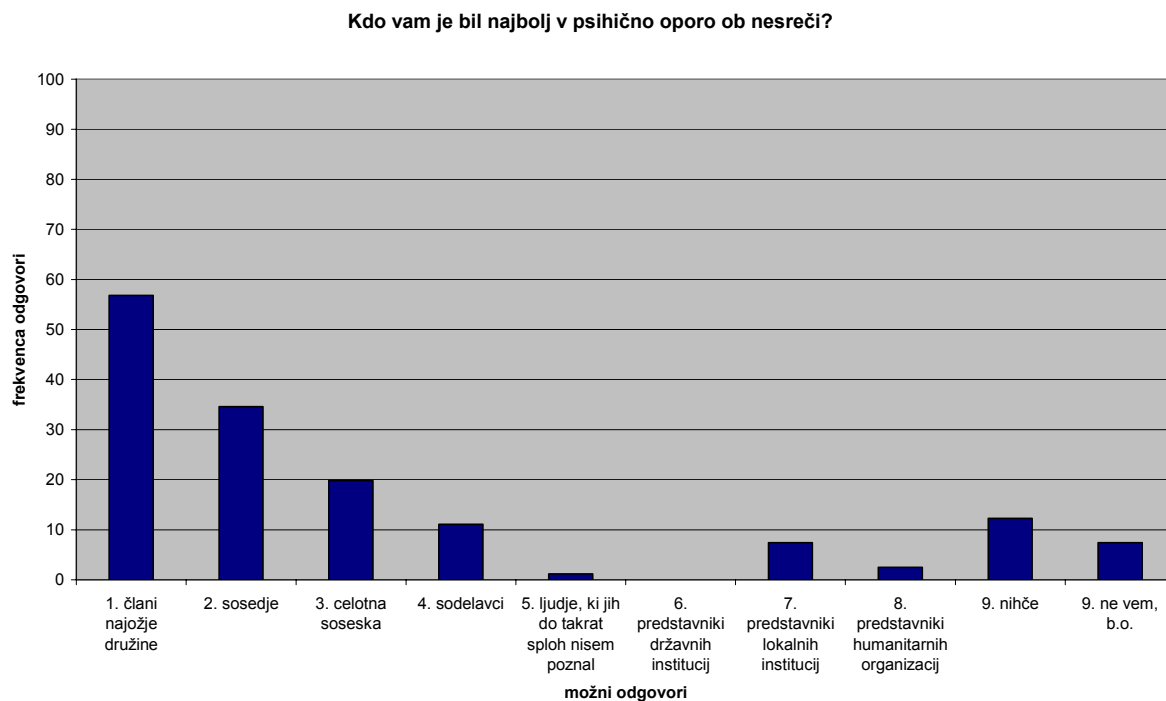
Odgovor, da jim ob nesreči nihče ni stal ob strani, je odstotkovno nizek pri vseh vprašanih, če pa so že odgovorili tako, so mnogi zraven dodali pojasnilo, da psihične opore niso niti potrebovali.

Odgovori anketirancev Posočja

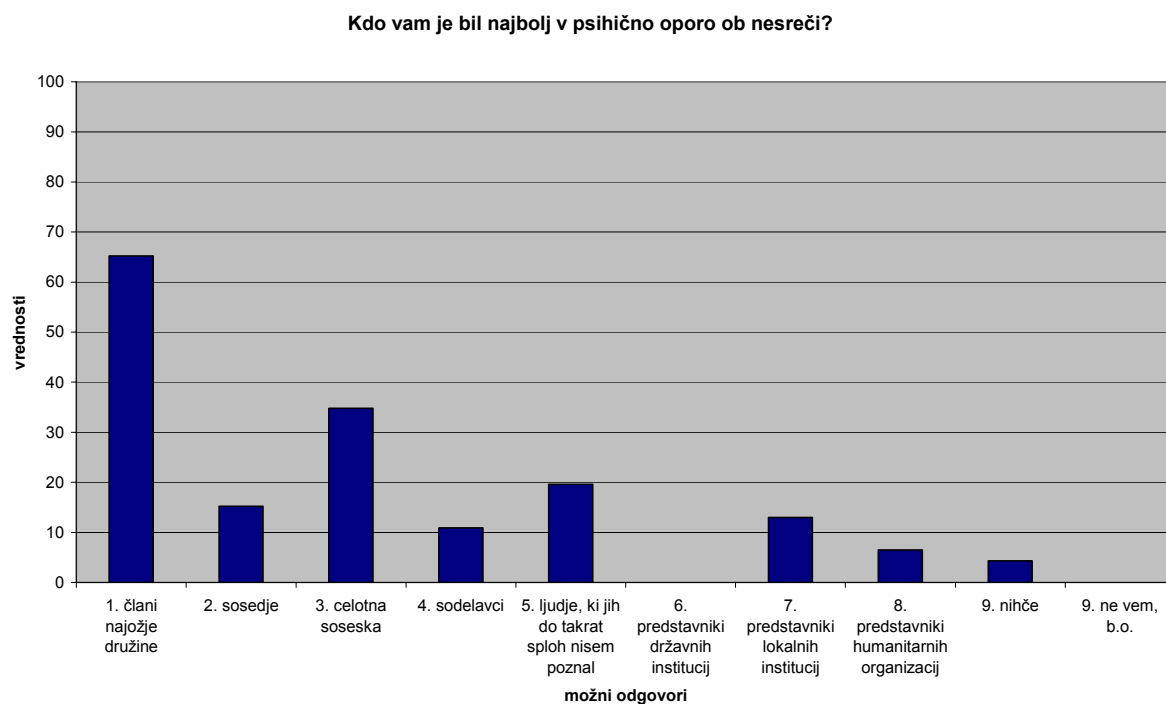
Slika 20.1.: Kdo vam je bil najbolj v psihično oporo po nesreči?

Odgovori anketirancev celjskega območja

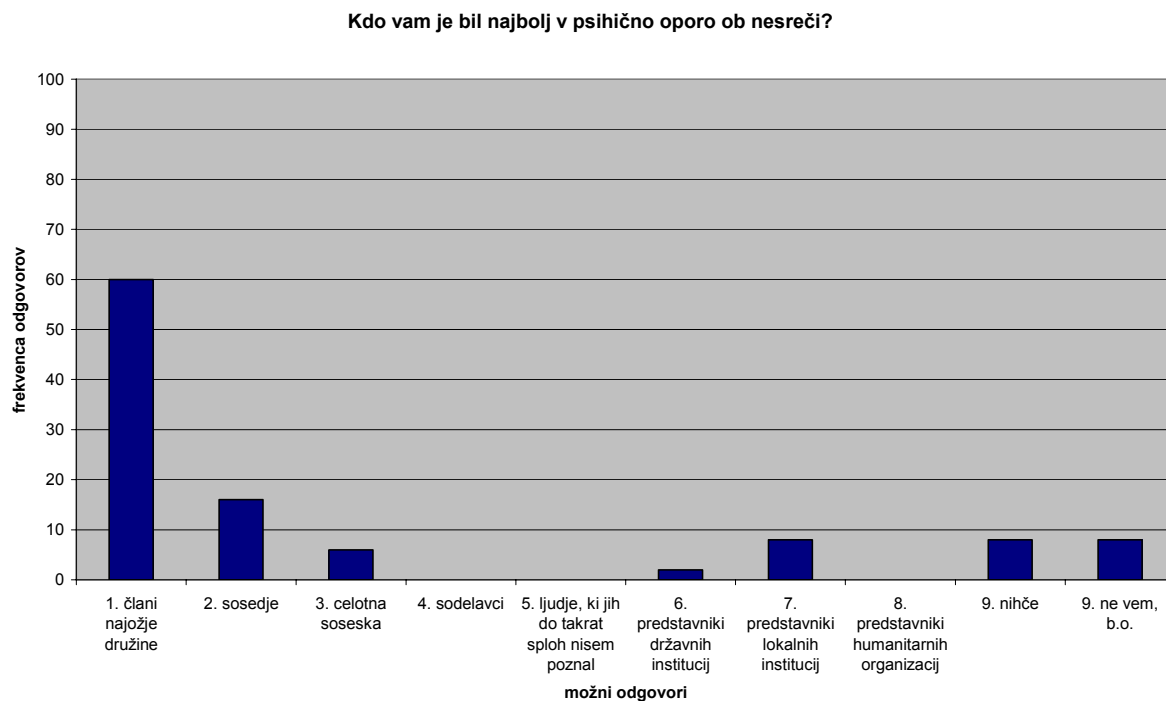
Slika 20.2.: Kdo vam je bil najbolj v psihično oporo po nesreči?

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Slika 20.3.: Kdo vam je bil najbolj v psihično oporo po nesreči?

Odgovori anketirancev Prekmurja

Slika 20.4.: Kdo vam je bil najbolj v psihično oporo po nesreči?

Prizadeti v nesrečah za pomoč raznih institucij v glavnem niso zaprosili, še največkrat so za pomoč zaprosili prebivalci Prekmurja, ki so pomoč tudi prejeli. Prebivalci Posočja in celjskega območja so prav tako za pomoč zaprosili sami in so jo v glavnem tudi prejeli, Ložani pa za dodatno pomoč niso zaprosili. Odgovori se ujemajo z odgovori o pomoči, ki so jo dobili samodejno, prav prebivalci Loga pod Mangartom so prejeli veliko pomoči, tako v obliki materialnih dobrin kot denarja. V razgovoru z njimi so to tudi sami izpostavili in izrazili veliko hvaležnost.

Prebivalci Prekmurja so se za pomoč največkrat obrnili na kmetijsko svetovalno službo, na svoje najbližje in na lokalno oblast (občino). Prebivalci, ki so se spoprijeli s potresom in poplavami, so se za pomoč najpogosteje obrnili v okviru primarne socialne mreže, torej na svoje najbližje, nato na predstavnike občinskih oblasti, na center za socialno delo in humanitarne organizacije.

Odgovore na vprašanje, ali ste sami zaprosili za pomoč in če da, koga ste zaprosili, prikazujem tudi ločeno po regijah, kjer je raziskava potekala. Glej prilogo 9.

Pomoč je vedno dobrodošla, vendar je res učinkovita takrat, ko je tudi hitra oz. pravočasna, zato sem anketirance povprašala tudi, kako hitro so prejeli pomoč. Prebivalci Loga pod Mangartom so pomoč dobili zelo hitro, in sicer enkratno pomoč neposredno po nesreči oz. so jo prejeli do tri ali do šest mesecev po nesreči. Nekaj prebivalcev je podalo odgovor tudi več kot leto dni po nesreči. V Logu pod Mangartom skoraj ni družine, ki ni prejela nobene pomoči.

Ravno nasprotno so odgovorili anketiranci Prekmurja, ki so na pomoč čakali zelo dolgo ali pa je sploh niso prejeli. Tisti, ki so pomoč prejeli, so največkrat prejeli enkratno denarno pomoč. Prebivalci Posočja so v glavnem pomoč dobili zelo hitro, največkrat prav tako enkratno denarno pomoč, nekateri pa so pomoč prejeli še tri oz. šest mesecev po nesreči. Prav tako so enkratno denarno pomoč kot najpogostejšo obliko pomoči prejeli prebivalci celjskega območja, na odgovor, kako hitro so jo prejeli, pa sta v približno enakem razmerju odgovora »zelo hitro« in »pozno« oz. »pozneje, kakor smo pričakovali«.

Odgovore na vprašanje, kako hitro ste bili deležni pomoči, prikazujem tudi ločeno po regijah, kjer je raziskava potekala. Glej prilogo 10.

Precej različni odgovori so bili tudi na vprašanje Kdo je vas osebno ali vašo družino obiskal po nesreči?. Najbolj od povprečja odstopajo odgovori prebivalcev Prekmurja, ki so dobili

nekaj obiskov iz lokalne skupnosti, sicer pa jih v času trajanju suše po njihovih besedah ni obiskal nihče. Podobni so odgovori Celjanov, ki so prav tako kot najpogostejši odgovor podali »nihče« oz. »ljudje iz lokalne skupnosti«, manj pa so jih obiskali predstavniki lokalne oblasti in predstavniki gasilcev. Prebivalce Posočja so po potresu obiskale vse institucije, ki sem jih ponudila kot možnosti v vprašalniku, najbolj pa kljub vsemu odstopa odgovor »nihče« in »ljudje iz lokalne skupnosti«; visok odstotek obiska imajo tudi gasilci.

Prebivalci Loga pod Mangartom so imeli največ obiskov, zlasti na nivoju lokalne skupnosti, predstavniki gasilcev, humanitarnih organizacij, tudi verski predstavnik. Najnižji delež pri obisku prizadetih nosijo predstavniki vlade RS, ki prebivalcev Prekmurja in celjskega področja skorajda niso obiskali, pri prebivalcih Loga in Posočja so sicer bili, a v manjšem deležu kot preostali.

Odgovore na vprašanje, kdo je vas osebno ali vašo družino obiskal po nesreči, prikazujem ločeno po regijah, kjer je raziskava potekala. Glej prilogo 11.

Na vprašanje, ali je pomoč, ki jo nudijo razne institucije ob nesrečah, pravično razdeljena, so skoraj vsi, ki so bili zajeti v raziskavo, podali kritičen odgovor, da bi morale institucije, ki nudijo pomoč prizadetim ob nesreči, imeti bolj natančno izdelane kriterije, kako naj poteka razdeljevanje pomoči. Mnogi tudi menijo, da je pomoč nepravično razdeljena. Le anketiranci Posočja so v 10 % odgovorili, da je pomoč pravično razdeljena, kar pa je tudi najvišji odstotek pri postavljenem vprašanju.

Odgovore na vprašanje, ali se vam zdi, da imajo institucije, ki nudijo pomoč ob nesreči, dobro izdelane kriterije za razdeljevanje pomoči, prikazujem ločeno po regijah, kjer je raziskava potekala. Glej prilogo 12.

Osnovne ugotovitve: V Sloveniji je najpogostejša oblika pomoči, ne glede na vrsto nesreče, pomoč v obliki hrane, pijače, oblačil in denarna pomoč. V zadnjem obdobju se prebujata tudi psihosocialna pomoč, vendar je bila v nesrečah, ki jih obravnavam, še precej neizrazita.

Zadovoljstvo s količino in vrsto pomoči se močno razlikuje med prebivalci posameznih regij, najbolj so bili s prejeto pomočjo zadovoljni v Logu pod Mangartom, najmanj pa v Prekmurju. Med vprašanimi v različnih regijah se močno tudi razlikuje zadovoljstvo v času prejete pomoči. Zelo redko so prizadeti prebivalci za pomoč zaprosili sami, če pa že, so jo v glavnem tudi dobili. Največkrat so zaprosili za finančno pomoč, in sicer na občinski ravni.

V Sloveniji ima primarna socialna mreža veliko vlogo, kar dokazuje tudi odgovor, da so družinski člani in sorodniki tisti, ki jih prizadeti najbolj potrebujejo ob sebi, če v nesreči izgubijo svojega najbližjega. Nato sledijo strokovni delavci psihosocialnih strok in denarna nadomestila.

Domači so bili tudi dejansko najpogostejša opora ljudem, ki so utrpeli naravno nesrečo.

Predstavniki lokalne skupnosti in reševalnih služb na lokalni ravni so najpogosteje obiskali prizadete prebivalce po nesreči, v manjšem odstotku so to nalogo opravili predstavniki humanitarnih organizacij ali cerkveni dostojanstveniki, najmanj pa predstavniki države. Iz odgovorov anketirancev je mogoče razbrati, da ljudem, ki so utrpeli naravno nesrečo, visoki obiski veliko pomenijo in si jih želijo, jih tudi pričakujejo.

V Sloveniji imajo institucije, ki nudijo pomoč ob raznih nesrečah, slab ugled, saj velika večina vprašanih meni, da je pomoč nepravično razdeljena oz. da institucije nimajo natančno izdelanih kriterijev za razdeljevanje pomoči.

11. Sklep

11.1. Preveritev hipotez

Na začetku raziskovanja sem postavila štiri hipoteze. Nekatere med njimi lahko v celoti potrdim, nekatere pa delno. Nobene od hipotez na podlagi opravljene raziskave ne zavračam.

Hipoteza 1: Državljeni Republike Slovenije se počutijo varne.

Hipotezo potrjujem. Raziskava je pokazala, da se ljudje v Sloveniji počutijo varno, da ne razmišljajo o odselitvi iz svojega kraja, čeprav sem raziskavo izvajala v najpogosteje prizadetih območjih z vidika naravnih nesreč (zlasti SZ Slovenija). Tudi širši pogled na nevarnosti, ki nam pretijo (poleg naravnih nesreč), kaže, da se ljudje zavedajo nevarnosti, zlasti porasta kriminala, naravnih in tehnoloških nesreč, vendar se s tem pretirano ne obremenjujejo. Mnogim to sicer predstavlja del vsakodnevne zavesti, vendar je zelo malo takšnih, ki bi zaradi tega zapustili kraj bivanja ali bi bili zaradi tega čustveno in fizično obremenjeni.

Hipoteza 2: Značilnosti nesreče (razsežnost nesreče in posledic, hitrost nastopa, (ne)predvidljivost nesreče ...) vplivajo tako na način pripravljenosti skupnosti na nesrečo kot na stopnjo pomoči po njej.

Hipotezo potrjujem. Organiziranost pri pripravljenosti na nesrečo, s preventivnimi dejavnostmi vred pa tudi akcijski ukrepi ob samem dogodku so oz. morajo biti skladni z vrsto nesreče, ki jo lahko v določenem obdobju pričakujemo. Obstajajo namreč dokaj zanesljive ocene tveganja, kje se lahko zgodi kakšna nesreča; prav tako je mogoča določena stopnja predvidevanja intenzivnosti nesreče.

Pri navedenih nesrečah v raziskavi lahko ugotovimo, da je naša država tako na nivoju vladnih kot nevladnih institucij, ki so vključene v sistem zaščite, reševanja in pomoči, dobro organizirana, ne pa odlično, kot naj bi glede na občutljivost področja bila.

Eden od kazalnikov tega je odgovor anketirancev na vprašanje, ali imajo institucije dobro izdelane kriterije za razdeljevanje pomoči v primeru nesreč; prevladuje mnenje, da ne. Pri tem želim dodati tudi svoje lastno mnenje, da je aktivnost vladnih in nevladnih organizacij mnogokrat odvisna tudi od javnega mnenja oz. pričakovanja ljudi, ko pride do nesreče. To bi poimenovala tudi »marketing nesreče«, saj so nekatere nesreče dosti bolj odmevne kot druge,

četudi njihova odmevnost ni nujno odraz dejanskega vpliva na okolje oz. ljudi. Kakor sem omenila že na začetku naloge, nesrečo največkrat doživljamo »čustveno« in se nanjo tudi tako odzivamo. Bolj ko je nesreča tragično prikazana, bolj smo pripravljeni pomagati in bolj kritični smo do institucij v sistemu zaščite, reševanja in pomoči ter posameznikov, ki so strokovno oz. odgovornostno kakor koli vpleteni v aktivnosti pred nesrečo, ob nesreči in po njej.

Hipoteza 3: Država in lokalna skupnost sta v primeru naravnih ali drugih nesreč, ki so se v Sloveniji zgodile v zadnjih letih, prizadetemu prebivalstvu ponudili finančno in materialno pomoč. Prebivalci ob nesrečah pogrešajo psihosocialno pomoč.

Hipotezo potrjujem. Glede na odgovore anketirancev so ti pričakovali več materialne pomoči; to zlasti velja za prebivalce Prekmurja, ki so na odgovore glede prejete pomoči odgovarjali najbolj negativno. Prav tako se je izkazalo, da ni država tista, ki bi prizadetim ponudila pomoč, temveč se na potrebe ljudi največkrat odzovejo razne reševalne službe in humanitarne organizacije ter različne institucije na lokalni ravni. Država poskrbi za pomoč le v (naj)hujših primerih, kakršna je bila v raziskavo vključena nesreča zemeljski plaz v Logu pod Mangartom, ki je terjal človeška življenja, hiše in ostala gospodarska poslopja v vasi. Tako največkrat doživljajo prejem pomoči posamezniki, ki ne poznajo sistema zaščite in reševanja. Pomoč reševalnih služb je namreč zelo pogosto posredna pomoč države, kakor sem prikazala že v poglavju o organiziranosti sistema zaščite in reševanja v Sloveniji.

Če govorimo o materialni pomoči v obliki hrane, pijače, oblačil, obutve in ostalih življenjskih potrebščin, so anketiranci odgovorili, da so prejeli zadosti pomoči. Ko govorimo o finančni pomoči, ugotovimo, da je bilo te premalo in da bi ljudje po nesreči potrebovali več denarja za sanacijo škode. Zlasti togo se odzivajo na finančne potrebe ljudi banke, ki ne nudijo ugodnih posojil, saj se anketiranci za ta odgovor sploh niso odločili. Kljub pokazani dobri volji države, ki je o tej vrsti pomoči razmišljala v primeru potresa v Posočju, so mnogi ostali razočarani, saj so bila posojila še vedno dokaj neugodna in je finančno breme padlo v glavnem na prizadete ob nesreči.

Psihosocialna pomoč je bila v obravnavanih nesrečah še najbolj na voljo prebivalcem Loga pod Mangartom, ki so jo v več kot 20 % tudi prejeli. Kakor sem v nalogi že omenila, jo je izvajala v glavnem vojaška služba (vojaški psiholog), ki pa za takšno svetovalno delo strokovno ni ustrezno usposobljen.

Odgovori prebivalcev Posočja, ki so doživeli potres, kažejo, da bi psihosocialno pomoč večinoma potrebovali, vendar niso vedeli, kje naj jo poiščejo. Tako je odgovorilo skoraj 30 % anketirancev.

Odgovori prebivalcev celjskega območja in Prekmurja, ki so utrpeli naravno nesrečo manjše intenzitete in predvsem bolj napovedljivo in ne tako nenadno, kot sta zemeljski plaz in potres, so celo nekoliko presenetljivi. Pričakovala sem višji odstotek pri odgovoru, da na tovrstno pomoč sploh niso pomislili, vendar se ta pri obojih giblje okoli 60 %, dobrih 10 % vprašanih pa je odgovorilo, da bi takšno pomoč potrebovali, pa niso vedeli, na koga naj se obrnejo.

Upoštevati je treba tudi dejstvo, da ljudje v glavnem ne vedo, kaj psihosocialna pomoč sploh je, se pa zavedajo, da je to vrsta pomoči, ki je usmerjena v lajšanje duševnih bolečin in čustvene napetosti v primeru nesreče. Prav tako odgovori na vprašanje, v katerem sem jih spraševala o razumevanju psihosocialne pomoči, kažejo na to, da vedo, da lahko tovrstno pomoč nudijo za to usposobljene strokovne službe in ne kdor koli.

Potrdimo lahko torej, da je bila psihosocialna pomoč zanemarjena in je prizadeti niso prejeli toliko, kolikor bi jo potrebovali in so tovrstno pomoč pogrešali.

Hipoteza 4: Prebivalci, ki so doživeli naravno ali drugo nesrečo, želijo in potrebujejo poleg finančne pomoči tudi psihosocialno pomoč. Želje in potrebe po psihosocialni pomoči so različne glede na razsežnosti in posledice nesreče, ki jih je prizadela.

Hipotezo potrjujem. Glede na odgovore anketirancev sicer lahko izpostavim, da je še vedno finančna pomoč tista, ki jo v primeru nesreče želijo in potrebujejo, da pa se temu približajo tudi ostale vrste pomoči, odvisno od tega, kakšno vrsto nesreče so utrpeli.

Tako so anketiranci Prekmurja kot najbolj zeleno vrsto pomoči izpostavili finančno in strokovne nasvete glede kmetijstva, psihosocialna se jim ne zdi zelo pomembna, kar je bil tudi pričakovan rezultat raziskave.

Obratno si anketiranci, ki so doživeli težje vrste nesreč, v kateri so izgubili svoje najbližje in materialne dobrine, poleg materialne in finančne pomoči, želijo in potrebujejo tudi psihosocialno pomoč. Kakor sem ugotovila pri izvajanju raziskave o potrebnosti psihosocialne pomoči pri ljudeh, ki so utrpeli naravno nesrečo, največkrat niso vedeli, na koga bi se obrnili za tovrstno pomoč, čeprav so mnogi izrazili potrebo po njej.

11.2. Predlogi za učinkovitejše izvajanje pomoči v primeru naravnih nesreč

Država in lokalne skupnosti, zlasti območij, kjer so naravne nesreče pogoste in imajo uničevalne posledice, bi morale izvajati (še) več aktivnosti za to, da bi prebivalci ostali v svojih krajih. Raziskava sicer kaže, da večina anketirancev ne razmišlja o tem, da bi se odselili, vendar bi dodatni ukrepi za izboljšanje kakovosti življenja v regijah, ki so bolj ogrožene v smislu naravnih nesreč, verjetno pripomogli k še večjemu deležu ljudi (zlasti mladih), ki bi ostali v svojem domačem kraju.

Za dosego tega cilja bi morala tako država kot lokalne skupnosti graditi na močnejšem gospodarstvu, zlasti tehnološko in inovacijsko zanimivejših panogah, kar bi pritegnilo mlade kadre. K temu bi pripomoglo tudi uvajanje novih tehnologij in metod v smislu preventive pred nesrečami (v poplavnih območjih ureditev vodotokov, črpališč vode, ustrezni urbanistični načrti, ki bi smotrneje določali lokacije za kmetijske in gradbene površine ..., na sušnih območjih namakalne sisteme in spodbujanja novih kultur, ki bolje kljubujejo sušnim razmeram, na potresnem območju kakovostnejša gradnja). V primeru vseh nesreč pa bi zlasti država morala poskrbeti za pristopnejše finančne pogoje, ki bi omogočali ljudem kakovostnejšo preventivno dejavnost v smislu pripravljenosti na nesrečo in sanacijo po njej.

Država, zlasti pa institucije, ki delujejo v sistemu zaščite, reševanja in pomoči, bi si morale bolj prizadevati za obveščanje javnosti s področja nesreč (preventivni ukrepi, ravnanje ob nesreči in po njej). Zlasti bi morali poskrbeti za večjo obveščenost o mnogih in raznovrstnih vajah in tekmovanjih, ki jih sicer pogosto pripravljajo, pa ljudje zanje ne vedo. Prav tako bi morale prav te institucije s pomočjo medijev v javnosti predstaviti in dvigniti pomen pripravljenosti na nesreče.

Mediji, ki nosijo glavno vlogo pri obveščanju javnosti v primeru nesreče, bi morali poskrbeti za zadostnost in korektnost informacij. Raziskava sicer kaže, da so anketiranci v glavnem bili obveščeni o vsem, kar so morali vedeti, v visokem odstotku pa so tudi odgovorili, da so prejeli premalo informacij.

Pristojne službe, ki so vključene v reševalne aktivnosti ob nesreči, bi morale določiti osebo za podajanje informacij medijem, nikakor te pristojnosti ne bi smel imeti (ali si je vzeti) vsakdo, ki ga mediji poprosijo za mnenje ali izjavo. S tem prihaja do različnosti informacij, celo do dezinformacij, kar med ljudi vnese zmedo in nezadovoljstvo.

Sistem zaščite, reševanja in pomoči bi nujno moral uvesti strokovne službe za nudenje psihosocialne pomoči neposredno ob nesreči in v času po njej (tako dolgo, dokler to narekujejo potrebe ljudi). V sistemu civilne zaščite delujejo ekipe prve pomoči, ki pa so specializirane izključno za nudenje prve medicinske pomoči. O psihosocialni pomoči niso poučeni in je kot takšni ne znajo in tudi ne smejo izvajati. Vsaj en član ekipe prve pomoči bi moral biti usposobljen za nudenje prve psihosocialne pomoči.

Služba psihosocialne pomoči bi morala poskrbeti za zaupnost, anonimnost in diskretno obravnavo posameznika, zlasti v manjših krajih. Ljudje se tudi zaradi izpostavljenosti in osebnih poznanstev, tovrstnih uslug ne poslužujejo.

Naloga prikazuje, da je bila potreba po psihosocialni pomoči najizrazitejša pri prebivalcih Loga pod Mangartom po nesreči zemeljskega plazu. Na pomoč je priskočila vojska z zagotovitvijo vojaškega psihologa, ki je ljudem priskočil na pomoč v najtežjih trenutkih. Pomoč je bila seveda dobrodošla, toda takšen strokovnjak ni usposobljen za nudenje psihosocialne pomoči v primeru naravnih nesreč, temveč za primere vojaških napadov. Pomanjkljivost omenjene pomoči je bila tudi v njeni razpoložljivosti, saj je psiholog deloval v posebnem uradu in so ljudje prihajali k njemu, če so želeli. Pomoč bi bila veliko bolj učinkovita, če bi psiholog obiskoval ljudi na njihovih domovih. V majhnih krajih je lahko obisk psihologa še vedno stigmatiziran, čeprav je bila v tej nesreči stiska ljudi splošno razumljena kot posledica nesreče in se je kljub vsemu kar nekaj ljudi odločilo za obisk pri psihologu.

Psihološka pomoč v konkretnem primeru je bila organizirana v času takoj po nesreči, teorija pa navaja, da psihične travme pri ljudeh lahko trajajo tudi do šest mesecev in več ali pa se začnejo pojavljati šele v daljšem obdobju po nesreči, ko so posledice nesreče na videz že odpravljene. Na to bi morale biti svetovalne službe še posebej pozorne in pomoč izvajati še dolgo po nesreči (tako dolgo, kot to želijo in potrebujejo prizadeti prebivalci).

Nesreča zemeljski plaz v Logu pod Mangartom je bila med nesrečami, ki jih raziskujem, zame v raziskovalnem smislu najzanimivejša. Imela je velike razsežnosti, posledice nesreče so še danes močno vidne v celotni dolini pod Mangartom in, ne nazadnje, zahtevala je tudi človeška življenja. Predvidevala sem, da je bila že zaradi tega potreba po psihosocialni pomoči pri prizadetih prebivalcih največja, kar se je nato izkazalo tudi kot pravilna domneva. Zato sem izkoristila gostoljubje domačinov in ob izvajanju raziskave izkoristila priložnost tudi za neformalne pogovore, s katerimi sem prišla do najbolj zanimivih informacij. Zvedela sem, da je po nesreči v vas prišlo ogromno ljudi, ki so zbirali najrazličnejše podatke v zvezi z nesrečo, med njimi tudi veliko raziskovalcev najrazličnejših strokovnih področij, kakor koli povezanih

z nesrečo. Tudi o pomenu psihosocialne pomoči so se že pogovarjali, na koncu pa dodali, da dalj kot do raziskave ni prišlo. Za številne obiske v Logu pod Mangartom in naveličanostjo ljudi za podajanje informacij iz boleče preteklosti sem vedela že prej, tako da sem za sodelovanje pri raziskavi zaprosila g. Milana Lebana iz Izpostave za zaščito in reševanje Nova Gorica. G. Leban ima odprta vrata v vsak dom Ložanov. Zaupanje, ki si ga je pridobil, izhaja prav iz izdatne pomoči in sodelovanja v času nesreče (poleg plazu tudi v času potresa 1998 in nato tudi potresa 2004), ki pa je temeljila prav na osebnih pogovorih in obiskih pri domačinih. Ti so jim takrat največ pomenili, saj so se z nesrečo spoprijemali vsak po svoje in glede na doživeto so imeli različne potrebe. Čeprav tudi g. Leban ni strokovno usposobljen za tovrstno delo, so mu ljudje zaupali, saj si je vzel čas zanje in jih poslušal. Kot domačin je z ljudmi našel osebni stik, ki jim je takrat veliko pomenil.

Večji premik na področju psihosocialne pomoči v naravnih nesrečah se je zgodil v letu 2004, ko je področje Posočja spet prizadel potres⁴⁰. Takrat je na osnovi izkušenj (potreb prebivalcev) iz predhodnih nesreč svojo vlogo na področju psihosocialnega dela prepoznala fakulteta za socialno delo. Ustanovila je skupino strokovnjakov, ki so izvajali tovrstno pomoč na prizadetem območju. To kaže, da se stvari tudi na tem področju premikajo, vendar je to še daleč od systemske ureditve pomoči, ki bi tovrstno pomoč spodbujal strokovno, organizacijsko in tudi finančno. Tako so npr. svetovalci v omenjenem projektu bivali v šoli, do zadnjega trenutka ni bilo povsem jasno, kako bo s povrnitvijo potnih stroškov, samo delo pa je temeljilo na prostovoljni ravni. To je seveda v skladu z delovanjem sil za zaščito in reševanje, ki delujejo na prostovoljni bazi, vendar je njihovo delovanje urejeno systemsko in je njihova vključitev v reševanje in pomoč ob nesreči zakonsko urejena (v praksi to pomeni, da dobijo poziv za sodelovanje, ki je obvezujoč tudi za delodajalca, zato pripadniki sil ne koristijo lastnega dopusta in niso oškodovani v finančnem smislu). V primeru sodelovanja fakultete za socialno delo sodelujoči niso bili aktivirani na takšen način, ampak so željo po sodelovanju izrazili strokovni delavci sami (pri čemur jih je delodajalec spodbujal, ker gre za specifično znanstveno ustanovo, sicer je takšno sodelovanje največkrat močno oteženo ali skoraj nemogoče). **Menim, da bi država morala nujno razmisliti o vključitvi tudi tovrstne strokovne službe v sistem zaščite, reševanja in pomoči, izkoristiti znanje strokovnjakov, ki ga imajo s področja psihosocialnih ved, jih dodatno usposobiti za posebnosti dogajanja ob nesrečah in jih vključiti tudi v različna preverjanja usposobljenosti v primeru nesreč, kakor vključuje tudi ekipe za nudenje prve medicinske pomoči. Takšne**

⁴⁰ Nesreče Potres 2004 v nalogi na obravnavam raziskovalno, saj je bila dispozicija magistrskega dela takrat že sprejeta, naloga pa je bila tudi že močno v nastajanju, tako bi vsakršno spreminjanje nalogo postavilo na začetek.

strokovne službe bi morale javnost tudi ozaveščati, kaj »psihosocialna pomoč v primeru nesreče« sploh je. Tako bi ljudje vedeli, na koga naj se sploh obrnejo, ko začutijo duševno oz. čustveno stisko.

Institucije, ki se ukvarjajo z nudenjem pomoči prizadetim v nesrečah, bi morale nujno izdelati natančne kriterije, kdo v nesreči je upravičen do kakšne vrste pomoči in koliko naj je prejme. Glede na težave, s katerimi se zlasti humanitarne institucije srečujejo pri izdelavi kriterijev, bi bila nujna povezanost z državno upravo (npr. davčno), s čimer bi prišli do bolj natančnih podatkov o materialnem stanju posameznikov in družin. Ravno nepreglednost teh podatkov organizacijam povzroča največje težave pri poštem razdeljevanju pomoči.

V procesu reševanja in pomoči obstaja še ena skupina ljudi, ki so močno izpostavljeni stresu ob nesrečah. To so reševalci. V nalogi se temu področju ne posvečam posebej, ker sem se bolj usmerila na potrebe prizadetega prebivalstva ob nesrečah, vendar so reševalne službe sestavni del ukrepanja ob in po nesreči, zato se mi zdi na tem mestu zelo pomembno poudariti tudi njihovo vlogo in spoprijemanje z reševanjem, v katerem aktivno sodelujejo. Teoretična spoznanja navajajo, da nihče, ki v nesreči pomaga drugim ljudem, ne ostane neprizadet ob tem, kar je doživel. Čustva, ki se pojavijo med akcijo, so močna in hkrati nevarna. Smrt, uničenje, bolečina in trpljenje so za tiste, ki so preživeli, resničnost. Takšni dogodki obremenjujejo tudi razum, telo in duševnost reševalcev. Zlasti so obremenjujoče situacije zanje takrat, ko umrejo otroci ali ko nastopi smrt zaradi nesreče, njim pa se zdi, da bi se dalo nesrečo preprečiti ali vsaj omiliti njene posledice. Prav tako je za njih zelo stresna situacija, ko želijo začeti izvajati pomoč, pa to zaradi različnih objektivnih razlogov ni možno (npr. obstaja možnost ponovne nesreče, vremenske razmere onemogočajo reševanje, zaradi geografske spremembe prizadetega območja ni mogoč dostop do prizadetega območja ...). Dodaten stres pri reševalcih mnogokrat povzročijo tudi mediji s svojim nekorektnim poročanjem, prenapihnjnimi poročili o nesreči ali zmanjševanja pomena reševalnih služb.

S posledicami psihične travme kot reševalca se nekoliko lažje spoprijemajo ženske, ki so že po naravi bolj odprte in o svojih težavah lažje govorijo. Same tudi lažje poiščejo strokovno pomoč, če začutijo, da jo potrebujejo. Moški, ki se že v vsakdanjem življenju pogosto identificirajo z vlogo »junaka«, o svojih občutkih in stiskah težje govorijo in se zapirajo vase. To se odraža v sporih v domačem okolju ter pogosto v obliki povečanega uživanja alkohola, cigaret in kofeina. Znano je, da se povečanje teh substanc močno poveča tudi v času reševalnih akcij, sploh v času, ko se reševalci na reševanje pripravljajo ali morajo zaradi

zgoraj navedenih razlogov na začetek reševanja čakati. To je zanje izredno stresna situacija, saj čutijo, da ljudje potrebujejo pomoč, torej njih, oni pa so še vedno v pasivni vlogi.

Mnogi sistemi zaščite in reševanja v razvitem svetu imajo organizirane posebne službe prav za nudenje psihosocialne pomoči reševalcem. Temeljna naloga tovrstne pomoči je, da reševalcev ne spremenijo v paciente, temveč jim olajšujejo stresno situacijo, v kateri so se znašli in jih motivirajo za nadaljnje delo kljub notranjim konfliktom, s katerimi se spopadajo (zlasti v primerih neuspešnih reševalnih akcij). V Sloveniji tovrstne službe, ki bi bila specializirana za nudenje psihosocialne podpore reševalcem, še ni, čeprav potrebe narekujejo premik tudi v tej smeri. Nesreče, s katerimi se spoprijemamo v Sloveniji, dobivajo vse večje razsežnosti, zato se tudi reševalne službe ubadajo z vse težjim delom. Tudi družba se spreminja. Če je bilo pred nekaj stoletji ali celo desetletji še sprejemljivo, da je naravna nesreča terjala človeška življenja in velike izgube materialnih dobrin, danes ni več tako. Uvedba za kakovost življenja višjih standardov pomeni tudi upravičeno višja pričakovanja prebivalstva. S tem mislim predvsem na visoke standarde v gradnji (potres), urejanje strug rek in hudournikov (poplave in zemeljski plazovi), vpeljavo namakalnih in izsuševalnih sistemov (suše in poplave) ..., zato je smogo danes toliko bolj ranljivi in prizadeti, ko do nesreče kljub vsemu pride. Iluzorno je pričakovanje, da nas naravne nesreče v prihodnje ne bi prizadele, saj narava deluje po svojih zakonih, upravičeno pa je pričakovanje, da lahko z načrtnim delovanjem in preventivno dejavnostjo, njihov negativni vpliv na ljudi oz. lokalno skupnost zmanjšamo. V skladu s tem je upravičeno tudi pričakovanje ljudi, da bodo ob nesreči prejeli pomoč na visoki strokovni ravni, da bodo ob njih ljudje, ki vedo, kaj je treba v kakšnem trenutku narediti, predvsem pa pričakujejo ljudi, ki bodo razumeli tudi njihove notranje stiske. Potrebujejo in pričakujejo trdno osebnost, ki jim bo v dani situaciji zmogla stati ob strani. Za to pa mora tudi reševalni delavec zbrati veliko notranje energije, psihične in telesne zmogljivosti^{41, 42}.

⁴¹ Povzeto po: Pozabljena nevarnost: obremenitvene reakcije reševalcev, Ujma, št. 14–15, (2000/2001: 406–408)

⁴² Zaradi mnogih mednarodnih sporazumov, ki jih je Slovenija sklenila z drugimi državami, je veliko reševalnih služb napoteno v reševalne akcije tudi v tujino. Gre za obsežne nesreče, saj sicer mednarodna pomoč ni aktivirana. V teh primerih je psihična trdnost reševalcev še toliko bolj pomembna, saj gre največkrat za nesreče, ki zahtevajo številne smrtne žrtve.

12. Literatura

1. Baum, A., Fleming, I. (1993), Implications of psychological research on stress and technological accidents. Washington: American Psychologist, št. 48, 665–667
2. Beck, U., (2001), World Risk society. Cambridge: Polity Press, Malden, Oxford
3. Centre for Mental Health NSW Health, 2000, Disaster Mental Health Response Handbook (DMHR Handbook). Australia
4. Čeh, D. (2000), Množične migracije kot nacionalno-varnostni problem, diplomsko delo. Ljubljana
5. Dolenc, A. (zbral in uredil), (1993), Ženevske konvencije. Ljubljana: Rdeči križ Slovenije
6. Doyal L., Gough I. (1991): A Theory of Human Need: Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London: The Macmillan Press
7. Dunan Winter, D., (1996), Ecological Psychology, Harper Collins College Publishers. New York
8. Erman, G. (2001), Krizni management ob naravni nesreči, diplomsko delo. Ljubljana
9. Flaker, V. (1994), Analiza tveganja, Socialno delo, let. 33, št. 4, Visoka šola za socialno delo
10. Georgescu Roegen, N., Kriza naravnih virov, študijsko gradivo pri predmetu Sociologija in ekologija, 2000/2001. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
11. Glasser, W. (1994), Kontrolna teorija ali Kako vzpostaviti učinkovito kontrolo nad svojim življenjem. Ljubljana: Taxus

12. Gordon, R., Wraith, R. (1993), Responses of children and adolescents to disasters, International handbook of traumatic stress syndromes, 561 – 575. New York: Plenum
13. Green, B. L., Lindy, J. (1994), Posttraumatic stress disorder in victims of disasters, Psychiatric Clinics of North America, št. 17, 301 – 309.
14. Grizold, A. (1994), The concept of National Security in the Contemporary World, International Journal of World Peace, let. 11, št. 3
15. Grizold, A. (urednik), (1998), Perspektive sodobne varnosti. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
16. Grizold, A. (1998), Institucionalizacija zagotavljanja mednarodne varnosti, Perspektive sodobne varnosti. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
17. Grizold, A., Tatalovič, S., Cvrtila, V. (1999), Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti. Zagreb, Fakultet političkih znanost
18. Grizold, A. (1999), Evropska varnost. Ljubljana: TIP, Fakulteta za družbene vede
19. Haralambos, M., Holborn, M. (2001), Sociologija, teme in pogledi. Ljubljana: Državna založba Slovenije
20. Holloway, H. C., Norwood, A. E., Fullerton, C. S., Engel, C. C., Ursano, R. J. (1997), The threat of biological weapons. Prophylaxis and mitigation of psychological and social consequences. Jama, št. 6, 425 – 427. Chicago: American Medical Association
21. Howorth, J., Menon, A. (1997), The European Union and National Defense Policy. London: Routledge
22. Janc, I. (1999), Delovanje sil za zaščito in reševanje ob potresu v Posočju aprila 1998, diplomsko delo. Ljubljana

23. Jamrozik, A., Nocella, L. (1998), *The Sociology of Social Problems, theoretical perspectives and methods of intervention*, Cambridge University Press
24. Kebe, N. (2002), *Organizacije in društva v sistemu zaščite in reševanja Republike Slovenije*, diplomsko delo. Ljubljana
25. Kessler, R. C., McGongale, K. A., Zhao, S., Nelson, C. B., Hughes, M., Eshleman, S., Wittchen, H., Kendler, K. S. (1994), Lifetime and 12 month prevalence of DSM–III-R psychiatric disorders in USA. *Archives of General Psychiatry*, št. 51, 8–19
26. Kirn A., *Tveganje kot družbeno vrednotna kategorija*, študijsko gradivo pri predmetu Sociologija in ekologija, 2000/2001. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
27. Kirn, A., *Social Implications of ecological limits to growth*, študijsko gradivo pri predmetu Sociologija in ekologija, 2000/2001. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
28. Kirn, A., *Fragmentariness and Interdisciplinarity in Linking Ecology and the Social Sciences*, študijsko gradivo pri predmetu Sociologija in ekologija, 2000/2001. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
29. Kirn, A., *Ekološka (okoljska) etika*, študijsko gradivo pri predmetu Sociologija in ekologija, 2000/2001. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
30. Kirn A., (1995), *Tveganje kot družbenovrednotna kategorija, Teorija in praksa*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
31. Kobal, M. F., (2000), *Psihopatologija za varnostno in pravno področje*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Visoka policijsko-varnostna šola
32. Kolarič, Z., Črnak Meglič, A., Vojnovič, M. (2002), *Neprofitno volonterske organizacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
33. Korver, A. J. H. (1987), *What is a disaster?*, *Prehospital and Disaster medicine*, št. 2, 152–153

34. Kos, D. (1997), Refleksno dojetanje nevarnosti, Časopis za kritiko znanosti, let. XXV, št. 183
35. Kranjčec, R., Polič, M. (2000/2001), Usposabljanje za krizno odločanje, Ujma, št. 14–15, str. 401–405, Uprava RS za zaščito in reševanje. Ljubljana
36. Lajh, D. (2002), Pakt stabilnosti: Slovenija – nevladne organizacije. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije
37. Larson, U. C. (1998), Persuasion, Reception and Responsibility, Wadsworth Publishing Company
38. Levy Moreno, J., Teoman Moreno, Z. (2000), Skupine, njihova dinamika in psihodrama: Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka
39. Luhman, N. (1997), Pojem rizika, Časopis za kritiko znanosti, let. XXV, št. 183
40. Malešič, M. (1990), Obramba in varnost – podružbljanje, profesionalizacija, voluntarizem, Teorija in praksa, let. 27, št. 3/4, str. 422–429. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
41. Malešič, M. (1991) Civilna obramba na Švedskem, Ujma, št. 5, str. 243–246. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje
42. Malešič, M. (2001), Javnost o varstvu pred nesrečami, Nesreče in varstvo pred njimi. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje Ministrstva za obrambo
43. Malešič, M. (2004), Krizno upravljanje in vodenje v Sloveniji, izzivi in priložnosti. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
44. Maslow, A., H. (1987), Motivation and personality. New York: Harper Collins

45. Mednarodni odbor Rdečega križa (MORK): Mednarodno humanitarno pravo. Ženeva: Mednarodni odbor Rdečega križa
46. Mesec, B. (1994), Poglavlja iz metodologije raziskovanja v socialnem delu II., skripta. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo
47. Mesec, B. (1996), Poglavlja iz metodologije v socialnem delu I., skripta. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo
48. Mesec, B. (1998), Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo
49. Mesec, B. (2000), Prispevek kvalitativnih metod k empiričnemu raziskovanju v socialnem delu, Socialno delo, let. 39, št. 1, str. 33–38. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo
50. Mikuš Kos, A., Slodnjak, V. (2000), Nesreče, travmatski dogodki in šola: Pomoč v stiski, DZS. Ljubljana
51. Musek, J. (1982), Osebnost: Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum
52. Musek, J. (2000), Nova psihološka teorija vrednot: Educy – Inštitut za psihologijo osebnosti. Ljubljana
53. North, C. S., Nixon, S. J., Shariat, S., Mallonee, S., McMillen, J. C., Spitznagel, E., L., Smith, E. M. (1999), Psychiatric disorders among survivors of the Oklahoma City Bombing, *Jama*, 282, 755 – 762. Chicago: American Medical Association
54. Office for Official Publications of the European Communities, 2000: Vade-mecum of civil protection in the European Union
55. Perko, D. Lega in pokrajine, (2002), Nesreče in varstvo pred njimi. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje Ministrstva za obrambo, 8–13

56. Pfefferbaum, B. (1998), Caring for children affected by disaster. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 7, 579 – 597.
57. Polič, M. (zbral in uredil), (1994), *Psihološki vidiki nesreč*. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje
58. Polič, M. (1999), Komuniciranje z javnostjo ob nesrečah, *Ujma*, št. 13, str. 350–354, Uprava RS za zaščito in reševanje. Ljubljana
59. Polič, M. (1996), Vedenje ljudi ob požarih, *Požar*, št. 4, str. 16 – 19
60. Polič, M. (1997), Nevarnost in človeško vedenje, *Ujma*, št. 11, str. 286 – 289, Uprava RS za zaščito in reševanje. Ljubljana
61. Prezelj, I. (2000), *Varnost sodobne družbe kot večdimenzionalni pojav*, magistrska naloga. Ljubljana
62. Prezelj, I. (2001), Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi, *Teorija in praksa*, letnik XXXVIII, št. 1, str. 127 – 141
63. Raphael, B. (1993), *Disasters Management*. National Health and Medical Research Council publication. Canberra: Australian Government Publishing Service
64. Retterstol, N., Mortensen Sunndt, M. (2001), *Disasters and After Effects*: Atlantic Press
65. Rus, V. (1990), *Socialna država in družba blaginje*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo Domus
66. Saleeby, D. (1992), *The Strengths Perspective in Social Work Practice*. New York, London: Longman
67. Sarkesian, S. C., Williams, J. A., Cimbalá, S. J. (1998), *US national security*. London: Lynne Reiner Publishers

68. Smith, E. M., North, C. S., McCool, R. E., Shea, J. M. (1990), Acute postdisaster psychiatric disorders: identification of persons at risk. *American Journal of Psychiatry*, 147, 202 – 206
69. Smith, E. R., Mackie D. M., (1999), *Social Psychology*, Psychology Press
70. Solomon, S. D., Bravo, M., Rubio Stipek, M., in ostali (1993), Effect of family role on response to disaster. *Journal of Traumatic Stress*, 6, 255 – 269
71. Taylor, A. J. W., Frazer, A. G. (1981), The stress of post disaster body handling and victim identification. *Journal of Human Stress*, 8, 4 – 12
72. Thompson, M., Norris, F., Hanacek, B. (1993), Age differences in the psychological consequences of Hurricane Hugo. *Psychology and Aging*, 8, 606–616
73. Turnšek, G. (2001), *Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje v sistemu državne uprave, diplomsko delo*. Ljubljana
74. *Uprava RS za zaščito in reševanje Ministrstva za obrambo (gradivo zbral in uredil Bojan Ušeničnik), (2002), Nesreče in varstvo pred njimi*. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje Ministrstva za obrambo
75. *Uprava RS za zaščito in reševanje Ministrstva za obrambo, Državni načrt zaščite in reševanja ob potresu (2003)*: Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje Ministrstva za obrambo
76. Ullman, Richard (1983): *Redefining Security*. *International Security*, let. 8, št. 1
77. Ursano, R. J., Grieger, T. A., McCarroll, J. E. (1996), Prevention of posttraumatic stress: Consultation, training and early treatment, 441 – 462. New York: Guilford
78. *Vlada RS, (2001), Nacionalni program varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami od leta 2001 do 2006*. Ljubljana

79. Vlada RS, (2001), Strokovna doktrina zaščite, reševanja in pomoči. Ljubljana

80. Zaviršek, D. (1995), Power to the People with Disabilities, Socialno delo, št. 35.
Ljubljana: Visoka šola za socialno delo

81. Žura, M. (1999), Mirovne sile OZN in človekoljubne organizacije v operacijah
ohranjanja miru, diplomsko delo. Ljubljana

Zakonske podlage:

1. Temeljna ustavna listina Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 1 – 4/1991
2. Resolucija o nacionalni varnosti RS
3. Zakon o varuhu človekovih pravic, Uradni list RS, št. 71/1993
4. Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami, Uradni list RS, št. 64/1994
5. Zakon o Rdečem križu Slovenije, Uradni list RS, št. 7/1993
6. Uredba o organiziranju, opremljanju in usposabljanju sil za zaščito, reševanje in pomoč, Uradni list. RS, št. 22/99, 99/1999, 102/2000
7. Uredba o organizaciji in delovanju sistema opazovanja, obveščanja in alarmiranja, Uradni list RS, št. 45/1997
8. Uredba o izvajanju materialne dolžnosti za potrebe obrambe, zaščite, reševanja in pomoči (Ur. l. RS, št. 35/1997, 33/2000
9. Uredba o izdelavi načrtov zaščite in reševanja, Uradni list, RS, št. 48/93
10. Navodilo o pripravi ocen ogroženosti, Uradni list RS, št. 39/1995

Drugi viri:

1. Mednarodna delegacija mednarodne federacije Rdečega križa, Budimpešta: Psihosocialna pomoč v primeru naravnih in drugih nesreč, delavnica, maj 2002
2. IC URSZR: Upravljanje nesreč/National Disaster Management Course, delavnica, marec 2004

www.mors.si

<http://www.mo-rs.si/urszr/>

www.sciencedirect.com

www.rks.si

www.sigov.si/mop

<http://www.ifrc.org/>

<http://www.usatoday.com/weather/wsaf0.htm>

<http://www.bbc-safety.co.uk/guidance/naturaldisasters/disasters.htm>

<http://www.statefarm.com/consumer/disaster.htm>

<http://www.in.gov/safetynet/natural>

<http://www.redcross.org/services/disaster/>

http://www.cce.cornell.edu/food/ed_resources/pdf_files/natural_disasters.pdf

http://www.pge.com/004_safety/004c_storms.shtml
<http://www.safecanada.ca/link>
<http://science.uniserve.edu.au/school/resource/natdis.html>
<http://www.kckps.k12.ks.us/safety/disasters.html>
<http://www.kckps.org/crisis/disasters.html>
<http://www.acf.dhhs.gov/programs/liheap/health.htm>
<http://www.nsfconsumer.org/environment/disasters.asp>
http://www.bonus.lycos.com/lycos/list/n_naturald.right.html
http://psychcentral.com/library/natural_disasters.htm
<http://library.thinkquest.org/C003603/english/glossary.shtml>
www.nceev.org/resources/terms.html
<http://www.google.com/search?hl=en&lr=&oi=defmore&q=define:natural+disaster>
http://en.wikipedia.org/wiki/Natural_disaster
<http://www.adaa.org/AnxietyDisorderInfor/PTSD.cfm>
<http://www.athealth.com/Consumer/disorders/PTSD.html>
<http://www.bt.cdc.gov/masstrauma/copingpub.asp>

13. Seznam prilog

Priloga 1: Vprašalnik

Priloga 2: Načela iz Doktrine zaščite, reševanja in pomoči

Priloge 3–12: grafični prikazi empirične raziskave, ki za raziskavo nimajo temeljnega pomena, prispevajo pa k lažjemu razumevanju celotne raziskave in potrditvi/zavrnitvi postavljenih hipotez

Priloga 3: Ocenite ogroženost Slovenije zaradi naslednjih pojavov (naravne nesreče) s predloženo štiristopenjsko lestvico. (ločen prikaz odgovorov)

Priloga 4: Ali se je v času pred nesrečo (vsaj eno leto prej) kdo z vami pogovarjal ali vas opozarjal na nevarnosti na območju, kjer živite? (ločen prikaz odgovorov)

Priloga 5: Kakšno je bilo obveščanje o potrebnem ravnanju po nesreči? (ločen prikaz odgovorov)

Priloga 6: Kako so bila obvestila posredovana? (ločen prikaz odgovorov)

Priloga 7: Kdo vas je obveščal? (ločen prikaz odgovorov)

Priloga 8: V kolikem času se je življenje vrnilo v vsakodnevne tirnice? (ločen prikaz odgovorov)

Priloga 9: Ali ste sami zaprosili za pomoč in če da, koga ste zaprosili? (ločen prikaz odgovorov)

Priloga 10: Kako hitro ste bili deležni pomoči? (ločen prikaz odgovorov)

Priloga 11: Kdo je vas osebno ali vašo družino obiskal po nesreči? (ločen prikaz odgovorov)

Priloga 12: Ali se vam zdi, da imajo institucije, ki nudijo pomoč ob nesreči, dobro izdelane kriterije za razdeljevanje pomoči? (ločen prikaz odgovorov)

Priloga 1: Vprašalnik

Vprašalnik za prizadete v naravnih nesrečah:

Potres l. 1998 – severozahodna Slovenija

Poplave l. 1998 – celjsko področje

Zemeljski plaz l. 2000 – Log pod Mangartom

Suša l. 2003 – Prekmurje (vaško okolje, ne mesta)

OGROŽENOST

1. Ocenite ogroženost Slovenije zaradi naslednjih pojavov. Ocenjujete tako, da obkrožite oceno, ki ustreza vašemu mnenju s predloženo štiristopenjsko lestvico.

1. ni ogrožena
2. ogrožena
3. precej ogrožena
4. zelo ogrožena
9. ne vem, b.o.

vojna	1	2	3	4	9
naravne nesreče	1	2	3	4	9
tehnološke nesreče	1	2	3	4	9
terorizem	1	2	3	4	9
kriminal	1	2	3	4	9

2. Ocenite ogroženost Slovenije zaradi naslednjih pojavov (naravne nesreče). Ocenjujete tako, da obkrožite oceno, ki ustreza vašemu mnenju.

1. ni ogrožena
2. ogrožena
3. precej ogrožena
4. zelo ogrožena
9. ne vem, b.o.

potres	1	2	3	4	9
zemeljski plaz	1	2	3	4	9
poplava	1	2	3	4	9
suša	1	2	3	4	9
pozeba	1	2	3	4	9
žled	1	2	3	4	9
požar	1	2	3	4	9
visoko plimovanje morja	1	2	3	4	9
vihar, močan veter, burja	1	2	3	4	9

3. Kako ocenjujete ogroženost vaše lokalne skupnosti zaradi naslednjih nesreč?

1. ni ogrožena
2. ogrožena
3. precej ogrožena
4. zelo ogrožena

9. ne vem, b.o.

potres	1	2	3	4	9
zemeljski plaz	1	2	3	4	9
poplava	1	2	3	4	9
suša	1	2	3	4	9
pozeba	1	2	3	4	9
žled	1	2	3	4	9
požar	1	2	3	4	9
vihar, močan veter, burja	1	2	3	4	9

4. Kako razmišljate o ogroženosti vašega območja?

1. me močno obremenjuje in sem že razmišljal, da bi se odselil
2. temu dajem velik pomen in predstavlja del moje vsakodnevne zavesti
3. se zavedam, da živim na ogroženem območju, vendar se s tem ne obremenjujem
4. zame nima večjega pomena, s tem se ne ukvarjam
5. menim, da ne živim na ogroženem območju
9. ne vem, b. o.

5. Gledano splošno (upoštevajoč naravne/tehnološke nesreče, možnost vojaškega/terorističnega napada, števila kriminalnih dejanj) se kot prebivalec Slovenije počutim:

1. zelo nevarno
2. nevarno
3. varno
4. popolnoma varno
9. ne vem, b.o.

OPOZARJANJE, USPOSABLJANJE

1. Ali se je v času pred nesrečo (vsaj eno leto prej) kdor koli z vami pogovarjal ali vas opozarjal na nevarnosti v območju, kjer živite?

1. Da. Kdo? O čem?

2. Ne.

2. Ali je bilo v vašem kraju eno leto pred nesrečo organizirano kakršno koli usposabljanje s področja zaščite in reševanja ob naravnih nesrečah, na katerega ste bili povabljeni?

1. Da
2. Ne
3. Če da – kdo je bil organizator/izvajalec usposabljanja?

3. Ali je bilo v vašem kraju eno leto po nesreči organizirano kakršno koli usposabljanje s področja zaščite in reševanja ob naravnih nesrečah, na katerega ste bili povabljeni?

1. Da
2. Ne
3. Če da – kdo je bil organizator/izvajalec usposabljanja?

4. Ali ste se omenjenega usposabljanja udeležili? (odgovarjajo anketiranci, ki so na 3. vprašanje odgovorili DA)

1. Da
2. Ne

5. Ali bi se v prihodnosti udeležili usposabljanj s področja zaščite in reševanja, če bi bila organizirana v vašem kraju?

1. da, želel bi si pridobiti nekaj splošnega znanja iz preventivnih dejavnosti pred nesrečami (kako se zaščitim pred nesrečami)
2. da, želel bi si pridobiti več znanja:
 - a. iz prve pomoči da ne
 - b. o delovanju civilne zaščite da ne
 - c. o ravnanju v primeru posamezne nesreče da ne
(potres, požar, poplava ...)
3. ne, to ni moja skrb
9. ne vem, b. o.

OBVEŠČANJE

1. Kakšno je bilo obveščanje o potrebnem ravnanju po nesreči?

1. obveščanja sploh ni bilo
2. menim, da je bilo na voljo premalo informacij
3. obveščen sem bil o vsem, kar sem moral vedeti
4. menim, da je bilo o nesreči posredovanih preveč informacij
8. ne spomnim se
9. ne vem, b. o.

2. Kako so bila obvestila posredovana?

1. osebno
2. pisno
3. preko medijev
4. nismo prejeli obvestil
8. ne spomnim se
9. ne vem, b. o.

3. Kdo vas je obveščal?

1. občinski organi
2. državni organi
3. civilna zaščita
4. humanitarne organizacije (Rdeči križ, Karitas ...)
5. predstavniki gasilcev
6. cerkev
7. drugi _____
8. nihče
9. ne vem, b. o.

PSIHOSOCIALNE POSLEDICE

1. Kako je na vas vplivala nesreča, o kateri govorimo? (možnih je več odgovorov)

- 3. prizadela me je kot izguba hiše in (ali) nekaterih drugih objektov
- 3. izgubil sem zaposlitev
- 3. zmanjšal se je družinski prihodek
- 3. trpelo je družinsko življenje
- 3. poslabšali so se stiki z drugimi ljudmi
- 3. izgubil sem nekatere prijatelje
- 3. slabo sem se počutil
- 3. bil sem prestrašen
- 3. imel sem motnje spanja
- 3. imel sem motnje teka
- 3. na noben način ni vplivala
- 3. nič od navedenega, drugo _____

2. Kakšni so bili vaši občutki po nesreči? (možnih je več odgovorov)

- 3. nisem se počutil nič drugače
- 3. bil sem presenečen nad dogajanjem
- 3. bilo me je strah
- 3. skrbelo me je, kaj se bo še zgodilo
- 3. bil sem jezen
- 3. bil sem zaskrbljen zase in svoje najbližje
- 3. počutil sem se zelo ogroženo
- 3. počutil sem se nemočnega
- 3. počutil sem se brez nadzora nad dogodki
- 3. bil sem žalosten
- 3. bil sem zmeden
- 3. od takrat sem pogosteje bolan
- 3. večkrat se slabo počutim
- 3. imam nočne more
- 3. težje se zberem za delo in vsakodnevne opravke
- 3. od takrat imam več konfliktov z ljudmi okoli mene
- 3. nič od navedenega

3. Kakšna je bila vaša prva reakcija po nesreči?

- 1. zbral sem se in se takoj zavedel, kaj se je zgodilo
- 2. preveril sem, kaj se dogaja z mojimi najbližjimi

3. preveril sem poškodovanost hiše in drugih poslopij
4. preveril sem poškodovanost kmetijskih površin
5. pomagal sem drugim
6. bil sem v šoku, nisem mogel razmišljati
7. drugo _____
8. ne spomnim se

4. V kolikem času se je življenje vrnilo v vsakodnevne tirnice?

1. ves čas je potekalo normalno
2. v nekaj dneh
3. v nekaj tednih
4. v treh do šestih mesecih
5. še danes čutim posledice dogodka
8. ne spomnim se več
9. ne vem, b. o.

5. Kako se je za vas življenje po nesreči spremenilo? (možnih je več odgovorov)

3. nesreča ni vplivala na moje življenje
3. danes vidim večji smisel v življenju
3. na življenje gledam kot na »zelo minljivo stvar«
3. življenje doživljam manj »resno«, humor mi je bližje kot nekoč
3. z drugimi ljudmi imam bolj pristne odnose
3. z drugimi ljudmi pridem hitreje v konflikt
3. poglobili smo družinske vezi in izboljšali odnose
3. družinske vezi in odnosi so se poslabšali
3. od takrat imam več prijateljev
3. od takrat imam manj prijateljev
3. od takrat sem bolj veren
3. o svojih občutjih od takrat lažje govorim
3. o svojih občutjih od takrat težje govorim
3. materialne dobrine mi od takrat pomenijo manj
3. materialne dobrine mi od takrat pomenijo več
8. nič od navedenega
9. ne vem, b. o.

POMOČ

1. Kakšne oblike pomoči ste bili deležni po nesreči, o kateri vas sprašujemo? (možnih je več odgovorov)

3. pomoč v obliki hrane
3. pomoč v obliki vode in ostale pijače
3. pomoč v obliki oblačil
3. pomoč v obliki bivalnih zmogljivosti (zabojniki, apartma, počitniška hiša ...)
3. pomoč v obliki denarja (tudi odškodnina za nastalo škodo)
3. ugodno bančno posojilo
3. nasvet strokovnjakov s področja nesreče, ki vas je prizadela (gradbeniki, kmetijski svetovalci, strokovnjaki s področja voda ...)

- 3. pomoč pri popravilu hiše
- 3. pomoč pri spravilu kmetijskih pridelkov
- 3. pomoč v obliki hrane za živino
- 3. pogovor s psihologom, socialnim delavcem, psihiatrom
- 3. pogovor z duhovnikom
- 3. pogovor s predstavnikom reševalnih služb
- 3. prostovoljec, ki se je dodatno ukvarjal z otroki (zlasti učna pomoč)
- 3. pomoč osebe v gospodinjstvu
- 3. nismo bili deležni nobene pomoči
- 9. ne vem, b. o.

2. Ali ste že slišali za izraz »psihosocialna pomoč«? Kaj si predstavljate pod tem izrazom? (navedite nekaj besed, ki vam ob navedenem izrazu padejo na misel)

3. Kaj menite o potrebnosti psihosocialne pomoči za vas osebno?

- 1. nisem niti pomislil, da bi jo potreboval
- 2. bila mi je ponujena, pa sem jo odklonil
- 3. bila bi dobrodošla, vendar nisem vedel, na koga naj se obrnem
- 4. bila mi je ponujena in sem jo sprejel
- 5. močno bi jo potreboval, pa je nisem prejel
- 6. ne poznam te oblike pomoči, mi je popolnoma tuja
- 9. ne vem, b. o.

4. Ali je bila nudena pomoč (kakršna koli) skladna z vašimi pričakovanji?

- 1. da, popolnoma
- 2. ne, dobili smo premalo pomoči
- 3. ne, dobili smo popolnoma drugačno pomoč, kot bi jo potrebovali, potrebovali bi _____ pomoč, prejeli pa smo _____ pomoč
- 4. nobene pomoči nismo prejeli

5. Koliko je za vas pomembna posamezna vrsta pomoči? (označite na štiri stopenjski lestvici)

- 1. popolnoma nepomembna
- 2. pomembna
- 3. precej pomembna
- 4. zelo pomembna
- 9. ne vem, b. o.

1. pomoč v obliki hrane	1	2	3	4	9
2. pomoč v obliki vode in drugih pijač	1	2	3	4	9
3. pomoč v obliki oblačil	1	2	3	4	9
4. pomoč v obliki bivalnih zmogljivosti (zabojniki, apartma, počitniška hiša ...)	1	2	3	4	9
5. pomoč v obliki denarja (tudi odškodnina za nastalo škodo)	1	2	3	4	9
6. ugodno bančno posojilo		1	2	3	4
9					
7. nasvet strokovnjakov s področja nesreče,		1	2	3	4
9					

ki vas je prizadela (gradbeniki, kmetijski svetovalci, strokovnjaki s področja voda ...)

8. pomoč pri popravilu hiše	1	2	3	4	9
9. pomoč pri spravilu kmetijskih pridelkov		1	2	3	4
9					
10. pomoč v obliki hrane za živino	1	2	3	4	9
11. pogovor s psihologom, socialnim delavcem, psihiatrom	1	2	3	4	9
12. pogovor z duhovnikom	1	2	3	4	9
13. pogovor s predstavnikom reševalnih služb	1	2	3	4	9
14. prostovoljec, ki bi se dodatno ukvarjal z otroki (zlasti učna pomoč)	1	2	3	4	9
15. pomoč osebe v gospodinjstvu	1	2	3	4	9

6. Kakšno obliko pomoči bi po vašem mnenju potreboval nekdo, ki je v naravni nesreči izgubil koga od najbližjih?

1. odškodninsko (npr. zavarovalnino)
2. enkratno denarno pomoč
3. pogovor s psihologom, socialnim delavcem, psihiatrom
4. tolažbo najbližjih
5. pogovor z duhovnikom
6. nič ne bi potreboval
9. ne vem, b. o.

7. Kdo je vas osebno ali vašo družino obiskal po nesreči?

1. predstavniki vlade RS
2. predstavniki lokalne oblasti
3. predstavniki Centra za socialno delo
4. predstavniki gasilcev
5. predstavniki Rdečega križa
6. predstavniki Karitasa
7. verski predstavnik
8. ljudje iz lokalne skupnosti (prijatelji, sosedje, znanci, sodelavci)
9. nihče
10. drugi _____
9. ne vem, b. o.

8. Ali ste se sami obrnili nanje za pomoč?

1. Da.
Na koga? _____
Ali se je vaši prošnji za pomoč odzval? da ne

2. Ne.

9. Kako hitro ste bili deležni pomoči po nesreči?

1. pomoč smo dobili zelo hitro
2. pomoč smo dobili, vendar pozno
3. pomoč smo dobili v času, kakor smo pričakovali, to je _____ (ur, dni, tednov ...)
4. pomoč smo dobili pozneje, kakor smo pričakovali

5. pomoči nismo dobili
9. ne vem, b. o.

10. Kako dolgo po nesreči ste prejeli pomoč?

1. samo enkratno takoj po nesreči
2. do 3 mesece po nesreči
3. do 6 mesecev po nesreči
4. do 9 mesecev po nesreči
5. do 12 mesecev po nesreči
6. več kot 12 mesecev po nesreči
7. nobene pomoči nismo prejeli
9. ne vem, b. o.

11. Kdo vam je bil najbolj v psihično oporo ob nesreči?

1. člani najožje družine
 2. sosedje
 3. celotna sooseska
 4. sodelavci
 5. ljudje, ki jih do takrat sploh nisem poznal
 6. predstavniki državnih institucij
 7. predstavniki lokalnih institucij
 8. predstavniki humanitarnih organizacij (napišite katerih)
-
9. nihče
 9. ne vem, b. o.

12. Ali se vam zdi, da imajo institucije, ki nudijo pomoč ob nesreči, dobro izdelane kriterije za razdeljevanje pomoči?

1. da, pomoč je pravično razdeljena
2. ne, pomoč je nepravilno razdeljena
3. mislim, da bi institucije morale pred razdeljevanjem pomoči izdelati bolj natančne kriterije, komu pripada kolikšna in kakšna pomoč
4. o tem nisem razmišljal
9. ne vem, b. o.

Demografski podatki:

Spol:

- 1 – moški
- 2 – ženski

Letnica vašega rojstva: _____

Zakonski status:

- 1 – poročen(a)
- 2 – vdovec(a)
- 3 – razvezan(a)
- 4 – samski(a)
- 5 – izvenzakonska skupnost

Število otrok v času nesreče: _____

Število oseb v skupnem gospodinjstvu danes (vključno z anketiranim): _____

Število oseb v skupnem gospodinjstvu v času nesreče (vključno z anketiranim): _____

Navedite zadnjo šolo, ki ste jo redno ali izredno končali:

- 1 – nedokončana osnovna šola
- 2 – dokončana osnovna šola
- 3 – nedokončana strokovna ali srednja šola
- 4 – dokončana 2- ali 3-letna strokovna šola
- 5 – dokončana 4-letna srednja šola
- 6 – nedokončana višja ali visoka šola
- 7 – dokončana 2-letna višja šola
- 8 – dokončana visoka šola, fakulteta, akademija
- 9 – brez odgovora

Delovna aktivnost v času nesreče:

- 1 – polno zaposlen(a)
- 2 – zaposlen(a) za polovični delovni čas
- 3 – študent(ka)
- 4 – upokojenec(ka)
- 5 – brezposeln(a)
- 9 – brez odgovora

Delovna aktivnost danes:

- 1 – polno zaposlen(a)
- 2 – zaposlena(a) za polovični delovni čas
- 3 – študent(ka)
- 4 – upokojenec(ka)
- 5 – brezposeln(a)
- 9 – brez odgovora

Dohodek anketiranca:

Ali prejimate redne mesečne dohodke? Če da – kolikšen je bil vaš zadnji redni mesečni neto dohodek?

- 1. manj kot 150.000 SIT
- 2. med 151.000SIT in 250.000 SIT
- 3. med 251.000 SIT in 350.000 SIT
- 4. med 351.000 SIT in 500.000 SIT
- 5. 501.000 SIT in več
- 9. brez odgovora

Čas anketiranja: _____ minut (vpiše anketar).

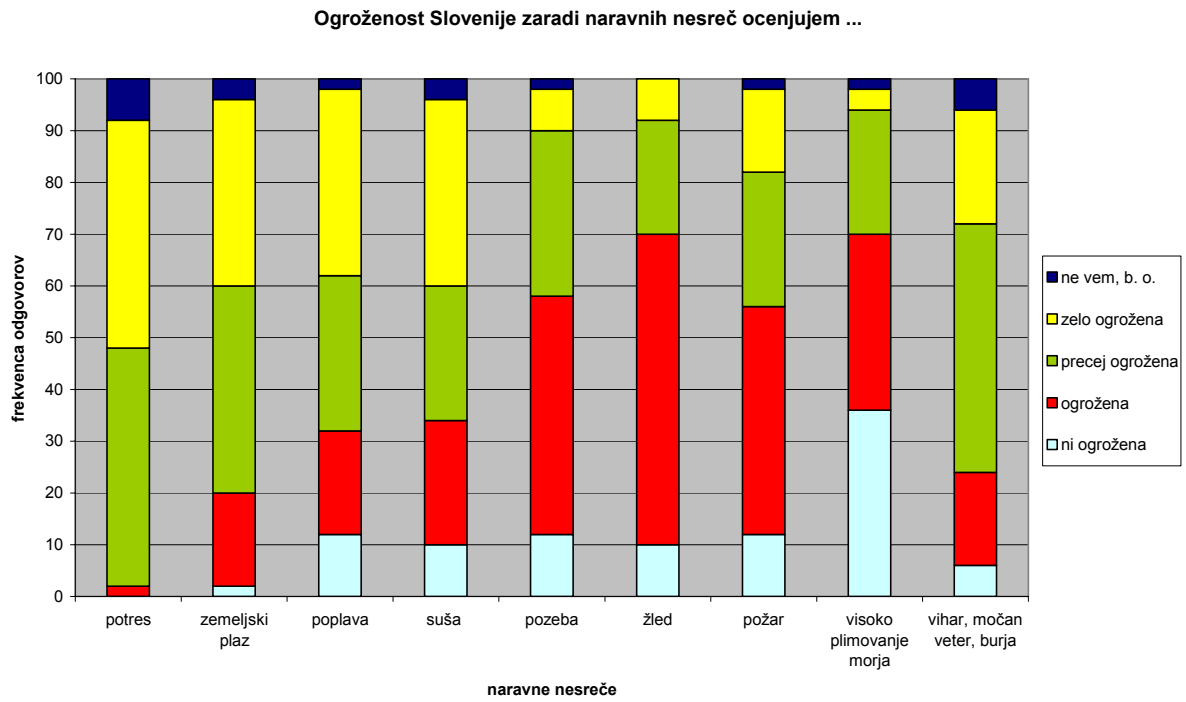
Priloga 2: Načela zaščite in reševanja (34)

1. Vsakdo ima pravico do zaščite, reševanja in pomoči, če je zaradi nesreče ogroženo njegovo življenje, zdravje ali premoženje.
2. Ob nesrečah imata zaščita in reševanje človeških življenj prednost pred vsemi drugimi zaščitnimi in reševalnimi dejavnostmi.
3. Vse dejavnosti za zaščito, reševanje in pomoč so človekoljubne narave.
4. Za zaščito, reševanje in pomoč se lahko načrtujejo in odredajo le tisti ukrepi, dejavnosti in ravnanje, ki imajo podlago v ustavi in zakonih.
5. Preventivni ukrepi imajo prednost pri vseh oblikah načrtovanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami.
6. Pri izvajanju zaščite, reševanja in pomoči se je treba izogibati nepotrebnim tveganjem
7. Ob nesreči je vsakdo dolžan pomagati po svojim močeh in sposobnostih.
8. Vsakdo mora osebi, ki je v življenjski nevarnosti, priskočiti na pomoč, če s tem ne ogrozi svojega življenja. Če pa ji ne more pomagati, mora o tem brez odlašanja obvestiti center za obveščanje, policijo ali ustrezno reševalno službo oz. za pomoč poskrbeti na drug način.
9. Vsakdo mora obvestiti najbližji center za obveščanje, policijo ali ustrezno reševalno službo o vsaki nevarnosti ali nesreči takoj, ko jo je opazil ali je zanjo izvedel.
10. Prebivalci morajo imeti dostop do informacij o nevarnostih naravnih in drugih nesreč ter o varstvu pred njimi.
11. Lokalna skupnost mora prebivalce obveščati o nevarnostih in zaščiti pred njimi ter jih seznaniti z načrti zaščite in reševanja ter ravnanjem ob nesreči.
12. Lokalne skupnosti so neposredno odgovorne za izvajanje zaščite, reševanja in pomoči na svojem območju.
13. Lokalna skupnost in država praviloma zagotavljata ob nesreči pomoč oz. socialno varnost le tistim, ki si je ne morejo zagotoviti sami.
14. Lokalna skupnost uporabi ob nesreči najprej svoje sile in sredstva za zaščito, reševanje in pomoč.
15. Vsaka fizična in pravna oseba ima pravico in dolžnost, da sama in skupaj z drugimi izvaja varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami in je v skladu z zakonom odgovorna za izvajanje zaščite, reševanja in pomoči. Najprej mora poskrbeti za svojo varnost in le, če svoje varnosti ne more zagotoviti, lahko prosi za pomoč drugih.
16. Vsaka fizična ali pravna oseba, ki je namenoma ali iz velike malomarnosti, povzročila ogroženost, zaradi katere so nastali stroški nujnega ukrepanja oz. je povzročila nesrečo, mora pokriti neposredno škodo, stroške zaščitnih ukrepov ter stroške zaščite in reševanja, vzpostavitve v prejšnje stanje ter stroške odškodnin.
17. Sile in sredstva za zaščito, reševanje in pomoč se organizirajo glede na ogroženost ter po prostorskem in funkcionalnem načelu, lahko pa se tudi kot kombinacija obeh načel
18. Sile, ki izvajajo zaščitne in reševalne dejavnosti v miru, te dejavnosti opravljajo s čim manjšimi organizacijskimi spremembami tudi v vojnem in izrednem stanju ter v drugih spremenjenih razmerah.
19. Sile za zaščito, reševanje in pomoč morajo biti organizirane, usposobljene in opremljene tako, da se na nesrečo lahko odzovejo v najkrajšem možnem času.
20. Enote in službe civilne zaščite se organizirajo predvsem za opravljanje tistih nalog zaščite, reševanja in pomoči, za katere niso zadolžene prostovoljne ali poklicne reševalne sestave, ali je teh sil premalo na določenem območju.
21. Vodenje zaščitnih in reševalnih akcij temelji na enostarešinstvu in obveznem izvajanju odločitev organov, ki so pristojni za vodenje zaščite, reševanja in pomoči.

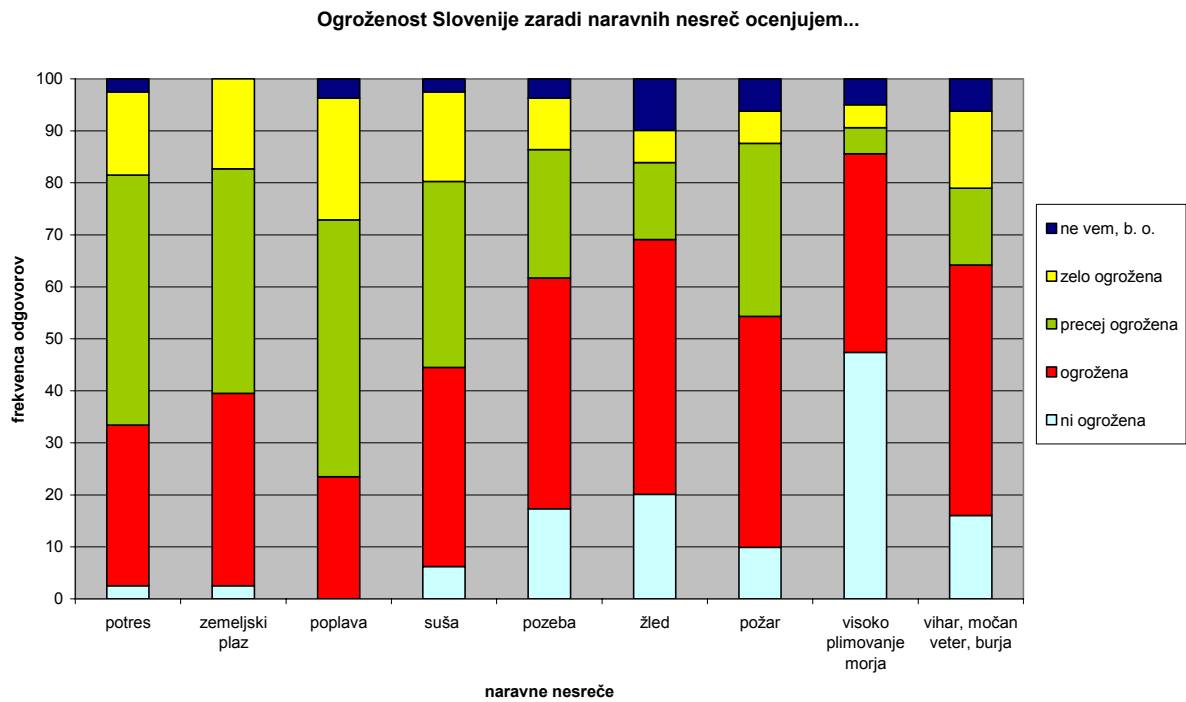
22. Vedno se uporabi le toliko sil za zaščito, reševanje in pomoč oz. reševalnega osebja, kolikor ga je mogoče uporabiti za racionalno izvajanje nalog zaščite, reševanja in pomoči.
23. Vsak poveljnik civilne zaščite, vodja intervencije, vodja reševalne enote, službe ali skupine, mora imeti namestnika. Če ga nima, pooblasti osebo, ki ga nadomešča.
24. Vsak poveljnik oz. vodja in vsak pripadnik ali reševalec mora v vsakem trenutku vedeti, kdo je njegov neposredno nadrejeni in kdo podrejeni.
25. Za varnost pripadnikov sil za zaščito, reševanje in pomoč pri delu so odgovorni poveljniki ali vodje intervencij, ki vodijo izvajanje zaščite, reševanja in pomoči. Za izvajanje predpisanih ukrepov za varnost in zdravje pri delu ter ustrezno osebno in skupno zaščitno opremo, skrbijo organi, ki organizirajo posamezne enote, službe in druge operative sestave.
26. Sile in sredstva ter uporabljeni ukrepi pri zaščiti, reševanju in pomoči, morajo biti v sorazmerju z ogroženostjo oz. posledicami nesreče.
27. Pri organiziranju in izvajanju zaščite, reševanja in pomoči se praviloma uporabijo obstoječi materialni in drugi viri, pa tudi enotni postopki in standardi, zaradi usklajenega delovanja različnih reševalnih sil, služb in sestav.
28. Vojsko in obrambna sredstva je mogoče uporabiti za zaščito reševanje in pomoč, če razpoložljive sile in sredstva ne zadostujejo za nujno reševanje in pomoč in če vojska ni nujno potrebna pri opravljanju obrambnih nalog.
29. Načrti zaščite in reševanja ter postopki pri njihovem izvajanju morajo biti enostavni, jasni in razumljivi, z njimi morajo biti seznanjeni vsi njihovi izvajalci.
30. Vse oblike zaščite, reševanja in pomoči se morajo izvajati v skladu z načeli mednarodnega humanitarnega prava in mednarodnega prava o varstvu ljudi, živali, kulturne dediščine in okolja pred škodljivimi vplivi naravnih in drugih nesreč ter v skladu s sprejetimi mednarodnimi obveznostmi.
31. V vojnem stanju morajo izvajalci zaščite, reševanja in pomoči izpolnjevati pogoje, določene z Ženevskimi konvencijami.
32. Država zagotavlja sodelovanje in solidarnost z drugimi državami pri varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami s sklepanjem mednarodnih pogodb, obveščanjem drugih držav o nevarnostih in nesrečah, z mednarodno izmenjavo podatkov ter pomočjo ob nesrečah.
33. Proti znanim tveganjem se je praviloma potrebno zavarovati. Povzročitelj tveganja se mora praviloma zavarovati pred proti odgovornosti za škodo, ki jo lahko povzroči tretji osebi.
34. Pomoč ob nesreči je praviloma brezplačna.

Priloga 3

Odgovori anketirancev Posočja

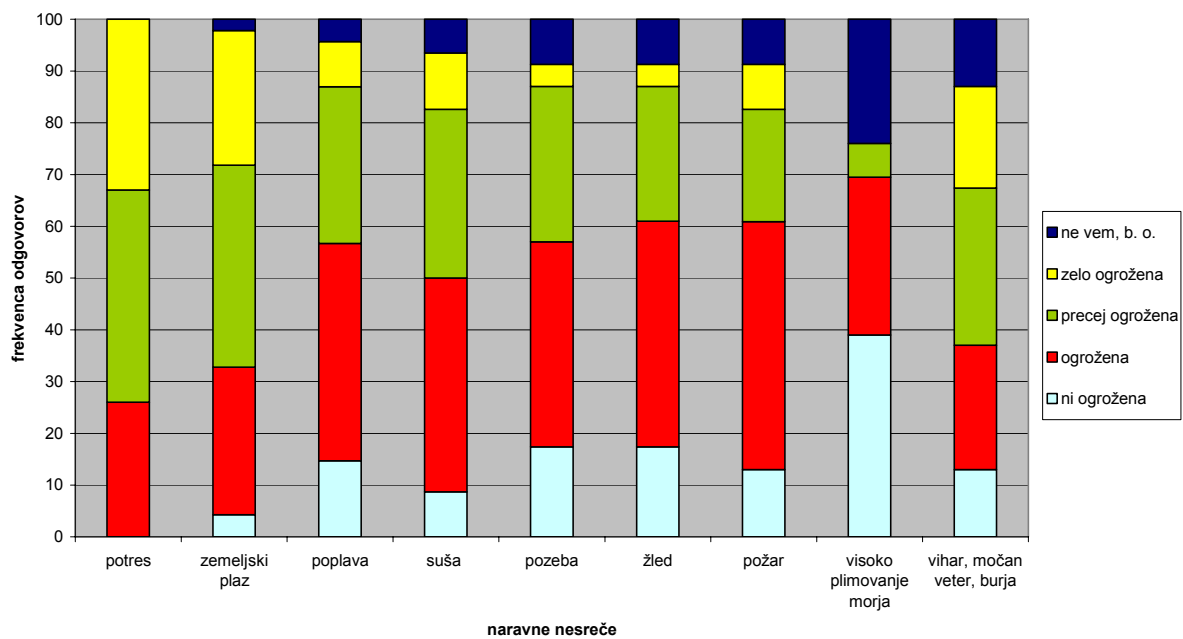

Odgovori anketirancev celjskega območja

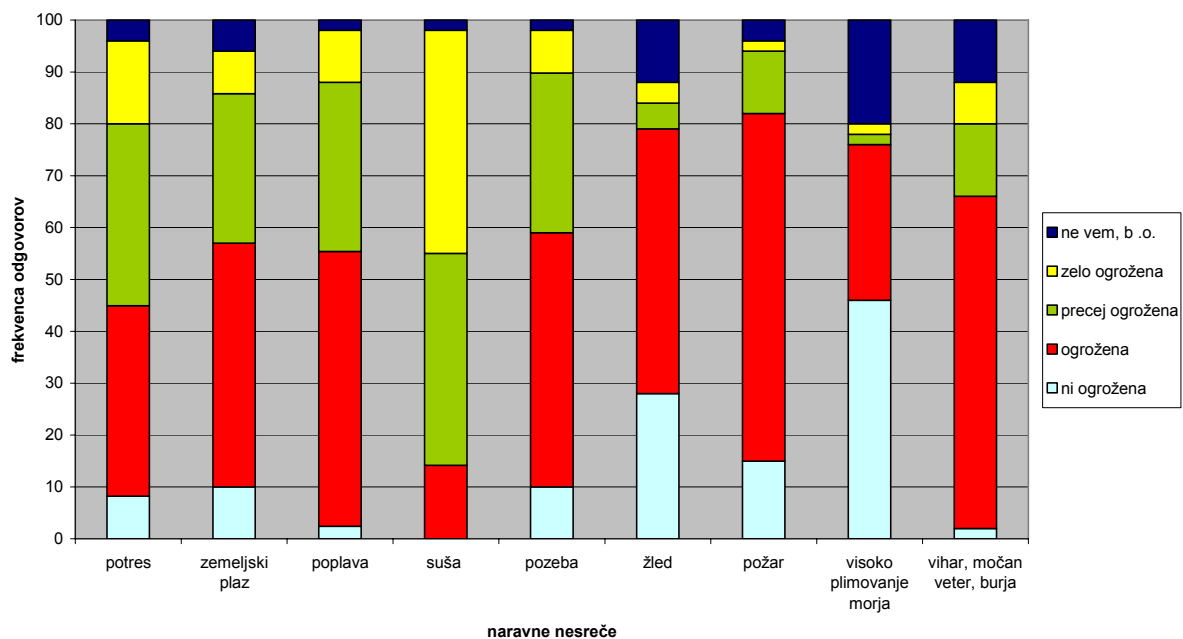
Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Ogroženost Slovenije zaradi naravnih nesreč ocenjujem ...

Odgovori anketirancev Prekmurja

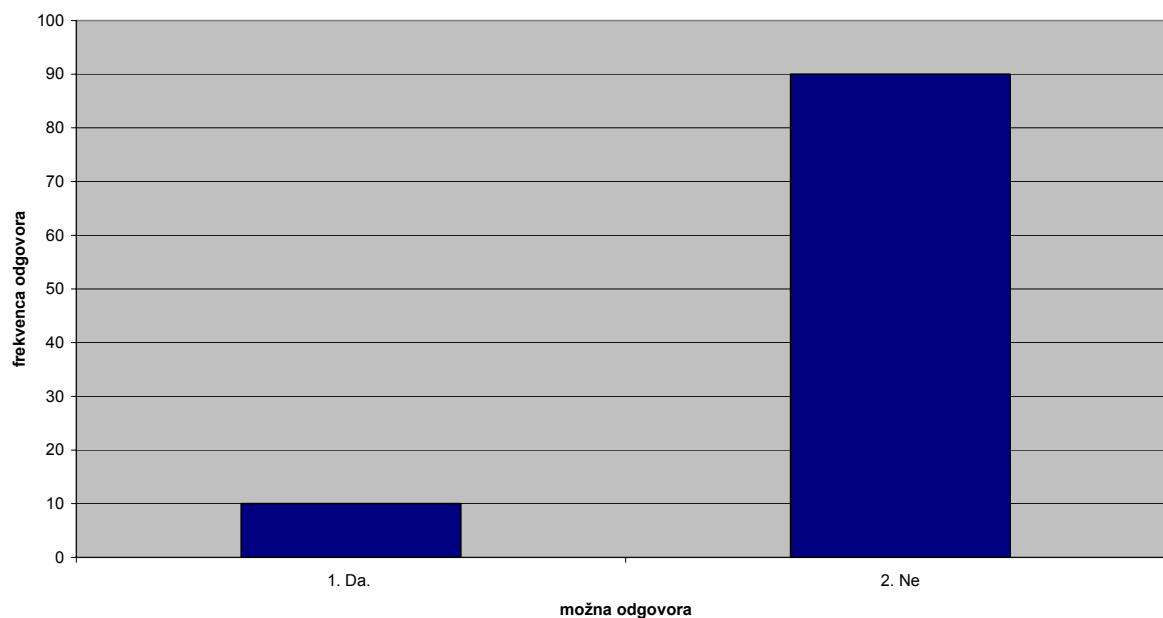
Ogroženost Slovenije zaradi naravnih nesreč ocenjujem kot...

Priloga 4

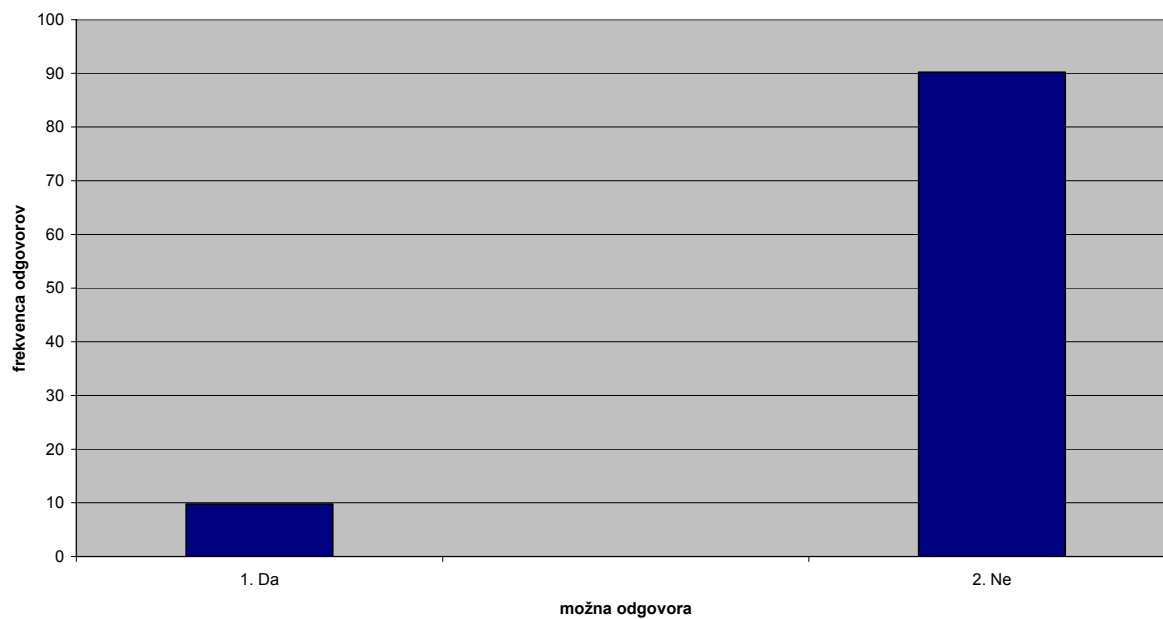
Odgovori anketirancev Posočja

Ali se je v času pred nesrečo (vsaj eno leto prej) kdorkoli z vami pogovarjal ali vas opozarjal na nevarnosti, kjer živite?

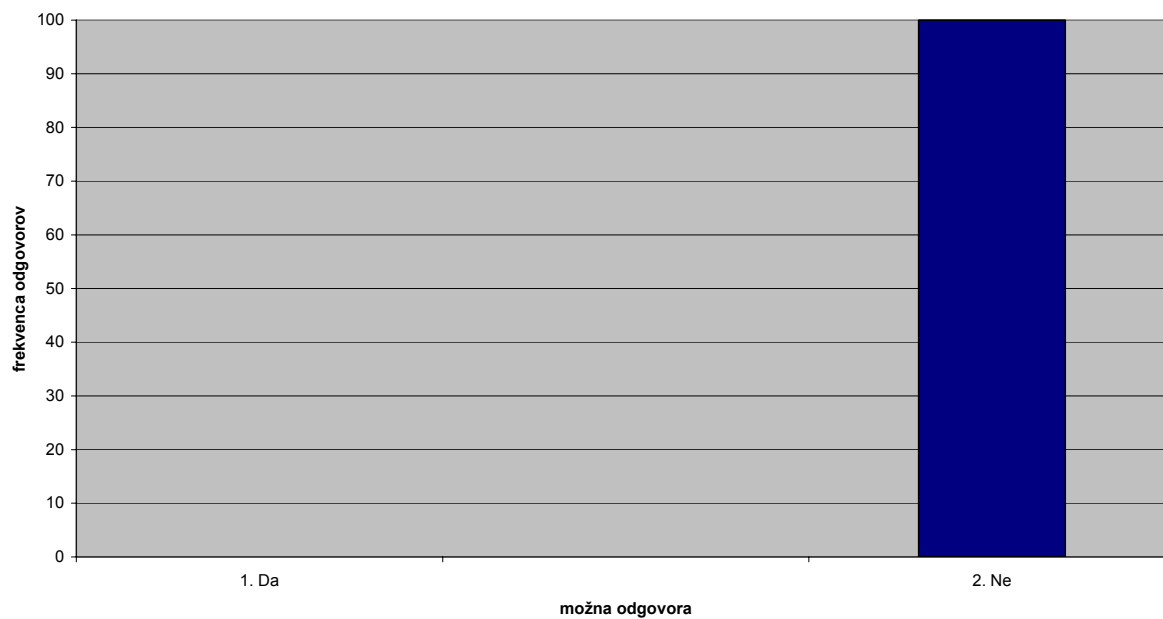
Odgovori anketirancev celjskega območja

Ali se je v času pre nesrečo (vsaj eno leto) kdorkoli z vami pogovarjal ali vas opozarjal na nevarnosti v območju, kjer živite?

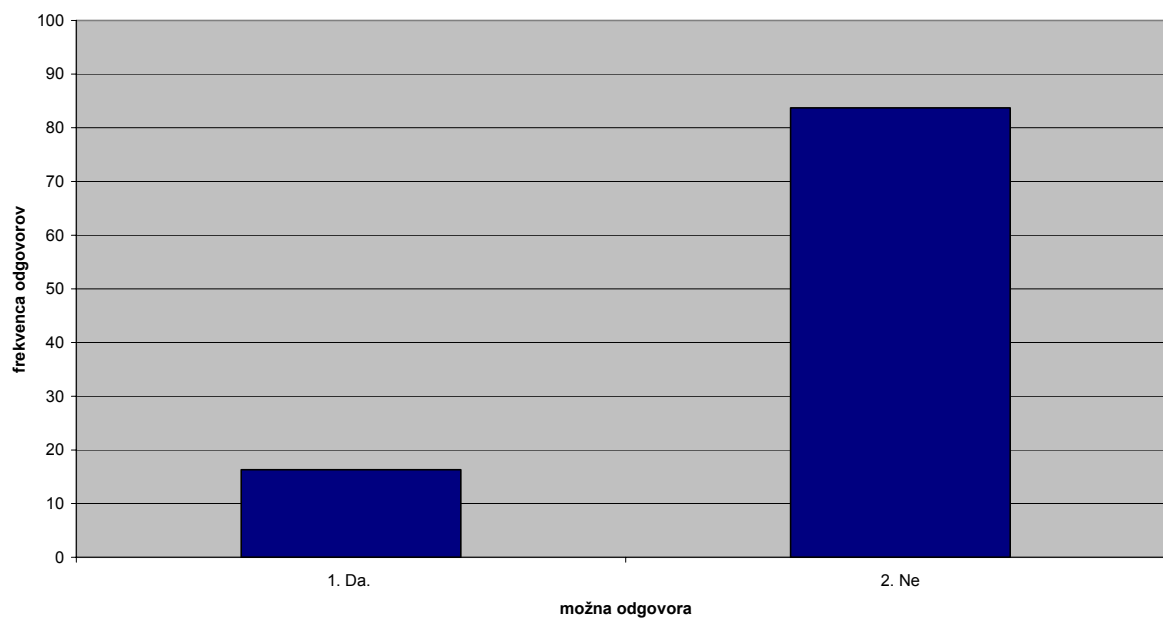
Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Ali se je v času pred nesrečo (vsaj eno leto prej) kdorkoli z vami pogovarjal ali vas opozarjal na nevarnosti v območju, kjer živite?

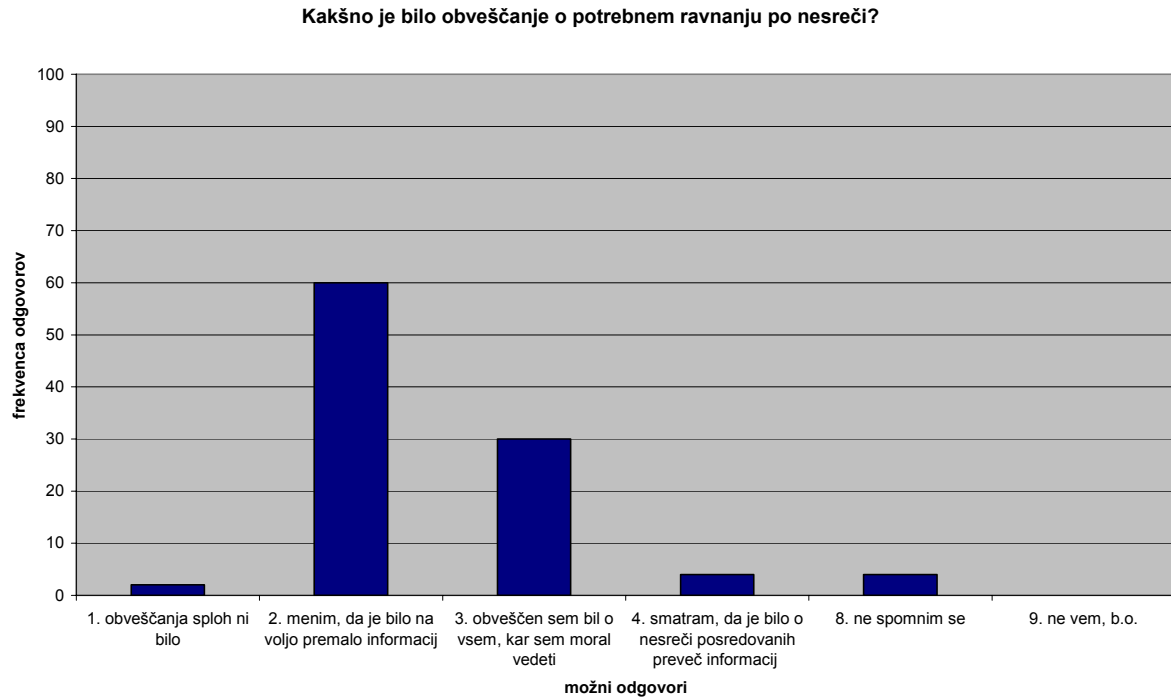
Odgovori anketirancev Prekmurja

Ali se je v času pred nesrečo (vsaj eno leto prej) kdorkoli z vami pogovarjal ali vas opozarjal na nevarnosti v območju, kjer živite?

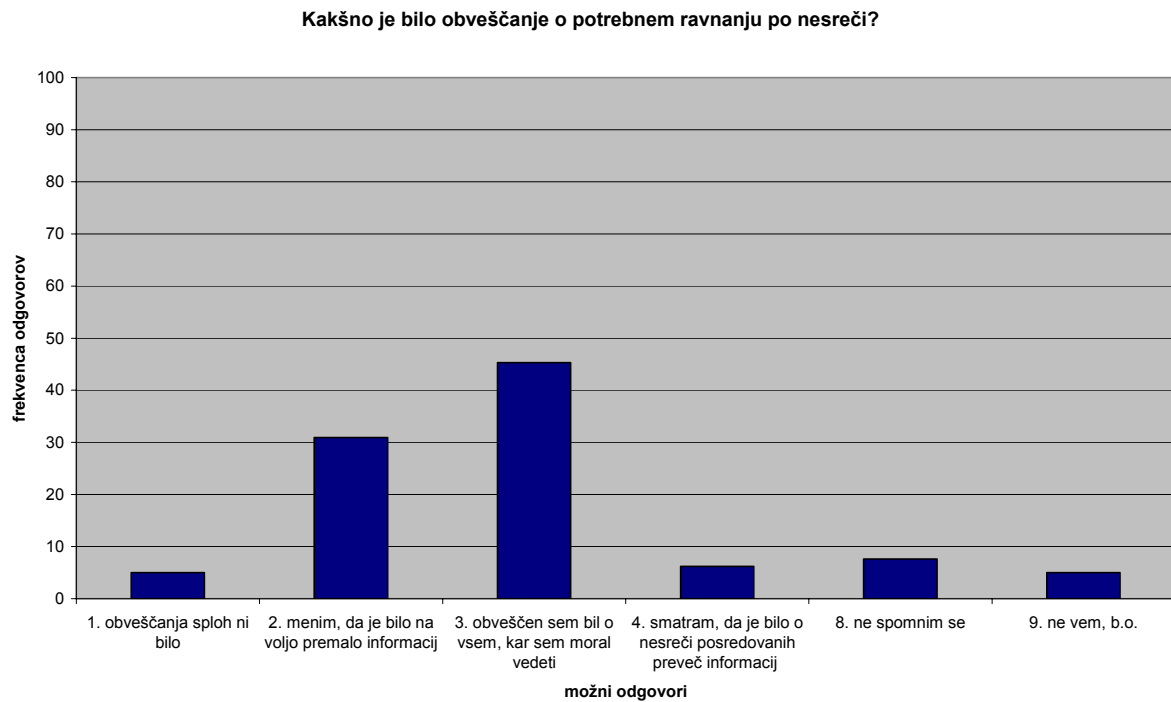

Priloga 5

Odgovori anketirancev Posočja

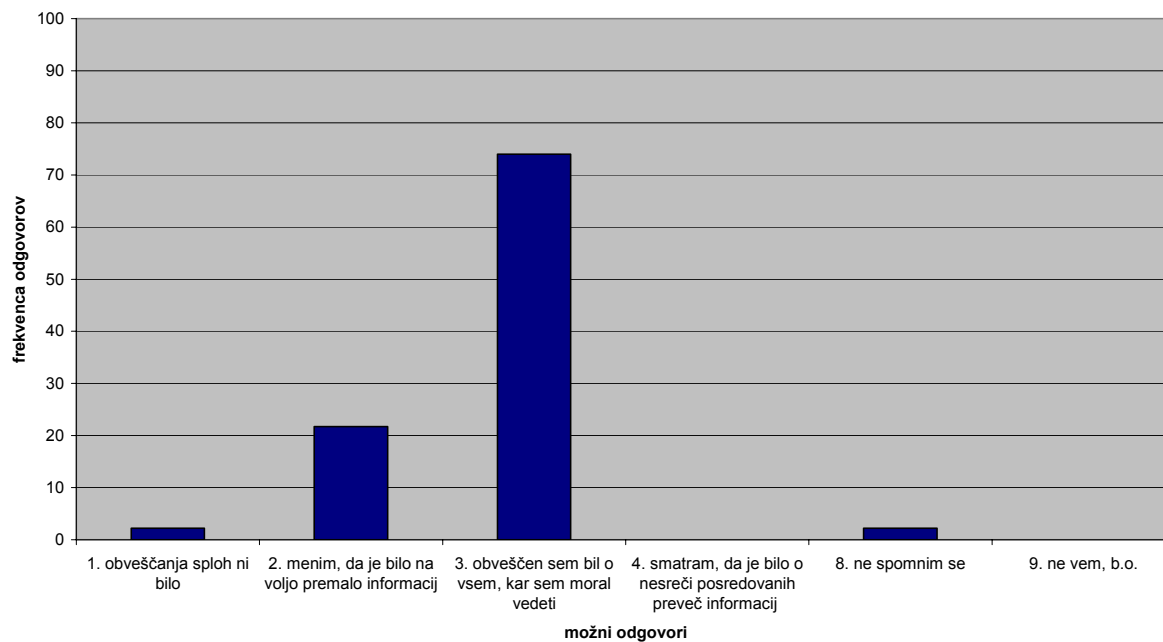

Odgovori anketirancev celjskega območja

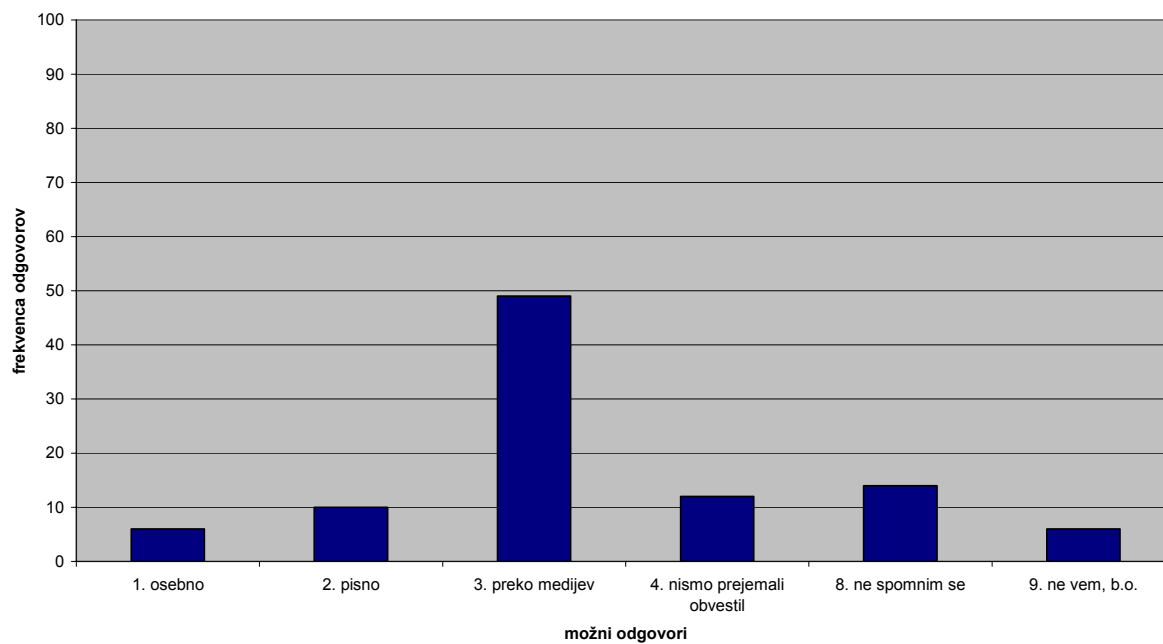
Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Kakšno je bilo obveščanje o potrebnem ravnanju po nesreči?

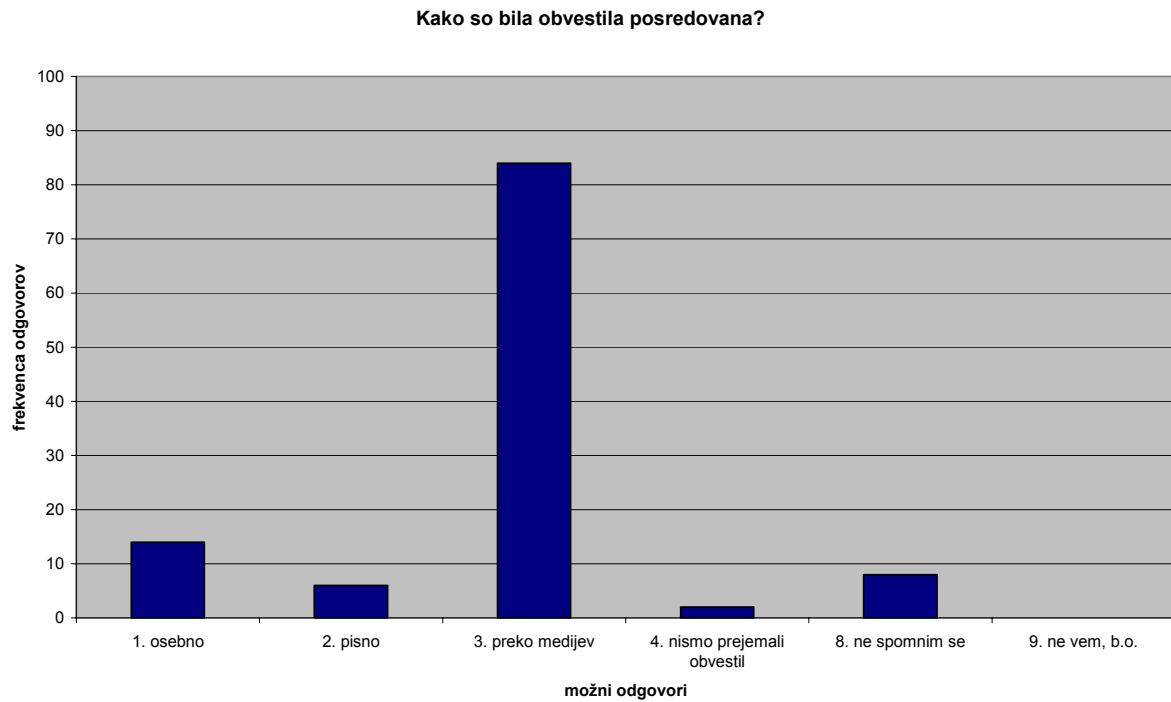
Odgovori anketirancev Prekmurja

Kako so bila obvestila posredovana?

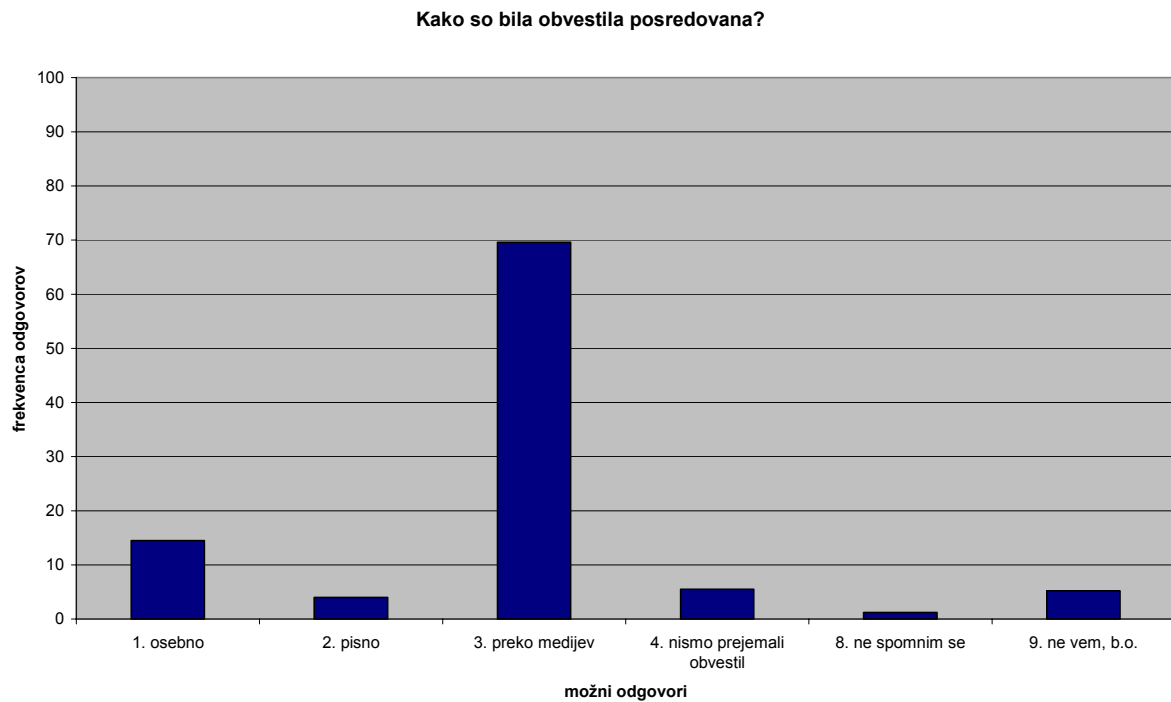

Priloga 6

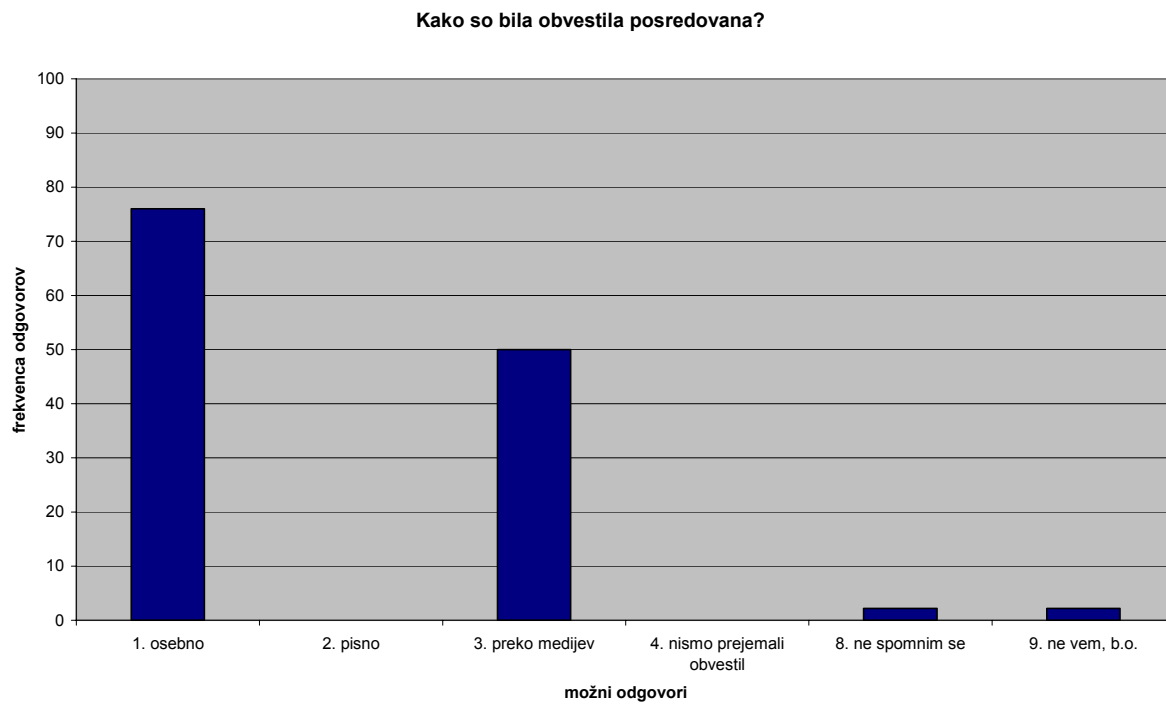
Odgovori anketirancev Posočja

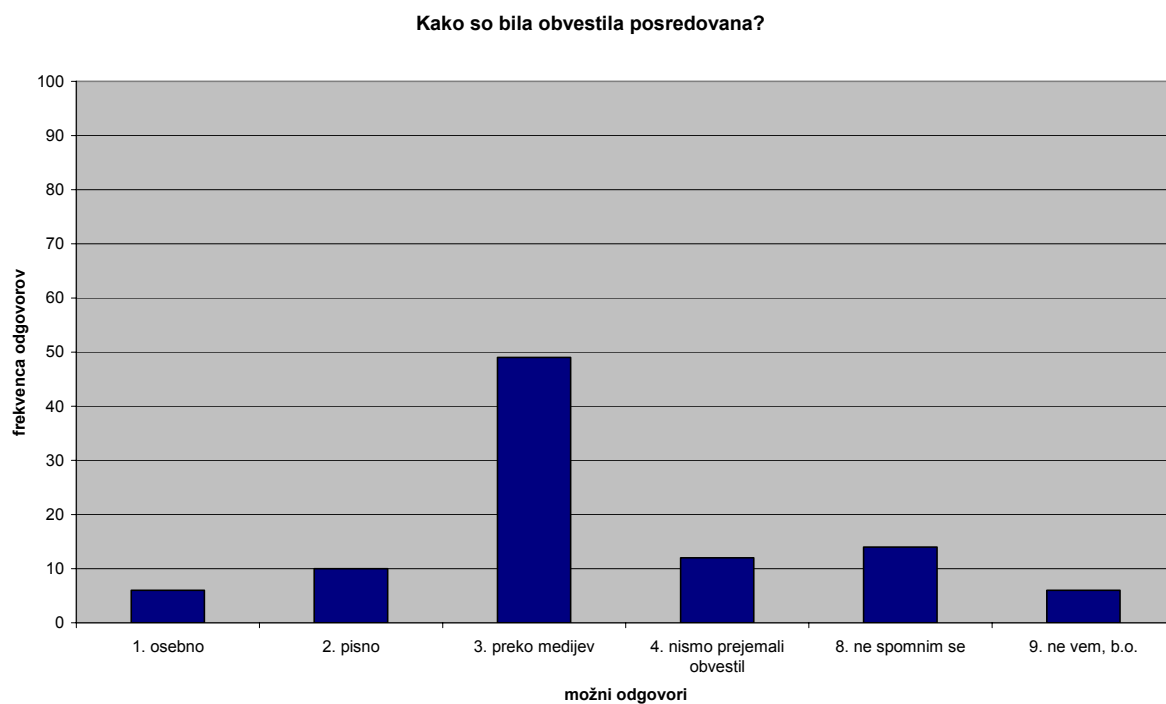
Odgovori anketirancev celjskega območja

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

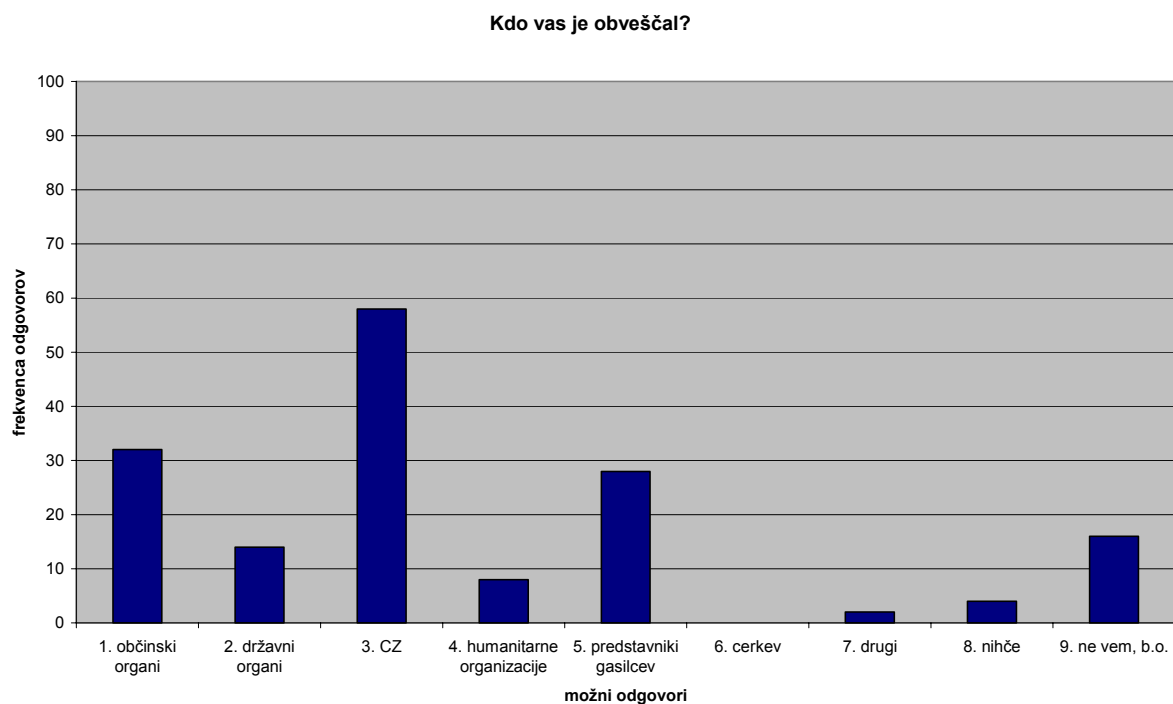

Odgovori anketirancev Prekmurja

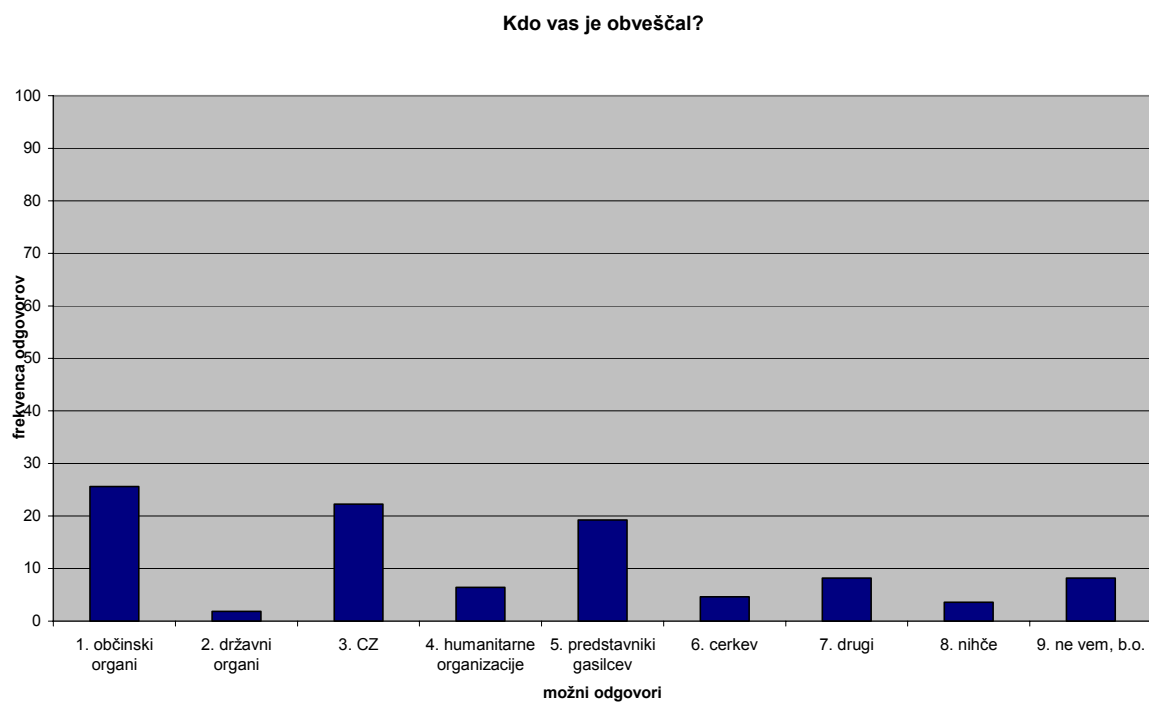

Priloga 7

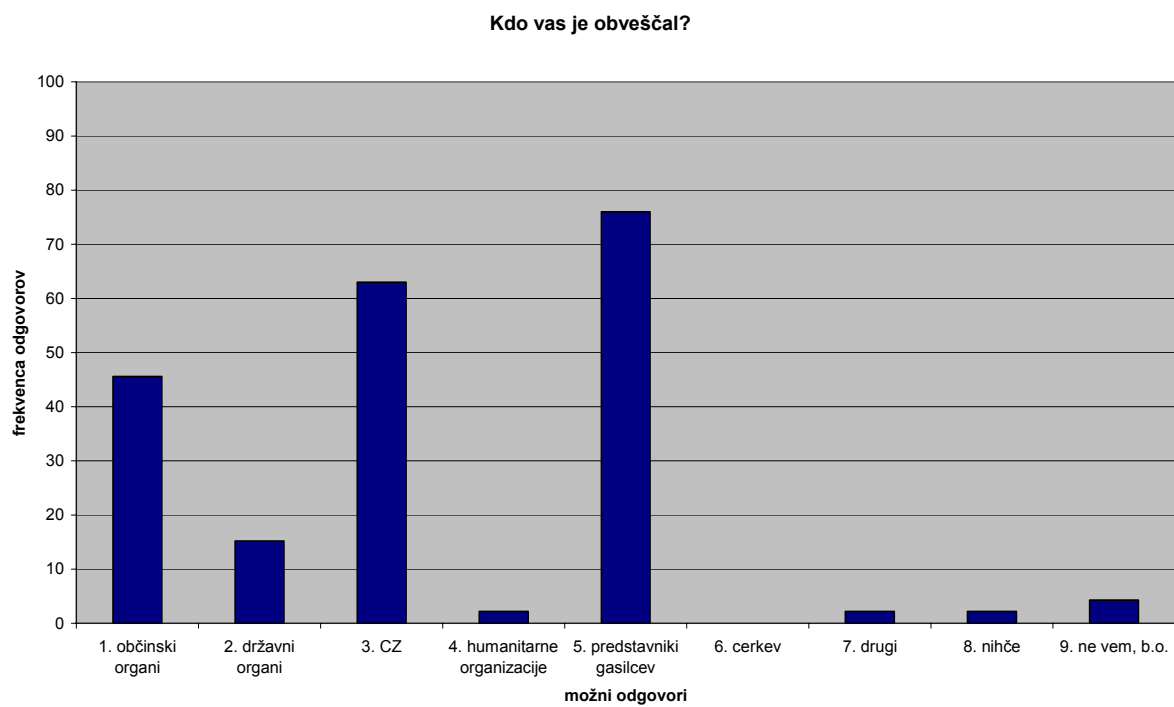
Odgovori anketirancev Posočja

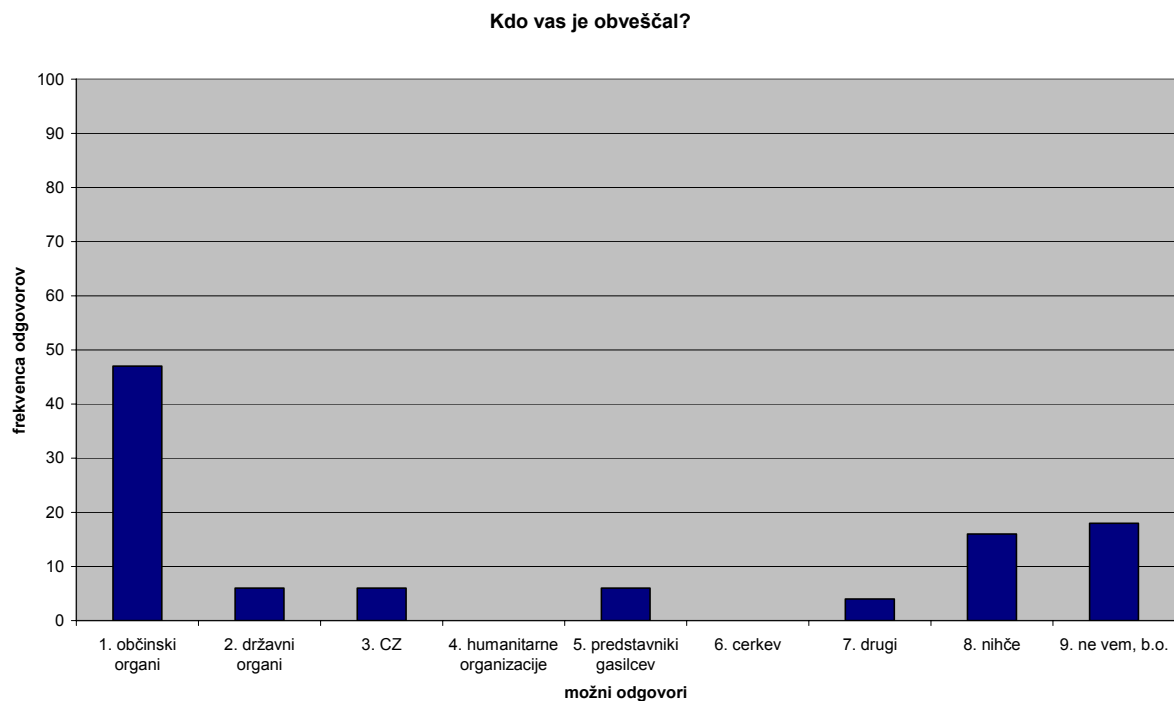
Odgovori anketirancev celjskega območja

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

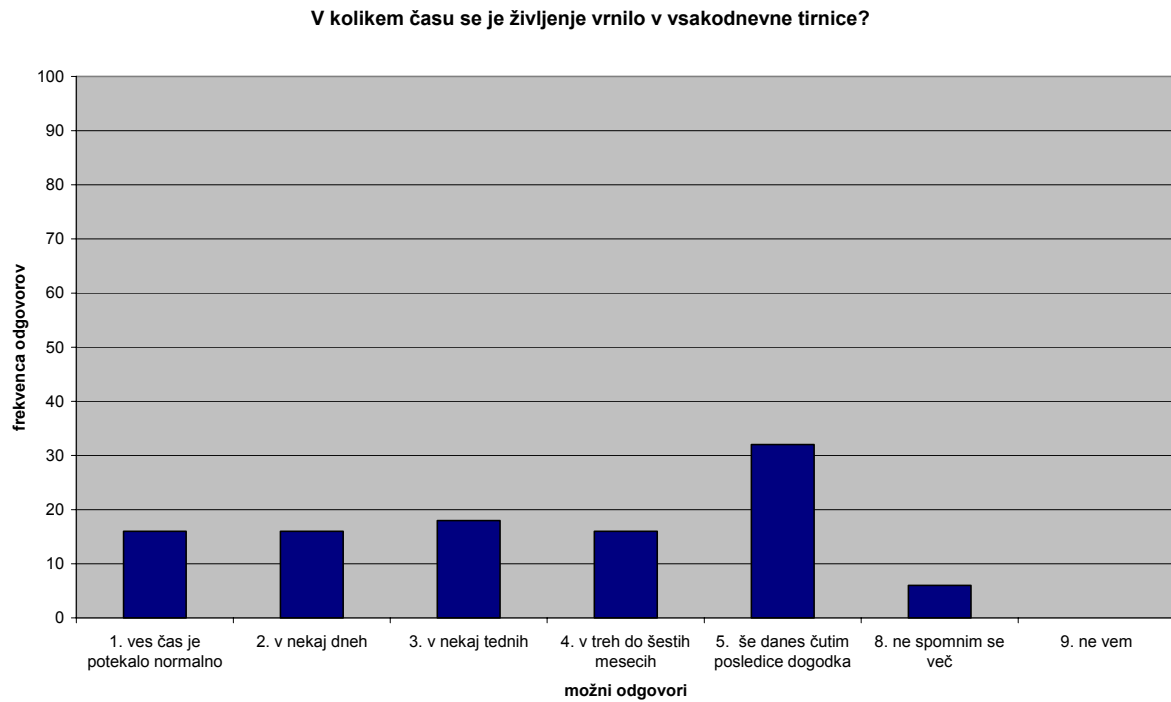

Odgovori anketirancev Prekmurja

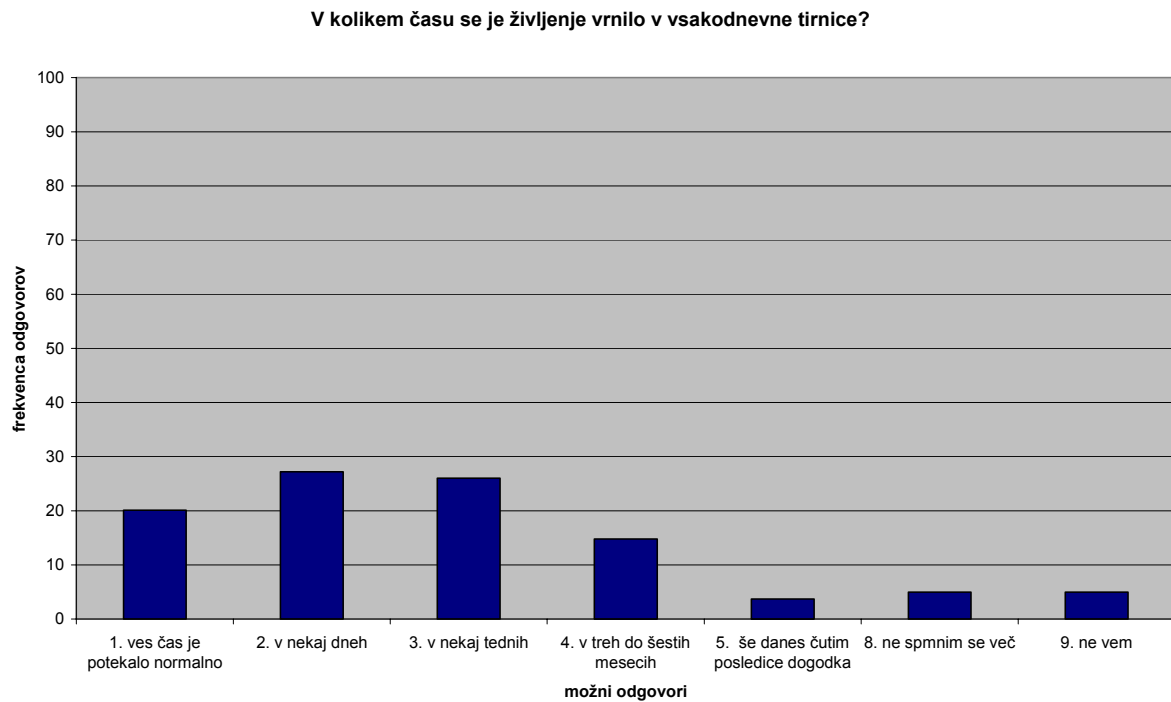

Priloga 8

Odgovori anketirancev Posočja

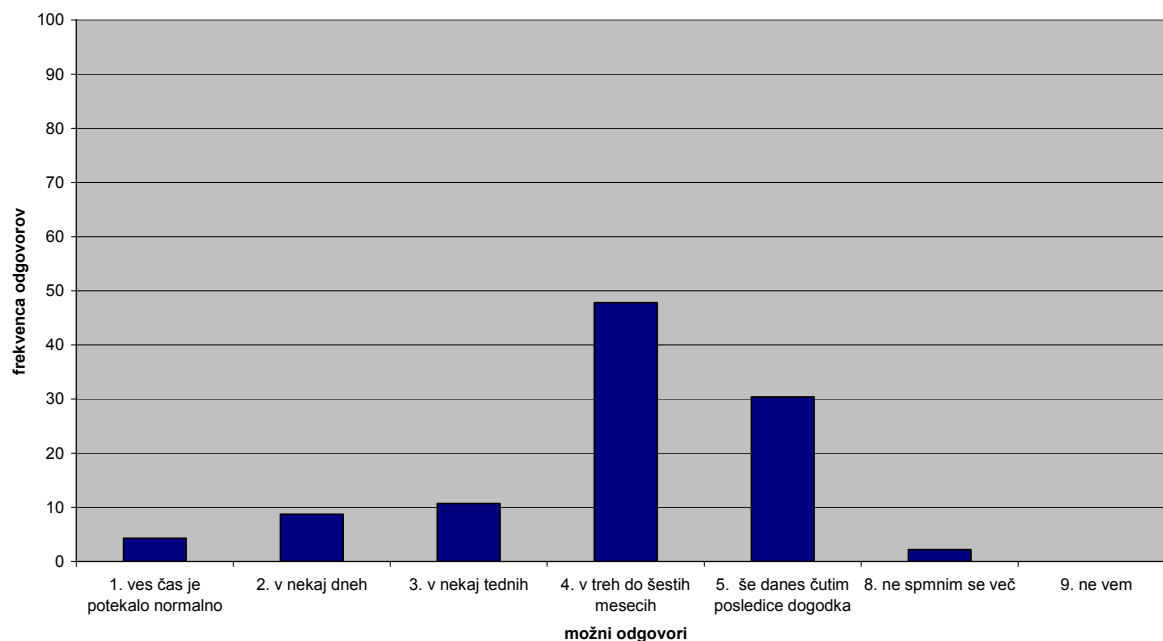

Odgovori anketirancev celjskega območja

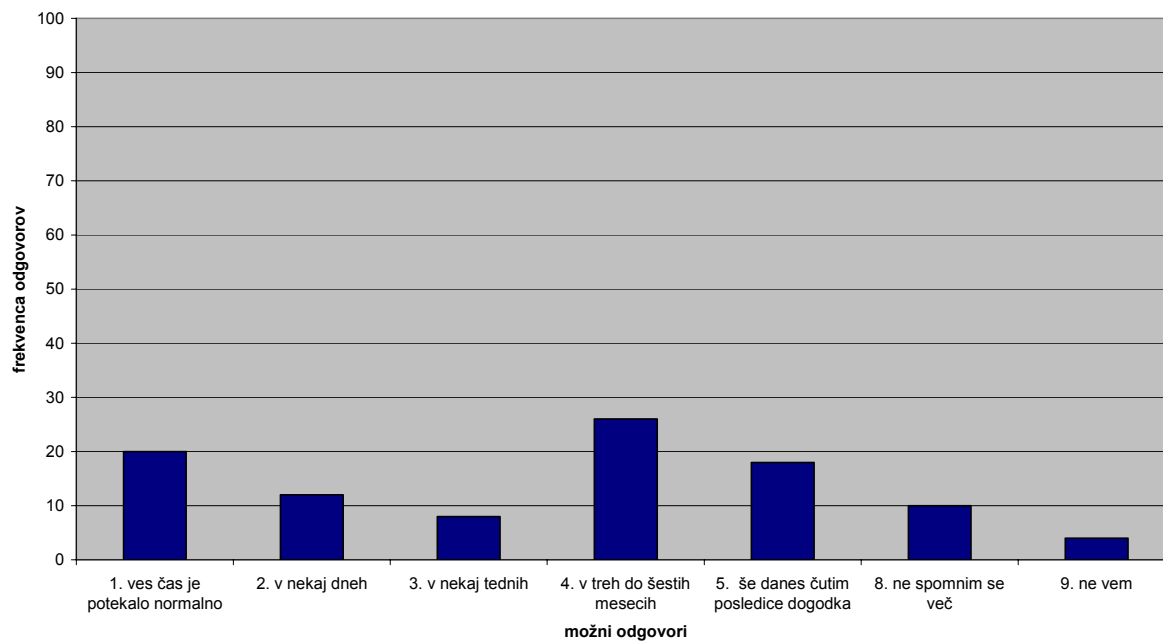
Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

V kolikem času se je življenje vrnilo v vsakodnevne tirnice?

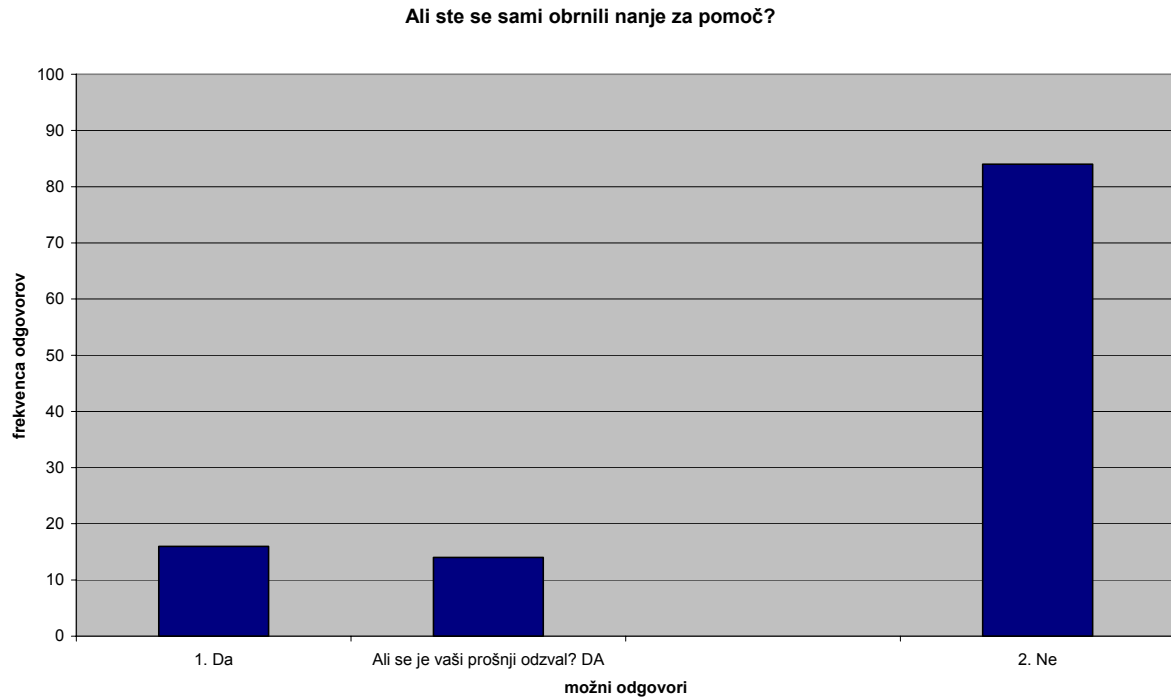
Odgovori anketirancev Prekmurja

V kolikem času se je življenje vrnilo v vsakodnevne tirnice?

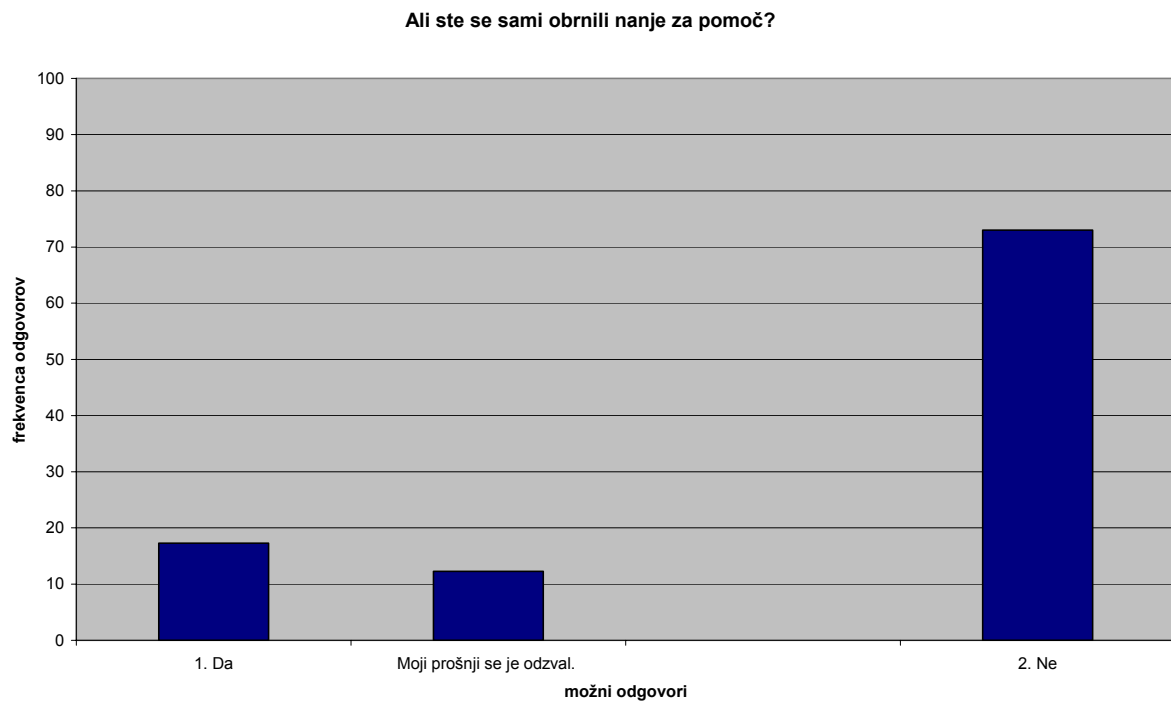

Priloga 9

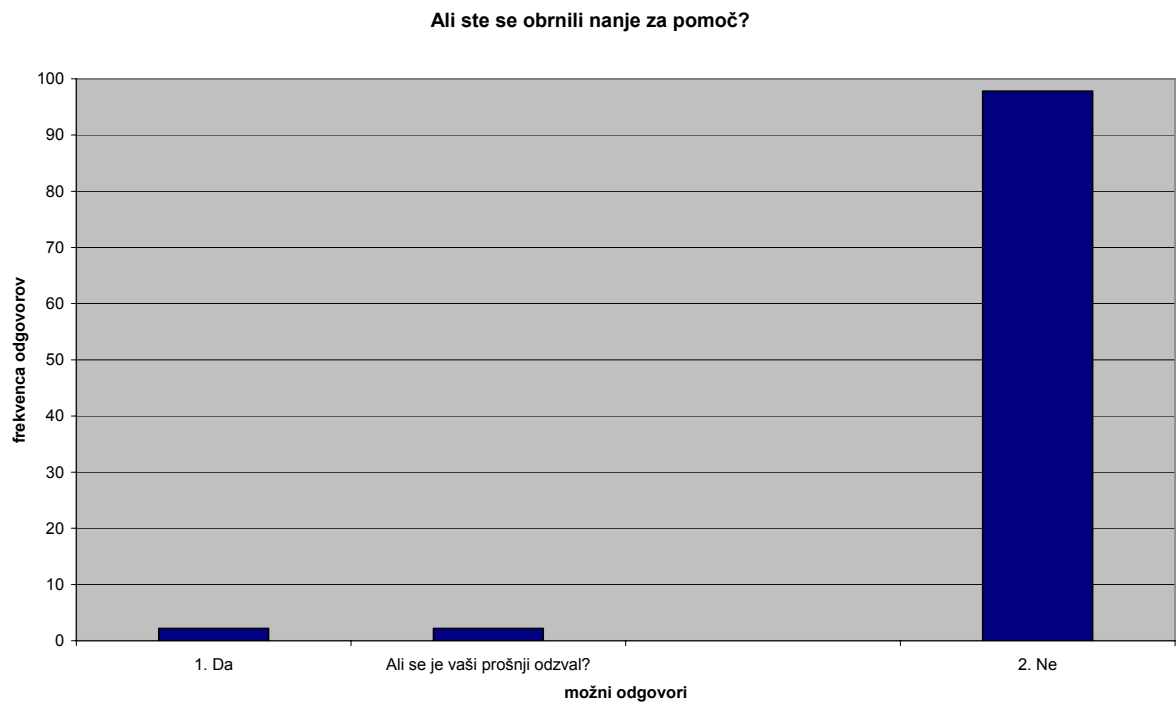
Odgovori anketirancev Posočja

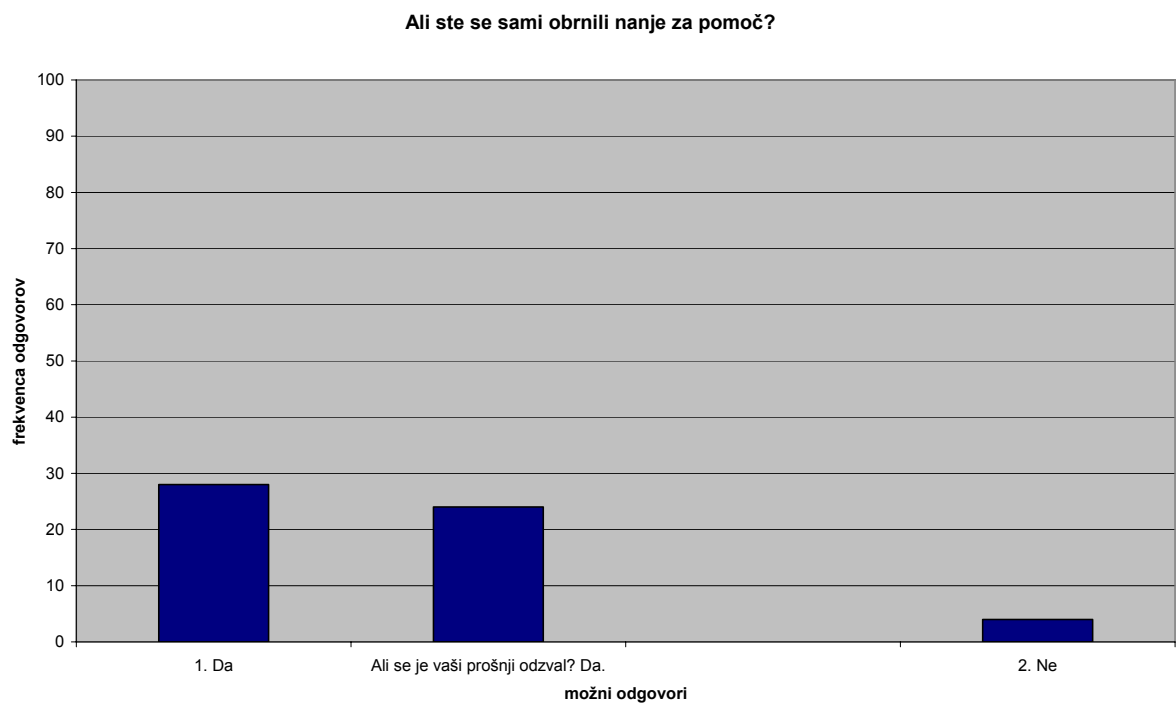
Odgovori anketirancev celjskega območja

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

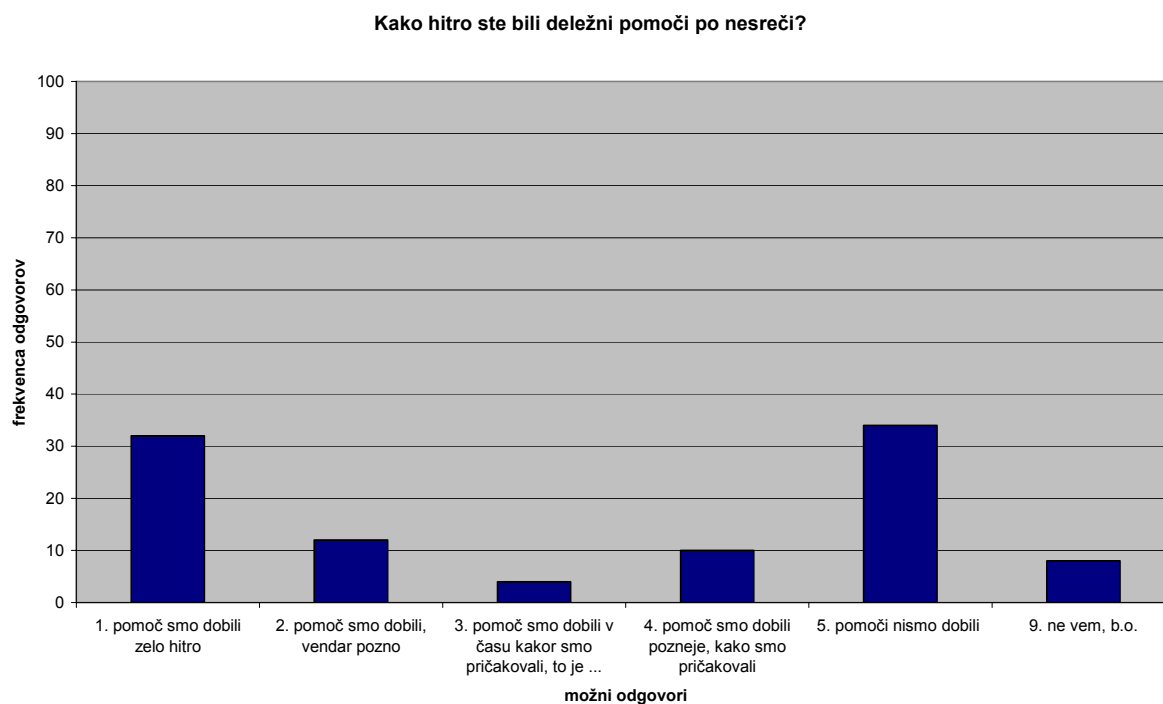

Odgovori anketirancev Prekmurja

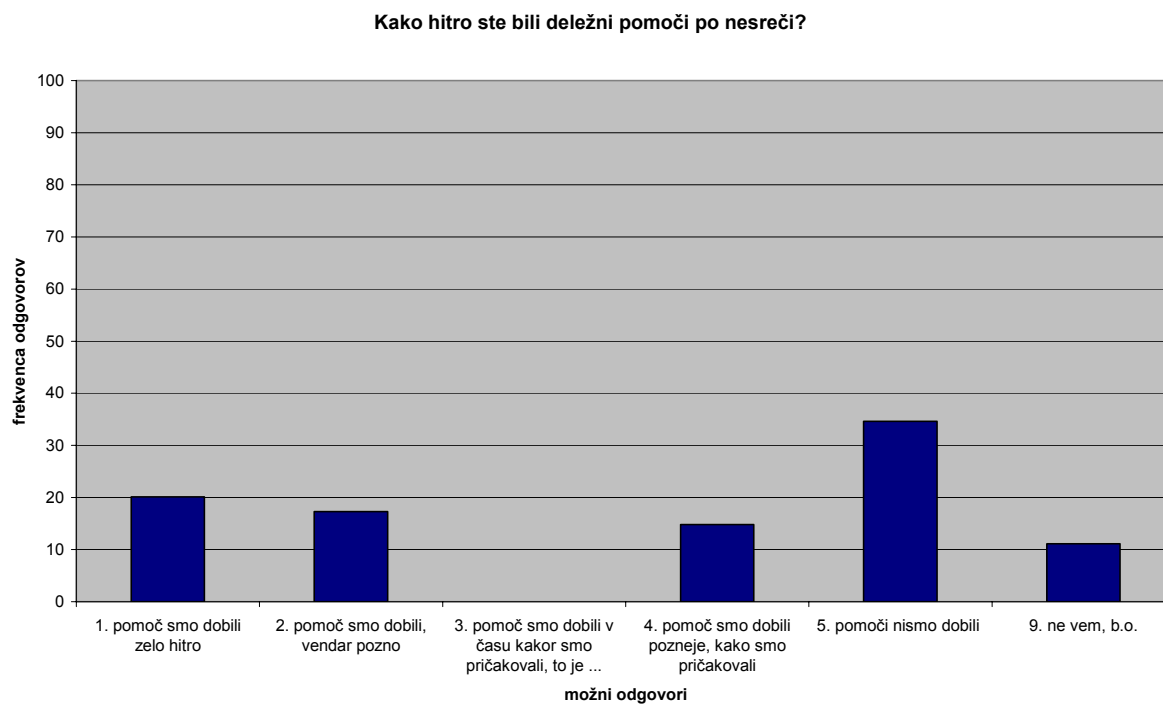

Priloga 10

Odgovori anketirancev Posočja

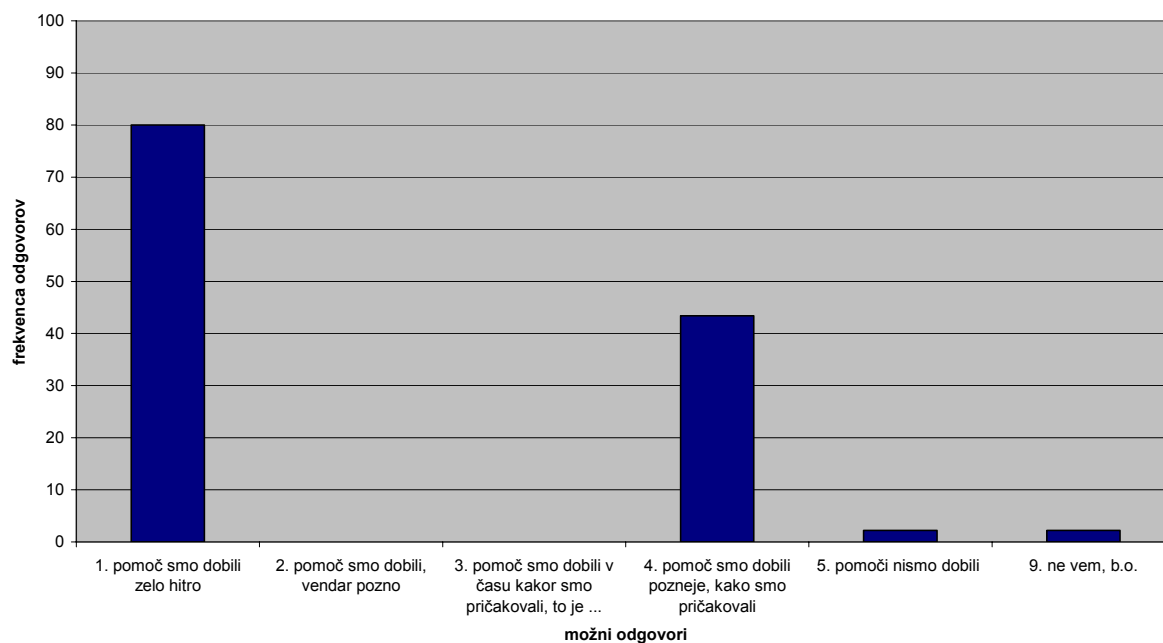

Odgovori anketirancev celjskega območja

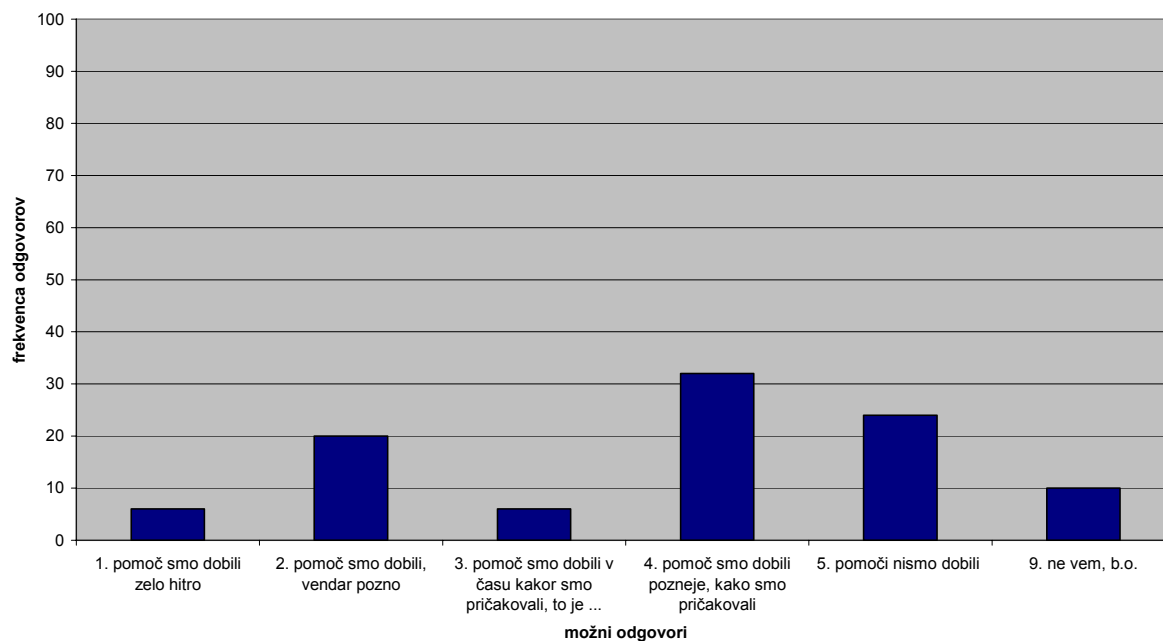
Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Kako hitro ste bili deležni pomoči po nesreči?

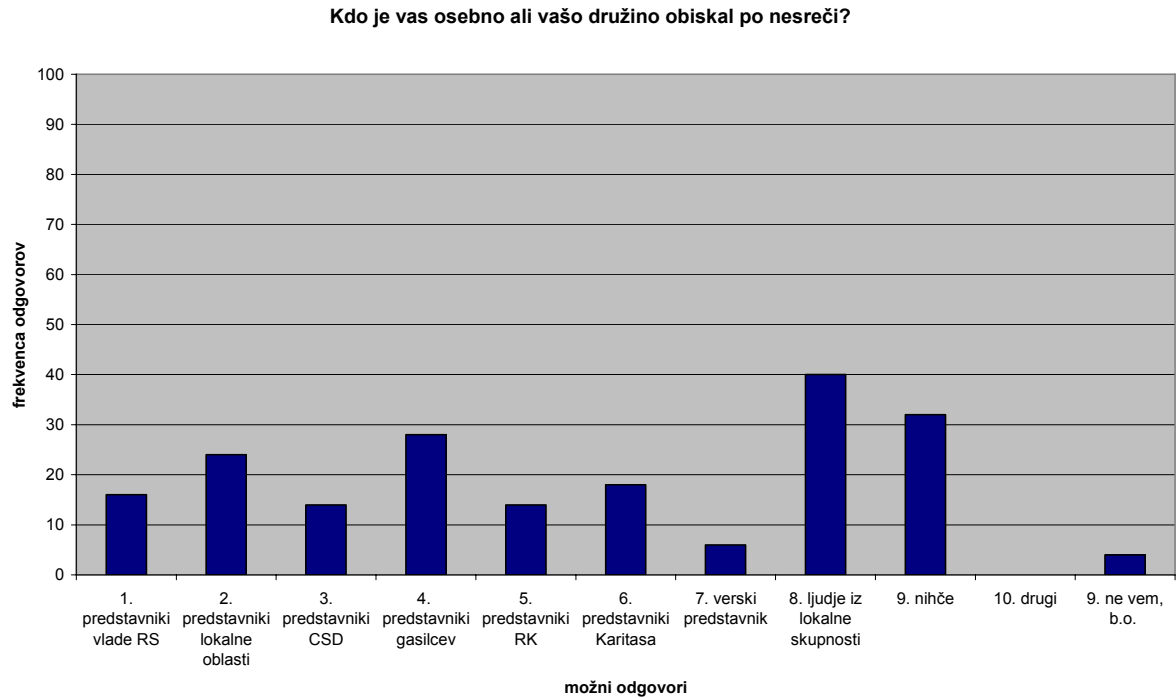
Odgovori anketirancev Prekmurja

Kako hitro ste bili deležni pomoči po nesreči?

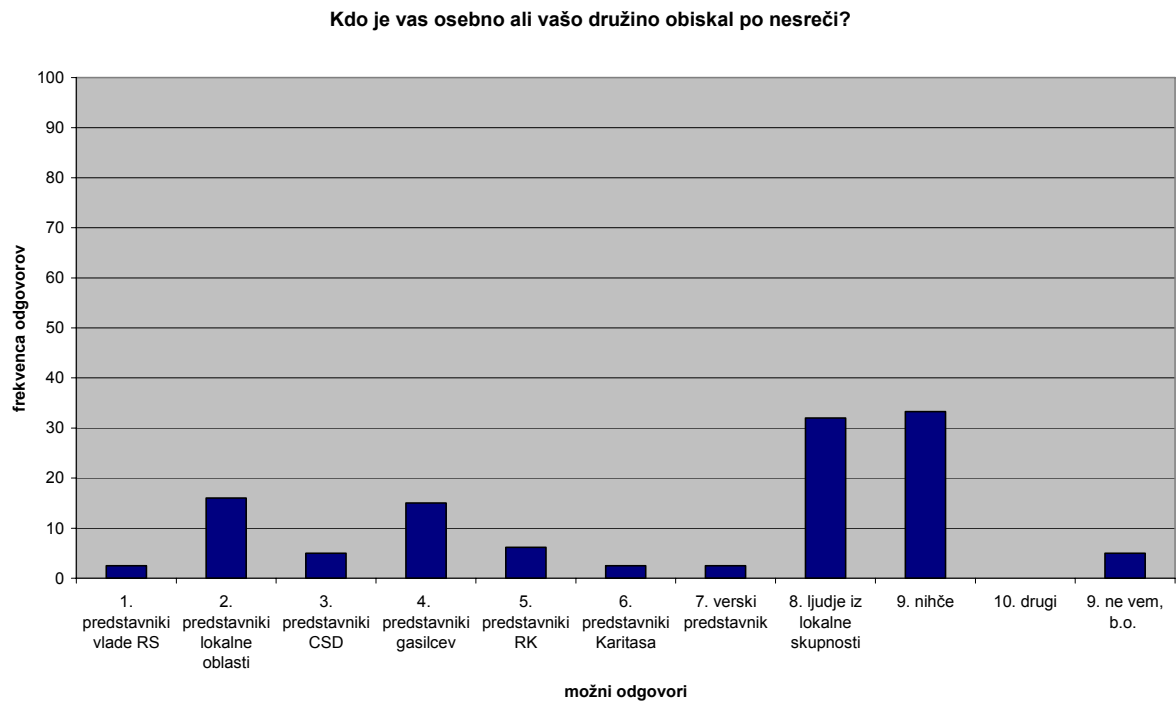

Priloga 11

Odgovori anketirancev Posočja

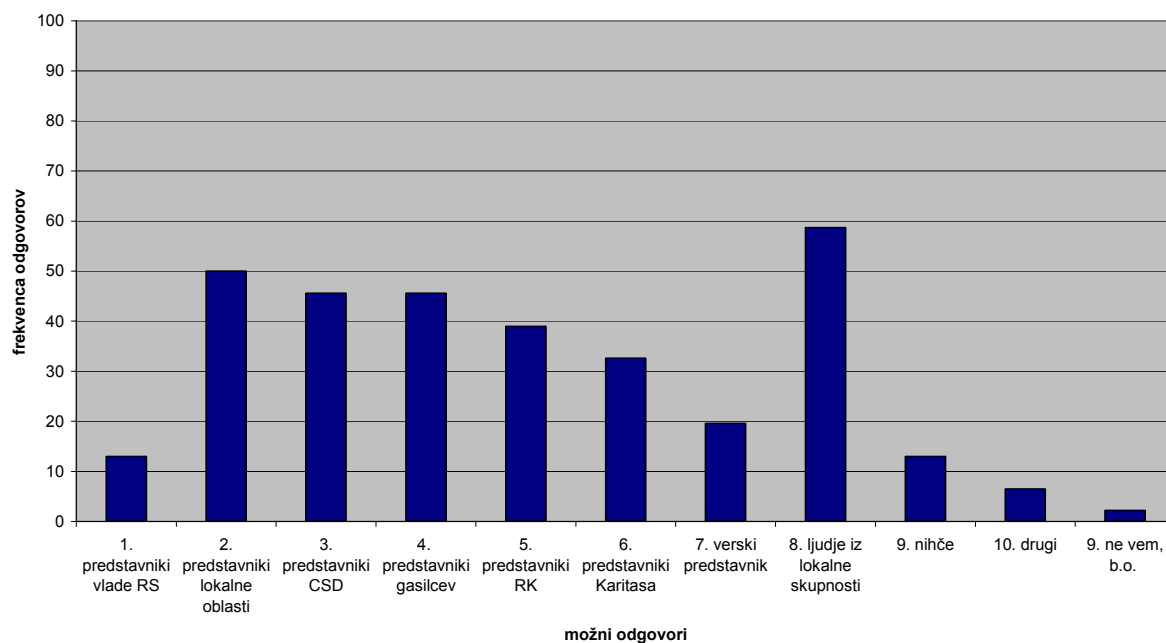

Odgovori anketirancev celjskega območja

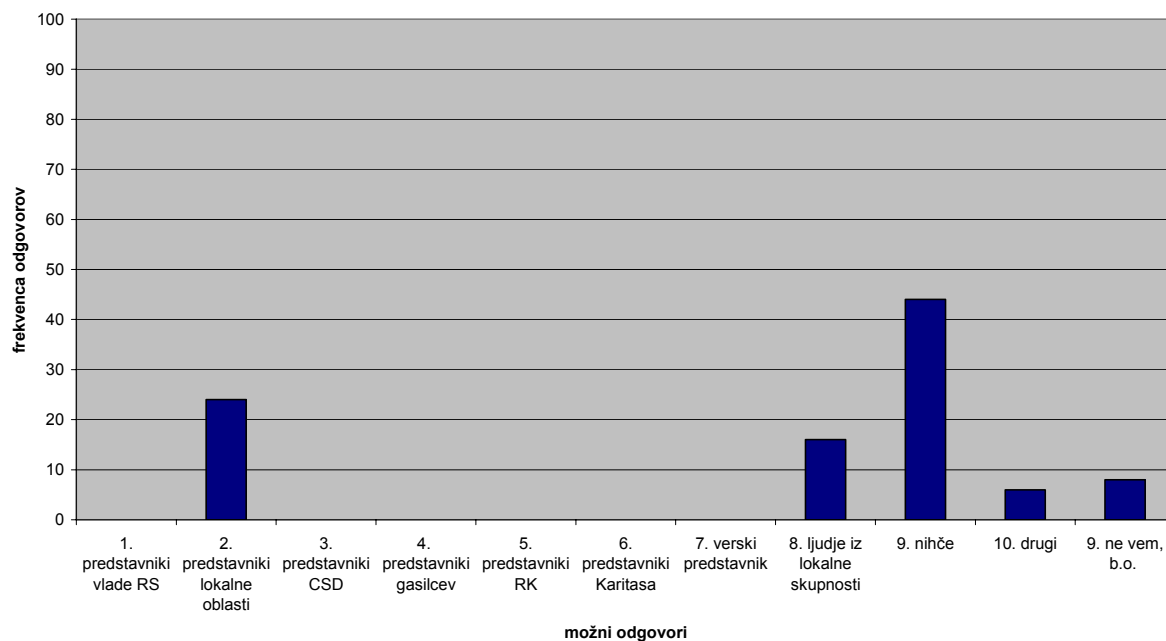
Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Kdo je vas osebno ali vašo družino obiskal po nesreči?

Odgovori anketirancev Prekmurja

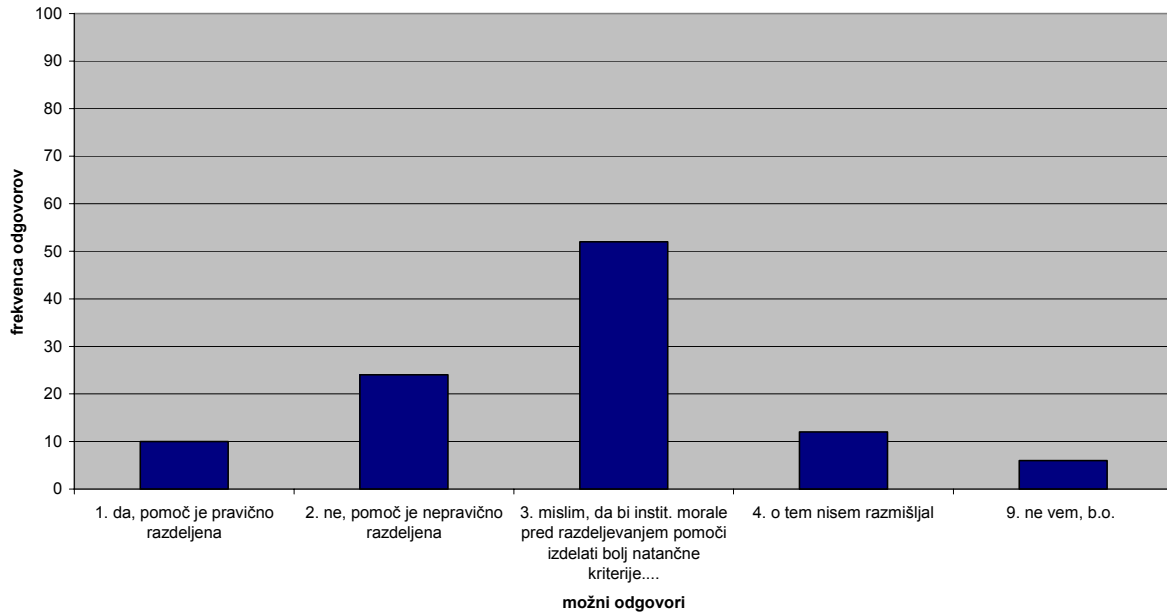
Kdo je vas osebno ali vašo družino obiskal po nesreči?

Priloga 12

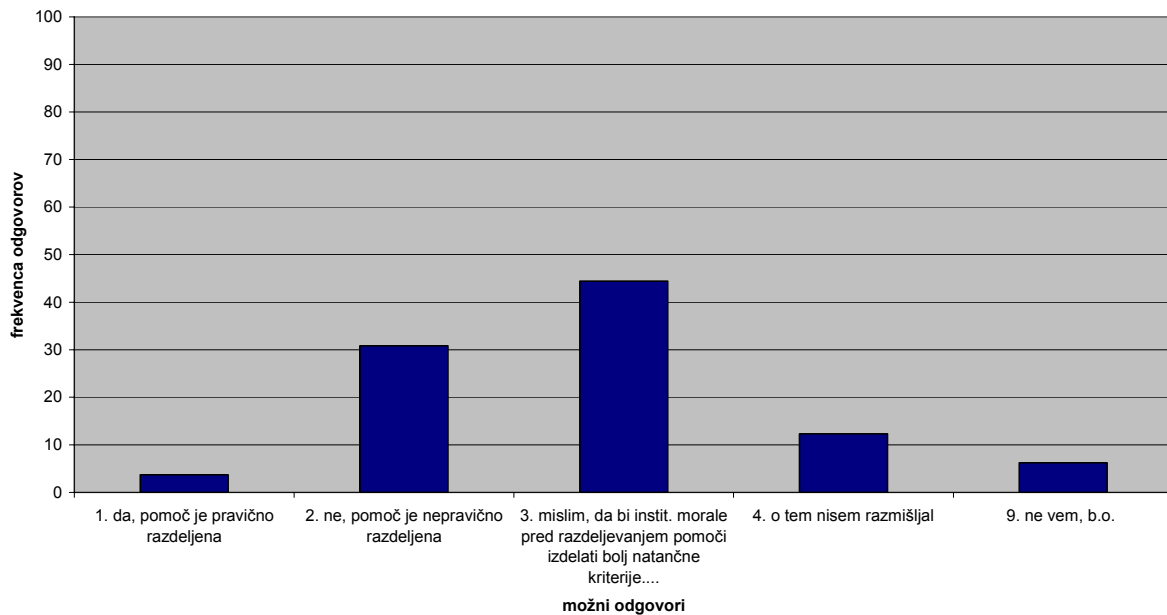
Odgovori anketirancev Posočja

Ali se vam zdi, da imajo institucije, ki nudijo pomoč ob nesreči, dobro izdelane kriterije za razdeljevanje pomoči?

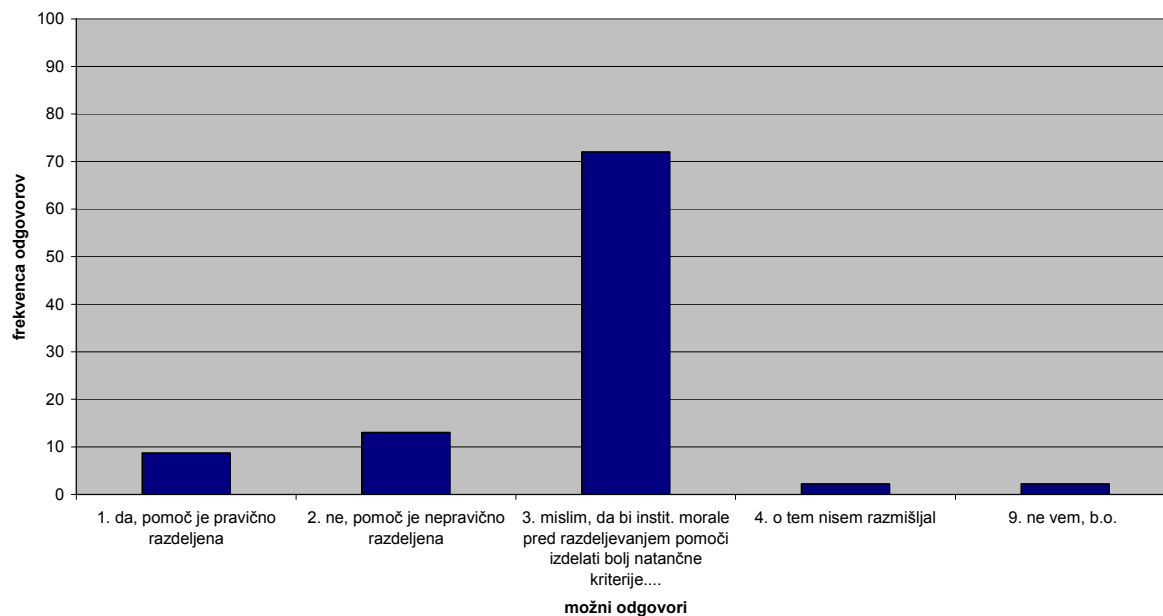
Odgovori anketirancev celjskega območja

Ali se vam zdi, da imajo institucije, ki nudijo pomoč ob nesreči, dobro izdelane kriterije za razdeljevanje pomoči?

Odgovori anketirancev Loga pod Mangartom

Ali se vam zdi, da imajo institucije, ki nudijo pomoč ob nesreči, dobro izdelane kriterije za razdeljevanje pomoči?

Odgovori anketirancev Prekmurja

Ali se vam zdi, da imajo institucije, ki nudijo pomoč ob nesreči, dobro izdelane kriterije za razdeljevanje pomoči?

